Editura UNIVERS

Nol, fiul unui judecător, își povestește anii tinereții, petrecuți într-o localitate de provincie, la începutul secolului nostru. Relațiile cu profesorul său de pian, un bețivan care a cunoscut zile mai bune, și dragostea pentru fiica acestuia, Trix, alcătuiesc tema centrală a romanului. De ce „Grădina de aramă“? Nol a cunoscut-o pe Trix în parcul orașului. De cîte ori se petrecea în viața lui ceva important, parcul era și el implicat, fie ca fundal, fie ca loc al acțiunii. Mai tîrziu, cu ochii amintirilor, parcul îi va părea amorțit, arămiu...

Lei 9,25

193

1972

S. VESTDIJK • GRĂDINA DE ARAMĂ

S. VESTDIJK

GRĂDINA DE ARAMĂ

COLECȚIA MERIDIANE

Desenul copertei: *Damian Petrescu*

S. Vestdijk
DE KOPEREN TUIN

S. Vestdijk

Grădina de aramă

În românește de *H. R. Radian*

Editura UNIVERS

București — 1972

Pentru
HELENA S. E. BURGERS

I

Cel dintîi lucru de care îmi aduc aminte în legătură cu orașul W. — unde tatăl meu a fost numit judecător la scurt timp după ce am împlinit cinci ani — este o după-amiază caldă de primăvară, în care mingea fratelui meu a zburat peste volutele de fier ale balustradei balconului și a intrat în salonașul părăsit. Eu stăteam pe jos, chiar lîngă balcon, și citeam o carte cu povești. Ce minunate au fost săriturile mingii prin cameră ! Chiar ca în basme ! De cîte ori mă așteptam să se liniștească și să nu se mai rostogolească decît un pic, într-o anumită direcție, pînă în punctul imprevizibil în care orice minge se oprește, sărea iar la înălțimi impresionante. Parcă o mai văd și azi : la un moment dat, a căzut pe masă, chiar lîngă carafa cu apă ; carafa a scăpat teafără, dar mingea a nimerit într-o pădure încadrată în ramă poleită. Firește, m-am speriat ; dar salturile mingii, atît de sprintene și totuși prudente, atît de vioaie și de elastice totodată, mi-au spulberat temerile : părea că un scamator nevăzut are grijă de mine și de obiectele fragile din cameră. N-a trecut mult și larma din fața casei a ajuns la un punct culminant :

— Nol, mingea ! Nol, mingea !

Băieţii nu mă puteau vedea, dar frate-meu ştia că sînt sus. M-am sculat în picioare şi am luat mingea în mînă, ca s-o arunc înapoi. Ce alta era să fac, smuls aşa, deodată, dintr-o carte cu poveşti ? Minunile te fac să fii supus. Stăteam pe pragul de plăci albastre al balconului, cu mingea în mînă ; sub mine zburdau şi ţipau băieţii : îi vedeam cum sar drept în sus, ca să mă zărească ; iar cînd săreau, le flutura părul. Dar, în toiul fiecărei sărituri, păreau cuprinşi de orbire : eu îi vedeam pe ei, dar ei pe mine nu. Vociferau şi strigau :

— Nol, mingea !

Între timp, eu trăgeam cu urechea la şirul de ulmi, care fremătau uşurel în aerul călduţ, şi la pufăitul unui vaporaş, care trecea pe canalul de la capătul străduţei noastre. Băieţii săreau tot mai sus şi mai sus, dar nu mă vedeau ; era peste măsură de ciudat. Deodată s-a făcut linişte şi s-a auzit vocea tăioasă a lui Chris :

— Ce naiba faci, Nol ? Aruncă mingea jos ! Şi repede !

Tata folosea şi el, foarte des, expresia „şi repede !" ; ba o folosea chiar cînd nici nu era nevoie de ea.

Mi-am dat seama că trebuie să arunc mingea înapoi, dar n-am vrut să mă supun voinţei lui Chris. Încă de pe atunci, Chris începuse să-mi pară ridicol : prea făcea pe grozavul... Eu cunoşteam însă expresia „mult zgomot pentru nimic". Ştiam că fratele meu o enerva pe mama şi că era favoritul tatii, dar eram convins că situaţia aceasta va trebui să înceteze într-o bună zi ; nu se putea ca, pînă la urmă, mama să nu bage de

seamă că în timpul meselor Chris dă cu picioarele în mine, pe ascuns. Ştiam că, odată şi odată, gloria lui Chris avea să apună.

Între timp, cîţiva băieţi, care se dăduseră cu vreo cîţiva paşi înapoi, au început să chiuie că m-au zărit. Vraja fusese risipită. Cu oarecare cochetărie, tîrîndu-mi un pic paşii, cu burta scoasă niţeluş în afară, m-am dus agale pe balcon, mi-am întins mîna peste parapetul de fier şi apoi am deschis-o, languros, ca o femeie tînără care, fluturînd o batistă parfumată, face semn unor admiratori furtunoşi. Ca nişte papagali caraghioşi, care repetă un nume fără să ştie al cui e, băieţii au mai strigat cîtva timp :

— Nol mototol !

Chris n-a luat parte : era mulţumit că-i executasem prompt ordinul. Dinspre casa vecină s-a auzit un zgomot prelung ca de tunet : mingea izbise într-un perete. Aşadar, plecaseră. Am mai auzit o dată „Nol !", dar se putea foarte bine ca unul din ei să fi strigat „gol !". Ceva mai departe, spre dreapta, era un maidan imens, bun pentru joaca lor.

După ce am rămas cu mîinile goale, a început să-mi pară din ce în ce mai rău că le făcusem pe plac jucătorilor. Vina fusese numai şi numai a lui Chris : nici unul dintre ceilalţi băieţi n-ar fi îndrăznit să azvîrle mingea în cameră, unde ar fi putut să le pricinuiască părinţilor mei stricăciuni de cel puţin o sută de florini. De altfel, tocmai puterea cu care fusese aruncată, judecînd după numărul caraghios de mare de sărituri pe care le făcuse, era iscălitura lui Chris. În loc să le dau mingea înapoi, ar fi trebuit să mă duc la mama şi

să-i spun cele întîmplate. Asta însemna să pîrăsc ; dar eu citisem într-o carte cu povești că piticii, spiridușii și sirenele nu „pîrăsc", ci că se plîng unor duhuri mai mari în grad și că de cele mai multe ori li se face dreptate. În afară de asta, eu socoteam că față de Chris îmi este îngăduit orice. Aș fi putut să invoc drept pretext frica, sau aș fi putut eventual să plîng. Pînă una-alta, m-am așezat iar pe jos ca să-mi văd de citit, sperînd ca mingea să poposească din nou în cameră.

Pe străduța caldă, mărginită de ulmi, s-a așternut o liniște ciudată. După un timp, s-a auzit bîzîitul unor vaporașe și o singură dată clinchetul unui clopoțel, hărăzit paznicului de pod. Eu crezusem întotdeauna că dacă sună clopoțelul se întîmplă ceva extraordinar pe canal, mai ales seara, tîrziu, cînd se aprindeau și luminile verzi și roșii. Ce-i drept, mama îmi explicase că dacă sună clopoțelul, paznicul iese din căsuța lui și vine fuga pînă la pod (ulterior am aflat că n-are nici o căsuță și că stă tot timpul la pod) și începe, făcînd o mutră acră, să tot învîrtească, sau mai bine zis să împingă roata, și atunci podul basculează. Dar eu nu mă încredeam în aceste explicații : clopoțelul era pentru mine un semn, un început, al unui eveniment nemaipomenit, care se putea încheia la fel de bine printr-un naufragiu, ca și printr-un convoi de vapoare pavoazate, cu muzică la bord și cu lampioane atîrnate printre catarguri. De fapt, eu credeam că paznicul podului e cel care sună clopoțelul și că ambarcațiile ascultă de el, aproape întotdeauna. Toată ziua bună ziua ducea cu el jucăria aceea formidabilă ; și eu..., eu lăsasem să-mi cadă din mînă o minge castanie obișnuită, și alții

plecaseră cu ea, pîngărind-o și murdărind-o... Deodată m-a cuprins teama că mingea are să-mi pice pe neașteptate în cap, de departe, de pe maidanul zgomotos, — și am plecat.

Cu vreo cîțiva ani mai tîrziu s-a întîmplat un eveniment care a început să mă salte ceva mai presus de Chris. În a doua jumătate a perioadei precedente, anume în timpul școlii primare, eu fusesem „băiețașul judecătorului", ceea ce era plăcut de auzit, pentru că tactica mea împotriva lui Chris, cu trei ani mai mare decît mine, era să folosesc arme și manevre cît mai indirecte cu putință, bineînțeles pe ascuns, la nevoie însoțite chiar și de acțiuni neprevăzute. „Băiețașul judecătorului", mîndru de demnitatea lui, excela în acte de violență, neprovocate, exercitate asupra unor băiețași mai slăbuți, cu speranța ascunsă că fratele Chris, care se bătea rar, are să-l observe de departe. Eu acționam împins de un instinct infailibil și de un simț înnăscut al autostăpînirii ; dacă m-ar fi întrebat cineva de ce îi maltratez pe băieții aceia, n-aș fi răspuns nimic, m-aș fi gîndit o clipă și cel mult aș fi intuit cauza : pentru că erau mai mici decît mine.

Chris nu avea absolut de loc intuiție. Avea numai temperament, un temperament superficial, pseudo-scînteietor ; fiind veșnic agitat, și-l manifesta prin vorbărie, lăudăroșenie și brutalitate ; își însușise o doză de aroganță tinerească, care avea să se tocească foarte curînd, și atunci gloria lui Chris avea să se sfîrșească pentru totdeauna. După cîte știam, el nu fusese numit niciodată „băiețașul judecătorului", pentru că apăruse la școală cînd încă nu apăruse tata la judecătorie, sau poate pentru că

făcea el însuşi pe micul judecător, cu ochelarii lui sclipitori şi cu impertinenţa lui nebunească, dar rece şi socotită. În duelul nostru obişnuit „Nol mototol — Chris cap închis", îl lăsam, cu cel mai mare calm, să cîştige el partida. Într-o zi mi-a spus :

— „Nol mototol" e o insultă, dar „Chris cap închis" nu.

— De ce ? — l-am întrebat, cu naivitate.

— Kris [1] spun şi iavanezii, blegule.

Aceste cuvinte enigmatice au fost însoţite de un gest stîngaci, pe care l-a făcut spre pieptul meu, ca pentru a mă înjunghia. Ar fi putut să mă dea gata cu mult mai lesne spunîndu-mi că „Nol mototol" era cel puţin ceva original, iar „Chris cap închis" o imitaţie, dar nu i-a dat în gînd. De altfel, mai tîrziu m-am convins cu nu el, ci unul din prietenii lui spusese primul : „Nol mototol". I-am răspuns doar atît :

— Înjurătura nu doare, blegule.

Urmarea : „şi să ştii că dacă dai tu în mine, dau şi eu în tine," am lăsat-o deoparte, pentru că, bineînţeles, Chris era încă, pe atunci, mai tare ca mine.

Triumful meu apropiat se putea ghici mai ales după culorile diferite ale feţelor noastre. Eu, încet-încet, m-am dezvoltat şi am devenit un băiat la fel de sănătos şi de rumen la faţă ca mama, care era o femeie frumoasă ; în acelaşi timp, Chris, ros de propriul lui arţag, devenea tot mai palid, încît într-o bună zi a fost examinat de medic, — o ru-

[1] *Kris*, pumnal curb, tipic iavanez. (Notele din acest volum aparţin traducătorului.)

şine pe care a îndurat-o cu greu. Atunci a povestit, la masă, că m-a auzit tuşind îngrozitor în timpul nopţii : era o minciună, dar în clipa aceea o credea şi el. Trebuie să mai menţionez că bolile banale ale copilăriei (pojar, rujeolă, cred că şi varicelă) eu le-am avut întîi şi eu i le-am dat lui. Faptul acesta, în sine, nu e cîtuşi de puţin grav, dar la Chris se mai adăuga tusea măgărească, bronşita, un pic de nefrită şi cîte alte complicaţii, care îi puneau pe gînduri pe părinţi, tocmai cînd îşi închipuiau că au scăpat de necazuri. Asta nu l-a împiedicat niciodată ca, în timp ce zăcea bolnav la pat, să se joace şi să cînte mai zgomotos decît mine.

Mai nesuferit ca oricînd era la masă, dar totodată mai invulnerabil ca oricînd, pentru că îl avea pe tata de partea lui. Eu eram convins că mama, deşi cu zîmbetul pe buze, îl pîndeşte de ani de zile ; nimeni nu avea însă curajul să ia atitudine împotriva tevaturii care se isca la masă, din pricină că se tot puneau întrebări şi se dădeau răspunsuri. Discuţiile păreau cît se poate de inteligente, de serioase, de instructive. Despre primărie, şi anume despre consilierii comunali, Chris a dovedit într-o zi că ştie mai multe decît tata, care l-a ascultat încîntat, pentru ca apoi să-i explice, în termeni bine aleşi, ce înseamnă dreptul specialistului de a se limita la specialitatea lui. Un judecător nu are nevoie să ştie altceva decît cine e vinovat şi pe ce motive se întemeiază vinovăţia lui ; la aceste cuvinte, mama a pufnit în rîs şi a mormăit că un consilier comunal vinovat este totuşi altfel tratat decît un negustor ambulant, vinovat sau nevinovat (nu mai ştiu dacă a adăugat asta).

Tata se numește Rieske. Bunicul lui afirma că e „de origină germană", dar era un neamț obișnuit, sau mai bine zis neobișnuit, pentru că fiul lui a putut să învețe carte. Această ramură a familiei mele s-a distins printr-o perseverență de fier la bărbați și printr-un sentimentalism cam greoi la femei ; dar, în pofida repetatelor amestecuri de sînge, tata a devenit, ca înfățișare și ca maniere, cel mai german din toți : gînditor și rece, privea prin ochelarii lui vigilenți, pe care îi moștenise și Chris, în mod prea solemn, chiar pentru un judecător, iar în momentele de voioșie manifesta o anumită jovialitate, cam tăioasă, de care însă s-a dezbărat, cam pe cînd aveam eu opt ani.

Dinspre ambii părinți, familia mea e muzicală, dar tata nu mergea mai departe de Schumann sau Brahms, pe care mama îi cînta prost și plicticos. La canto, mama a mers cu ușurință pînă la Wolf și Duparc, iar cînd ne-am mutat în orașul W., a început numaidecît să ia lecții cu domnul Talsma, un profesor de o strășnicie fără milă. Fiind mult prea fioros ca să dirijeze un cor, sarcina aceasta o cedase unui tînăr inteligent, dar aiurit, care, la scurt timp după aceea, a plecat spre alte meleaguri și al cărui nume l-am uitat. Chris luase și el lecții cu domnul Talsma, dar nu prea era tare la muzică, iar eu uram muzica lui Chris, pentru că îl uram pe Chris. Bătea din picior cînd cînta. Făcea tot felul de zgomote cînd cînta. Repeta fiecare bucată de nenumărate ori și tot nu izbutea s-o cînte ca lumea. Anumite sonatine de Clementi nu le pot asculta nici azi, fără să simt o senzație de durere în regiunea stomacului ; m-au urmărit și în

somn și s-au amestecat cu clinchetul clopoțeilor unor ambarcații, care poate că nici n-au existat.

Muzical n-o fi fost Chris, dar nu pot să admit că nu simțea măcar un pic de plăcere cînd făcea muzică și că n-ar fi putut să devină muzical mai tîrziu. Tata îmi spusese că pe vremea cînd Mozart era mic, dar cu mult mai tînăr decît Chris, tatăl lui a fost nevoit să-l mîne cu reteveiul spre pian, sau spre clavecin, și tot așa și pe surioara lui Mozart ; și totuși, mai tîrziu, Mozart iubea muzica foarte mult. Firește, e de înțeles că pe un om poate să-l plictisească o treabă la care se pricepe foarte bine, ca de pildă munca de birou sau învățămîntul ; dar cu Mozart a fost altă socoteală : n-aveai decît să asculți muzica pe care a compus-o... Cît despre mine, încă de la vîrsta lui Mozart declarasem că nu vreau nici să mă ating de pian. Totuși, mă delectam în taină cu liedurile mamei mele, mai ales cînd o acompania domnul Van Son, grefierul scund și bîlbîit, treabă pe care acesta o făcea țopăind pe scaun, dar corect. Cînd mama se așeza ea însăși la pian, iar lui îi dădea voie să-i întoarcă filele, îl apuca un fel de frenezie artistică, exteriorizată printr-un atac brusc, desfășurat foarte aproape de umărul drept al mamei, împotriva filei aproape gata parcurse. Cînd mergea grăbit pe covor, cu genunchii îndoiți, părea un intelectual care se fofilează prin mijlocul unei cumplite învălmășeli populare. Stătea tot timpul la un metru în spatele mamei, poate ca să nu-i distragă atenția cu vreo umbră, apărută la marginea cîmpului ei vizual. La masă, Chris îl imita minunat, cu toate că nu prea avea simțul umorului (mi

se pare că mama începuse chiar ea să-l imite, într-o clipă de neatenţie), iar felul în care spunea „Aţi a-a-a-juns, d-d-d-oamnă ?", repetată de zece ori, era cît se poate de amuzant pentru cei ce-l cunoşteau pe grefier. De obicei, tata punea capăt distracţiei :

— Ajunge, Chris.

Atunci Chris îşi scotea pîrleala izbindu-mi picioarele sub masă, ca pentru a-mi transmite ordinul. Mă obişnuisem cu aceste apucături prusace, dar mi-au dat mult de gîndit. Faptul că a izbutit să se bage în sufletul mamei — cu văicăreli, întrebări, mărturisiri, ultimele noutăţi, cota apelor rîurilor, regulile fotbalului — m-a amărît însă mult mai mult, pe atunci. Mai ales cînd m-au dat la şcoală, de cîte ori căutam, în orele libere, societatea mamei, îl găseam întotdeauna pe Chris în calea mea.

Într-o după-amiază, l-am auzit cîntînd la pian. M-am dus în grabă în hol, ca să fiu cît mai departe cu putinţă de acele sunete neplăcute mie. La fiecare notă falsă — şi au fost multe în ziua aceea, nu în Clementi, ci în Dussek, pe care îl ştiam şi eu pe dinafară, cu greşeli cu tot — am simţit brusc ceva în sinea mea : ură, sadism, revoltă, protest împotriva muzicii, poate şi dorinţa de a auzi altă muzică. Deodată s-a oprit din cîntat şi a închis pianul. L-a închis cu o putere care nu mai avea nimic firesc : fusese un pocnet cutremurător, care cred că s-a auzit la cîteva case distanţă şi după care te aşteptai, fără să vrei, să urmeze ţipete de groază. O bucată bună de vreme a fost linişte. Dar apoi am auzit în depărtare vocea lui şi, mult mai slabă, vocea mamei. Şi după aceea a început să plîngă — după cîte mi-aduc aminte, pentru prima dată în viaţa lui — să plîngă urlînd, cu gemete de durere, cu sughiţuri, gîfîind ca să nu se înăbuşe. Nu mi-a făcut cîtuşi de puţin impresia că ar fi prefăcătorie ; era o inimă încărcată, care îşi vărsa focul. Parcă ar fi fost urletele unui lup singuratic în noapte, lipsit de consolare sau de compătimire. În timp ce străbăteam tiptil un coridor şi o jumătate de cameră, ca să pot fi cît mai aproape de el, inima îmi bătea cu putere, pusă în mişcare de o bucurie penibilă, pe care nu o cunoscusem niciodată pînă atunci. Nu ştiam încă ce poate fi, dar acum ştiu. Era milă ; era ceea ce oamenii mari numesc milă. Am gustat într-o măsură uriaşă acest simţămînt necunoscut şi, dacă n-aş fi avut de gînd să trag cu urechea, m-aş fi trîntit numaidecît într-un fotoliu, cu capul în mîini, aşa cum făcea tata cînd asculta muzică dinainte de 1860.

— Dă-l dracului, nu mai pot, nu mă mai duc la nesuferitul ăla, nu mai pot să-mi văd de şcoală din pricina călăului... Să cînte singur...

În timp ce mama îi spunea cuvinte menite să-l aducă la sentimente mai bune, Chris, scîncind, a deschis şi a închis din nou pianul, aproape cu aceeaşi putere ca prima dată. Chiar lîngă urechea mea a zăngănit ceva. Plînsul a reînceput ; am auzit-o pe mama că-i promite ceva ; am plecat de acolo ; n-au trecut decît vreo cîteva minute de cînd a încetat să plîngă şi, în colţul altei camere, plîngeam acum *eu,* de spaimă şi de milă.

La masă am apărut amîndoi cu ochii roşii ; eram cam descumpăniţi, ca gîştele după furtună. Părinţii

au luat pe loc hotărîrea ca fratele meu să nu mai ia lecţii de pian. După supă, Chris avea iarăşi primul cuvînt; dar cînd tata, la fructe, i-a spus să tacă, n-a mai dat cu piciorul, şi bine a făcut, pentru că în ciuda sentimentului de milă, cu care m-am mai delectat după aceea zile de-a rîndul, aveam răspunsul gata pregătit. Răspunsul nu era fraza: „Îmi dă cu picioarele, măgarul", pentru care tata m-a trimis cîndva la bucătărie, ci doar un gest, involuntar: mişcarea unei mîini, a unui deget, pe urma unei lacrimi care mi se rostogolea pe obraz.

După această întîmplare ne-am apropiat ceva mai mult unul de celălalt. La urma urmei, plînseserăm împreună; în plus, Chris voia să evite ca plînsul lui să fie cunoscut afară din casă, şi cu toate că nu mă prinsese decît rar sau chiar niciodată că pîrăsc, nu ştia la ce se poate aştepta din partea mea la şcoală. Totodată, ne lega acum o ură comună, aşa încît de atunci înainte am evitat, de comun acord, micile reuniuni muzicale improvizate, care puteau avea loc, bineînţeles, la orice oră a zilei. Ne pomeneam pe neaşteptate nu numai cu domnul Van Son, dar şi cu alţi tineri, sau cu tineri ceva mai vîrstnici, ca şi cu prietenele pe care şi le făcuse mama în acei cîţiva ani. Toţi oamenii aceştia erau muzicali, unii mai mult, alţii mai puţin. Astfel, băieţaşii judecătorului au încheiat o alianţă vremelnică împotriva mugetelor şi trăncănelii şi împotriva ceştilor cu ceai, iar dispreţul cu care vorbeam amîndoi despre Dijkhuizen, despre Caspers şi despre tînărul Tjallingii, nu putea fi mai mare decît cel rezervat de noi grefierului bîlbîit. Uneori

venea vorba despre un anume doctor în drept Vellinga, pe care însă n-am izbutit să-l vedem niciodată pe atunci. Tactica lui Chris era să păstreze o misterioasă tăcere faţă de mine; de aceea nu mi-a comunicat nimic cu privire la acest jurist, despre care totuşi părea că ştie cîte ceva. De altfel, Chris ştia multe, dar ştiinţa lui nu era, în ochii mei, decît un mijloc de a-l zăpăci cu totul pe fratele lui mai mic.

II

Cînd mama m-a luat pentru prima dată cu ea la Grădină, era o după-amiază caldă de vară. Tata avea concediu și era plecat, iar Chris se afla într-o excursie. Dacă nu mă înșel, plimbarea aceasta în unul din punctele de agrement ale orașului s-a întîmplat să cadă după nelipsita noastră escapadă anuală. În fiecare vară plecam toți patru în vilegiatură ; acolo, purtarea agasantă a lui Chris se încheia întotdeauna cu o diaree de vară, iar părinții mei tăceau uneori cîte o jumătate de zi, fără să se fi putut spune că ar fi supărați unul pe celălalt. Locul acțiunii era de obicei o stațiune liniștită și plină de praf, unde, la hotel sau la pensiune, părinții mei cumpărau, cu bani grei, iluzia că noi sîntem mai cu moț decît ceilalți oaspeți : băieții fiecare cu camera lui, serviciu separat pentru toată familia, înclinări ușoare din cap sau zîmbete jenate, persoane cu care mama bineînțeles că nu schimba, în timpul zilei, decît vreo cîteva cuvinte banale, precum și aerul de nestrămutată hotărîre cu care tata se ridica din mijlocul unui maldăr de ziare împăturite în formă de castravete, ca să facem o plimbare matinală, grupați cîte doi.

Da, cred că a fost după o astfel de săptămînă de pușcărie în aer liber, cînd mama m-a luat pe neașteptate cu ea. Comandase o trăsură, în care avea de gînd să ducă nu mai puțin decît trei prietene — ba, la început, chiar cinci, dar două n-au vrut sau n-au fost acasă — așa încît în cele din urmă am fost nevoit să stau pe capră și să străbat astfel orașul, avînd în spate cîteva voci feminine, înăbușite de tot atîtea umbrele de soare colorate. Mama a înghițit vrute și nevrute, ca pe niște medicamente : vorbe, exclamații, zîmbete, hohote de rîs fără motiv. Era foarte cald. Huruitul trăsurii m-a amețit, iar muștele de pe spinările cailor au devenit o adevărată plagă. Pe bună dreptate, am ajuns la convingerea că birjarul le pusese gînd rău muștelor, cu biciul lui, dar cînd biciul pocnea sau cînd făcea șerpuituri iscusite, nu se mișca decît o singură muscă, dintr-un grup de treizeci. Birjarul tăcea ; faptul că se mai juca din cînd în cînd cu biciul, fără să supere animalele, nu era o ispravă destul de interesantă ca să-mi stîrnească admirația. Țineam mîinile încrucișate pe piept. Pe drum, am băgat de seamă că nici o casă nu arunca umbră pe creștetele noastre. Uneori nu mai lipsea decît foarte puțin ; vedeam cum se apropie umbra, o răcoreală intensă adia mai pe aproape și, curînd după aceea, pe ceafa leoarcă de sudoare simțeam o binefacere dătătoare de fiori, ca într-o peșteră subterană, ca într-un *patio* maur sau ca într-o *Wolfsschlucht* [1] din Luxemburg (unde se afla tata, judecînd după numeroasele *Ansichten* [2]

---

[1] Rîpa lupilor (germ.). Punct turistic în Luxemburg.
[2] Cărți poștale ilustrate (germ.).

primite de noi de acolo). Dar întrucît nici o casă nu era destul de înaltă sau nici o stradă destul de îngustă, situația a devenit tot mai nesuferită. Chiar și umbrelele de soare (pe care le-am privit cu o deosebită atenție) au început să se încingă și să dogorească, iar sub umbrele, undeva, la mare adîncime dedesubtul meu, stăteau, ca pe un petic de gazon, cucoanele, la șuetă.

După ce am trecut peste un pod arcuit, neobișnuit de lat, am început să trag cu urechea la sporovăiala lor.

— E unul nou... O! eu atît vă spun : muzica depinde de note.

— Halal muzică ! a spus alta, ironic.

După o scurtă pauză :

— Eu iau un pahar cu lapte. Acolo, orice altă consumație e bună de aruncat la gunoi.

— Afară de savarine, a spus mama.

Atunci au început toate patru să rîdă în gura mare și să se hîțîne, spre bucuria unui bătrîn cu barba în colier, care, la trecerea noastră, și-a scos șapca. Nu mult după aceea am dat de aer răcoros. De aer cu adevărat răcoros de data aceasta, precum și de o statuie cenușie, de niște lanțuri fixate între borne, de o clădire gotică — mama îmi vorbise cîndva despre ea — și de cel puțin trei domni, care au apărut din umbră și ne-au salutat în poziție de drepți. În timp ce cucoanele chicoteau pe după umbrelele lor de soare, pe care le agitau ba la stînga, ba la dreapta, mi s-a părut că-l zăresc pe tînărul Tjallingii. Am întors capul, pe furiș, și l-am văzut : se uita după noi, rîzînd voios, deșirat ca o barză și cam adus de spate. Pălăria lui de paie adunase în ea toată lumina din piațeta aceea

semi-istorică, pentru că, pe atunci, tinerii ca Tjallingii încă nu purtau costume de vară.

O singură dată soarele a mai depărtat cu putere cele două șiruri de case unul de altul, și am ajuns la Grădină. Ajutat de birjar, m-am dat jos de pe capră și am aruncat o privire spre apa liniștită, verde, a canalului de centură, din care Grădina se înălța ca o cetate îmbrăcată în frunziș. Se înălța tot mai sus : pe sub coroanele copacilor, printre arbuști, panta îndrăzneață a colinei se putea urmări pînă la o distanță considerabilă. Ne-am oprit în fața unei grile ; acolo, vizitatorii cumpărau bilete la ghișeul unei cabine vopsite în verde. Grila, amenințător de scundă, părea gata să muște și să înghită, ca gura colțoasă a unui monstru marin, apărută chiar pe oglinda apei. De o parte și de cealaltă a grilei erau doi stîlpi dărăpănați. Mama i-a plătit birjarului și s-a dus să cumpere bilete (despre asta s-a vorbit mult în timp ce noi eram pe drum). Pînă să vină mama, cucoanele m-au înconjurat, ca și cum aș fi fost prizonierul lor, apoi am intrat cu ele în Grădină ; aveau proiectate pe fețe culorile umbrelelor de soare. Curînd de tot ne-a ajuns din urmă și mama. Ochii mici și albaștri îi sclipeau pe fața roșie și umedă, de parcă ar fi făcut o poznă.

Am luat-o cu toții pe drum în sus. Drumul s-a bifurcat o dată, apoi încă o dată, și încă o dată, de fiecare dată la stînga și la dreapta vreunui fag bătrîn sau a vreunui castan ale cărui flori căzuseră. Pe lîngă noi mai urcau și alți vizitatori. Prietenele tăceau, ca să prindă puteri pentru noi conversații. Deodată, mama m-a bătut pe obraz, destul de tare, spunîndu-mi că pot să mă duc

numaidecît să mă joc sau să hoinăresc de capul meu, căci e încă devreme, şi dacă, după o jumătate de oră, vin la clădirea principală (de care să întreb, dacă n-o găsesc), mi se va da un pahar cu lapte şi o savarină. Da : o savarină. Una dintre prietene a exclamat că dacă vreau mi se dau toate savarinele, iar eu am rîs împreună cu ea, ascultător. N-a trecut nici un minut şi erau toate patru aiurea ; nici acum nu ştiu dacă ele au plecat de lîngă mine, sau eu de lîngă ele, sau dacă nu cumva s-au vîrît grupuri de oameni între noi. Am pornit, cu curaj, mai departe şi curînd nu m-a mai supărat căldura. Purtam un costum de marinar, cu ancore de aramă.

Cu greu se poate imagina o grădină mai umbroasă decît aceasta. Era aşezată pe panta lină a valurilor de pămînt, foste pe vremuri valuri de apărare ale oraşului. Sub copaci nu era numai verdeaţă şi răcoare, ci, din loc în loc, şi întuneric ; mi-am zis că acolo se face probabil foarte curînd frig şi că în anumite locuri, unde iedera groasă cît braţul se căţăra în jurul unor fagi crăpaţi de bătrîneţe şi încinşi cu inele de fier, trebuie să fie şi umezeală. M-am apropiat de nişte ulmi, la fel cu cei care făceau umbră pe strada noastră : erau cu zecile, nu numai de-a lungul drumurilor, dar şi pe porţiunile cu iarbă, unde se putea umbla. Aleea pe care am pornit nu înceta să tot urce ; într-adevăr, toţi cei lîngă care mergeam, înaintau aplecaţi, ca la munte. Mai încolo, învăluiţi în nori de praf, se jucau nişte copii bine îmbrăcaţi ; în spatele lor, o boltă de verdeaţă ducea spre creasta colinei, acoperită cu arbuşti deşi şi noduroşi. Pe creastă, urcuşul se sfîrşea, dar cum să ajungi acolo ? Pe care

vizitatori să-i urmez ca să izbutesc ? Am auzit o guvernantă spunînd :

— E încă prea devreme.

Copiii s-au dus în goana mare spre un şir lung de colivii mici. Apăreau copii din toate părţile şi toţi se duceau spre colivii, unde două guvernante făceau gesturi ca pentru a-i atrage, ca să le dea explicaţii. Am recunoscut nu mai puţin decît trei colegi de şcoală, aşa că m-am simţit, mai mult ca oricînd, „băieţaşul judecătorului". De aceea, plin de seriozitate şi de încredere în mine, m-am alăturat lor şi m-am dus să mă uit la un grup de păsări, în cea mai mare parte castanii sau cu reflexe aurii, numite de ei „fazani". Erau acolo păsărele fără nume, care zburau de-ţi era mai mare dragul ; era şi un mic păun, care îşi tîra coada ; erau vrăbii venite pe troaca plină cu seminţe a altei păsări, pe care însă n-am putut-o vedea, pentru că în colivii erau şi compartimente separate. După un număr uimitor de mare de şoricei albi a urmat o gîscă albă, care scotea nişte sunete muzicale, ca de flaut ; ochii ei, ca două mărgele tivite cu roşu, păreau bunătatea personificată, cu toate că pasărea sîsîia foarte caraghios către un căţel care venise pînă în faţa coliviei şi căruia îi scosese o limbă ţeapănă şi ascuţită. Şi apoi iarăşi reflexele aurii şi tonul castaniu şi înfăţişarea superbă a altor „fazani", care ciuguleau grăunţe. Toate animalele păreau domesticite. Toropiţi de căldură, copiii se mulţumeau să stîrnească praf şi să-şi bage cîte un deget prin plasa de sîrmă, ici şi colo ruginită. Guvernantele tăceau.

Apoi am lăsat coliviile ; puţin după aceea mă jucam cu vreo cîţiva copii mai mici decît mine,

a căror guvernantă, sau mamă, sau verișoară, printr-un gest de dezmierdare pe gulerul meu de marinar, mi-a dat să înțeleg că n-are nimic împotrivă să preiau supravegherea grupului, căci ea obosise. Fiind acum șeful lor recunoscut, copiii au venit după mine, chiar atunci cînd am luat-o la goană de-a lungul unui șir de copaci și pe porțiunile de teren gazonate, suind și coborînd (dar niciodată n-am coborît prea mult). Probabil că mă deplasam atît de repede numai ca să scap de copiii aceia ; totuși aș fi fost dezamăgit dacă nu s-ar fi ținut după mine. Din cînd în cînd făceam cîte un salt, ca să-i sperii sau ca să-i îndemn. Niște fetițe, micuțe și transpirate, au piuit strident în spatele meu :

— Nol... Uite-l pe Nol. (Eu mă ascunsesem după un copac.) De-a ce ne jucăm, Nol ?

Cu toate că eram cam supărat pe mama că mi-i dăduse pe cap pe copiii aceștia plicticoși, mă simțeam cît se poate de bine dispus. Un singur gînd mă frămînta : dacă e și Chris în grădina aceasta, să nu mă vadă ! Dar oare avea să vină și Chris aici ? Grădina era prea frumoasă pentru el. Urmat pas cu pas de țîncii aceia, care acum îmi aflaseră și prenumele, alergam pe lîngă flori de toate culorile și printr-o umbră de un verde foarte închis. Am ajuns la niște bolți de verdeață, vechi și părăginite ; peste tot erau bănci, iar pe bănci ședeau nu numai domni bătrîni și cucoane bătrîne, ci și fetițe care se jucau de-a guvernanta și care, ostenite de atîta zbenguială, țineau lîngă ele cîte un cărucior de copil, în care dormea vreun ursuleț alb de catifea. Cel mai nostim lucru era că întreaga grădină parcă stătea aplecată. Din loc în

loc erau luminișuri, ca niște mic iezere ; în fundul văilor se aflau pajiști de culoare verde-deschis, iar pe pajiști copii care se jucau, sau oameni care stăteau pe jos, cu genunchii trași pînă la bărbie.

Împreună cu escorta mea de copii am ajuns, în sfîrșit, mergînd de-a lungul unui șir de brazi albaștri, la punctul cel mai înalt : creasta colinei, pe care nu o pierdusem din ochi nici o clipă și care din depărtare părea crenelată, deși pe porțiuni întregi era orizontală. Undeva, sub noi, o guvernantă a bătut din palme, apoi s-au auzit niște exclamații pe care nu le-am putut înțelege. Am traversat tufișurile și m-am încumetat pînă la margine, care era făcută din stînci artificiale ; de una din ele m-am apucat cu putere, înainte de a mă uita în jos. Bineînțeles că guvernanta trebuie să fi bătut din palme fără întrerupere, pentru că acum copiii m-au întrebat dacă mă duc cu ei înapoi, și întrucît n-am dat nici un răspuns, o fetiță a spus : „Prostul de Nol !" și mi-a dat un brînci în spate. În dosul meu au troznit niște crengi. Guvernanta a încetat să bată din palme. Cuprins de o adîncă uimire, m-am uitat în jos.

Am văzut la picioarele mele cea mai uluitoare, cea mai fermecătoare, cea mai exotică depresiune în formă de crater, din cîte se pot închipui. Adîncimea acestei căldări mari și rotunde să fi avut cel mult opt metri, iar înălțimea peretelui de stîncă de sub mine cel mult cinci, dar în ansamblu am avut impresia că văd ceva fără fund, ca prăpăstiile din munții Bavariei, așa cum erau ele înfățișate pe cele cîteva fotografii atîrnate pe pereții camerei de lucru a tatii. În partea opusă, pe creastă, continua parcul propriu-zis. În mijlocul depresiunii

se afla un eleşteu, înconjurat de straturi cu flori roşii şi cu globuri de argint. Un pod rustic, făcut din trunchiuri de mesteceni, cam roase de cari la extremităţile lor superioare, dar neobişnuit de lung — atît de lung, încît întrecea cu mult malurile eleşteului — ducea spre un pavilion enorm de lemn (mai ales enorm de înalt), cu peretele din spate curb ; de la locul meu nu vedeam decît o mică parte a acelui perete curb. Acolo stăteau pe trei scaune trei omuleţi, ţinînd în mîini instrumente muzicale de alamă. Unul din ei făcea din cînd în cînd cu mîna spre celălalt mal, unde un copilaş, ţinut în sus de către mama lui, îi răspundea, făcînd şi el cu mîna.

Pe malul opus al eleşteului stăteau o mulţime de oameni, aşezaţi pe şiruri nesfîrşite de scaune, ici şi colo cu măsuţe printre ele. Pe aproape toate măsuţele erau pahare cu lapte. Dacă o luai de pe pod spre stînga, dincolo de pavilionul de lemn cu cei trei omuleţi, ajungeai la o construcţie care trebuie să fi fost „clădirea principală". Şi aceasta era făcută, în cea mai mare parte, tot din lemn, vopsit într-un galben aprins, în timp ce pavilionul era baiţuit într-un castaniu cald şi avea un acoperiş negru, cam putregăit. Clădirea era mare, ca un hotel, dar mai scundă. Pe uşă a ieşit un ospătar, ţinînd în mînă o tavă încărcată cu sandvişuri — ba nu, cu savarine, fireşte, cu savarinele care stîrniseră rîsul cucoanelor. Nu serveau numai ospătari, ci şi fete cu şorţuri albe. Pe aleea din jurul eleşteului, pînă în preajma pavilionului, se plimbau vizitatori ; erau şi cîţiva copii, dar cărucioare şi guvernante nu se vedeau nicăieri. La stînga de tot era un şir de mese, aşezate pe o cărare situată

mai sus, sub nişte tei, chiar în faţa unui zid scund, cu ferestruici mici, rotunde, aşa cum au grajdurile de modă veche. Acest zid ieşea din clădirea principală ca un fel de braţ ocrotitor, care de fapt nu se sfîrşea nicăieri, ca şi cum degetele i s-ar fi prins de desiş şi s-ar fi contopit cu el, cu desişul parcului, la marginea căruia mă aflam. De pe cărare, un taluz gazonat ducea în jos ; pe taluz nu se puteau pune scaune sau mese. Deasupra pavilionului, coroanele copacilor se mişcau maiestuos în lumina orbitoare a soarelui, se înclinau şi se întorceau, lăsînd uneori să se întrezărească o fîşie albă şi solzoasă, unde cu ani în urmă căzuse un trăznet.

Tocmai mă întrebam dacă mama nu e cumva jos, pe un scaun, sau poate pe cărarea cu tei de pe vechiul val de apărare al oraşului, la aceeaşi înălţime ca şi mine, cînd atenţia mi-a fost atrasă de un bărbat în redingotă, scund şi îndesat, care se urcase pe scara clădirii principale. Stătea acolo absolut singur şi-şi ştergea fruntea cu o batistă albă. Mi-a făcut impresia că e roşu la faţă ; purta mustăţi negre, iar atitudinea lui era aceea a unui om care are de gînd să cucerească lumea. N-a stat mult timp singur : din clădirea principală au ieşit cîţiva domni şi au venit lîngă el ; au urmat cîteva strîngeri de mînă. Ar fi putut să fie patronul clădirii principale sau al întregii Grădini sau chiar şi un străin bogat, căruia îi făcea rău căldura — ştiu şi eu ? — dar după ce a fost lăsat din nou singur, am văzut că fetele cu tăviţele în mîini fugeau de el rîzînd, aşa că am dedus că le ciupea de braţ pe fete (şi poate şi pe ospătari) cînd treceau pe lîngă el, căci nu se puteau apăra. Gluma

mi s-a părut cît se poate de nostimă și mi-am și pus în gînd să cobor panta stîncii, pentru ca să ajung cît mai aproape de el, dar tocmai atunci s-a pus în mișcare și a pornit, cu capul sus, înspre podul rustic. Fără să șovăi mi-am trecut piciorul peste creasta stîncii și am început să cobor panta abruptă, pe potecuța strîmtă dar neprimejdioasă, pitită printre colțurile pleșuve, dușmănoase și ascuțite ale stîncilor, pe care, ca să le îmbunez, le-am dezmierdat cu mîna și de care, la o cotitură, m-am ținut strîns.

Mai mult lunecînd decît mergînd, am ajuns la taluzul gazonat; după ce m-am cățărat pe el aproape pînă sus, m-am pomenit nas în nas cu un paznic bătrîn, care m-a amenințat cu degetul ridicat; departe, în spatele lui, omul în redingotă s-a urcat pe scărița pavilionului de lemn, în aplauzele furtunoase ale publicului. Paznicul, pesemne, nu văzuse că venisem de pe deal; poate că din „băiețașul judecătorului“ radia și un anumit fluid; vorba e că, după ce a mormăit ceva pe sub mustață, m-a lăsat să trec nestingherit sub micile arcade albe ale împrejmuirii. M-am strecurat înspre clădirea principală. S-a făcut tăcere. Numaidecît după aceea, orchestra a atacat prima bucată.

Din locul în care mă găseam, pavilionul de muzică putea fi cuprins cu privirea pînă în fund: îi vedeam pe cei care suflau, foarte serioși, în instrumente, vedeam gîturile roșii care produceau muzica, vedeam alămurile și toba mare, vedeam mutrele blege ale flautiștilor și clarinetiștilor — cu toții conduși, însuflețiți și ca scoși din minți de gesturile energice ale omului în redingotă. Acesta, în picioare, se legăna și se sucea, cocoțat pe o ladă

întoarsă cu fundul în sus, drapată cu un covor de un verde spălăcit. Își agita bagheta, mîndru și sigur de sine; dar am simțit instinctiv că în el mai sălășluiau și alte trăsături de caracter, mai blajine, și că mișcările energice pe care le făcea cînd bătea măsura le-ar fi putut preschimba oricînd în gesturi de suferință, numai să fi vrut. De altfel, mult nu prea vedeam în clipa aceea, atît de irezistibil îmi intrase muzica în oase, în creier și în șira spinării.

Abia mult mai tîrziu am aflat ce se cînta: *Stars and Stripes* [1] de Sousa, un marș destul de reușit, care se bucurase cîndva de o anumită faimă, acum dată uitării, și căruia, după ce electrizase America, nu i-a mai venit greu să electrizeze și Olanda. Începutul, răsunător și amenințător, sugera cu măiestrie o deplasare de trupe, plină de voiciune dar și de demnitate. A urmat un pasaj de o extremă brutalitate, exprimînd o totală nepăsare față de Dumnezeu, de lege și de drapelul american! Deodată: liniște, reținere perfidă, șoapte discrete; apoi, insinuant, dar cu aplomb: *trio*. Era un cîntec superb și antrenant, acest *trio*, și totuși prudent, cîntat într-un *pianissimo* diplomatic, plin de aluzii la posibile acțiuni militare, la posibile atacuri neașteptate, la posibile focuri de armă — și într-adevăr, s-a trecut numaidecît la un furtunos pasaj de tranziție, care m-a făcut să tremur tot. Acustica văii în formă de crater nu putea prelua și prelucra decît în mod foarte imperfect acea vîltoare sonoră, așa încît toți copacii, toate valurile de pămînt, toate zidurile și toate cetățuile orașului

---

[1] *Stele și benzi* (engl.). Titlul bucății se referă la drapelul american.

păreau că rag și ele împreună cu orchestra. Cele mai grele instrumente de alamă se scuturau ca niște cîini uzi și flocoși. S-a amestecat și bateria în acest tumult animalic, cu o aprigă lovitură de talgere. Apoi ritmul întregii orchestre s-a încetinit (cu care prilej, dirijorul, ghemuindu-se, a început să execute o fantastică gimnastică de cameră, ca să realizeze energicul *ritardando)* : o nouă tonalitate, un nou *crescendo...,* nu, nici un nou *crescendo,* nu, nici o nouă izbucnire răscolitoare, așa cum s-ar fi așteptat orice om cu scaun la cap, ci doar o revenire a aceluiași *trio* pe jumătate uitat, acum însă înviorat de trăncăneala unui flaut *piccolo.* Era un fel de ciripit agitat, care mi-a produs niște delicioși fiori în spinare, încît mi-a venit să fluier, și să țip, și să rîd, și să plîng, și care, după ce s-a încheiat printr-un *tremolo,* a trecut pe loc la brutala temă inițială și marșul a început să se desfășoare din nou, ca o viziune uluitoare. Acum știam cam ce fel de om este dirijorul : un tiran. Bănuiam că în fața lui nu puteai fi sigur de nimic. Era, fără îndoială, cel mai formidabil om din orașul W.

Ca răspuns la aplauze, care au fost cam inegale și nu prea entuziaste, dirijorul meu nu prea s-a înclinat, ci mai mult a făcut niște semne de neînțeles către orchestră, ca și cum i-ar fi prezentat publicului, unul cîte unul, pe omuleții aceia. Cît au ținut aplauzele, am izbutit să ajung pînă la intrarea clădirii principale. Bănuiam că dirijorul are să se întoarcă acolo, după o bucată de vreme. La intrare se afla un grup de tineri ; apoi s-au arătat în ușă sau pe scară cîțiva bărbați, ce-i drept nu în redingotă, dar mi-am dat seama de situația

lor socială superioară, din faptul că s-au întors brusc, de îndată ce orchestra a reînceput să cînte, precum și din privirea lor cam disprețuitoare aruncată publicului și din manierele degajate folosite între ei. Și-au suflat unul altuia fumul de țigară în obraz, apoi, rîzînd batjocoritor, au intrat în clădire, dar după o clipă au venit din nou afară, dacă nu toți, cel puțin unii dintre ei.

În timp ce se cînta bucata următoare — un potpuriu dintr-o operă sau operetă — l-am studiat mai cu osebire pe dirijor. Nu era numai un om impresionant, ci și șugubăț ; acest lucru a reieșit cît se poate de clar din glumele pe care și le îngăduia cu membrii orchestrei : mici intimități, care nici nu stinghereau, nici nu întîrziau desfășurarea muzicii. La un moment dat, cel cu toba mare — căruia, după un pasaj dulceag, cu solo de flaut, îi revenea un duduit de tunet în *crescendo* — se prăpădea de rîs, numai pentru că dirijorul îl privea impasibil. După aceea, însă, eroul meu, care își vîrîse batista albă între ceafă și guler, a făcut să triumfe din nou seriozitatea : în timp ce o nouă melodie siropoasă se boltea ca un uriaș curcubeu peste liniștea zăpușitoare a după-amiezii de vară, dirijorul s-a încovoiat languros spre stînga, ca să smulgă, cu brațul drept, cît mai multe și mai frumoase armonii de lemn din gurile țuguiate ale celor patru flautiști din orchestră.

În jurul meu s-au auzit șoapte și vorbe și s-au aprins țigări, ceea ce m-ar fi enervat, dacă muzica nu m-ar fi obosit pînă la extenuare. Mi-am zis că și ceilalți obosiseră și că luptau împotriva oboselii, în felul lor. În timp ce se cînta bucata a treia, am zărit în fața clădirii principale, la mică depăr-

tare de domnii aceia agitaţi, o fată înaltă şi slabă. Stătea singură cuc şi se uita cu încordare spre pavilionul de muzică. Pe lîngă ea treceau încolo şi încoace ospătarii şi ospătarele, cu lapte, savarine, limonadă şi păhărele de gin cu coacăze, dar ea n-a întors privirea şi am înţeles că e hipnotizată, ca şi mine, de minunea care se săvîrşea pe malul celălalt.

Numaidecît după ce s-a terminat ultima bucată dinaintea pauzei, un ospătar a trecut în goană podul, cu un bilet în mînă. În spatele meu, de undeva, de sus, s-au auzit strigăte şi chiote. Cei ce ţipau şi gesticulau, ca scoşi din minţi, stăteau la prima masă de pe cărarea de sub tei, în faţa zidului scund. Păreau să fie studenţi, dar nu i-am putut distinge prea bine, deoarece scara de piatră care urca de-a lungul zidului lateral al clădirii principale era ticsită cu auditori. Dirijorul s-a înclinat către ospătar, cu care prilej s-a clătinat un pic ; apoi, stînd cu faţa către public, a început să citească biletul, fără cea mai mică urmă de timiditate. Avea fruntea lată şi netedă şi părul creţ, negru ca pana corbului. Şi-a netezit maşinal mustăţile. A făcut brusc stînga-mprejur, le-a spus ceva muzicanţilor — care, grăbiţi sau plictisiţi, şi-au pus alte note în locul celor abia cîntate — şi a bătut cu bagheta magică în pupitru. Bagheta s-a ridicat în aer, braţul stîng s-a ridicat şi el în aer, şi s-a auzit marşul *Stars and Stripes* de Sousa.

Un cald val de recunoştinţă, însoţit de o exaltare răscolitoare, m-a năpădit atît de intens, încît mi-am rotit privirea cercetător, ca să văd semne de emoţie şi pe feţele celor din apropierea mea. Nu le-am văzut, ceea ce m-a dezamăgit profund ; am

simţit atunci că-mi revine ca un fel de datorie sfîntă să ocrotesc marşul împotriva prostiei şi a indiferenţei. La urma urmei, marşul acesta era un vechi cunoscut al *meu* ; eram mai mult sau mai puţin răspunzător de soarta lui ; şi mai existau multe alte lucruri, mai importante decît nişte bileţele. Cîtva timp, am bătut tactul cu piciorul. Acelaşi lucru îl mai făceau şi alţii, dar eu stîrneam mult mai mult praf. Spaţiul gol care s-a creat astfel în jurul meu a devenit o irezistibilă invitaţie de a marca ritmul şi în alt chip : de a porni în marş, sau de a ţopăi după măsura muzicii. N-am ţinut seamă de rîsetele înfundate care se auzeau în apropierea mea. Căldura mai scăzuse, aşa că am putut să execut o pantomimă cu mîinile şi cu picioarele, fără să transpir. Dacă m-aş fi priceput, m-aş fi întors cu capul în jos şi cu picioarele în sus şi nimeni nu s-ar fi mirat. Cu toate că nu mai ascultam aproape de loc — căci nu mai aveam decît ritm în sînge, în oase, în capul pe care îl legănam ca un clovn — mă identificasem cu marşul, devenisem apărătorul, sclavul lui Sousa, interpretul lui neîntrecut. Am auzit rîsete, ce-i drept... Da, dar cu toţii îl văzuseră pe ospătar cînd a adus biletul, cu toţii auzeau muzica, cu toţii veniseră aici ca să audă muzică bună...

În clipa aceea, mîinile mele au fost apucate de alte mîini, de nişte mîini reci şi lungi. Am ridicat privirea : la capetele acelor braţe mlădioase se mişca, plină de graţie, împreună cu mine, în ritmul muzicii, fata înaltă şi palidă pe care o văzusem stînd lîngă intrare. Era cu un cap mai înaltă decît mine. Din cînd în cînd, părea că mă trage în sus, spre ea, dar eu ştiam foarte bine că n-ar fi răbdat

niciodată un braț în jurul mijlocului, ca la dansurile obișnuite. Deși mă ținea strîns, nu dansam unul cu altul, ci mai degrabă unul în fața celuilalt. Doi ochi azurii, umezi, aproape înlăcrimați, dar veseli și șireți, puseseră stăpînire pe ai mei, în timp ce ne deplasam amîndoi încet, în cerc, fără un plan anumit. Cînd orchestra a ajuns la *trio*, fata mi-a spus :

— Ce roșu ești la față !

Apoi, cînd flautul *piccolo* a început să-și reverse fanfaronada asupra parcului, fata și-a desprins ochii de ai mei și și-a aruncat spre spate părul platinat. Atunci am văzut că pe albul aproape străveziu al obrajilor ei se ivește o ușoară roșeață. A urmat o învîrtită, scurtă și rapidă, căruia cu greu i-am făcut față ; apoi fata m-a lăsat și a zburat spre locul ei dinainte. Prin norii de praf și prin ceața care mi se așezase pe ochi, am văzut-o stînd acolo, la fel de nemișcată ca mai înainte. Fața ei era îndreptată spre pavilionul de muzică ; nici nu se mai sinchisea de mine, așa că am rămas mofluz. N-a fost drăguț din partea ei. Dar era posibilă și altă explicație. Ea era o fată destul de mare — așa mi-am spus — iar oamenii mari, după ce s-au jucat cu copiii, îi lasă de obicei în plata Domnului, fără nici un avertisment prealabil. Aș mai fi vrut să spun : „Am dansat împreună", ca o simplă constatare, dacă pentru ea totul nu fusese decît un mic joc zburdalnic, dar nu îndrăzneam să mă duc spre ea, mai ales că domnii aceia apăruseră din nou pe scară.

În jurul meu s-au auzit iarăși rîsete. M-am întors și am văzut fața roșie și veselă a mamei. Mama se așezase, împreună cu prietenele ei, la una din

măsuțele de pe cărarea de sub tei, cam pe unde stătuseră cu puțin înainte studenții, dar mult mai spre stînga. Nu făcuse nici o mișcare, nu bătuse din palme. Privea și rîdea, dar am avut impresia că privitul și rîsul ei nu se împerecheau și că era cam îngrijorată. Istovit, am așteptat pînă s-a terminat marșul lui Sousa, pentru ca publicul să se împrăștie.

Încă înainte de a se stinge aplauzele, muzicienii, încălziți, au pornit pe pod ; alămurile lor sclipeau, părăsite, în nișa cu boltă înaltă, căptușită cu scînduri bej, a pavilionului de muzică. Mi s-a părut curios că dirijorul n-a făcut uz de dreptul lui de a merge în frunte, dar de îndată ce instrumentiștii au călcat pe pămînt, el s-a strecurat cu energie pînă în față, zîmbind cu toată gura sub mustățile lui nemaipomenit de negre. Fruntea îi era roșie și lucioasă, iar sub această frunte priveau cruciș doi ochi negri, de cuceritor. Fata palidă a alergat în întîmpinarea lui și l-a luat de gît, cu o atitudine copilărească, pe care eu n-o aveam niciodată față de mama mea. Purta o rochie albastră ; unul din picioarele ei lungi, acoperite cu ciorapi negri, și-l ridicase pe jumătate, ca și cum ar fi vrut să se cațere pe dirijor, cu toate că acesta nu era mult mai înalt decît ea. În cele cîteva secunde în care și-a ținut brațul pe mijlocul ei, dirijorul s-a uitat peste capul ei, spre intrarea clădirii principale, unde se aflau domnii aceia. Ce le-a strigat, n-am putut înțelege ; fața lui era foarte voioasă, parcă aștepta ceva, iar vocea lui răsunase apăsat, puternic și pătrunzător, ca și cum în jurul lui n-ar fi fost destul spațiu în care să se împrăștie undele so-

nore. După ce i-a dat drumul fetei, a intrat cu domnii aceia în clădire.

Pe cărarea de sub tei n-am fost primit ca un seducător — cu toate că una din cucoane mi-a pus brațul pe gulerul prăfuit al costumului de marinar — dar nici ca un derbedeu sau ca o pramatie, ci pur și simplu ca un băiețaș care vrea un pahar cu lapte. Laptele a fost comandat și numaidecît după aceea a reînceput jocul cu savarinele. De ce la început savarinele au fost de ceară sau de carton și abia după aceea bune de mîncat, știa pesemne ospătarul mai bine decît mine, căci în ciuda unui șir întreg de întrebări jignitoare, a adus, politicos și fără fasoane, un platou cu cincisprezece savarine mari (aveau și mici), la care n-am băgat de seamă nimic deosebit, decît mult aer înăuntrul lor. Aveau suprafața netedă, erau moi și de îndată ce mușcai din ele, dădeai de un gol, și le mîncai mult mai repede decît te-ai fi așteptat. Cucoanele, însă, rîzînd cu poftă sau ironic, nu mai terminau de vorbit despre savarine ; l-au mai atacat de cîteva ori pe ospătar cu diatribe le adresa savarinelor, bietul om a încruntat sprîncenele, și-a înclinat capul într-o parte și a rîs binevoitor împreună cu cucoanele. M-am bucurat că nu s-a pomenit cu o savarină în cap. Mai tîrziu, am aflat că savarinele acelui local erau renumite pentru consistența lor, dar numai pînă vinerea inclusiv.

Una dintre prietene a explicat că programul de după pauză e plicticos și că n-ar fi rău să plecăm ; totuși, am rămas pînă la sfîrșit. Lipit de genunchii mamei, ținînd în mînă o savarină pe jumătate mîncată și cu stomacul plin de lapte, am urmărit umbrele de lungimi diferite ale pîlcurilor de co-

paci de dincolo de eleșteu și le-am văzut cum ajung, încet-încet, la pavilionul de muzică ; acolo, minunea sonoră a continuat, mult, prea mult, copleșitor de mult. Pe fată n-am mai văzut-o ; nici nu mi-am mai dat osteneala s-o văd. Faptul că dansasem cu ea mi se părea, rînd pe rînd, ba un act de eroism uluitor, ba o rușine cu neputință de spălat. Nu-mi dădeam seama ce cred despre asta mama și prietenele ei. Mai țin minte că în timpul unui galop nebunesc, cînd toba mare era gata-gata să se facă țăndări, dirijorul și-a pierdut echilibrul și a fost nevoie ca un flautist îndemînatic să-l pună la loc pe lădița acoperită cu covor. M-am simțit frustrat și dezamăgit. La urma urmei, dansasem pentru el, după muzica lui, iar el o preferase pe copila aceea palidă. Fata nu avea decît vreo cîțiva ani mai mult decît mine, sau poate nici atît.

În cele din urmă, am întrerupt șușoteala cucoanelor, întrebînd-o arțăgos pe mama :

— Cîți ani are fata cu care am dansat ?

Mama s-a prefăcut că nu știe nimic :

— Ai dansat cu o fată ?

— Nici nu știi încă să dansezi, a spus o prietenă a mamei, una cu obrajii uscățivi și gălbejiți și cu ochelari.

În timp ce vorbea, se uita în gol, pe lîngă mine, ca și cum i-aș fi răpit prea mult timp. M-am uitat și eu îndelung la ea, cam nemulțumit că mă desconsideră. Dar adulții aveau să vină la rînd mai tîrziu ; întîi trebuia să mă răfuiesc definitiv cu Chris — și pînă atunci mai puteau să treacă ani de zile.

III

Nu m-am mai interesat de dirijor, aşa încît au trecut săptămîni de zile pînă să aflu ceva despre el. Se numea Cuperus ; fata înaltă era fiica lui, Trix, şi avea doisprezece ani, deci cu patru ani mai mult decît mine. *Henri* Cuperus : îşi franţuzise prenumele, ca să-şi sporească prestigiul, care în oraşul nostru nu părea să fie prea grozav. Mama organiza din cînd în cînd cîte o duminică muzicală cu cîteva prietene şi cu domnul Van Son, cu Caspers sau cu tînărul Tjallingii, care făceau haz de marşuri şi valţuri. De la mama am aflat că Henri Cuperus venise de curînd în W., că era de provenienţă foarte umilă, dar că studiase totuşi cîţiva ani la conservator şi că toată lumea îl socotea un om imposibil, deşi nu antipatic, nici chiar în cercurile rigide din satele în care lucrase pînă atunci ca dirijor de cor şi ca organist. Cea mai mare parte din aceste spuse mi-au intrat pe o ureche şi mi-au ieşit pe cealaltă, dar cuvîntul „imposibil“ mi-a reţinut atenţia ; cînd am întrebat ce înseamnă, mi s-a răspuns ceva cam în genul acesta : „se crede artist“. Era un răspuns de valabilitatea căruia mama nu părea prea convinsă, deşi

caracterizarea sunase destul de plat şi de convenţional, ba chiar cam batjocoritor. Chris, la rîndul lui, susţinea că Henri Cuperus are darul beţiei, ceea ce a fost principala cauză a primei noastre încăierări.

În septembrie, mama ne-a povestit ultimele ştiri despre Cuperus ; ascultînd-o, tata s-a mărginit la o privire sarcastică pe sub ochelari, dar la sfîrşit a comentat într-un mod foarte inteligent faptele povestite. Cuperus suferise, pare-se, o lovitură îngrozitoare. Nu în legătură cu tuberculoza soţiei lui, nici în legătură cu fiica lui, pe care nu putea s-o ţină în frîu, ci în legătură cu muzica şi cu pavilionul de muzică, cu publicul şi cu Comitetul de direcţie al Grădinii. Comitetul — după cum povestea mama — băgase de seamă de mult că dirijorul..., în sfîrşit... (la această întrerupere, Chris a dat pe gît vreo cîteva pahare imaginare, dar mama s-a făcut că nu-l vede, cu toate că ea îl provocase) ; dar asupra obligaţiilor sale profesionale, acest... obicei nu părea să aibă nici o influenţă, şi dacă ar fi dirijat rapsodia lui Liszt fără să cadă în eleşteu, nu s-ar fi supărat nimeni că faţa dirijorului are după pauză altă culoare decît înainte de pauză, o culoare produsă de altceva decît de lapte şi de savarine. Mama a lăsat privirea în jos şi s-a uitat cu coada ochiului spre mine. Pînă atunci, nu înţelesesem prea mare lucru din spusele ei, dar la aceste cuvinte am ciulit brusc urechile.

— Vrei să spui că era beat ? am întrebat-o înţepat.

Mama n-a răspuns. A tăcut destul de mult, vreo cinci sau şase secunde încheiate. Apoi a dat din cap că nu. Chris s-a uitat la ea cu gura căscată ;

inteligența lui precoce, dar dezordonată, nu l-a ajutat să înțeleagă aceste contradicții.

Ceea ce îi frînsese lui Cuperus gîtul nu fusese rapsodia lui Liszt, ci uvertura la *Tannhäuser*. Duminica trecută, după-amiază, după pauză, pășise spre pavilionul de muzică, mîndru ca un crainic al zeilor, cu fața roșie ca focul și cu părul creț și negru, foarte ciufulit. Pe podul rustic fusese cît p-aci să dea jos cîteva tulpini de mesteacăn ; apoi, ajuns pe lădița acoperită cu covor verde, începuse să rostească, foarte dîrz, o alocuțiune improvizată către publicul extrem de numeros. Orchestra s-a bălăcit destul în noroi, a explicat el, a cîntat destul *„Schund"* [1], care a pîngărit în mod nedemn liniștea frumosului parc. Pe oamenii lui îi mănîncă degetele să prezinte în sfîrșit publicului artă adevărată. În acest scop, alegerea a căzut pe o compoziție a lui Richard Wagner, unul din cele mai mari genii ale muzicii. Nu că Liszt n-ar fi și el genial, dar rapsodia cîntată cu două săptămîni înainte n-a fost genială, nu, nu se poate spune că a fost genială, ci a fost mai degrabă muzică făcută din lătrat de cîini și miorlăit de pisici din pustă etc., etc... După cum spunea mama, primul clarinetist, un individ caraghios, cu o familie numeroasă, în vremea lui liberă tapițer și zugrav, a fost nevoit, punîndu-și degetul arătător pe buzele țuguiate, să-i atragă atenția că timpul trece fără milă. Umbrele fuseseră foarte lungi, foarte amenințătoare, cînd Henri Cuperus ridicase bagheta pentru primul acord al celebrului cor al pelerinilor.

[1] Marfă proastă ; produs de proastă calitate (germ.).

Mai mult ca sigur că se ciorovăise săptămîni de zile cu echipa lui din pricina acestei bucăți. Nu pentru că ar fi fost grea (orașul W. număra instrumentiști excelenți), ci pentru că voia să le impună celor din orchestră punctul lui de vedere. Dacă în pasajul introductiv nu puteau să facă alte greșeli decît să intre cînd nu trebuie, la Venusberg lucrurile s-au încurcat rău de tot : toate trilurile au fost false, marșul, atît de viguros, a fost acoperit de toba mare, iar reluarea corului pelerinilor nici n-a mai fost de recunoscut din pricina sunetelor stridente ale flautelor și piculinelor (în partitura originală viori, dacă nu mă înșel). Tannhäuser *nu* a fost mîntuit, a spus mama, și s-a putut vedea că instrumentiștii au fost de vină. De obicei se țineau de glume în timp ce cîntau, dar acum fețele lor erau încordate, ca cele ale unor criminali periculoși, care se plimbă în curtea interioară a unui penitenciar. Cu puțin înainte de sfîrșit, Cuperus a bătut cu bagheta în pupitru, și-a rupt-o în două și s-a dus înapoi spre clădirea principală, în pas milităresc. Acolo, în clădire, trebuie să fi avut loc o explicație violentă, urmată de un fel de conciliere, în sensul ca dirijorul să-și termine cel puțin programul anunțat. (Tînărul Tjallingii, care s-a amestecat în discuție, dar care avea și dreptul să se amestece, pentru că era membru în numeroase alte comitete de direcție, auzise totul.) Sfîrșitul a fost însă o concediere, formulată într-o manieră retorică, în fraze pline de înflorituri, și angajarea altui dirijor (din afara orașului W.) pentru concertele de vară ale anului următor. Cuperus n-a avut prea mult de suferit : în afară de o sumă acordată ca un fel de preaviz sau de despăgubire, și-a

păstrat ambele coruri, ca și corul bisericii, precum și toate lecțiile.

— Atunci mai poate să tragă la măsea, a spus Chris.

— Iar vorbește aiurea Chris, am spus eu.

Tata a încheiat discuția cu observația că un om ca Henri Cuperus mai poate munci cu folos în anumite cercuri, dar că acele concerte de vară i se urcaseră, evident, la cap. Iar faptul că voise să slujească arta este o notă bună.

— Dar are și multe note false, a mormăit mama, gata să pufnească în rîs.

Nu cred că m-am gîndit prea mult în următoarele cîteva luni la fata palidă cu care dansasem. N-am văzut-o nicăieri și nici n-am umblat după ea. Auzisem despre ea că nu mai merge la școală și că ia cu tatăl ei lecții de muzică, ceea ce a făcut-o să pară în ochii mei mult mai „om mare" decît înainte. Eu nu eram decît un băiețaș ; prima treaptă a maturității mi-o căutam în fotbal, de care m-am apucat în toamna aceea. Chris, o autoritate în ceea ce privește regulile de joc ale fotbalului, nu prea practica acest sport, din pricina ochelarilor, după cum spunea el. Așa încît am căutat să fiu eu mai breaz la fotbal.

Într-o sîmbătă după-amiază, mama m-a luat cu ea la croitoreasă, care locuia la marginea orașului, acolo unde începe cîmpul. Era o zi ploioasă și nu găsisem pe nimeni cu care să joc fotbal. Cîmpul era străbătut de alei neașteptate, botezate cu nume la fel de neașteptate, ca de pildă „Digul purceilor", deși nu se vedea nicăieri nici dig, nici purcei ; cele mai multe dintre ele duceau la niște fabrici mari, noi, de produse lactate. Pentru înapoierea în oraș exista, la vreo douăzeci de metri depărtare, altă alee, aproape paralelă cu cea de ducere. În cele din urmă, aleile, mărginite pe tot parcursul lor cu sîrmă și întrerupte de porți înșelătoare, după ce făceau cîteva cotituri meșteșugite prin pajiști pline cu bălegar de vaci, duceau într-un cartier periferic cu totul altul decît cel de pornire. Cele două terenuri de fotbal se găseau și ele în această zonă periferică, vag demarcată. Pe atunci nu știam prea bine să le deosebesc unul de celălalt și nici cum să ajung pînă acolo.

Pentru ca vizita să nu se lungească prea mult, mama și cu mine am rămas în picioare. În spatele mesei stătea pe un scaun o femeie bătrînă. Croitoreasa, slabă și istovită de muncă, ieșea din cînd în cînd din cameră și apoi intra încărcată cu eșantioane. Măsură n-a luat de data aceasta. Croitoreasa era tăcută și serviabilă ; bătrîna era peste măsură de vorbăreață. Am simțit că mama luptă cu ispita de a rămîne acolo pînă seara tîrziu, la taifas, și eventual de a cînta o bucată la un vechi armonium, încărcat cu portrete de familie. De aceea și rămăsese în picioare. Ținea foarte mult la oamenii sărmani, cu toate că binefacerile n-au constituit niciodată preocuparea ei de căpetenie. Îi plăcea conversația lor ; într-adevăr, era cu totul altfel de conversație decît cea a tatii și a lui Chris.

Între timp m-am uitat pe fereastră, spre pajiștile verzi, care se zăreau dincolo de grădinile măturate de vînt și dincolo de livezile cu meri și peri. Orizontul părea să aparțină altei țări, de care ne despărțeau fabricile de produse lactate, amplasate acolo ca pentru a întări frontiera. Deodată, am văzut un glob care zbura deasupra unei

pajiști. Globul a căzut jos și apoi a sărit iar în sus, descriind un arc uriaș. Locurile în care cădea globul nu le vedeam. Uneori părea că globul are să dispară în stratul de nori, care se afla la mică înălțime. Cînd i-am atras mamei atenția asupra acestui fenomen al naturii, bătrîna, care îmi urmărise privirea, a spus :

— Iar a început Vellinga. Se pricepe, nu glumă.

— Avocatul Vellinga ? a întrebat mama.

Tocmai atunci a intrat din nou croitoreasa în cameră, de data aceasta cu eșantioane atîrnate pe umeri și cu altele în brațe. A tot adus eșantioane cam vreun sfert de ceas. Acum înțelesesem și eu ce fel de glob era acela.

— Joacă fotbal, așa, de unul singur ? Trage grozav de sus, dar cred că mai sînt și alții cu el.

Bătrîna n-a răspuns.

— În fiecare sîmbătă după-amiază joacă. Stau tot timpul cu frica-n sîn să nu-i cadă mingea în grădina noastră.

— N-ai decît să i-o arunci înapoi, a spus mama, privindu-mă țintă și făcînd cu capul un semn de negație aproape imperceptibil.

Era vorba de un eșantion de culoare argintie, care o acoperea pe jumătate ; o clipă am avut senzația că nu trebuie să mă uit la ea.

— Se pricepe, nu glumă. Toată ziua bună ziua trage în minge. Și totdeauna o trimite sus de tot. O trimite el sus de tot, dar nu ajunge departe.

Mama a tușit. Din întîmplare, știam ce înseamnă „a ajunge departe". Tata folosea uneori această expresie în legătură cu Chris. Am întrebat :

— De ce nu ? E prost ?

— A urmat la facultate. — Pentru prima dată și-a pus bătrîna cusătura pe masă. — Și fiind avocat, n-ai dreptul să spui că e prost, flăcăule. Dar un văr de-al meu, adică fiu-său, care e cărbunar și cîștigă frumușel, a avut un proces cu el, adică l-a avut avocat. Și ce crezi că s-a ales din toată tărășenia ? A pierdut procesul și i-a plătit patru sute cincizeci de florini lui Vellinga. Și n-ar fi trebuit să-l piardă. „Să nu-l mai văd în ochi pe Vellinga", zicea băiatul. Ce-i drept, e foarte glumeț ; uneori îi făcea chiar pe domnii judecători să rîdă. Dar văru-meu zice că n-a înțeles o iotă din ce spunea. A căutat p-ormă într-o carte de legi și a găsit acolo că toate erau de-a-ndoaselea, așa zice. Și fiu-său zice : „Cu ăsta să n-ai niciodată treabă. O fi el om cumsecade, dar dacă mai am odată vreun bucluc, să nu-l mai văd în ochi". Și uite, ce întîmplare, că în fiecare sîmbătă îl văd jucînd fotbal pe aici.

— Nu mai e avocat, a spus mama, cu răceală.

După amabilitatea, cam înțepată, cu care i-a pus croitoresei ambele mîini pe umeri, am înțeles că vizita s-a sfîrșit.

Cu ani de zile mai tîrziu, cînd și-a amintit de acest incident, mama mi-a povestit că nu poate să sufere cînd aude că astfel de oameni vorbesc de rău persoane cunoscute de tata sau de ea. Faptul în sine n-o supăra, dar nu știa niciodată ce să replice și ce ochi să facă.

În aceeași seară, trăgîndu-l de limbă pe Chris, am aflat că într-adevăr avocatul Vellinga nu mai e în barou (cuvîntul acesta, care mi se părea că sună „baro" și pe care îl puneam în legătură cu

„barosan" nici Chris nu-l folosea cu plăcere) şi că devenise redactor şef al ziarului local, pe care ai mei nu-l citeau, dar pe care acum aveau să-l citească. Cred că în epoca aceea Vellinga venea din cînd în cînd pe la noi, serile, dar întrucît eu şi Chris tot mai boicotam reuniunile muzicale, consideram că e o figură la fel de caraghioasă ca domnul Van Son, sau ca tînărul Tjallingii, care dispunea de o voce de tenor tremurată şi care avea voie să întoarcă filele cînd obosea domnul Van Son. Ştiu sigur că eu nu-l văzusem niciodată pe Vellinga. Dar acum mi se revelase ca jucător de fotbal, iar Chris mi-a destăinuit că Vellinga, în ciuda faptului că încerca să facă repede „carieră", era portarul primei echipe locale de fotbal şi că nu se dădea înapoi cînd era vorba să joace ca mijlocaş, stînga sau dreapta — îi era indiferent — sau să ţină locul centrului înaintaş.

Avînd în vedere că eu nu jucam fotbal decît cu băieţi mai mici decît mine, pe maidanul imens de lîngă locuinţa noastră, nu m-aş fi întîlnit niciodată cu avocatul Vellinga, portarul, dacă n-aş fi legat prietenie cu doi băieţi mai mari, care m-au luat cu ei într-o duminică după-amiază la un meci, disputat pe cel mai mare dintre cele două terenuri de la marginea oraşului. Numele pe care le-am dat, în gînd, celor doi băieţi, erau „Brun" şi „Bleu". Cît timp au fost prietenii mei, vreme de cîteva săptămîni, am suferit de un fel de minunată grandomanie, împănată cu sentimente aproape dureroase, de recunoştinţă şi de loialitate. „Brun", în vîrstă de cincisprezece ani, elev la o şcoală medie tehnică, era un golan mlădios, dar extrem de încet, cu faţa suptă, cu tenul oacheş, şi purta veşnic un costum uzat, de aceeaşi culoare ca şi faţa. „Bleu", în schimb, care-şi tăinuia vîrsta, pentru că în curînd avea să părăsească liceul, avea o faţă lată, cu nişte ochi cenuşii, inteligenţi şi extrem de sinceri, iar părul, sprîncenele şi genele lui păreau tot cenuşii, de un cenuşiu foarte deschis, stropit ici-colo cu nuanţe mai închise, ca un cocon în care se ascunde o anumită specie de omidă, frumos colorată. Purta un costum bleu-marin de marinar, care îi rămăsese prea strîmt. Umblau amîndoi bălăbănindu-se, ca nişte vagabonzi, care au fost beţi turtă pînă nu de mult şi care abia s-au dezmeticit.

Probabil că mă zăriseră pe maidan, unde numai noaptea nu veneau băieţi ca să joace fotbal, şi poate că puseseră ochii pe mine pentru că eram „băieţaşul judecătorului". Dacă mă găseau nostim, sau dacă nu eram pentru ei decît un protejat simpatic, sau dacă erau snobi, sau însufleţiţi de intenţii nobile — n-am ştiut niciodată, dar un lucru era sigur: că nu mi-au pretins să joc rolul de admirator. Vorbeau foarte puţin şi se gîndeau grozav de mult înainte de a vorbi. Vanitatea şi ambiţia se pare că le erau străine. Ca să joace fotbal, erau prea comozi, cu toate că „Brun" ştia să lunece ca o ştimă a apelor şi să nimerească în colţul unei porţi, marcată cu două maldăre de şepci. De asemenea, erau în stare să hoinărească ore întregi. Cînd ieşeam cu ei, seara, făceam cunoştinţă cu ulicioare, pe care după aceea nu le mai regăseam decît cu greu. Pe lunga stradă comercială a oraşului (atît de lungă, încît, fiind curbă, aveai impresia că ai să ajungi tot de unde ai plecat, ca într-un pustiu), am învăţat de la ei cum trebuie

să te uiți după fetele mai măricele. Eu credeam că fetele acelea se simțeau jignite grav de asemenea priviri provocatoare și că nu se uitau și ele la mine ca să nu fie nevoite să mă ia de urechi. Dar despre fete, „Brun" și „Bleu" nu vorbeau decît rar sau de loc; preferau metoda învățămîntului intuitiv, din care fiecare poate culege ce vrea. Felul în care „Brun" cotea ca să intre pe o ulicioară întunecoasă ca cerneala neagră, te făcea să te gîndești la un spărgător experimentat, fost pe vremuri marinar. Dar, întotdeauna, o astfel de ulicioară părea să fie drumul cel mai scurt spre un anumit punct; de altfel, lămpile cu petrol, din spatele unor storuri galbene, de la care puteai atinge cu mîna întinsă ferestrele de peste drum, erau, la urma urmei, mai liniștitoare decît forfota de pe cele cîteva străzi și splaiuri, care alcătuiau promenada orașului. În cadrul promenadei, tinerii se îmbulzeau pe podul lat și boltit, pe care trăsura noastră trecuse, în după-amiaza aceea de duminică, pe lîngă tînărul Tjallingii. Podul era lat ca o piață. „Brun" și „Bleu" nu zăboveau niciodată prea mult pe acolo, pentru că aveau neastîmpărul în sînge, deși erau înceți în mișcări.

În ziua meciului, am fost nevoiți să batem drum lung și să mergem repede. Protectorii mei veniseră foarte tîrziu să mă ia de acasă și, pînă să plecăm, s-au mai și ciorovăit cu Chris. Acesta nu numai că voise să-mi șterpelească de sub nas prietenia lor, dar după aceea i-a mai și făcut „derbedei" și „golani". Cînd am ajuns în gang, Chris mi-a tras una tare în umăr, dar am înghițit și am tăcut. După un sfert de oră, „Brun", „Bleu" și eu stăteam la marginea unui teren plin de noroi, pe care tocmai începuse meciul: echipa fruntașă din W. contra unui club din Liverpool, venit în vizită. În tribună, o fanfară cînta marșuri îndrăcite, cărora vîntul le punea surdină tot timpul. Vîntul acesta îl aveau englezii în față; totuși, s-au priceput să străpungă, pînă la pauză, „sanctuarul" avocatului Vellinga, de șase ori. Eu n-am vrut să mă mișc de lîngă Vellinga, așa încît „Brun" și „Bleu", care țineau să-l vadă la treabă și pe portarul englez, m-au lăsat, după pauză, în voia soartei.

Avocatul Wubbo Vellinga era un bărbat înalt, voinic și cu o burtă destul de măricică pentru cei douăzeci și șapte de ani ai lui. Deasupra feței lui de buldog, malițioasă, dar nu urîtă, se vedea o țeastă de jurist, cu un început de chelie în creștet. Era un reprezentant al tipului de patrician blond, care în orașul W. mai amintește atît de izbitor de omul preistoric. Poseda din belșug însușirile unui conducător al cercurilor de *jeunesse dorée:* era comisar al patinoarului, nelipsit la petreceri și ziarist de scandal, adică un om de care, în cîțiva ani, avea să depindă însăși existența orașului, cu excepția suburbiilor. Cu mulți ani mai tîrziu, mi-a mărturisit că se simte cununat cu orașul W. Lucru curios, știam intuitiv cîte ceva despre el: în primul rînd, că nu-l interesa muzica și că deci se vîrîse în sufletul părinților mei pentru alte motive decît Van Son sau decît tînărul Tjallingii; apoi, că nu avea cu adevărat inimă bună, așa cum avea fără îndoială Henri Cuperus, că n-avea să aibă niciodată o fiică în stare să i se atîrne de gît și că juca fotbal mai mult ca să-și creeze popularitate, de-

cît de dragul jocului. De ce mănuşile lui de piele păreau atît de mari, cînd îşi lipea mîinile de pulpele groase şi goale? Îmbrăcat într-o manta de ploaie de un galben aprins şi pe cap cu o tichie roşie cu pană, cine se înclina mai plin de afectare ca el, cînd se întîmpla ca mingea să se găsească în cealaltă jumătate a terenului acoperit de glod? Ce rost avea să îmbrăţişeze pe unul din Liverpool, care abia îi trimisese o minge în plasa înnodată strîns? Fireşte, era o personalitate şi resimţeam intens acest lucru. Era în stare să urle ca un taur rănit, dar urletele lui aveau o cadenţă solemnă şi erau întretăiate de scîncete rafinate, atunci cînd urmărea să regenereze curajul lîncezit şi stropit cu noroi al echipei sale. Cînd apăra poarta fără să-i pese de glod, nici de sudoare, nici de ploaie, nici de vînt, cînd privea printr-un *pince-nez* cu sticlele împroşcate cu noroi şi care îi juca pe nas fără să fie măcar legat de un şnur, cînd tuna jovial şi autoritar: „nu vă lăsaţi, băieţi!" la un scor de 9—1, sărind, căzînd în genunchi, ţinîndu-şi mîinile pe pulpe, era, fără îndoială, o figură măreaţă şi tăia oricui cheful de a-şi căuta ceartă cu el. Aveam însă sentimentul că trebuie neapărat să lupt împotriva atracţiei exercitate de omul acesta.

Totuşi, la un moment dat, împotrivirea mi-a fost înfrîntă. Asta s-a întîmplat după meci, cînd Vellinga a plecat în grabă de pe teren şi a fost oprit la gard. Eu mă luasem după el. Printre alţii, se aflau acolo, în drumul lui, vreo trei sau patru admiratori, cam de vîrsta mea, şi pentru că nu putea nici să-i calce în picioare, nici să-i ucidă, şi-a pus mîna lui mare şi udă pe capul unuia dintre băieţaşi, s-a uitat în jos, zîmbind, şi deci scoţîndu-şi la iveală dinţii, ca un buldog, l-a împins pe băiat uşurel de o parte, apoi a pornit repede, smucindu-şi nepăsător trupul robust. Băiatul s-a clătinat o clipă. Am simţit şi eu că-mi bate inima mai repede. Dar, vai, Vellinga era şi rămînea un simplu avocat: inferiorul tatii, unul din indivizii aceia care se pricep să despice firul de păr în patru şi să caute nod în papură, cu toate că de cele mai multe ori ei ştiu dinainte dacă vor obţine cîştig de cauză sau nu (asta o auzisem de la Chris), adică de fapt nu li se dă niciodată cîştig de cauză. Un fost avocat. Atunci, pe cine crede el că mai poate duce de nas cu gestul lui, ce-i drept mişcător şi plin de omenie, care se putea traduce astfel: „Am pierdut; am primit în plasă treisprezece şuturi în văzul tuturor concetăţenilor mei, pe care sper să-i pot alimenta cu scandaluri, glume şi noutăţi; dacă e cineva care merită compătimire şi consolare, acela sînt eu. Dar iată ce fac: acea consolare, acea atenţie, acea compătimire, le dăruiesc acestui pici, care îmi taie drumul. Cu cea mai mare condescendenţă din lume, las mîna mea, pînă nu de mult învelită în pielea aspră a mănuşii, să zăbovească pe acest neînsemnat căpşor înzestrat cu părul roşcovan şi aspru al dezmoşteniţilor, şi nimeni nu va putea să spună că sînt o brută, un mizerabil, o paiaţă gălăgioasă şi borţoasă; nimeni."

Într-o seară, una dintre ultimele petrecute cu „Brun" şi „Bleu", am început să le vorbesc despre Chris. Acum îl văzuseră şi ei — le-am spus — şi mare chef aş avea să-i ard una în mutră, dar cum, şi cînd? De fapt, nici nu mi-e cine ştie ce antipatic, dar prea face pe nebunul, şi mi-am pro-

pus de ani de zile să-l ating o dată, iar acum sînt cam la fel de tare ca el. „Brun“ și „Bleu“ s-au gîndit îndelung la cele spuse de mine, dînd cu piciorul în pietricele sau uitîndu-se la vitrinele luminate, dar, după o trecere de timp, numai „Bleu“ a dat semne că studiase problema. Am trecut între ei, simțindu-mă astfel cu desăvîrșire ocrotit. Socoteam că am dreptul la un sfat temeinic.

— Atunci trebuie să aștepți, a spus „Bleu“, trebuie să aștepți prilejul, ca să-l atingi fără să pățești nimic. Într-o vreme a stat la noi un văr, care ciugulea pe ascuns din mîncare, la bucătărie. A fost foarte neplăcut, dar datorită acestui obicei al lui, am avut motiv să-i dau într-o zi una, că i-a curs sînge din buză. Frații mei și surorile mele au fost atunci de partea mea ; tot așa și mama, care îi știa de mult meteahna. Nu l-am pîrît. Să nu pîrăști niciodată.

— Nu, am spus eu, șovăind, iar „Brun“ a rînjit un pic.

— Trebuie să te ții tare, a continuat „Bleu“ gînditor. Toată familia trebuie să știe că pentru binele ei lupți. Cînd vărului meu i-a curs sînge, numai tata a fost supărat. După aceea ne-am mai și bătut, și mi-am mînjit cu sînge costumul marinar, care pe atunci mai era nou. Dar mama i-a spus tatii...

„Brun“ i-a tăiat vorba :

— Va să zică, pînă la urmă tot i-ai spus că băiatul șterpelea din mîncare.

— Păi sigur. Doar trebuia să știe, a răspuns „Bleu“ mirat, dar și cu oarecare indignare.

Fără să fi rezolvat problema dacă ceea ce făcuse „Bleu“ era sau nu pîră, am cotit toți trei, în

monom, și am intrat într-o ulicioară lată de o palmă, complet întunecoasă, afară de un ochi de beci, din care venea o lumină spălăcită. În beci bătea cineva ușurel din palme, dar nu se putea vedea cine bate. Curînd am ajuns pe splaiul cu podul acela lat, unde se găseau cele mai frumoase prăvălii, dar și destule case particulare, și un singur birou. Era opt fără un sfert. În fața unui salon de coafură, cei doi prieteni ai mei, mai mari decît mine, s-au oprit. Patronul făcuse loc în vitrină unei reclame pentru loțiunea de păr „Koko“ : peste tot sticle și sticluțe cu Koko, și borcănașe, și perii de cap, și cartonașe poleite cu inscripția *„Koko for the hair“* [1], și diplome cu medalii, și fotografii cu saloane de coafură în plină activitate, iar în mijloc se învîrtea, pe un fotoliu de piele montat pe un piedestal rotund, o păpușă mare, cu părul lung și despletit. Abia după cîtva timp mi-am dat seama că păpușa e o fată în carne și oase. Se mai uitau și alți trecători. Era de mirare cum izbutea fata nici să nu rîdă, nici să nu clipească din ochi, nici să nu înfrunte privirile altora. Purta un halat alb de baie, care îi lăsa brațele goale. Pesemne că era prima seară cînd se învîrtea acolo. „Brun“ și „Bleu“ știau întotdeauna fără întîrziere tot ce se întîmpla. S-au uitat cu seriozitate în vitrină, dar și ceilalți privitori, cei mai mulți dintre ei bărbați, urmăreau cu atenție această învîrtire pe loc, lipsită de personalitate, a unei femei, altminteri foarte onorabilă, poate. Fata părea că nu vede nimic. Dar cînd oglinda, care închidea parțial vitrina în fund, îi reflecta

[1] Koko pentru păr (engl.).

chipul, se răzbuna — ceea ce era însă greu de controlat. Ochii ei mari și calmi luau atunci o expresie cercetătoare, dar și asta putea foarte bine să fie o simplă închipuire. În timp ce ne continuam drumul, „Bleu" a mormăit :

— *Koko for de hairr* [1]. Nu-i mare scofală, dar fata nu se învîrtește decît seara.

— Ba și după-amiază, a intervenit „Brun". Azi după-amiază, n-am văzut chiar eu, dar am auzit, i-a venit deodată să se scarpine în cap. S-o fi gîndit, cu siguranță, că n-o vede nici dracu', dar Taconis, coaforul, a zărit-o și i-a ciocănit în vitrină, dinspre prăvălie.

— Nu-l vor ajunge păduchii ei, doar e geam între ea și el, a spus „Bleu", rîzînd vioi, bărbătește. Dar fata mi se pare taman bună ca să fac o tamjă cu ea.

„Brun" a rînjit, ținînd ochii ațintiți înspre o patiserie, care se afla la vreo patru sau cinci case mai încolo și pe ușa căreia intrau și ieșeau numeroase cucoane și slujnice, în ultimele secunde înainte de închidere.

— Cum adică să faci o tamjă cu ea ? am întrebat eu.

Se pare că subiectul acesta nu-l prea interesa pe „Bleu". A mai spus de cîteva ori „*Koko for de hairr*", cu un ton vesel și ironic, a mai spus că, bineînțeles, acela nu era părul ei natural, și gata : a tăcut. Amîndoi vorbiseră foarte mult, pentru felul lor de a fi. Deodată, „Bleu" a ridicat mîinile în sus și a strigat destul de tare :

[1] Personajul pronunță cu *r* plin (nu voalat, ca în englezește) și cu *d* în loc de *th* englez.

— Alo, Trix !

În fața patiseriei, Trix Cuperus stătea în picioare și se uita la noi, înaltă, palidă, mîndră, ea pe scara prăvăliei, noi pe caldarîm. Cu toate că era în capul gol, ca atunci la Grădină, fără exclamația lui „Bleu" n-aș fi recunoscut-o. În coșulețul pe care îl ținea sub brațul drept avea două pungi mici. Mi s-a părut atît de trufașă și de inaccesibilă, încît m-am întors numaidecît, ca să-mi plimb privirea pe felinarele și pe casele de peste drum. Cu spatele spre ea mă simțeam mai la largul meu. Ea era o fată mai mare, așa cam între mama și fata noastră în casă. Nu prea aveam treabă cu ea, dar în nici un caz nu voiam să creadă despre mine că sînt prost crescut. Nu m-a mirat nici faptul că n-a răspuns la salut și că n-a urmat nici un schimb de cuvinte. Cînd m-am întors din nou, dispăruse, iar „Brun" și „Bleu", care mai înaintaseră cu vreo cîțiva pași înspre patiserie, își țineau mîinile în buzunare și se uitau plictisiți peste umăr, după mine, cu atitudinea lor obișnuită de vagabonzi, cu spatele puțintel încovoiat și cu ceafa aplecată înainte, iscoditor.

— Și cu asta s-ar putea face o tamjă, a mormăit „Brun".

— Nu știu, a răspuns „Bleu", punîndu-și ocrotitor brațul pe după umărul meu.

Am trecut iar între ei. Luminile magazinelor s-au stins una cîte una, iar splaiul a devenit o promenadă cu măști făcute din clar-obscurul amurgului. „Bleu" a mai spus că Trix s-a jucat la începutul verii cu surorile lui, dar că nu era un copil bun de joacă, era prea încăpățînată. A urmat un sfert de ceas de tăcere. În fiecare fată mai

nălțuță, pe urma căreia mergeam, mi se părea că o recunosc pe ea, apoi am simțit un fel de furnicătură în picioare, aceeași furnicătură ca atunci cînd am ascultat pentru prima dată marșul lui Sousa.

Despre alte isprăvi ale lui „Brun“ și „Bleu“ nu prea am multe de povestit. Au dispărut din viața mea ca o pală de vînt, lină și mîngîietoare, suptă de una din nenumăratele ulicioare pietruite, pe care în ultimii ani ai copilăriei mele le-am dat cu totul uitării. Niciodată nu i-am mai văzut, și pentru că n-am știut niciodată cum îi cheamă, n-am putut să-i caut. Îmi face plăcere cînd mă gîndesc că aveau mai multă noblețe sufletească decît toți ceilalți băieți de liceu la un loc, că s-au mutat în alte orașe ca să-și încerce și acolo viața lor de hoinari și că și-au luat rămas bun unul de la altul, cotind fiecare pe altă ulicioară, fără un cuvînt, cu spinările ceva mai încovoiate ca de obicei.

IV

Într-o vineri seara, cînd zăpada începuse să se topească, mergeam singur pe o străduță îngustă. Poate că, fără să-mi dau seama, umblam după „Brun“ și „Bleu“, care plecaseră, sau muriseră — așa am crezut cîtva vreme. Nu știam că pe strada aceea se afla o școală de croitorie, așa încît, cînd am văzut că se deschide brusc o ușă, chiar lîngă mine, și că prin ușă năvălesc în stradă niște fete cu ghiozdane, și cînd printre ele am recunoscut-o pe fata înaltă și palidă care fusese prietena mea o după-amiază de vară, primul meu gînd a fost că se urzește un complot împotriva mea. M-am ascuns repede după o scară, la cîteva case distanță. Lumina din interiorul școlii cădea violent pe cenușiul zăpezii murdare, pe jumătate topite, și pe trupurile și pe capetele fetelor, care se răspîndiseră în fața școlii sau mai zăboveau încă la intrare. Ciripeau de zor, toate odată, ca niște păsări cuprinse de febra primăverii. Apoi au început să se perinde prin fața mea numeroase fete care porniseră spre casele lor, cîte două, braț la braț. La un moment dat s-au auzit strigăte. M-am uitat și am văzut ce se petrecea :

Trix i-a tras întîi o palmă unei fete, mai scundă decît ea, dar cam de aceeaşi vîrstă, apoi i-a dat cu ghiozdanul în cap altei fete, una grasă, cu cozi negre. Fata mai micuţă a luat-o la goană, dar a doua a dat şi ea, cu care prilej şi-a pierdut echilibrul şi a căzut pe spate. Atunci am auzit pentru prima dată vocea Trixei, o voce destul de stridentă, aproape vulgară :

— Scorpie ! Dacă mai spui o dată asta...

O alta, care i-a adresat o vorbă de ocară, a încasat şi ea un picior în burtă. Cît ai bate din palme, în jurul Trixei s-a făcut un gol. Trix a plecat, în direcţia opusă, agitîndu-şi amenințător ghiozdanul. Prin faţa ascunzătorii mele au trecut o mulţime de fete agitate şi speriate. Una din ele a spus, cu un adînc respect în glas :

— A zis că tatăl ei e un tîrîie-brîu. De ! Nu trebuia să vorbească aşa...

Am rămas singur. A început să cadă lapoviţă. Prin uşa şcolii, rămasă deschisă, venea aceeaşi lumină, ca dintr-o biserică după vecernie. M-am desprins anevoie de treptele de piatră, de care mă încleştasem. Mîinile îmi erau îngheţate, dar obrajii îmi ardeau, iar în picioare am simţit din nou acea furnicătură ciudată, moleşitoare, ca o forţă ascunsă, care acum încerca să mă silească să mă tîrăsc în genunchi pe enigmatica pată de lumină din faţa mea, prin zăpada proaspătă şi prin băltoace. După ce uşa a fost închisă de nişte mîini nevăzute, am mai stat un timp, cu ochii căscaţi spre stele. Mi-a ajuns la nas un miros de lemn ars. Un om a trecut prin faţa mea şi a întors capul după mine. Felinarele ardeau după o perdea de lapoviţă. Apoi, deodată, au dispărut toate stelele,

deşi nu viscolea. Cum mai lovise fata aceea, cu mîinile şi cu picioarele ! M-a apucat ora zece, tot gîndindu-mă la ea, în timp ce-mi făceam lecţiile.

Lecţiile ni le făceam la etaj, în două odăiţe separate, în care şi dormeam. Cu un an înainte de a-l da pe Chris la liceu, camera de lucru comună fusese declarată insuficientă. În epoca aceea, Chris era arţăgos şi nervos, sticlele ochelarilor îi sclipeau ca nişte oglinzi la soare şi părea că umblă în permanenţă cu pumnii strînşi. La masă, tevatura era violentă şi cu neputinţă de stăvilit ; mama n-o putuse suferi niciodată, dar acuma n-o suferea nici tata ; totuşi, tata nu lăsa să se simtă acest lucru, decît arareori, pentru că se înţelegea foarte bine cu Chris. De altfel, cei mai mulţi dintre musafiri, observatori superficiali, îl găseau pe Chris mai simpatic decît pe mine. Deşi spunea într-una că reuniunile muzicale ale părinţilor mei sînt o calamitate, ştiu sigur că s-a dus destul de des, fără ştirea mea, în salon, unde l-a văzut pe tata stînd cu capul în mîini, iar pe domnul Van Son şi pe tînărul Tjallingii (care-şi aducea întotdeauna cu el căţelul dresat) năpustindu-se ca nişte sălbatici asupra notelor mamei, încît de multe ori le rupeau.

Chris putea fi nu numai nesuferit de gălăgios, dar şi tăcut ca un peşte. Asta era mai rău ca orice. Cînd aveam şapte ani, îşi făcuse obiceiul ca, în timpul mesei, să închidă un ochi şi să se uite ţintă la mine cu celălalt, foarte atent, fără să-i tremure nici un muşchi. Frumoasă ispravă, n-am ce zice, dar cînd o prelungea mai mult de cîteva minute, camuflîndu-şi privirea sub sclipirea ochelarilor, nu mai puteam să înghit nici o îmbucătură de mîn-

care. Altădată se congestiona la față, ca înaintea unui acces de furie, dar asta o făcea numai în camera noastră comună. Tocmai datorită unor astfel de trucuri se bucura de stima prietenilor lui, care nu prea admirau o față congestionată, ca fenomen în sine, cît mai ales impasibilitatea cu care producea Chris fenomenul la comandă, și îl și prelungea. Se prea poate ca aceste eforturi să-i fi pricinuit un deranjament mintal. De altfel, ambiția care îl stăpînea îl punea ea însăși în cea mai mare încurcătură. Ținea neapărat să facă senzație, dar din cauza stării lui de permanentă agitație, nu prea izbutea să deosebească realitatea de închipuire, acolo unde eu eram în același timp mai visător și mai realist decît el. Cînd mințeam, știam că mint, în timp ce la Chris toată viața era o minciună, căreia lucrurile din jur păreau să-i confere o anumită veridicitate. Chris colecționa orice, pînă și broaște mumificate, și atunci vorbea de „știință", dar de îndată ce altul se lua după el, renunța la colecția respectivă, o privea de sus și găsea că e o „aiureală" sau o „tîmpenie". Știa tot, povestea în dreapta și în stînga tot ce știa, uita numaidecît tot ce povestise și îi evita pe băieții care țineau minte.

La liceu i-a mers greu. Dar nimeni nu bănuia, încît a fost nevoit, așa gură spartă cum era, să înghită și să tacă. Îmi aduc, parcă, aminte, că tata îi făgăduise bani dacă reușește să fie primul din clasă. (În școala primară nu ajunsese niciodată să fie primul, deși toți îl socoteau „dezghețat", și chiar era, într-un anumit sens, dar nu mereu : o săptămînă da, alta nu.) Așa încît muncea ca un cal de ham, ceea ce nu mă mira din partea lui, ba chiar îi apreciam sîrguința, ca pe un exemplu care merită să nu fie urmat niciodată. Ca dovadă de bunăvoință și de depresiune nervoasă apropiată, gemetele și bombănelile lui pătrundeau, seara, pînă în odăița mea, apoi din nou la șase dimineața. Dar, privit în ansamblu, acest fel de viață era o catastrofă pentru el : cum să-și mai păstreze popularitatea printre colegii de clasă, pe care îi obișnuise să le dea după-amiaza lecții de traforaj, în schimbul dreptului de a le adresa cuvinte jignitoare (de pildă : „dobitocule"), de vreme ce ajunseseră să traforeze mai bine decît el, fără însă să-și dea seama ? Nu mai avea timp pentru popularitate. Toceala peste măsură, care nu e agreată printre școlari, îi fura și mai mult pămîntul de sub picioare. Apoi, cu încă cinci clase în perspectivă, nu se simțea nici el prea sigur. Cred că a fost în culmea disperării, timp de luni de zile. Pînă cînd, după primul trimestru (se clasificase al treilea din clasă), i-a venit o idee, care la altul s-ar fi putut numi genială. Împreună cu patru prieteni, printre care un băiat cam prostuț din clasa a doua, a înființat o fabrică de bomboane de mentă.

Ideea nu era chiar atît de absurdă pe cît părea. În primul rînd, fabrica de bomboane de mentă nu-i răpea lui Chris prea mult timp. Era, pasă-mi-te, o fabrică pe hîrtie, cu acțiuni, pe care lua bani, iar banii îi împrumuta sau îi dăruia altor băieți, mai brutali decît el. Se lăuda cu fel de fel de regulamente și statute, de instrucțiuni și grafice, care în bună parte nu existau decît în închipuirea lui, iar restul îl luase din niște manuale vechi de comerț din biblioteca tatii. Din cînd

în cînd arăta cîte o bomboană de mentă, pe care susținea că o fabricase la noi în pod, ceea ce în parte era adevărat : lua bomboane de mentă americane, mari, le pilea de jur împrejur, le făcea niște zimți regulați, și cînd avea cîteva asemenea pastile, le expunea pe bancă, ceea ce îi aducea noi încasări. Cei înșelați primeau niște chitanțe mai mult decît rușinoase ; am văzut și eu una, după prăbușire. Nu-și dăduse măcar osteneala să scrie corect ; textul trăda un om de afaceri peste măsură de distrat și de prost crescut : „Subsemnatul Christian Karl Rieske, confirm prin prezenta că am primit bani pentru o acțiune a fabricii C.K.R., prima industrie de bomboane de mentă din Olanda, garantate și cu premii și furnizor al curții pentru suma de fl 0,50 (acțiune privilegiată)."

Dacă ar fi fost isteț, ar fi putut lungi jocul acesta, cu siguranță, vreo șase luni. Neîncrezătorilor le-ar fi putut da, la nevoie, să miroasă o bucățică de zahăr muiată în ulei de mentă, și dacă ar fi fost totuși demascat, îi stăteau la îndemînă portițe de scăpare verificate. De pildă, ar fi putut să arate, el cel dintîi, cît de fantezistă, cît de „stupidă" era ideea fabricii de bomboane de mentă, sau cît de copilăroasă. Sau s-ar fi putut retrage încet-încet, așa cum făcuse întotdeauna, plătind în rate datoriile nu prea presante, asigurîndu-și note mari în trimestrul următor și consolidîndu-și faima de băiat cu curaj și cu inițiativă, un băiat a cărui cinste întrece orice așteptări.

Graficele l-au dus de rîpă. Și problemele administrative ; și cele economice. La început fuseseră un mijloc de a arunca praf în ochii tatii sau ai vreunui profesor curios, ca să nu-și dea seama

de escrocherie, și poate că îi ușurau și conștiința : făcea acum, cel puțin, ceva pentru C.K.R. și pentru gologanii pe care îi încasa, dar pînă la urmă devenise sclavul lor : seară de seară își termina mai întîi lecțiile, apoi, cu ochii încercănați, stătea pînă noaptea tîrzu, ca „să studieze comerțul", să întocmească statistici referitoare la bomboanele de mentă, să calculeze acțiunile, să centralizeze cursurile bursei și să facă tot felul de alte lucruri, ale naibii de complicate, care țin într-adevăr de administrarea unei întreprinderi. Slăbise pînă la oase și se mișca de parcă ar fi cărat cine știe ce poveri. Chiar și părinții, care nu aveau habar de munca lui de noapte, au început să fie bănuitori, îngrijorați, pentru că la masă nu mai vorbea despre nimic altceva și îl chinuia pe tata cu întrebări la care nu există răspuns. Avea întotdeauna la el bomboane de mentă de diferite formate ; le prezenta uneori după desert. Totul avea aerul unei glume, cu toate că părinții se uitau unul la altul cu sprîncenele ridicate și nu țineau niciodată prea mult timp în gură bomboanele oferite. Nici mie nu-mi plăceau și le puneam de obicei în buzunar, unde le lăsam să se altereze. Bomboanele de mentă stăteau pe masa lui de lucru, stivuite în șiruri și în figuri. Fata în casă n-avea voie să se apropie de ele, dar Chris îi dădea destule. Nu susțin despre Chris că era pe punctul de a înnebuni, dar se afla, cert, într-o stare de mare încordare, care pe mama o mîhnea, cu atît mai mult cu cît părinții mei, sub masca unei perfecte înțelegeri, se depărtaseră atît de mult unul de altul, încît nu-și mai puteau asuma sarcina de a-și crește copiii în colaborare. Mai sinistru ca oricînd era Chris în momentele în

care își lua el însuși peste picior întreaga întreprindere. Atunci îi dădeau lacrimi de plăcere ; sughița și piuia, apoi începea să tremure și să se zgîlțîie, și rîzi, și rîzi, pînă cînd, în cele din urmă, îi dădea fiecăruia cîte o bomboană de mentă. Acum, cînd evoc acest episod, cred că pot afirma cu certitudine că mintea lui nu mai era cea dinainte. Mai inteligent ca oricînd, Chris a fost la zece ani, cînd știa tot ce se poate ști despre judecătorii și tribunale, fără ca problema să-l intereseze cîtuși de puțin. La acest stadiu n-a mai ajuns după aceea în viața lui, cu toate că azi e cunoscut ca un bun avocat și ca un respectabil tată de familie.

Într-o seară l-am auzit cum umblă încolo și încoace, în camera lui. După un scîrțîit al scaunului, s-a făcut liniște. Apoi iar s-au auzit pași. Un mormăit. Trosnet de dușumele. Lecțiile îi dădeau oare atîta bătaie de cap ? Iarăși liniște. M-am sculat și m-am dus pe vîrfurile picioarelor la ușa lui, pe care am deschis-o fără zgomot. Într-adevăr, își făcea lecțiile, cu capul în mîini. Dar pe masa lui mare, în fața maldărului de cărți de școală, totul era gata pregătit : bomboane de mentă, în fișicuri, în grămezi, în șiruri, ca banii pe care-i numără și îi rînduiește un zaraf ; coli de hîrtie, cu niște linii îngrozitoare, frînte ca niște picioare de păianjen, concurente în triumfalul punct culminant al producției de bomboane de mentă ; caiete deschise, pline cu cifre ; acțiuni în alb. Lampa de gaz fîsîia, sobița de gaz gîfîia. Nimeni nu putea să ne audă. M-am apropiat tiptil de el.

— Chris, i-am spus șoptit, în timp ce inima începuse să-mi bată.

Nu-l uram, dar îmi lovise, cu picioarele, picioarele mele goale, ani de zile, sub masă, sub masa ocrotită de părinții noștri...

Cînd, în sfîrșit, a ridicat capul — îmi amintesc că ochelarii îi stăteau strîmb, probabil din pricină că se rezemase cu presiune inegală pe cele două mîini — am făcut cîțiva pași în cerc, pînă am ajuns în fața lui, cam într-o parte, și i-am tras un pumn în nas, foarte tare și foarte sus, așa încît i-au căzut ochelarii pe jos, fără să se spargă sticlele (mi-am dat seama după sunet). S-a izbit cu spatele de scaun, dar, uluit, nu s-a sculat în picioare. Întregul șoc fusese preluat de mușchii cefei, căci lucrase într-o poziție foarte încordată. Nu era mai palid ca de obicei. Și-a dus, gînditor, mîna la nas, din care a început deodată să-i curgă sînge. Într-o clipită, Chris a avut o mustăcioară îngustă și roșie ; buzele i s-au colorat și ele. Sîngele i s-a prelins din colțurile gurii pe bărbie, în două fire subțiri, ca niște riduri grotești pe o mască antică. Ștergîndu-se, gînditor, cu mîna, s-a mînjit tot. Dar mustăcioara, firul acela vertical, reapărea mereu, ca o trăsătură de unire între nas și buze. L-am privit ca hipnotizat. Chris s-a aplecat mai întîi către masă, apoi s-a lăsat pe spate, fornăind, și m-a privit piezîș. Ochelarii îi ridicasem de pe jos și îi pusesem pe masă.

— De ce ai făcut asta, Nol ? m-a întrebat, cu un ton șters, tărăgănat.

N-am răspuns nimic. A repetat întrebarea, tot cu prenumele meu la urmă.

— D-aia, am spus eu, amintindu-mi de „Bleu", care mă sfătuise să caut un prilej favorabil ca să nu pățesc nimic. Din pricina bomboanelor tale de

mentă. Veşnic aceeaşi poveste! Trebuie să încetezi. Te doare ?

— Mă doare rău de tot, mi-a spus el foarte apăsat ; apoi, iarăşi mai şters : Nu, nu mă doare, dar sînt plin de sînge.

Iar s-a uitat ţintă la mine, fornăind, şi şi-a lins buzele, ducîndu-şi aproape pînă în nări limba vopsită în roşu.

— Dacă nu încetezi, iar te bat, i-am spus.

A închis ochii, resemnat.

— Nu pot să încetez. E prea complicat. Tu nu înţelegi.

— Dacă le dai băieţilor gologanii înapoi... (Chris îmi făcuse cîndva confidenţe, pentru că nu se putea abţine să nu se laude.) Am să-ţi dau şi eu ceva bani. Nu mai putem suferi bomboanele tale de mentă. Nici mama nu mai poate. Să nu mai vedem în ochi bomboane de mentă. O să ne prefacem şi noi în bomboane de mentă. (Vorba asta o copiasem după mama.) Trebuie să promiţi.

— Ce să promit ?

— Că ai să isprăveşti cu porcăria asta.

— Ţie să-ţi promit ? Ţi-a spus mama ceva ?

Am dat din cap că nu, apoi m-am dus pînă lîngă masă şi am măturat cu mîna toate bomboanele de mentă, azvîrlindu-le pe jos. După aceea am luat graficele şi le-am rupt în bucăţele. Nu s-a împotrivit. Singura bomboană de mentă care sclipea în coşul lui de hîrtii a fost repede îngropată sub bucăţi de hîrtie. Acum, Chris stătea liniştit ; sîngele i se oprise aproape cu totul. Cînd i-am întins ochelarii, a tuşit ca pentru a-şi drege glasul şi a înghiţit de cîteva ori ; ştiam că sîngele curge acum în interior şi că se duce probabil în stomac ;

şi mie îmi cursese cîndva sînge din nas şi ştiam că de fapt nu doare.

— Vrei să-ţi pun o cheie rece pe ceafă ?

— Cînd i-oi spune mîine tatii... a mormăit el.

— Atunci îţi mai dau şi mîine una şi-ţi fărîm şi ochelarii în ochi. Să fiu al naibii dacă nu! am strigat eu, bătînd din picior, iar faţa mi s-a încins, ca atunci cînd am văzut cum se bate Trix Cuperus cu fetele.

— Nici nu mă gîndesc să fac asta, a spus el, cu un zîmbet morocănos.

În timp ce ieşeam din cameră, călcînd pe bomboane de mentă care, sub paşii mei, se sfărîmau trosnind, l-am observat atent cu coada ochiului, căci ar fi putut să se năpustească asupra mea pe la spate. Dar n-a avut o astfel de intenţie, lucru de care mi-am dat seama a doua zi, cînd fabrica de bomboane de mentă părea că aparţine unui trecut îndepărtat. Cămaşa pătată o vîrîse în coşul cu rufe murdare şi, pentru orice eventualitate, a mai spus după aceea că îi cursese un pic de sînge din nas, de atîta muncă. Drept răspuns, tata i-a explicat că, în orice împrejurare, cumpătarea..., iar Chris a fost de acord. În aceeaşi seară, i-am dat zece cenţi din banii mei de buzunar. I-a primit cu răceală. Nu mi-am dat seama că fusesem salvatorul lui, dar în primele zile următoare, în primele săptămîni, în primii ani, ar fi trebuit să fiu orb ca să nu văd cît de mult se schimbase, cît de normal începuse să se comporte, cît de rezervat devenise, cît de lipsit de imaginaţie. La masă, nu-i mai întrerupea pe părinţi cînd vorbeau. S-a luat hotărîrea că va urma dreptul. O

singură dată l-am mai auzit noaptea că plînge cu sughițuri.

Dar n-am terminat de povestit ce s-a mai întîmplat în seara aceea, cînd cu nasul plin de sînge. Înapoiat în odăița mea, m-am dezbrăcat în grabă ; eram grozav de obosit. Înainte de a mă vîrî în pat, am încuiat ușa cu cheia : Chris ar fi putut să intre și să se aplece asupra mea, ca să mă umple și el de sînge. Nu eram chiar convins de asta, dar știam că așa aș fi crezut, dacă m-aș fi trezit, speriat, în toiul nopții. Am adormit numaidecît, și cred că după scurt timp am început să visez.

Mă aflam în eleșteul din Grădină ; lîngă mine era un crocodil mare, atît de lung, încît gura îi ajungea pînă sub pavilionul de muzică. Eleșteul era murdar și nu prea adînc. Podețul lipsea. Eu nu făceam nimic, dar crocodilul sufla foc și pară spre pavilionul de muzică și de cîte ori se intensifica vîlvătaia, se auzea muzică de fanfară, acorduri susținute și o melodie cîntată la flaut. Din cînd în cînd zăream instrumente de alamă, dar fără instrumentiști. Stăteam strîns lipit de crocodil, care nu avea solzi și nu făcea altceva decît să sufle de zor foc și fum, abia mișcîndu-și trupul lung și neted.

Apoi m-am pomenit șezînd lîngă Cuperus, în iarbă, printre stînci. Mi-a vorbit, cu o voce subțire, cam tremurată, care amintea de vocea tînărului Tjallingii. Mi-a vorbit, cu gesturi largi, și-și suflecase redingota, pentru că iarba era udă. Mi-a arătat copacii, eleșteul mocirlos și pavilionul de muzică, unde flăcările se prefăceau în sunete, iar

din foc se năşteau instrumente de alamă. Pe malul opus, chiar lîngă coada crocodilului, Trix Cuperus își ținea un picior înfipt în mal, iar pe celălalt ridicat, întocmai ca în după-amiaza aceea, cînd îi sărise tatălui ei de gît. Apoi, Cuperus și-a ridicat ambele brațe spre cer, ca și cum ar fi implorat ceva, și a vorbit despre lucruri de neînțeles. În timp ce crocodilul se cufunda tot mai adînc în mîl, Trix a repetat gestul tatălui ei, de data aceasta îndreptat în mod vădit spre animalul amenințător, a cărui suflare era acum mai puțin încărcată cu foc. Cuperus s-a întors pe jumătate cu spatele la mine, ca pentru a culege un fir de iarbă, dar fata a continuat să descînte crocodilul, ținînd un picior în sus, ca o balerină. Pe măsură ce crocodilul se cufunda mai adînc, iar muzica slăbea, gesturile ei deveneau tot mai violente ; fluturîndu-și brațele, s-a aplecat mult deasupra prăpastiei clocotitoare. M-am speriat și am vrut să țip. Era toată în alb... Lîngă mine se afla iarăși crocodilul, acum în beznă, și am simțit cît de repede se cufundă și cu cîtă suferință interioară, pricinuită de zădărnicia năzuințelor lui. Nici atunci cînd m-am trezit cu un țipăt, nu mi-am dat încă seama că mă cufundam, împreună cu el, într-o moarte prin sufocare. M-am uitat la ceasul de pe perete, luminat slab de felinarele cu gaz de pe stradă. Pe masă se aflau cărțile mele de școală.

După ce mi-am șters fruntea cu marginea cearceafului, am auzit de undeva muzică de pian. A trebuit să-mi bat mult capul pînă să mă lămuresc de unde venea. Nu venea de jos, de la mama și de la prietenii ei, ci de la fata șchioapă din

vecini. Locuia la două case distanță ; era o făptură mică și tristă, de vreo treizeci de ani, care trăia într-o izolare aproape totală, cu pianul ei cu coadă și cu mama putred de bogată. Muzica i-a fost acompaniată discret de un ultim clopoțel pe canal și de un singur pufăit, care n-a stînjenit-o. Abia în timpul studenției am aflat ce cîntase : era o sonată în re-major de Haydn, a noua din volumul întîi — după unii cunoscători, cea mai bună — și de loc inferioară lui Beethoven. Am ascultat în tăcere. În casă, un ceasornic a bătut ora zece. Muzica de pian auzită de la două case distanță este cel mai frumos lucru din lume, iar muzica aceasta era învăluitoare, serioasă, aproape amenințătoare, înzestrată cu o intensă putere de convingere, în ciuda caracterului ei jucăuș. Un motiv în terțe, cu acompaniament în *staccato*, a sunat atît de duios și de misterios, încît n-aș mai fi vrut să aud nimic altceva. Puteam să-l uit fără grijă, căci avea să revină : așa sînt alcătuite sonatele. Partea a doua, lentă, s-a înfiripat, cu o simplitate aproape stranie, dintr-un unic ton de bas. Între acest ton de bas și melodie era o distanță cît lumea. A continuat așa, cu o răbdare inepuizabilă : două voci, neavînd între ele nimic altceva decît propria lor distanță, care se putea schimba, se putea mări sau micșora, dar care era totuși veșnic aceeași. N-am știut niciodată dacă nu cumva fata n-a adăugat o cadență compusă chiar de ea, pentru că, deși m-am ciupit de braț ca să rămîn treaz, înainte de sfîrșitul *adagio*-ului am adormit.

După două zile, i-am spus mamei că vreau să iau lecții de pian.

V

Pe Chris l-am informat chiar eu, ca să mă bucur de privirea lui neîncrezătoare, ba chiar plină de reproș : el nu știa că eu aflasem că trădase de mult convenția noastră antimuzicală, acordîndu-i tatii sprijin moral în timp ce se cînta Brahms (operă de tinerețe, dinainte de 1860) și dînd laba cu cățelul tînărului Tjallingii. Într-un rînd, Chris a primit încuviințarea să-i dea drumul afară cățelului, dar rezultatul a fost o băltoacă pe covorul din coridor. Ceea ce o făcea pe mama să se îndoiască de seriozitatea hotărîrii mele era faptul că ideea îmi venise brusc, precum și vechea mea aversiune pentru muzică, încă de pe cînd aveam trei ani. Dar aceea fusese muzica lui Chris — am susținut eu. La Grădină, muzica lui Cuperus mi s-a părut minunată, ba chiar dansasem după ea ! Speranța că mama are să-mi vorbească despre Trix și despre tatăl ei nu s-a îndeplinit. Poate că se simțise jignită că nu pomenisem nimic despre propria ei muzică. Apoi a început să-mi vorbească despre severitatea domnului Talsma, împotriva căruia se răzvrătise cîndva și Chris, în mod atît de furtunos ; mi-a mai spus că domnul

Talsma fusese şi cu ea grozav de pisălog şi de chiţibuşar, şi că pe deasupra mai era şi greu de cap. După ce ne-am îmbrăţişat — doi obraji îmbujoraţi alăturaţi şi un sărut fugar în colţul gurii ei — i-am mărturisit că nu mă gîndisem nici o clipă la Talsma. În oraşul W. mai sînt şi alţi profesori de muzică, în afară de Talsma.

— Nu fac doi bani. Talsma e cel mai bun.

— Domnul Cuperus, am spus eu, cu ochii în pămînt.

După ce m-a sărutat pe frunte — un sărut care, în acele împrejurări, însemna un refuz — a început să rîdă.

Rîsul ei, alcătuit din sunete scurte, abrupte, guturale, ţinea, după părerea ei, loc de răspuns. Ea făcea, evident, apel la înţelegerea tacită dintre mamă şi copil.

— De ce nu Cuperus ? Am auzit la şcoală că e mai bun decît Talsma.

— E un om foarte ciudat, a spus mama.

Cuvintele ei mi-au sunat destul de plăcut în urechi : obiecţiunea era o dovadă că-mi luase în seamă propunerea. Nu eram însă sigur de ton : se putea la fel de bine să însemne că nu mi-o luase în seamă şi că nu voia decît să mă facă să aflu ceea ce nu ştiam încă. Am pufnit într-un rîs aspru şi batjocoritor :

— Ah, vorbele de clacă ale lui Chris ! E smintit ! Că lui Cuperus îi place băutura... Ce mai ?! Chris nu e în toate minţile ! Cum poate un pianist să fie beat ? Ar greşi tot timpul clapele !

Am început să rîdem amîndoi, în hohote ; ne-am şi înecat de atîta rîs. În mod deliberat, am căutat să prelungesc cît mai mult cu putinţă această

stare de exuberanţă, pînă cînd n-a mai rămas loc în imaginaţia noastră decît pentru posibilitatea romantică şi absurdă ca un profesor de muzică să intre în cameră împleticindu-se şi numaidecît după aceea să vomite pe pianină. Ştiam că mama se gîndea la ceva de felul acesta, sau la ceva şi mai rău, dar imaginile respective nu le-am pus în cuvinte, căci ţineam s-o las să rîdă, să rîdă zdravăn, cu ochii tot mai mici, cu obrajii roşii. Nu mai era nevoie de cuvinte. Cînd, după un timp, am ieşit din cameră, ea tot mai hohotea, pe taburetul din faţa pianului cu coadă. Pe atunci, rîsul era cea mai mare bucurie a ei ; uneori simţeam un pic de teamă cînd avea asemenea accese de rîs.

Cu treisprezece ani mai în vîrstă decît ea, cu un început de rutină rigidă în munca lui, pe care o îndeplinea cu scrupulozitate, dar fără tragere de inimă, tata avea gata pregătite sancţiunile pentru atîtea şi atîtea delicte mai serioase, încît starea de ebrietate cu tulburarea ordinei publice era în ochii lui singura formă de beţie care poate fi imputată artiştilor, oameni, de felul lor, cam dezechilibraţi. Tata uitase ultima apariţie a lui Cuperus în Grădină, apariţie care se încadra pe jumătate în această categorie cu portiţă de scăpare, după cum uita aproape tot ceea ce îi povestea mama. Lui, puţin îi păsa ce ispravă fac eu la pian. Afară de asta, avocatul Vellinga îi spusese că era ceva de capul acestui muzician, în orice caz mai mult decît i se atribuia în oraşul W. (lucru pe care Vellinga părea să-l ştie de la Caspers). Trebuia încercat : dacă omul se poartă necuviincios, sau dacă nu predă bine, poate fi oricînd concediat. Cel mai bun lucru ar fi dacă mi-ar da lecţii la noi acasă, pentru

că atunci mama ar putea să mai tragă cu coada ochiului.

În ziua primei vizite, am fost într-un hal de nervi de nedescris. Mă tot întrebam dacă va veni în redingotă și dacă voi avea curajul să-i spun că dansasem cu Trix, cu trei ani în urmă, după biata lui muzică de Sousa (căci acum știam că muzica aceea nu înseamnă nimic, nimic, că nu e decît o parodie a muzicii adevărate). Primisem și o scrisoare de la el, cu orarul lecțiilor. Un scris colțuros, o grijulie alegere a cuvintelor, fără greșeli și fără vorbărie servilă. Scrisoarea unui bărbat ; am păstrat-o multă vreme.

Cînd am auzit clopoțelul, am alergat spre salon, unde se afla pianina veche. Dintr-un colț al încăperii am tras cu urechea și am auzit pașii lui apăsați și regulați și vocea lui gravă, cînd i-a mulțumit slujnicei, care îi deschisese ușa salonului. A doua ușă era deschisă pe jumătate ; abia am îndrăznit să-mi îndrept privirea spre el cînd a ajuns în dreptul pragului și s-a oprit ca să examineze odăița, cu mîinile la spate. Părul negru, creț, începuse să i se rărească, pe obraz avea pete roșii, iar mustățile erau încă tot cele ale lui Leoncavallo. Nu purta redingotă, așa încît părea mai gras, mai voinic și mai rustic decît îl știam din urmă cu trei ani. Abia cînd s-a apropiat de mine, cu ceva mai multă hotărîre în mișcări, am observat din nou strabismul lui ciudat, care nu arăta ca un strabism veritabil ; părea că, fiind în toane bune, se uită un pic chiorîș, în glumă. Mi-a strîns mîna ; i-am spus :

— Bună ziua, domnule profesor.

Parcă radia căldură, o căldură grea, implacabilă, care m-a împiedicat să spun mai mult decît atît. A tăcut și el. După ce și-a mai rotit cîtva timp privirea prin cameră, s-a trîntit într-un fotoliu, cu spatele la ușă. Cred că a trecut cam un minut pînă să întrerupă tăcerea ; a vorbit lin și cam răgușit :

— Oare vine cineva să facă onorurile ?

Ca prin farmec, în clipa aceea a intrat în cameră mama, scundă și zveltă, în ținută de casă : o rochie verde, colantă, cu mîneci bufante, cam demodate. Era neobișnuit de roșie la față. Cu o mirare studiată, a privit în jos, spre părul negru creț, care se vedea de după spătarul unui fotoliu plușat. Cuperus a rămas în fotoliu ; își cerceta mîinile. Mama l-a întrebat, cu un ton plin de amabilitate :

— Domnul Cuperus ?

Atunci Cuperus s-a sculat încet și s-a înclinat scurt într-o parte, deoarece mama nu și-a dat osteneala să treacă în fața lui. După aceea a făcut o jumătate de întoarcere și a rămas cu ochii la ea, serios, un timp care mie, în închipuirea mea, mi s-a părut fără sfîrșit. Nu se uita la ea, ci o fixa, o sorbea cu ochii lui întunecați, care acum nu mai priveau sașiu. În cele din urmă a lăsat ochii în jos :

— Doamnă... Cum doriți să-i spun noului meu elev : domnișorule, sau... ?

— Nol, am spus eu, săritor, prinzînd din zbor privirea enigmatică a mamei, care acum era mai puțin roșie la față.

În schimb, am roșit eu, tare de tot. Firește, pentru domnul Cuperus eram Nol. M-am cutremurat la gîndut că ar putea să-mi spună „domni-

şorule", aşa cum îmi spuneau lăptarul şi brutarul. Nici slujnicele nu-mi spuneau aşa.

— Puteţi să-i spuneţi cum doriţi, a răspuns mama, cu indiferenţă, îndreptîndu-se, cu paşi mărunţi şi repezi, spre pianină.

A făcut însă acest lucru într-un chip extrem de ciudat : în loc să se ducă de-a dreptul spre ţintă, ceea ce ar fi ţinut-o la cel puţin un metru distanţă de vizitator, a trecut chiar pe lîngă el, ca şi cum ar fi vrut să ajungă la etajera plină cu note, care se afla la dreapta pianinei. Am avut chiar impresia că-şi apleacă puţin capul în direcţia lui, cînd a fost aproape de tot de el. După acest ocol absurd, o dată ajunsă la pianină, între cele două scaune care stăteau pregătite, şi-a trecut în fugă mîna dreaptă peste clape. S-a auzit o gamă executată cu iscusinţă. Apoi s-a întors către muzician, dar el i-a luat-o înainte :

— Cîntaţi bine, doamnă.

Mama s-a uitat lung la el, cu ochii holbaţi, într-un mod cam nefiresc.

— Iau lecţii cu domnul Talsma.

— Se explică, a răspuns Cuperus.

— N-aţi vrea poate să-mi daţi şi dumneavoastră lecţii ? a întrebat ea, cu ironie disimulată, clipind din ochi, ca din pricina luminii prea intense a soarelui.

— Ba da, doamnă, dar nu în timp ce luaţi lecţii cu domnul Talsma.

— De ce nu ? Credeţi că mi-au stricat tuşeul ?

Tot trupul lui Cuperus a rămas nemişcat, cu două excepţii : şi-a lăsat iar ochii în jos şi a ridicat o singură mînă la mică înălţime, cu degetul gros şi arătătorul împreunate, ca şi cum ar fi vrut să dea o orientare gîndurilor.

— Cîntaţi bine, doamnă. V-am spus. Dar nu iau niciodată elevi de la alţii, decît dacă îmi cer chiar ei, din propria lor iniţiativă, să le dau lecţii.

— Păi nu v-am cerut eu ?

— Pardon, doamnă, a răspuns el, modest. Nu mi-aţi cerut, ci mi-aţi întins o capcană.

O clipă, numai o clipă, ochii mamei au scăpărat, dar s-a stăpînit, aşa cum am învăţat şi eu, mulţumită lui Chris, să mă stăpînesc în viaţa aceasta. Cu o amabilitate rece, ca şi cum s-ar fi adresat unei slujnice, a spus, în drum spre uşă :

— Deocamdată o să vă mulţumiţi cu pianina asta veche, domnule Cuperus. Cînd... Nol are să fie mai înaintat, are să mai cînte cîteodată şi la pianul cu coadă. Pianina a fost acordată recent. Cînd vreţi să primiţi banii : după fiecare lecţie sau trimestrial ?

— Trimestrial, doamnă, a spus Cuperus, cu o uşoară înclinare către spatele mamei.

Mi-a venit să-i trag mamei un picior în spate. Ce început îngrozitor ! Mai putea oare omul acesta să-mi dea mie lecţii, unui mic ageamiu ? Mama nu se purtase niciodată aşa, nici cu cel din urmă cerşetor... M-am dus către el ; mi-a pus mîna pe cap şi mi-a vorbit ceva, cred că despre faptul că trebuia să ne punem pe lucru ; ne aflam în spatele celor două scaune, foarte aproape de ele.

— Domnule profesor, mi-ar plăcea să-mi spuneţi Nol.

— Nu, a răspuns el, cu asprime prefăcută.

— De ce nu ?

— „Domnișorule“ sună mai plăcut.

M-a tras de ureche, în glumă.

— Poate că am să-ți spun „Nol“, cînd ai să știi să cînți la fel de bine ca mama dumitale.

— O! am exclamat eu, dezamăgit.

Aș fi vrut să-i povestesc că fata șchioapă de pe strada noastră cînta mai bine decît femeia care cu cîteva clipe înainte se purtase atît de urîcios cu el, dar se și trîntise pe unul din cele două scaune. M-am așezat, cu stîngăcie, lîngă el, și mi-a dat prima lecție: o oră, fără nici un semn de plictiseală și niciodată n-a rostit mai mult de cinci cuvinte la rînd. Principala lui activitate, în timpul lecției, a fost să-mi manipuleze degetele, rușinos de nepricepute: mi le așeza pe clape, de parcă ar fi fost mici bibelouri de fildeș, și-mi împingea de jos în sus încheietura, ca să rămînă degetele atîrnate, ca niște mici cotoare de sparanghel. Mi-a cîntat o gamă, foarte rar și precis. Avea degetele groase și roșii, și mirosea a tutun. După oră mi-a spus că o să meargă bine, apoi a mai cîntat extrem de repede un cîntec de copii; îl cînta pe clapele din dreapta claviaturii, — impresionant contrast față de acordorul nostru, care, după ce termina treaba, parafraza cinci minute pe Blumenlied sau pe Fremersberg — apoi s-a sculat brusc în picioare și a pornit, fără „bună ziua“, spre ușă, cu capul sus. A deschis ușa care dă în salon, cu un gest de parcă ar fi vrut să intre cu forța într-o clădire.

Am fugit după el ca un cățel care face aport. Presimțirea nu mă înșelase: mama era în salon, cu o carte în mînă. Mult n-o fi citit ea, la postul ei de control, dar, întrucît acum era mai bine-

voitoare (a spus ceva despre greutățile oricărui început și dacă nu cumva sînt prea vîrstnic ca să-mi mai însușesc tehnica), m-am simțit pe loc mult mai puțin ostil față de ea și chiar m-am necăjit un pic că domnul Cuperus e atît de tăcut. Ar fi trebuit să-i primească mîna întinsă, — asta a fost impresia mea. Dar nu și-a luat ochii de la ea nici o secundă. L-am petrecut pe scară pînă jos și i-am dat pardesiul și gambeta. Mi-a mai spus un cuvînt amabil. Am luat-o la goană pe scară în sus, cu salturi mari, ca să mă bucur de impresiile mamei. Nu se putea să nu-l fi găsit formidabil, în ciuda celor întîmplate.

A susținut că-i face impresia de „provincial“. Cuvîntul acesta nu-mi spunea mare lucru. De altfel, n-am înțeles niciodată ce voia ea să zică prin „provincial“, pentru că, deși Cuperus avea anumite aspecte provinciale, nu și le manifestase față de ea. Un pardesiu cam uzat nu era neapărat „provincial“; o ceafă tunsă prost, nici atît, pentru că vina era a frizerului; cît despre accentul nordic, de! accentul lui era mai puțin izbitor decît cel al avocatului Vellinga sau chiar al tînărului Tjallingii. Dar mi-am dat seama că eșecul suferit o făcea pe mama să fie o nedreaptă judecătoare a eroului meu. A mai spus:

— Nu arată de loc ca un artist. Părul lui creț și aspru...

Am lăsat-o să îndruge. *Eu* însă nu-l puteam compara pe Cuperus decît cu Napoleon sau cu Alexandru cel Mare — cu toate că înfățișarea lui îmi amintea mai degrabă de Michiel de Ruyter [1] —

[1] Amiral olandez (1607—1676).

sau, la nevoie, cu un compozitor foarte mare. În orașul W., printre muzicienii de profesie, chiar și domnul Talsma avea părul lung, iar tînărul Tjallingii purta părul lung ca să-și ascundă chelia, și ce mare scofală era ?

— Poți să-i spui fără grijă lui Chris că n-a fost beat, am spus eu.

S-a ferit de privirea mea.

— Nu, într-adevăr, beat n-a fost.

— De ce nu i-ai dat mîna ?

— I-o dau data viitoare. Vreau întîi să văd...

— De ce ai trecut așa de ciudat pe lîngă el ?

— Nu mai întreba asta, a răspuns mama, punînd capăt discuției.

Poate să pară de necrezut din partea unui băiat, ce-i drept cam visător, dar cu siguranță nu tont, dar s-au scurs ani de zile pînă să înțeleg ce răspuns ar fi trebuit să-mi dea la ultima întrebare.

Pe Cuperus nu l-a descurajat însă această metodă de a se lua probe de miros din apropierea gurii lui ; data următoare și după aceea în multe alte rînduri, s-a comportat la fel de degajat : intra la noi în casă ca un prinț, stătea de vorbă politicos cu mama, care își făcuse obiceiul să mai rămînă multă vreme în salon, ca o duenă, îi strîngea mîna și o privea țintă cu ochii lui negri, formidabili, de cîte ori i se ivea prilejul, pînă ce mama roșea și-și lăsa pe ai ei în jos. Uneori mama intra în cameră sub cuvînt că are ceva urgent de vorbit cu el sau ceva și mai urgent de făcut. Dacă îl privea și ea pe el prea lung, atunci el înclina capul, fără să se simtă încurcat, ci ca și cum ar vrea să cugete mai adînc. Urmărind, fascinat, acest duel tăcut, am ajuns la convingerea că el tot mai

vroia s-o pedepsească pentru purtarea nelalocul ei din acea primă după amiază. Atitudinea lui poate că era exagerată și poate că dovedea dorință de răzbunare, dar Cuperus era ca făcut pentru astfel de lucruri. Mi-a dat lecții luni de zile, pînă în primăvară, fără să se întîmple nimic deosebit.

Nu m-am ales cu mare lucru din aceste lecții. Eram de părere că ceea ce mi se oferea nu e muzică adevărată. Nu pe nedrept mi-a atras Chris atenția că eu cînt gamele mai neglijent decît le cîntase cîndva el. „Lecțiile" pe care mi le dădea Cuperus erau adeseori de neînțeles și cîteodată jignitoare, ca de pildă cînd mi-a adus o coală de hîrtie cu note, scrise chiar de mîna lui, avînd în partea de sus următoarele cuvinte, așternute cu scrisul lui de general : „Acum vin trioletele, domnișorule". L-am privit trist, cu reproș, dar n-a reacționat, cu toate că era mai vesel ca de obicei și nu s-a sfiit să mă tragă de urechea stîngă atît de tare încît, dacă mama n-ar fi fost în salon, aș fi țipat.

La scurtă vreme după aceea, mama s-a lăsat de acest obicei urît și nu se mai arăta decît la sfîrșitul lecției. Se apropia ziua plății primului onorariu. Cuperus a afirmat că nu ține niciodată socoteala scrisă și că nevastă-sa nu se pricepe. Mama a rîs. Atunci el a privit-o lung, ținînd capul puțin aplecat într-o parte, ca și cum i-ar fi milă de ea și, după o plecăciune și un oftat adînc, a ieșit din cameră. Mama auzise că domnul Cuperus avusese o tinerețe plină de greutăți și o maturitate plină de decepții. În parte, această situație se datora și caracterului lui dificil. Informațiile proveneau, fără îndoială, de la avocatul Vellinga.

Că Vellinga îl cunoştea personal, s-a aflat abia după cîteva săptămîni. La seratele noastre muzicale, ziaristul asista cîteodată, ca auditor, şi atunci, vocea lui tunătoare se auzea pînă la etaj, de multe ori mai bine decît muzica. De fapt, el nu era muzical, lucru pe care îl intuisem foarte just pe vîntosul teren de fotbal. După ce l-am întîlnit de cîteva ori, aproape că nu mă mai uitam la el. Ochii lui, văzuţi prin *pince-nez,* mi se păreau prea mici şi, mai ales, prea albaştri, ca să stea în mijlocul unui ten roşiatic, sau uneori chiar roşu ca focul, iar rînjetul lui de buldog exprima un anumit fel de perfidie nedisimulată, o predispoziţie de a muşca, întocmai ca la unii cîini socotiţi credincioşi. Avea dantura stricată, din cauza pipei, cel puţin după spusele lui Chris, care îl admirase cîtăva vreme, ca pe unicul avocat cu adevărat înfipt, din cîţi putuse cunoaşte el mai îndeaproape. Cu mine se purta destul de prietenos, afară de palmele puternice pe umăr, pe care le uram, iar nelipsita observaţie că sînt la fel de roşu la faţă ca mama suna de fiecare dată, în gura spartă a ziaristului, ca şi cum ar fi fost ceva cu totul nou şi demn de reflecţie. Craniul lui puternic, exersat în lovituri cu capul, putea să facă faţă oricărei izbituri. Asculta tot ce-i spuneau alţii, chiar mărunţelul şi bîlbîitul Van Son, care nu putea să-l sufere. De altfel, printre puţinii bărbaţi care frecventau reuniunile noastre, mai cloceau, pare-se, şi alte antipatii. La biroul lui de la redacţie şi printre colegi, cînd nu erau cucoane de faţă, îşi lua revanşa, cu nemaipomenitul lui volum vocal. Dar zăcea undeva în el şi o anumită blîndeţe, pe care

n-o înţelegeam. Pe terenul de fotbal constatasem doar că n-are inimă.

Într-o sîmbătă după-amiază, cînd Vellinga fusese sus, la tata, cu o listă de subscripţie, l-am condus pe scară, pînă jos, pe Cuperus. Vellinga, venit în urma noastră, a strigat :

— Hai noroc ! Încă o lecţie la răboj ?

Muzicianul şi-a întors capul şi i-a replicat, privindu-l foarte saşiu :

— Va să zică aşa, Vellinga, şi dumneata eşti mereu pe drumuri ?

Mi s-a părut ciudat. Nu-mi puteam închipui că tatii (care nu dăduse încă niciodată ochii cu el) ar putea să-i spună „Rieske“, şi doar amîndoi erau jurişti şi făceau parte din lumea bună, zgomotosul Vellinga prin naştere, iar respectabilul meu tată prin sîrguinţa dîrză a două sau trei generaţii. În coridor, lîngă cuier, au fost schimbate cîteva bătăi amicale pe umeri. Eu am rămas ceva mai la o parte şi nici nu s-au sinchisit de mine. Joviala conversaţie a fost scurtă şi extrem de banală. N-am avut impresia că vor pleca împreună. În ochii mei, Cuperus urcase un pic, dar totodată şi coborîse un pic.

Nu mult după aceea a coborît şi mai mult, dar asta a fost, într-un anumit fel, vina mea. De altfel, putea să coboare oricît ar fi vrut, kilometri întregi, şi tot rămînea omul pe care îl cinsteam mai mult decît pe oricine. Mai devreme decît era de aşteptat, ajunsesem la Clementi ; i-am mărturisit lui Cuperus că această muzică mă deprimă grozav şi l-am întrebat dacă n-are altceva pentru mine. În vocea mea se strecuraseră şi la-

crimi, pentru că mă așteptam să mă refuze, așa cum refuzase să-mi spună „Nol". Dar a urmat cea dintîi convorbire pe care am avut-o cu el de la om la om ; a durat cel puțin un sfert de oră și a fost posibilă datorită faptului că acum mama nu mai stătea în salon. I-am spus tot ce știam despre Chris, despre necazurile mele din trecut, și despre sonatina aceea nesuferită care mă scotea din pepeni de cîte ori o auzeam ; i-am spus și de nasul plin de sînge, și de fata șchioapă și de sonata lui Haydn. M-a ascultat cu răbdare. La urmă, am rîs printre lacrimi și i-am spus că am să cînt orice are să găsească el că trebuie să cînt.

— Nu vreau să te chinuiesc cu muzica. Dar în caietul acesta — și a lovit caietul cu palma întinsă — nu e numai Clementi. Sînt și niște sonatine de Beethoven, cel mai mare compozitor, așa se spune. Este și Haydn. Și trebuie să fie și multe piese de Clementi, pe care nu le-ai auzit încă niciodată cîntate de fratele tău. Sînt lucruri foarte frumoase, zău, deseori mai frumoase decît cele două ale lui Beethoven, care n-a fost *întotdeauna* cel mai mare compozitor ; ce-i drept, el nici n-a pus mare preț pe asta... Hai să facem așa : eu îți cînt de fiecare dată cîte o bucată și tu îmi spui dacă vrei s-o înveți. În felul acesta scapi cu totul de Chris..., de fratele tău. De acord ?

Am fost de acord, firește, și, după ce și-a împins scaunul spre mijloc, împingîndu-mi-l în același timp pe al meu mai într-o parte, cu care prilej m-am lovit cu pulpa de pian, a executat o sonatină în două părți, de care nu-mi aminteam s-o fi auzit cîntată de Chris. Dar a făcut cele mai

formidabile greșeli ; pentru aceleași greșeli, dacă le-aș fi făcut eu în bucăți mai ușoare, m-ar fi tras de urechi. Îmi cînta atunci pentru prima dată la pian. Pînă în după-amiaza aceea, Cuperus ar fi putut să fie și flautist, un flautist care dă întîmplător și lecții de pian copiilor, ca să mai ciupească un ban. Uneori mi se părea că lovește cîte două clape o dată cu unul din degetele lui groase și roșii. Cînd a isprăvit, a recunoscut cinstit greșelile, spunînd că bucățile ușoare le cîntă întotdeauna prost și că ochii au început să-i slăbească, iar ochelari nu poartă pentru că s-ar speria de el elevii. Toate acestea au fost evident glume, dar greșelile rămăseseră un fapt cert, și pentru că începuse chiar el să le comenteze, n-am găsit că fac rău dacă îi vorbesc mamei de greșelile lui Cuperus, nu ca o critică la adresa profesorului meu, ci ca problemă. Din fericire, mama s-a întrecut pe sine, spunîndu-mi că și domnul Talsma făcea greșeli uneori cînd cînta : profesorii fac asta din plictiseală sau ca să nu-i descurajeze prea rău pe elevi. La întrebarea mea, dacă domnul Cuperus cîntă la pian mai bine decît Talsma, mi-a răspuns că domnul Cuperus, oricît de eminent ar fi în meserie, nu apăruse încă niciodată în public în orașul W., poate pentru că nu se simte prea sigur pe podium. Am întrebat-o :

— De ce n-ai fost mai amabilă cu el ? N-ai putea să vorbești cîte ceva cu el despre muzică ?

Mi-a făgăduit că are să vorbească.

Convorbirea aceasta n-a însemnat un succes. Nu numai pentru că muzicianul, căruia i s-a îngăduit să ia loc în salon cu o ceașcă de ceai în față, era

atent mai mult la chipul mamei decît la vorba ei, dar a ieșit la iveală și o deosebire de gust și de simț stilistic, deosebire care, mie, în absolutismul meu tineresc, mi s-a părut insurmontabilă. Trup și suflet din școala Talsma, mama era o admiratoare fanatică a lui Beethoven și a cîtorva moderni, în timp ce Cuperus a declarat pe față că dintre învechiți nu-i apreciază decît pe Haydn și pe unul din fiii lui Bach (cred că pe Philipp Emanuel ; și, firește, și pe Bach însuși, dar acesta era și pentru Talsma inviolabil), și că-i plac romanticii : Liszt în primul rînd, apoi Chopin. La auzul acestei profesiuni de credință, mama a cam strîmbat din nas, mai puțin ca să urmeze exemplul lui Talsma, cît mai ales pentru că nu vroia să se lase antrenată în discuții artistice, cînd avea îndatoriri de gazdă, și poate și pentru alte motive. Cînd vremea a început să se încălzească, ieșea des după-amiezile. Lecția mea ținea de la trei și jumătate pînă la patru și jumătate, iar mama nu se întorcea aproape niciodată înainte de cinci. Acum avea încredere.

După cîtva timp, Cuperus a început să mă țină la lecție mai mult decît un ceas. Nu-mi mai cînta decît rar, dar trecuse la o severitate neobișnuită, mă punea să repet totul de cîteva ori și-mi arunca mîna în sus cînd nici nu mă așteptam, ca să vadă dacă nu-mi crispez încheietura. Îmi ținea cîte un adevărat discurs, ba despre interpretarea justă, ba despre feluritele interpretări posibile și despre frazările și accentele respective, tot lucruri cu care se poate lesne umple un sfert de oră. Altădată trecea de la teorie la cea mai nemiloasă practică și atunci exersam de zor, la pian, iar de gamele

re-major și si-bemol major, cele mai grele din toate, nu era niciodată mulțumit. Din punct de vedere tehnic, am profitat mult ; a început să-mi placă și Clementi, care acum nu se mai lega, în subconștientul meu, cu noțiunea de „Chris" ; după lecție nu eram niciodată obosit. Dar cînd o lungea pînă la o oră și trei sferturi, pentru ca apoi să-i iasă înainte mamei, cu greu mai putea mama să facă abstracție de faptul că aveam un anumit program al zilei, cu lecții pentru școală și alte obligații, și că se mai ascundea, poate, și altceva, ceva penibil, în această muncă suplimentară, pentru care, de fapt, Cuperus nu era plătit. N-am putut tăgădui temeinicia planului mamei de a sta într-o zi acasă, ca să pună capăt generozității profesorului. Cuperus n-avea de ce să se simtă jignit.

Prima dată a încercat să-și realizeze planul cîntînd din gură în salon la cinci fără douăzeci, în timp ce Cuperus mă iniția verbal în tainele unei noi bucăți de Clementi. A cîntat *Der Gärtner* [1] de Wolf și s-a acompaniat singură cu un deget. Ca un cîine de vînătoare care adulmecă un vînat din cele mai de soi, profesorul meu a ridicat numaidecît privirea și a tras cu urechea o bună bucată de timp, cu ochii spre ușa salonului. Cînd s-a întors din nou spre mine, cute adînci îi brăzdau fruntea, ochii îi erau holbați în mod aproape dureros și, după ce a mormăit „excelentă voce are mama dumitale", sau ceva asemănător, a rămas cu capul plecat, privind în gol. Apoi a început să cînte ușurel acompaniamentul liedului ; l-a cîntat cu mai multă bogăție armonică, dar extrem de

[1] Grădinarul (germ.).

pianissimo, aproape mut. După ce a cîntat mama liedul de două ori, Cuperus s-a sculat în picioare, m-a tras de ureche și s-a dus în salon. Eu am rămas pe scaun, uluit. Nu cumva are să izbucnească, nu cumva are să-i tragă mamei o săpuneală, pentru amestecul ei inoportun în împărăția tonurilor noastre ? Dar prin ușa rămasă întredeschisă n-am auzit altceva decît complimentul pe care i l-a adresat, apoi „bună ziua" și apoi pașii lui greoi pe scară. Mama n-a vorbit mult. Ne-am înțeles ca data viitoare să-mi strige din salon că trebuie să-mi fac lecțiile, dar nu înainte de cinci fără un sfert. N-ar fi fost o jignire ; am cîntărit lucrurile împreună, dar nu, jignit nu s-ar fi putut simți.

Asta se petrecuse într-o vineri. Sîmbătă, Cuperus a apărut cu un buchet mare de flori, învelit într-o coală de hîrtie. Ieșindu-i înainte în salon, am văzut fața slută a slujnicii noastre, care se uita curioasă prin crăpătura ușii. Cuperus a pus florile pe măsuța de cusut din colțul odăiței noastre de studiu și nu s-a mai sinchisit de ele ; m-am ferit să întreb pentru cine sînt. Mi-am închipuit că după lecție are să se ducă la ziua cuiva, poate tot la un elev. În timp ce executam un exercițiu de *staccato*, m-am gîndit, cu oarecare sadism, că mama, cînd are să se înapoieze acasă pe la cinci fără un sfert, are să constate că păsărica și-a luat zborul.

În timp ce cîntam, am băgat de seamă deodată că domnul Cuperus ținea ochii închiși. Să fi fost bolnav ? Pentru prima dată nu era atent. Am cîntat de cinci ori exercițiul de *staccato*, cu tot mai multe greșeli, după care am început, din proprie inițiativă, altă bucată. În sfîrșit, s-a trezit din meditație și mi-a dat ordin să trec la Clementi, purtîndu-se destul de sever cu mine. Nu mai părea distrat. Mi-a spus ceva despre cerințele și posibilitățile unui *cantabile*, această piatră de încercare a *nobilei* arte a pianisticii, apoi ceva de neînțeles despre introducerea unor accente subtile într-un acompaniament discret, în aparență monoton, accente cărora unii ca Dussek și Clementi, precum și Mozart și Beethoven, le datorau solida lor reputație de clasici. Am mai cîntat, am vorbit cu el, i-am pus întrebări. Mintea lui mi-a părut mai vioaie ca în alte dăți ; cînd nu-l înțelegeam pe loc, ochii negri îi scînteiau de nerăbdare. Mi-a lipsit curajul necesar ca să mă uit la ceas, dar așteptam foarte atent înapoierea mamei și așteptam s-o văd că apare în ușă și că bate poruncitor din palme, spunîndu-mi :

— Nol, treci să-ți faci lecțiile !

Cuperus a zădărnicit acest complot intim, sculîndu-se de pe scaun numaidecît după ce a auzit că se trîntește ușa de intrare, ducîndu-se spre măsuța de cusut, luînd în mînă buchetul și îndreptîndu-se, cu pași apăsați, spre salon. În trecere, a dat de o parte fotoliul, apoi a deschis larg ușa de legătură, ca după prima noastră lecție. Cînd i-a ieșit mama înainte, iar el, cu o plecăciune adîncă, i-a oferit buchetul, eu eram în prag. Fără să primească florile, mama s-a dat înapoi.

— Sînt pentru mine ?

— Da, doamnă, a răspuns el, cu o voce plată. Un mic omagiu...

— Omagiu ? Pentru ce ?

— Pentru... — Și-a căutat cuvintele. — Pentru... pentru frumoasa dumneavoastră voce, doamnă.

Probabil că voise să spună altceva. Fusese o lipsă de tact. Mama ar fi putut lua darul drept o sancțiune ironică, pentru că îndrăznise să cînte Wolf în timpul lecției.

— Sper că veți accepta florile.

— Nu pot, domnule Cuperus.

Au rămas amîndoi, unul în fața celuilalt, tăcuți, o bucată de vreme, care mie mi s-a părut nesfîrșită ; n-am mai putut vedea nimic, și am început să simt că-mi furnică și mi se moaie picioarele, ca atunci cînd auzisem pentru prima oară marșul lui Sousa. Cuperus se făcuse vînăt la față. Am văzut cum îi tremură buchetul în mînă ; mustața i se tot urca și cobora, agitată. Izbucnise ceva, o luptă tainică, ascunsă, poate pe viață și pe moarte. Îmi venea să urlu de frică. Da, acum știam, cu toate că n-aș fi putut să pun în cuvinte ce era : mama, în taiorul ei de culoare deschisă, cu pălăria lată, albastră, în mînă, așa încît fața ei supărată rămăsese neumbrită, nu lupta împotriva florilor, pe care el continua să le țină în aceeași poziție, oferindu-i-le, ci lupta împotriva altui dușman : privirea lui. Iar eu... Eu optasem în sinea mea pentru acea privire, împotriva mamei, și știam asta... Și de aceea eram cuprins de teamă.

— Nu pot să primesc, domnule Cuperus. Trebuie să înțelegi.

— Poate că sînt prea tare de cap, doamnă. Refuzați pentru că mă socotiți prea cu mult inferior ?

— Nu, nu e vorba de asta, a spus ea repede, cu o nuanță de scuză în mica mișcare pe care a făcut-o înspre el, dar dumneata trebuie să...

— Puțin îmi pasă despre ce e vorba, a spus el, enervat. Am cunoscut femei care s-ar fi mîndrit cu aceste flori. Am să le las aici. N-aveți decît să le azvîrliți la gunoi. Cu bine, doamnă.

A pus repede buchetul pe masă și s-a îndreptat spre ușă, unde a mai zăbovit o clipă : simțise în urma lui frămîntarea unei femei care vrea să îndrepte lucrurile, să se explice. Dar mama, mototolind o mănușă albă, lungă, n-a mai spus nimic. Cînd Cuperus a vrut să deschidă ușa, am străbătut camera în goană, ca să i-o iau înainte. Mi-a făcut semn, cu un gest poruncitor, să mă opresc. Pentru prima dată avea în ochii lui sașii o privire care nu putea fi atribuită cordialității sau bunei dispoziții. Cu voce sonoră, însoțită de un tremur al mustăților, a spus peste umăr, în timp ce pe obrazul lui roșu și buhăit luneca o trăsătură de extremă șiretenie :

— Doamnă, aș prefera ca azi să nu fiu petrecut la ieșire de către tînărul Rieske. Vreți să fiți atît de bună să sunați după fata în casă ?

Pînă să ia mama în mînă clopoțelul de pe masă, m-am repezit, trecînd pe lîngă el, am ieșit pe coridor și am strigat-o pe fată. A venit atît de prompt, încît sînt sigur că trăsese cu urechea. Cuperus a ieșit din cameră, grav și sumbru, și a coborît scara, urmat de fata în casă, pe care o lămurisem pe șoptite cum stau lucrurile. În zadar am încercat să prind privirea lui Cuperus.

Cînd m-am întors în cameră, mama mai stătea încă lîngă masă, supărată și contrariată.

— Dacă arunci florile la gunoi..., m-am răstit eu.

Am fost însă întrerupt de niște țipete puternice și ascuțite, venite din coridorul de la parter : niște urlete de parcă cineva ar fi fost gata să fie ucis. Un asemenea vacarm nu se mai auzise la noi în casă de cînd cu demonstrația antimuzicală a lui Chris, cînd avea el zece sau unsprezece ani. Cînd s-a trîntit ușa de la intrare, a răsunat prin toată casa. Mama și cu mine am ieșit la iuțeală în coridor și am văzut-o pe fata în casă că urcă în goană scara, cu șorțul pe față, țipînd :

— M-a sărutat ! Ăla m-a sărutat pe gură... !

M-am întins pe pat, în odăița mea ; îmi zvîcnea capul. Cînd am coborît la parter după un sfert de oră, în hol interogatoriul era în toi ; tata, care sosise atras de strigăte, făcea pe judecătorul de instrucție. Inima lui nesatisfăcută de cariera juridică și-o putea dedica acum cauzei acestei slujnice slute, pe care o știam cam sucită și pe care, din motive cu totul inexplicabile, prea stimatul meu profesor o sărutase, și încă pe gură. O și mușcase, a spus fata scîncind, dar asta n-a crezut-o nici tata. Era grozav de speriată. Mi-a cerut să spun și eu ceea ce văzusem, cînd a coborît scara cu profesorul de muzică. Mama n-a suflat o vorbă despre flori și nici altminteri n-a vorbit prea mult. Cînd situația a devenit penibilă și contradictorie, tata a întrebat-o pe caraghioasa de fată-n casă, care plîngea de zor, dacă nu cumva și-a închipuit cele întîmplate : o întrebare destul de stupidă, pentru că ar fi însemnat că fata nu e numai toantă, ci nebună de-a binelea. Din fericire, Chris nu era acasă. În timp ce mama a declarat că în orice caz trebuie să i se dea omului aceluia prilejul de a se apăra, tata, cu un oftat plictisit, a scos din dulap hîrtie și un plic și a scris ceva. Am avut impresia că mamei îi vine greu să rămînă serioasă. Fata a încetat să plîngă și a început să povestească iar cele întîmplate, aruncîndu-mi priviri pline de repros, ca și cum aș fi fost și eu părtaș la păcatul săvîrșit. Individul nu spusese nimic, o apucase cu putere și o sărutase apăsat pe gură, de două ori, poate chiar de trei ori. Nu e obligată să înghită una ca asta !... Un bătrîn, cu niște mustăți scîrboase ! Furios din pricina acestei relatări prostești, am ieșit din cameră... Furios, dar cuprins de îndoială. Dacă domnul Cuperus o sărutase într-adevăr pe pocita asta, atunci..., da, atunci... Nu că i-aș fi luat-o în nume de rău ; din partea mea, n-avea decît s-o jupoaie de vie pe fată, dar mi-am dat seama că în acest caz nu l-aș mai fi avut profesor.

Dar și părinții mei păreau că se mai îndoiesc, căci scrisoarea n-a fost gata pentru poștă înainte de ora opt. Cu puțin înainte de opt, cineva a tras discret clopoțelul, apoi a căzut o scrisoare în cutie. Era adresată mamei. A fosit citită cu glas tare — slavă Domnului, tot fără să fie de față Chris, pe care tata, cu duhul blîndeții, îl trimisese sus. Este una dintre cele mai plăcute amintiri din cîte mi-a lăsat.

„Stimată Doamnă,

După cele întîmplate în coridorul de la parterul locuinței dvs., este limpede că nu-i mai pot da lecții lui Nol. Singura mea scuză este că eram beat. Chiar dacă m-ați ierta și

i-ați îngădui fiului dvs. să ia în continuare lecții cu mine, n-aș putea pune piciorul în casa dvs. fără să roșesc — și nu sînt obișnuit să roșesc. Salutați-l pe Nol din partea mea și spuneți-i să-și continue neapărat studiile de pian, cu un profesor mai bun, sau cel puțin mai demn, decît mine.

Cu deosebită stimă,
al dvs. devotat

Henri Cuperus."

— Cît se poate de frumos din partea lui, a spus tata, împăturind hîrtia. E o scrisoare foarte corectă. Îmi pare bine că n-am expediat-o încă pe a noastră, altminteri, după părerea mea, ar fi trebuit să-i răspundem... Nu e nici o crimă să săruți o fată-n casă, și a noastră e atît de aiurită, încît nu m-aș mira să-l fi provocat ea pe el... Dar, de! beția...

— N-a fost beat! am exclamat eu, deznădăjduit. De asta și-ar fi putut da seama și un copil mic! Toanta de fată a încurcat lucrurile! Mamă, spune, te rog: era beat?

Mama a tăcut.

— Ei, drăcia dracului, dumneata știi foarte bine că nu era beat!

— Numai haimanalele înjură în casă, a spus tata, obosit. Și ai putea să-ți măsori cuvintele cînd vorbești cu maică-ta.

Mama a început să zîmbească, într-un chip cam misterios — așa mi-a făcut impresia — ca și cum ar fi repurtat o victorie, de care nu știam nici unul din noi:

— *Nu* era beat, a spus ea, cu glasul limpede.

Mormăind, tata s-a apucat să despăturească din nou scrisoarea.

— Atunci, lucrurile se complică iar, hm... în ceea ce o privește pe Joukje...

În camera mea, am plîns în pat, înăbușindu-mi plînsul cît mai mult, ca să nu mă audă Chris. Pe vremuri îl ascultasem eu pe Chris cum plînge și scîncește, printre altele și din pricina lecțiilor de pian... Dar aceea nu fusese o mîhnire adevărată, ci doar nervi, și ambiție, și mînie prostească. Cuperus mă numise „Nol", de două ori, în această scrisoare. Pentru prima dată mă numea „Nol", — asta mi-a stors cele mai amare lacrimi. Și era și cel mai crud lucru din cîte ar fi putut pune în scrisoare, pentru că însemna ceva ce n-ar fi putut reda în alți termeni, mai potriviți: o despărțire definitivă.

VI

Eclipsarea voluntară a lui Cuperus a avut urmări. Nu am de gînd să descriu cazul așa cum l-am văzut eu atunci. Am prins ici-colo cîte un crîmpei și am mai combinat crîmpeiele între ele, dar fără prea mare interes : îmi dădeam seama că, de vreme ce-l pierdusem ca profesor, va trebui să-l uit cu totul. Faptul că o sărutase pe slujnică îl făcuse să scadă și în stima mea, lucru pe care l-am observat abia după cîteva luni, cînd l-am văzut că apare pe celălalt trotuar al străzii comerciale, lungi și curbe : umbla degajat, cu mîinile în buzunare, în cap cu o pălărie neagră cu boruri late, dată pe ceafă. M-am întors numaidecît cu spatele ; nu vroiam nici să mă mai gîndesc la el.

Felul meu de viață, mai ales după vacanța de vară, nu prea mi-a favorizat preocupările pentru muzică și respectul față de părinți. Nu că aș fi neglijat cu totul studiile de pian — acum „luam lecții“ cu mama — dar după ce vii acasă de cîteva ori cu un ochi învinețit, sau cu hemoragie (de data asta, dureroasă) la nas, nu mai ai chef de Clementi, ba nici chiar de Beethoven — „cel mai mare compozitor“, cu ale cărui sonate din tinerețe începuse

mama să mă frece, după un sistem Talsma atenuat. Nu mai izbuteam să cînt *études :* mîinile îmi tremurau prea tare, din cauza bătăilor cu băieții. Vremea în care îmi puteam menține cu ușurință prestigiul, luîndu-i la bătaie pe băieții mai slabi, trecuse. În ultimul an dinaintea liceului, am avut de dus o luptă dîrză pentru întîietate cu vreo cîțiva colegi de clasă. La acești prieteni se dezlănțuise furtuna pubertății, așa încît nu mai suportau nimic din partea mea, îmi luau în rîs mutra de fată și obrajii îmbujorați — noua mea poreclă era „Nola“ — iar cînd mă repezeam la ei, constatam de cele mai multe ori că sînt mai tari decît mine și în orice caz mai dornici de luptă. Am hotărît să iau măsuri radicale ; ca urmare, cum se uita vreunul urît la mine, săream la el, ceea ce a fost obositor, dar pînă în cele din urmă a dus la stabilirea unui echilibru de forțe. De la un băiat ceva mai vîrstnic, care nu mai urma la noi la școală, am învățat mici trucuri, foarte ordinare, de folosit la încăierări, ceea ce ba mă înstrăina iremediabil de adversarii mei, ba mi-i făcea din nou prieteni.

A fost o epocă furtunoasă, prea puțin favorabilă pentru viața de familie, dar foarte favorabilă pentru o înțelegere suportabilă cu Chris (cu toate că-mi dezaproba încăierările) și cu o anumită repercusiune în viața nocturnă nemondenă din orașul W., pentru că în zilele în care după-amiaza făcusem treabă bună cu pumnul sau cu piciorul, mă socoteam dator față de mine însumi să aduc, după șapte, cu o țigaretă între buze, un omagiu lecțiilor mute ale lui „Brun“ și „Bleu“. De-a lungul vitrinelor luminate, și nu numai pe o singură

stradă, am devenit — așa îmi închipuiam — o figură cunoscută, și nu pot să număr fetele cu care, după ce am intrat în vorbă, le-am condus o bucată de drum și la urmă am încercat să le trag după mine în una din ulicioarele cunoscute de pe vremuri (între timp din nou uitate), dar nu prea departe, așa încît să pară mai puțin ulicioare, ci mai degrabă pasaje. Aventura se încheia de obicei cu vreo cîteva minute de zbenguială și cu o ceartă ; pînă la o sărutare n-am ajuns niciodată. După un timp, distracția aceasta a început să mă plictisească, mai ales că niște fete m-au identificat ca „băiețașul judecătorului" și au spus lucruri necuviincioase despre judecători în general, așa că am început să hoinăresc mai bucuros cu prieteni, sau cu pretinși prieteni.

În toiul iernii am văzut-o iar, de la oarecare distanță, pe Trix Cuperus ; iar se bătea, dar de data aceasta nu cu fete, ci cu o șleahtă de băieți mai mici, dintre care nici unul nu-i ajungea pînă la umăr. Tehnica ei de luptă consta din lovituri cu piciorul în burtă, sau ceva mai jos. Întrucît acestei forme a violenței nu i-ar fi putut rezista nici măcar eroii Antichității, a rămas repede singură, cît era de lungă, cu mînia ei. Tot uitîndu-se după ceata de fugari, a trecut pe lîngă noi, foarte aproape. Fața ei devenise mai prelungă, iar sub ochi avea niște umbre vinete. M-a lăsat destul de rece. Unul din băieții cu care eram, mi-a spus :

— E o aiurită. Mai bine să n-ai treabă cu ea.

Am dat din umeri. O admiram, îmi făcuse o impresie puternică — ce-i drept, impersonală, ca și cum și ea însăși ar fi devenit ceva impersonal,

aproape ceva simbolic — dar nu țineam să le spun celorlalți că o cunosc și că dansasem cîndva cu ea.

În iarna aceea m-am mai dus o dată la Grădină. Pentru orice eventualitate, luasem niște băieți cu mine. Alte vizite, sporadice, făcute pînă atunci în acel loc, în primăvara sau vara precedentă (niciodată duminica după masă), mi-au insuflat întotdeauna un sentiment de solemnitate, iar în epoca lecțiilor mele de pian mă duceam într-acolo ca în pelerinaj. Mă plimbam de-a lungul coliviilor cu păsări aurii și cu gîsca cu mers legănat, mă cățăram, făcînd ocoluri mari și simțind întotdeauna copii după mine, pînă pe creasta stîncoasă și cuprindeam din ochi, cu un fior, lăsat moștenire de uimirea mea inițială, valea în formă de pîlnie, cu eleșteul, pavilionul de muzică și cei cîțiva oameni așezați pe scaune. Cînd a venit toamna, n-am mai văzut pe scaune decît frunze de tei și de frasin. Iar acum, cu prietenii alături, vizita devenise o brutală expediție de recunoaștere într-o grădină desfrunzită, fără păsări și fără flori. Gîsca pe jumătate amorțită nu fusese nici măcar mîncată de Crăciun. Cu toate că avuseserăm de gînd să bem cîte un pahar de lapte la restaurant, n-am trecut de peretele de stîncă ; acolo am făcut atîta tărăboi, încît a venit un ospătar și ne-a luat la goană. Am plecat înjurînd. La intrare am aruncat cîteva pietre în pojghița de gheață din canal ; au trecut toate și s-au dus la fund, ca niște broaște într-o băltoacă acoperită de lintiță.

Lui Cuperus i se pusese în spinare întreaga povară a comportării lui din coridorul nostru de la parter. Nu pentru că părinții mei ar fi răspîndit zvonul într-adins, dar la seratele noastre mu-

zicale trebuia neapărat să se indice un motiv pentru care „omul acela“ nu mai vine pe la noi, mai ales că musafirii manifestau oarecare interes pentru el, nu numai Vellinga şi tînărul Tjallingii, dar şi Caspers — îndeosebi Caspers, un tînăr bancher molîu, cu veleităţi culturale, care luase lecţii cu el vreo şase luni şi care îl socotea un om remarcabil, ba chiar un om de caracter. Fata în casă, fireşte, comenta şi ea întîmplarea, în cercul ei, iar Chris în al lui. Pentru a preîntîmpina exagerări şi caricaturi, părinţii mei n-au făcut rău dezvăluind cîtorva intimi cele întîmplate. Afară de aceasta, povestea avea haz şi am impresia că, la serate, între bucăţile cîntate, cînd părinţii mei rămîneau uneori în pană de subiecte de conversaţie, tata nu vroia să lase conversaţia cu totul în seama „tineretului“, fără nici o iniţiativă din partea lui. Fapt este că el, mai mult decît mama, îl scuza pe Cuperus cît putea de mult, dar poate că ar fi procedat mai bine dacă ar fi aşteptat ca asistenţa să aibă altă alcătuire. Vellinga, a cărui indiscreţie de ziarist nu putea fi considerată un viciu, nu era de faţă ; pe de altă parte, nici Van Son, nici tînărul Tjallingii, cel cu alura de plantă de seră, nici ceremoniosul Caspers, om umblat, nu puteau fi numiţi oameni răi de gură, cu toate că erau burlaci. De altfel, bisericuţele lor nici nu prea aveau mare însemnătate pentru Cuperus, care, ca toţi profesorii de muzică din W., depindea de burghezia ceva mai măruntă. Dar Dijkhuizen era de faţă. Dijkhuizen era un om ceva mai în vîrstă (tot burlac), gras şi rotofei, mulţumit de viaţă şi de sine însuşi, un neobosit băutor şi un mare iubitor de muzică. Chris şi cu mine îl detestam la culme,

dar nu pentru că era, de formă, destul de bisericos (din pricina unor interese de afaceri, pe care nu vreau să le scormonesc). La micul cor dirijat de Cuperus la biserică avea şi el un deget vîrît în terci, unul din degetele lui groase. După unii, Dijkhuizen nu putea fi găsit, în oraşele mari, decît prin apropierea felinarelor roşii, aşa că trebuia să facă din cînd în cînd ceva ca să-şi descarce conştiinţa.

Concedierea din postul de dirijor al micului cor al bisericii a atras după sine o concediere similară de la alt cor. Corul „socialist“ (denumire exagerată) i-a rămas credincios păcătosului. Lecţiile i se împuţinau văzînd cu ochii ; mai ales cucoanele şi fetele nu mai aveau voie sau nu mai vroiau să ştie de el ; dacă au fost şi cucoane şi fete care au ţinut neapărat să mai înveţe cu el, n-am putut afla. Toate aceste amănunte mă interesau prea puţin ; le auzeam, dar îmi intrau pe o ureche şi-mi ieşeau pe alta şi nici nu mă simţeam răspunzător de ele, iar faptul că mama, poate adevărata vinovată, n-a putut primi flori de la „unul ca el“, am început încet-încet dacă nu să-l înţeleg, cel puţin să-l accept. După cum se zvonea, Cuperus trăgea la măsea, fiică-sa începuse să calce pe de lături, în loc de cafea obişnuiau să bea cicoare, nevasta lui bolnavă se ducea prin familii ca să spele rufe, fata a cerşit o dată pe stradă şi a fost ridicată de poliţie, dar nu s-a lăsat dusă la comisariat, s-a zbătut, a dat cu picioarele şi din nefericire l-a nimerit pe un băieţel.

Că fostul meu profesor trăgea într-adevăr la măsea şi că trăsese întotdeauna, n-am mai putut tăgădui, dar am încercat să atenuez cît mai mult

situaţia, susţinînd sus şi tare că pot dovedi cum stau lucrurile, în măsura în care se va da crezare constatărilor mele personale. Am spus că l-am văzut cel puţin de trei ori în oraş, că mergea pe stradă foarte apatic, dar la fel de treaz ca domnul Van Son, care era antialcoolic ; am adăugat că ştiu destul de bine cum umblă pe stradă oamenii beţi, pe două cărări, cum li se împleticesc picioarele, cum vomită.

— Chiar atît de rău n-o fi ajuns, a fost de părere mama, — şi oricum n-are prea mulţi bani ca să-i cheltuiască pe băutură.

Am spus că şi despre fata aceea, despre Trix, lumea îndrugă multe, dar că atunci cînd s-a bătut pe stradă — şi se bate mai bine decît mine ! — s-a bătut pentru că tatăl ei fusese insultat sau poate chiar huiduit. Convorbirea s-a încheiat cu o temă care la noi devenise încetul cu încetul stereotipă : de ce, da, de ce a sărutat-o pe Joukje în coridor ? O şaradă chiar pentru jurişti.

— Poate că o fi un obicei al lui, a spus mama, privind atît de absentă pe lîngă mine, în gol, încît m-am dus să-mi fac în continuare lecţiile.

Despre Chris, care de altfel m-a menajat în mod surprinzător în problema Cuperus, am aflat că fusese prins mai de mult cu ceva asemănător, anume că săruta fetele după uşi, sau că făcea chiar lucruri mai urîte, în timpul orelor. Menţionez că toate acestea erau scorneli, la fel ca şi celelalte, afară de sărăcia lui Cuperus (toată povestea fusese pusă în circulaţie de către soţia lui, pare-se din gelozie) ; dar pe atunci credeam că pot fi adevărate şi eram convins că a flirta cu elevele în timp ce cîntă Clementi, sau chiar Beethoven sau Haydn,

e o faptă mai nedemnă decît a săruta slujnicele, care numaidecît ţipă.

Într-o după-amiază de primăvară hoinăream, între soare şi ploaie, de-a lungul canalului, spre podeţul căii ferate. Şlepurile, conducătorii de şlepuri, vaporaşele cu cărbuni, făceau ca acest canal zgomotos din apropierea noastră să contrasteze profund cu splaiul şi canalul de centură de la celălalt capăt al oraşului, iar interesul meu se deplasase încă de mulţi ani de la cel dintîi la cel din urmă, aşa încît o plimbare de-a lungul canalului însemna mai degrabă un exerciţiu fizic, decît evocarea unor amintiri. Întrucît începuse să amenințe un nou ropot de ploaie, mi-am propus să nu mă duc în nici un caz mai departe de podeţul căii ferate, să văd acolo, dacă se poate, un tren care pleacă sau soseşte, şi apoi să mă înapoiez acasă. Cînd au căzut primele picături, am traversat o stradă laterală, una asemănătoare cu a noastră, doar că era cu mult mai puţin arătoasă, şi l-am văzut acolo, pe trotuar, pe Henri Cuperus, care se apropia, cu gulerul ridicat şi cu pălăria mare, neagră, trasă pe ochi. Am spus că mergea pe trotuar, dar din cînd în cînd mergea cu un picior în rigola pe jumătate umplută cu resturi de frunze veştede ; mergea aşa, cu picioarele depărtate, ca şi cum ar fi ţinut ca trotuarul să nu-i scape în nici un caz. Această gimnastică nu l-a împiedicat să se uite înspre mine. Mai mult : trebuie să mă fi recunoscut, căci a rămas cu privirea aţintită spre mine, dar fără să-mi acorde prea mare atenţie, ci aşa cum ar privi cineva o pradă uşoară, care nu mai poate să-i scape. Mă oprisem numai o secundă, dar secunda aceea, care mă făcuse să cad în mîinile

lui, s-a transformat deodată în zece secunde. Cînd a ajuns aproape de mine, a început să se țină drept, și-a dus mîna la pălărie, dată acum un pic pe ceafă și amenințată de o pală de vînt. Era mai tras la față decît în trecut, încît nu mai semăna cu amiralul De Ruyter. Ochii lui nu mai erau apoși sau injectați, ci doar sașii și plini de bună dispoziție, ceea ce pe de o parte m-a liniștit, dar pe de alta mi-a sporit vagul sentiment că sînt vinovat față de părinții mei și de orașul W. Cum poate fi cineva bine dispus, în situația lui ? De altfel, pe stradă sau de-a lungul canalului nu era nimeni care să ne poată vedea. Și-a dres glasul, dîndu-și importanță, apoi mi-a strîns mîna, foarte călduros. Ploaia pusese între noi o perdea groasă, de argint.

— Ce mai faci, Nol ? E drăguț din partea ta că mă mai recunoști, după atîtea luni.

— Bineînțeles că vă recunosc, domnule profesor, am spus eu, apăsat, lăsîndu-l să mă țină de mînă, în timp ce ploaia șiroia pe ambele mîini.

— Am face mai bine să ne adăpostim ; ești fără pardesiu, a mormăit el, întorcîndu-se spre două șiruri de case fără peroane de intrare acoperite ; apoi și-a dres din nou vocea. Nu, nu e bineînțeles, Nol, nu e absolut de loc bineînțeles, și chiar dacă nu te-ai fi oprit, eu tot te-aș fi considerat ca pe unul din cei mai dragi elevi, foști elevi, de-ai mei. Ceilalți sînt niște neisprăviți, pentru că n-au avut cu întîmplarea aceea nici în clin, nici în mînecă, dar tu ai fost de față, te-ai speriat de mine, de larma din coridor, de tot... Trebuie să știi că m-am întîlnit cu o groază de foști elevi,

a continuat el, vioi. Unii au început să mă salute din nou. E al naibii de amuzant. În curînd vin cu toții înapoi, ștrengarii, și atunci mergem să luăm o gustare, în trei, acasă...

Mi-a lăsat mîna, și-a răsucit mustața și s-a uitat în jur. A început să fredoneze în surdină. Ploaia, așa cum se pornise, brusc, tot așa a stat. Mai lunecau cîteva valuri argintii fugare, ca învolburate de o mînă nevăzută. La capătul străzii s-a deschis, cu curaj, în norii cenușii, o fereastră albastră. Cuperus și-a scos pălăria. De-a curmezișul frunții avea o dungă roșie. Și-a privit palma.

— Azi nu mai găsești decît vopsele ieftine și proaste. Am numai patruzeci și trei de ani, dar mustățile îmi încărunțesc pe zi ce trece. Părul nu. Și toate astea la începutul secolului al douăzecilea, al noului secol, da, da. Mergi cu mine o bucățică de drum ? Zece case, mai mult nu.

Am plecat cu el, mergînd în stînga lui. Își făcea vînt cu pălăria lui cu boruri late, din care ieșea miros de frizerie. Din cînd în cînd mormăia ceva sau fredona. La un moment dat s-a uitat înapoi, după o pietricică, pe care voise poate s-o evite și pe care, ca prin farmec, o și evitase. Vocea lui vuia, ca un gong, peste capul meu.

— O ducem greu. (Nu știam ce să spun ; știam numai că la a zecea casă n-am să-l las în drum.) Nu te speria, n-am să te rog să-mi dai un gologan. — A rîs, apoi a tușit. — N-am vorbit serios, am vrut numai să te tachinez. Băieții ca tine află destul de devreme că în orice meserie există și cîte o criză. Vremelnică, în cazul meu...

Aș fi vrut să spun : „Dacă aș avea o sută de florini, domnule profesor..." Dar o sută de florini

era o sumă considerabilă pentru copiii mici, iar dacă aş fi spus „o mie" nu m-ar fi crezut. Cînd am ajuns la a douăsprezecea sau a treisprezecea casă, s-a oprit :

— Ai vrea să auzi muzică bună pentru prima dată în viaţa ta ? Nevastă-mea, din fericire, e cam surdă.

N-am înţeles ce legătură are una cu alta, dar am acceptat numaidecît, pentru că am simţit că cea mai mică ezitare l-ar fi jignit adînc. A dat din cap, a pornit şi n-a mai vorbit pînă la el acasă. Locuia într-o casă foarte modestă, cu acoperişul ţuguiat. Ca înălţime, casa aceasta n-ar fi rămas mai prejos decît vecinele ei, dacă încăperile n-ar fi fost atît de scunde. Holul, în care se afla pianul cu coadă, părea, tocmai din pricina pianului, mai plin decît o cameră obişnuită, de aceeaşi suprafaţă. Strada era liniştită şi curăţică ; peste drum se găsea o fierărie adormită, cu numele fierarului scris pe o firmă mare, albă, lungă cît toată lăţimea faţadei, cu literele ici şi colo şterse : „G. J. Douwes", sau „G. J. Doodis", sau „Doodvis" — din ultimele litere se putea face orice.

L-am auzit pe Cuperus cum trebăluieşte şi bodogăneşte în coridor, iar zăngănitul unui cuier a dovedit că nu izbutea să-şi atîrne pardesiul ; poate că i se rupsese agăţătoarea. Pianul avea clapele îngălbenite ; în colţ se afla un carnet şi un ciot de creion roşu. Note n-am văzut decît puţine ; pesemne că se aflau în bibliotecă, dar nu se vedeau, din pricina perdelei întinse după geamul bibliotecii. Pe pian era o ceaşcă de ceai, dar nu mai scotea aburi. Mirosul de mucegai l-am atribuit numeroaselor cununi de lauri de pe pereţi ;

cununile aveau panglici care păreau roase de şobolani şi de şoareci. Ba nu : mirosea a tutun ; a mucegai mirosise în coridor. Pe unul din pereţi era atîrnat un portret mare al lui Liszt, acelaşi pe care îl avea mama într-un album. Ca fată, mama se-nnebunise după Liszt, mai ales pentru că nu-l auzise niciodată cîntînd, ca bunică-mea, care o învăţase pe mama formula magică pentru fetele iubitoare de muzică : „Liszt..." Încolo, domnea în cameră cel mai desăvîrşit prost gust. Un monstruos stativ de pipe, imitaţie de lucru manual, nu conţinea nici o pipă. Am dedus că locatarul camerei nu fuma decît ţigări, iar în ultima vreme, probabil, din cele de doi cenţi bucata. Pe o măsuţă era un teanc de cărţi, iar peste cărţi o agendă, probabil goală de cîtva timp.

Într-adevăr, cînd a intrat, cu o haină veche, de casă, din catifea neagră, avea între buze o ţigară abia aprinsă. Mustăţile negre erau linse ; cînd vorbea, scotea fum.

— Ia-ţi un scaun, Nol. Eşti ud leoarcă. Nu-i nimic. Nu vezi ce balamuc e aici ? Ei, drăcie, încă n-am băut ceaiul...

Trăgîndu-şi pantalonii în sus, s-a dus la pian, a luat ceaşca de ceai şi s-a apropiat cu ea de o fereastră. Văzînd ce mutre face, nu m-am mirat cînd am constatat că varsă mai mult de jumătate din ceai pe un cerceluş ofilit. Mi-a făcut impresia că şovăie în mers, dar am respins ideea că în coridor a mai tras la iuţeală o duşcă.

— Asta-i pentru stăpîna casei... (ca şi cum i-ar fi făcut o libaţie). Din fericire, femeile nu-s acasă. Dacă bagă de seamă că te-am adus încoace, îşi

închipuie că ești un elev nou, și *nu* trebuie. — Mi-a clipit șiret din ochi și s-a dus înapoi la pian ; părul negru creț îi stătea vîlvoi. — Ce să cîntăm ?... N-ai auzit încă niciodată cîntîndu-se într-adevăr *bine* la pian, așa e ?

— Nu, domnule profesor. Am auzit-o doar pe mama, și pe domnul Van Son...

A ridicat privirea o clipă, ca și cum în camera lui ar fi răsunat numele unui concurent puternic. Apoi, dînd oarecum involuntar din umeri, s-a așezat pe taburet, cu fața întoarsă pe jumătate spre mine.

— Și domnișoara aceea, care locuiește la două case după noi, cîntă foarte bine...

Părea că nu ascultă ce-i spun. Capul i-a căzut în piept, tot mai adînc. Cu toate că ținea ochii închiși, fața lui nu era aceea a unui om somnoros ; cînd și-a dus mîna dreaptă la ceafă, am înțeles că nu moțăie, ci cugetă. Întrucît capul îi atîrna atît de adînc pe piept, i se vedea mai bine ceafa roșie, tunsă prost. Am privit-o cu o anumită duioșie. Deodată s-a sculat, ca să dea deoparte ceașca de ceai, care era iar pe pian. „Ca să nu zăngănească", mi-am zis, „cînd are să înceapă să cînte"... Apoi, și-a pus țigara pe farfurioară și s-a așezat iar pe taburet, cu fața spre mine.

— Nol... (Un suspin adînc l-a împiedicat să continue.) Nol, tu ești încă tînăr, dar știi tot ce s-a petrecut și, firește, ai crezut și tu că am fost beat...

— Nu, domnule, n-am crezut, pe cuvîntul meu ! Nici mama. Cînd a întrebat-o tata, ea i-a spus chiar : *nu* a fost beat, așa a spus...

— Nici mama ta, a repetat el, răgușit, ducîndu-și mîna în fața ochilor, în timp ce umerii i se zgîlțîiau.

— Tata și mama au sperat tot timpul că o să veniți înapoi, am mințit eu, iar mama mi-a și spus că i-au plăcut florile și au stat încă trei zile într-o vază.

Această din urmă afirmație era adevărată : florile fuseseră socotite prea frumoase ca să fie azvîrlite din capul locului la gunoi.

Iar i s-au zgîlțîit umerii ; și-a dus ambele mîini în fața ochilor : făcuse într-adevăr tot ce putea face pentru ca să izbucnească în plîns. Totuși, deși dăduse pe gît, după cum am apreciat ulterior, cel puțin opt păhărele, cînd în sfîrșit a lăsat mîinile în jos, ochii lui erau uscați și focoși, ce-i drept îndurerați, dar evident sfidători.

— Știi de ce am făcut asta ?

Am dat din cap că nu. Nimeni, la noi în casă, n-a înțeles de ce făcuse asta.

— Pentru că eram îndrăgostit de mama ta, a spus el, pe un ton solemn, îndreptîndu-se din spate. Eram. Nu mai sînt. N-a fost vrednică de dragostea aceasta. M-a considerat lăutar, servitor. Cînd mi-am dat seama, am hotărît să mă port ca un servitor și am sărutat-o pe fată.

Un vîrtej de gînduri din cele mai ciudate m-a împiedicat să fac altceva decît să mă uit țintă la el, neîncrezător. De fapt, nu credeam, mai ales că și acum era cu siguranță beat, sau fusese beat pînă cu vreo cîteva minute înainte.

— Cred că nu te superi... Nu, firește, nu te superi. Ești încă tînăr și ai simțăminte curate. Dra-

gostea aceasta a fost curată, curată ca dragostea lui Lohengrin pentru Elsa de Brabant, a lui Parsifal pentru Kundry, sau a unuia din ceilalți eroi renumiți, pe care tu nu-i știi încă. N-am sperat niciodată să-mi răspundă. Numai florile au fost... Dar a *trecut*. De atunci am mai fost îndrăgostit de alte două femei. Cea dintîi m-a concediat ca „profesor de pian“, dar pînă în șase luni vine înapoi ; sînt sigur. Cînd m-a concediat, verbal, aici în cameră, m-am îndrăgostit brusc de ea, și ea a simțit, pentru că toate femeile simt asta, și mama ta simte, de aceea s-a și purtat atît de urît cu mine. Am fost la o prezicătoare (nu că aș crede tot ce spun femeile acelea, dar mai mult pentru că a stăruit nevastă-mea) și mi-a spus că pînă în două luni se îndreaptă totul. Acum sînt pe drojdie, dar pînă în două luni... și era în legătură cu o femeie brună, adică a doua, mă-nțelegi... Acum, cine știe, poate că între timp s-a făcut blondă — a rînjit el, ceea ce a făcut ca vîrfurile mustăților să-i salte asimetric ; apoi a devenit deodată serios. — Poți să-i spui asta mamei tale, fără grijă.

— Despre o femeie blondă... ?

— Pe naiba, desigur că nu, a spus el, supărat, vrînd parcă să mă înghită cu ochii. Atîta numai : că eu... Nu ești obligat să-i spui, Nol, dar ai voie să-i spui. Că eu am fost îndrăgostit de ea, sau spune-i numai că am ținut la ea, sau că mi-a fost simpatică ; și că de aceea am lins-o pe față ; și că totul a *trecut*. Și acum am să-ți cînt ceva. Mult timp nu mai avem. Acuș îmi vin femeile acasă...

S-a sculat în picioare și, întinzîndu-și ceremonios brațul înspre perete, a anunțat :

— Liszt !

Apoi, fără să-și fi luat note, s-a așezat la pian și a bătut cîteva acorduri introductive. După ce a cîntat cîteva secunde, în *pianissimo*, o serie de arpegii foarte bogate, despre care n-am știut dacă sînt chiar din bucată, mi-a făcut semn să vin lîngă el. Abia îmi împinsesem scaunul la dreapta taburetului și a și devenit serios : deasupra acelorași arpegii a început să se înalțe o melodie fascinantă, să coboare, să vorbească, să cînte, pentru ca după cîteva minute să se prefacă într-un murmur pătimaș, din care, după un *crescendo* cu tunete și fulgere, melodia a revenit, cu o octavă mai jos. Deodată, melodia a răsunat energic la bas, ațîțată de niște apogiaturi săltărețe, amețitoare, în timp ce arpegiile au fost izgonite în octavele de sus, cu care prilej Cuperus a făcut cîteva greșeli. Chiar pentru urechile unui om neexperimentat, ca mine, a păcătuit fără încetare împotriva tehnicii, dar niciodată în mod stîngaci sau brutal, și niciodată în tonurile joase, grave, de bas, iar tușeul lui, interpretarea lui, felul lui de a stăpîni sufletul acestei muzici, era de o măiestrie, care a făcut din mine un admirator umil, un sclav, o cîrpă. Ah, dacă ar fi putut mama să-l audă cîntînd așa ! În comparație cu el, ce mai era Liszt, a cărui mutră mi-era antipatică și despre care tata mi-a spus cîndva că trecuse la catolicism ?

E adevărat că, în timp ce-l ascultam, comportarea lui mi-a abătut întrucîtva atenția. Nu numai că scotea niște nori de fum formidabili din țigara de foi pe care acum o ținea iarăși strîns între dinți,

dar la anumite pasaje îmi făcea semne cu capul, privindu-mă, extaziat, cu ochii lui sașii. Apoi a atacat o a doua bucată ; era *étude* în la bemol major de Chopin, dar pe vremea aceea credeam că e tot de Liszt. Încet-încet am izbutit să recunosc pasajele : erau pasajele cele mai frumoase din lume, pasajele în care se petrecea ceva deosebit cu muzica. A început să dea din cap des și repede, cu un zîmbet fericit pe față, care acum era plină de sinceritate și de naivitate, cu toate că ochii păreau tot sașii, poate datorită faptului că închisese unul și că în jurul celuilalt apăruseră o seamă de riduri. Ca să nu pierd nimic din această mimică, stăteam cît puteam mai aplecat înainte. În timpul măsurii a 19-a — răspunsul contrapunctic coborîtor la mîna stîngă — a închis ochii, și-a încrețit fruntea și și-a legănat tot trupul, o dată, de două ori, într-un irezistibil balans, care părea că face parte integrantă din muzică. Multe note înalte le greșea. Dar se pricepea să ferească numaidecît de degradare sonoritatea bogată și plină a bucății, cu ajutorul pedalei sau al altor artificii. Aceste greșeli, categoric, nu puteau fi puse pe seama beției ; era obișnuit cu ele și știa să se descurce cînd le făcea. Pe atunci nu-mi dădeam încă seama de toate acestea, dar mai tîrziu l-am auzit de mai multe ori cîntînd aceeași *étude* și m-a învățat și pe mine s-o cînt, în felul meu, cu o groază de greșeli.

În mijlocul superbei coroane pe mi-bemol dinaintea indicației „*appassionato*", s-a oprit și, în timp ce rostea cuvintele „fir-ar să fie de muieri, au

și venit", m-a sculat de pe scaun. Eu nu auzisem ușa de la intrare. În coridor, vocile feminine se stingeau : una stridentă și caustică, iar celalată obosită și tărăgănată, cu un puternic accent provincial. Cuperus a ciulit urechile ; cînd s-a făcut liniște, m-a poftit în mare grabă să plec, cu care prilej n-a uitat să mă mai tragă de ureche. Atunci am simțit clar că miroase a băutură. Nu m-a întrebat dacă am de gînd să mă mai duc pe la el.

VII

Primul meu impuls a fost să-i întreb pe părinții mei dacă mă lasă să reiau lecțiile, la el acasă. După o matură chibzuință, am socotit însă că e imprudent să-mi trădez atît de curînd intențiile și să nu încerc întîi să-l reabilitez pe Cuperus în ochii mamei. De faptul că era sau că fusese îndrăgostit de ea, nu-mi făceam griji. Nu presupusesem niciodată că tata ar fi fost cîndva îndrăgostit de mama, deci nu m-ar fi mirat să aflu că alți bărbați au căzut victime farmecelor ei. Singurul lucru tulburător a fost concluzia că, în acest caz, și ceilalți musafiri ar trebui să fie îndrăgostiți de ea, sau să fi fost, atît pirpiriul și muzicalul Van Son, cît și mătăhălosul și nemuzicalul Vellinga. Nici unul din ei nu era însurat, în afară de Cuperus. Numai în ce privește cazul tînărului Tjallingii, un om mai feminizat decît propriul său cățel și care săruta mîini în dreapta și în stînga, m-am izbit de unele dificultăți, dar probabil că nu existau reguli care să-i împiedice pe bărbații buni de gură și fandosiți să se îndrăgostească de femei atrăgătoare, inteligente, vesele și sănătoase. Ipoteza dragostei împărtășite am înlăturat-o, nu atîta pentru

că nu puteam să uit reacția plină de hotărîre a mamei împotriva lui Cuperus, cel mai seducător dintre toți, cît mai degrabă pentru că acordam oarecare greutate situației ei de femeie măritată. În afară de aceasta, nu știam sigur dacă tata nu e îndrăgostit de ea, sau dacă nu fusese ; se putea foarte bine să tăinuiască acest sentiment ; sau putea, de pildă, să nu se gîndească la el luni de zile în șir. Existau numeroase posibilități.

Relatarea mea despre dragostea lui Cuperus, despre simpatie, despre flori, despre slujnică și despre sărutarea din coridor n-a făcut-o pe mama nici măcar să roșească. Mi-a spus că bănuise totul de mult, aproape de la început ; că omul acela, după părerea ei, e cam într-o ureche, vai de capul lui ; că explicația dată de el acelui sărut nu numai că i se pare plauzibilă, dar cunoaște și ea o poveste asemănătoare, cu un curtezan al unei nepoate a ei, care, fiind trimis la plimbare, a făcut exact același lucru ; că slujnicele sînt de obicei victimele domnilor dezamăgiți ; că în cazul nepoatei, slujnica a dat în el, iar curtezanul a înjurat, dar nu în coridor, ci într-o grădină de zarzavat. Și că o informase de acest lucru nu numai intuiția ei, dar și domnul Wubbo Vellinga, căruia exaltatul muzician îi destăinuise ce are pe inimă, la vreo două săptămîni după prima lecție. Cuvîntul „exaltat" l-a rostit cu un ton atît de plin de tîlc, încît trebuie să fi subînțeles „beat", sau *„angeheitert"* [1] (cum spunea tata). Dar după spusele lui Vellinga, care i-a încredințat secretul între patru ochi, „omul

[1] Cu chef (germ.).

acela" nu se exprimase necuviincios cu privire la ea. Ea rîsese cu poftă atunci, împreună cu Vellinga ; ce prostie, zău ! Cei doi domni băuseră împreună, la Club, în clădirea principală a Grădinii. Mi-a spus că eu sînt mult prea tînăr ca să aud asemenea lucruri și că de Cuperus e contrariată că vrea să mă folosească drept mijlocitor. Ca să închei, am mai adăugat că într-adevăr Cuperus obișnuiește să bea, niciodată mult, iar în ultima vreme bea numai pentru că are necazuri. Pe mama, acest lucru cred că n-a impresionat-o prea mult.

Cîteva zile mi-a umblat prin cap gîndul s-o cumpăr pe Joukje. Dacă ar fi declarat că de fapt profesorul nici n-o sărutase, sau că n-o sărutase prea tare, sau că ea îi spusese : „Nu mi-ai dat niciodată o guriță", sau cam așa ceva, i-ar fi putut face o impresie excelentă tatii, care nu fusese niciodată pornit împotriva muzicianului, dar care cu siguranță că n-ar fi apreciat la justa lui valoare argumentul cu dragostea. Joukje, fata slută, nu mai era însă la noi, și nici la altă familie. Știam unde locuiește, știam cine și ce sînt părinții ei, dar mi s-a părut neprobabil să pot mitui întreaga familie, sau ca Joukje, văzîndu-se cu gologani în buzunar, să nu prefere să se lase sărutată din nou de către Cuperus, decît să apară în fața părinților mei, cu o minciună gogonată pe buze.

Ideea mituirii mi-a sugerat un nou plan, un plan care, cînd a fost să-l aplic, a luat dimensiuni gigantice. A început să crească în mîinile mele, întocmai ca, pe vremuri, fabrica de bomboane de mentă a lui Chris. Punerea în aplicare am început-o cerîndu-i mamei douăzeci de florini, ca să-l ajut pe Cuperus. N-am avut nevoie să-i amintesc că atitudinea ei trufașă fusese cauza care îl împinsese pînă la marginea prăpastiei sociale ; mi-a dat banii, iar eu am asigurat-o că la mine sînt în mîini bune, chiar dacă nu pot să i-i dau numaidecît destinatarului. Cînd mi-a spus că nici nu se îndoiește de asta, mi-a părut rău că nu i-am cerut mai mult. Încă nu știam ce să fac în continuare. Tot îmi mai umbla prin cap gîndul că o sută de florini — limita închipuirii unui copil — ar putea constitui un afront, dar poate mai degrabă dacă i s-ar oferi deschis, decît dacă i s-ar da discret, puși într-un plic. Plicul era totul. La mai puțin de o sută de florini nu vroiam în nici un caz să mă gîndesc.

Am pus ochii pe Chris. L-am întrebat dacă vrea să cîștige cinci florini. Lui Chris nu-i stricau de loc cei cinci florini, pentru că avea slăbiciunea să se învîrtească numai printre prieteni mai bogați (viața lui de student avea să-l coste pe tata o avere, cu toate că lui personal îi plăcea mai mult biblioteca și sala de cursuri, decît cîrciuma și bordelul), așa încît i-au sclipit ochii pe după ochelari. M-a întrebat ce trebuie să facă pentru ca să cîștige banii. I-am explicat că nu cine știe ce, că era vorba numai să-i dăm o mînă de ajutor amărîtului de Cuperus, cu care luasem lecții. I-am mai spus că fusesem la el, că nu mai bea și că biata nevastă-sa e bolnavă și n-are ce mînca ; că dacă nu pot să-l ajut cu cel puțin o sută de florini, mă las de școală și mă duc să muncesc pentru Cuperus. Auzind aceste din urmă cuvinte, cam tari pentru el, Chris mi-a făgăduit că are să studieze problema.

Dacă obținea bani de la prieteni (adică de la părinții prietenilor), aveam în același timp și un folos propagandistic, folos care compensa îndestul suma care i-ar fi rămas lui în buzunar. Nu exista nici o posibilitate de control, dar mi-am propus să nu-i dau cei cinci florini decît abia după ce vom încasa o sumă mai serioasă. L-am sfătuit să ceară bani și profesorilor.

După o săptămînă mi-a adus patruzeci de florini ; atunci i-am făgăduit zece florini în loc de cinci, dacă face rost de optzeci. Sînt convins că și-a dat toată osteneala. Am aflat mai tîrziu că nu-și oprea decît zece la sută și că argumentele lui erau excelente și dovedeau simț social și sentimente caritabile. Totuși, n-a reușit să adune mai mult de șaptezeci de florini, și pentru că a fost atît de gogoman să-mi predea banii înainte de a-și primi recompensa, a izbucnit între noi o ceartă violentă, căci i-am dat, pentru osteneala lui, șapte florini și jumătate, iar el a susținut că am greșit socoteala. Nervos din pricina lăcomiei de bani refulate, mi-a reproșat lucrurile cele mai rușinoase ; mi-am pus pumnul sub nasul lui și a tăcut, ceea ce m-a mirat. Pînă la urmă tot i-am dat cei doi florini și jumătate, în schimbul unui vechi lanț de ceas, care-mi trebuia. Îmi mai lipseau șaptesprezece florini și jumătate.

Acum trebuia să fac apel la prietenii mei. Mai aveam încă un motiv să fac apel la ei. Dacă mă duceam singurel la Cuperus cu banii, putea să creadă că mi i-au dat părinții mei — ca despăgubire, pentru că îi mustră conștiința, sau eventual ca un fel de mită, ca să nu mai spună că e îndrăgostit de mama — și să-i refuze. Dacă însă

mă duceam cu un grup de băieți, printre care, de preferință, cîțiva foști elevi ai lui, i-ar fi făcut cu totul altă impresie. Cei șaptesprezece florini și jumătate — de fapt au fost douăzeci și unu și ceva mărunțiș, dar prisosul l-am împărțit între noi — i-am obținut mai ales datorită elocvenței mele. După ce am adunat în jurul meu mici grupuri, și din clasa a cincea și a șasea, am zugrăvit în culori întunecate tabloul pe care i-l băgasem în cap și lui Chris, dar, ca să fie mai sugestiv, l-am completat chiar cu născocirile lui Chris. Au venit cenți, au venit băncuțe, au venit florini. Nu m-am lăsat pînă n-am trezit sentimentul de milă în părinții a cel puțin patruzeci de băieți și fete. Unii băieți au propus un plan absurd : să meargă din casă în casă, să stea în ploaie cîntînd și să întindă trecătorilor o cutie sau o pălărie veche. Am spus că domnul Cuperus e cel mai bun pianist din Olanda și că nu trebuie să crape de foame dacă din întîmplare cîțiva tîmpiți din oraș sînt împotriva lui. Am spus, am jurat, că *nu* e bețiv, și că nici n-a fost vreodată, că nici măcar nu-i place băutura, pentru că îi face rău. L-a văzut vreodată cineva că umblă în zigzag pe stradă ?

În afară de un grup nemuzical de vreo zece sau doisprezece băieți și vreo cîteva fete (selecționați după criteriul limitei de minimum doi florini), aveam acum trei foști elevi care voiau și primiseră și încuviințarea să reînceapă lecțiile de pian cu omul hulit de opinia publică, și patru cu frați sau surori mai mari, cu veri sau verișoare, cu mame sau mătuși, în aceeași situație. Lucru curios : sărutarea de pe coridor părea cu totul uitată, pen-

tru că toți acești băieți își dăduseră gologanii în numele familiei lor, fără să pomenească de păcatele vechi. Mulți dintre ei, după ce a încetat tevatura la școală, nu prea s-au mai sinchisit de acest caz ; de aceea, cînd am pornit cu plicul, am fost urmat de o ceată de numai opt suporteri, dintre care doi foști elevi ai lui. După o matură chibzuință, am hotărît să nu iau și fete, pentru că aveam o vagă bănuială că l-ar fi putut tulbura pe Cuperus.

Era iar o după-amiază ploioasă, cînd ne-am dus pe străduța aceea liniștită, unde firma lui „G. J. Douwes" părea să aibă urme proaspete de lacrimi. Numele șters era mai sinistru ca niciodată. Cu toate că nu știam dacă e acasă și cum are să ne primească, mă simțeam foarte calm, un pic nobil, un pic ca Johan de Wit, care nu primea niciodată bani pentru el, chiar cînd ambasadorii stăruiau. Din camera lui nu se auzea muzică. Mă înțelesesem cu prietenii să intru întîi singur, iar pe ei să-i chem cînd va fi un moment nimerit. Deodată m-am pomenit față-n față cu o persoană, care nu putea fi nimeni alta decît soția lui Cuperus. Băieții se eclipsaseră, tăcuți, pe lîngă casă, așa încît n-o puteau vedea. Era foarte înaltă și slabă, avea niște ochi spălăciți și vizibil obosiți de plîns, cu care clipea des și exala o anumită atmosferă de sărăcie asociată cu delăsare, impresie dezmințită și în același timp confirmată de un șorț cu bretele, scrobit cu îngrijire. Cine are o înfățișare exterioară atît de corectă, cu siguranță că are multe de ascuns. Își ținea capul aplecat înainte, ascultînd cu atenție. Și-a dus mîna la ureche.

— Aș putea să-i spun două cuvinte domnului Cuperus ? Sau nu-i acasă ?

— Ba-i acasă, a răspuns ea.

A început să tușească, ținîndu-și o mînă în șold și privind atent și cu îngrijire ploaia care cădea oblic lîngă casă. Am avut impresia că vrea să mai spună ceva, dar deodată a închis ochii, ca pentru a lăsa să se contureze mai bine o idee abia ivită în mintea ei, apoi a făcut un pas înapoi și a strigat, punînd în glas o stridență voită :

— Bărbate, te caută un băiat.

Apoi către mine, cu un zîmbet silit :

— Intră, tinere.

A trecut în coridor și a rămas locului, în așteptare. În cameră s-a frecat ceva de pardoseală, s-a auzit un mormăit, un zgomot surd, și m-am întrebat, dar fără teamă : „cît de beat o fi ?"

Și iată-l, deodată, că mă privește. Apăruse în pragul camerei lui, fără haină. Poate că plicul pe care îl țineam în mînă să fi fost de vină că nu m-a recunoscut. În semi-întuneric, din pricina părului negru ciufulit și a ochilor injectați, părea un negru, un negru cu mustăți, iar din mustăți părea că suie drept în sus fumul gros al unei țigări de foi aprinse și arse aproape în întregime. În clipa aceea, n-am avut decît un singur gînd : de ce nu se află în plic o singură *bancnotă* de o sută de florini, în loc de atîtea hîrtiuțe, pe care te pomenești că mai vrea să le și numere ? Iar dacă nu le numără, nu ne crede, nu crede că sînt cu adevărat o sută de florini... În sfîrșit m-a recunoscut.

— Nol ? a mormăit el, posac. Ce vizită neașteptată...

— Da, domnule profesor, am spus eu, întorcînd, fără să vreau, plicul de pe o parte pe alta. Am venit încoace... Mi-ați spus că o... că o duceți... că o duceți greu... și eu, cu vreo cîțiva băieți, printre care doi foști elevi ai dumneavoastră,... de fapt sînt trei, cu mine,... ne-am gîndit să vă dăm asta. În semn de omagiu, am adăugat în grabă.

Cuvintele de la urmă le studiasem. Părea că nu înțelege. Soția lui s-a apropiat șovăind.

— Dă-mi-l mie, tinere. Mulțumesc.

— Am strîns bani.

Aceste cuvinte urmăreau, în parte, să fie o explicație pentru Cuperus, și în parte s-o facă pe nevastă-sa să înțeleagă că gestul nostru n-o privea de loc pe ea. Dar ea s-a îndîrjit și a întins mîna după plic.

— Jos labele ! s-a răstit muzicianul, postîndu-se ocrotitor în fața mea, apoi și-a aruncat mucul de țigară fumegînd, pe lîngă mine, tocmai pe scară. Aici sînt bani ?

— Da, domnule profesor, i-am spus eu, privindu-l cu curaj drept în ochi, cu toate că tremuram din tot corpul. Părinții nu știu nimic ; i-am strîns la școală, numai între noi, nimeni altul nu știe...

— Dă-i odată-ncoace, dă-mi-i mie, tinere ! a exclamat soția, cu o nuanță de văicăreală în glas.

Firește, ar fi fost o prostie să-i fac ei pe plac, împotriva voinței fostului meu profesor. Totodată, mi s-a părut la fel de neindicat să-i înmînez lui plicul, înainte de a avea cît de cît siguranța că nu-l va rupe în bucăți ca să-l arunce după țigară. Cuperus s-a întors cu spatele la mine și a început să urle, dar numaidecît și-a domolit

vocea (urletele fuseseră pesemne modul lui de a vorbi cu o surdă) :

— Ieși afară ! Nu înțelegi nimic... Acesta-i un moment măreț, un moment formidabil de măreț și de mișcător... din partea băieților... Și tu te gîndești numai la haleală... Șterge-o ! La bucătărie !

Soția trebuie să fi auzit ultimele cuvinte.

— Măcar de-ar fi acolo ceva de haleală ! și-a bătut ea joc, apoi s-a dus înapoi în coridor, unde a rămas locului, cu spatele spre noi, trăgînd cu urechea.

Un vag miros de friptură i-a dezmințit, într-o anumită măsură, cuvintele. În timpul convorbirii care a urmat, am auzit-o șoptind stăruitor, de cîteva ori : „Hendrik" [1], fără să se întoarcă spre noi.

— Zi că-mi beau toți banii, i-a spus el, printre dinți, dar nu cred ca ea să fi înțeles.

Ca să-l fac să mai uite problemele domestice, am reluat firul cuvîntării pregătite de mine.

— Vrem cu toții să luăm din nou lecții cu dumneavoastră, domnule profesor, pentru că sîntem cu toții de părere că dumneavoastră sînteți cel mai bun din oraș. Dar dacă banii aceia..., dacă v-au jignit, puteți, dacă luăm iar cu toții lecții cu dumneavoastră...

— Jignit ?!

A fost cuprins brusc de o voioșie tinerească, a privit sașiu, iar mustățile, din care mai ieșeau ca prin farmec niște aburi, i-au vibrat cînd și-a țuguiat buzele cărnoase și roșii, în timp ce în bărbia lui de domnitor i-a apărut o gropiță.

---

[1] Forma olandeză a prenumelui masculin *Henric*.

— Dă plicu-ncoa.

A luat plicul; nevastă-sa a făcut o mişcare înspre noi; el şi-a vîrît plicul sub vestă, dar un colţ tot se mai vedea. Apoi şi-a deschis larg braţele:

— Nol! Dacă-i vorba aşa, de-acum înainte te socot fiul meu. Şi dacă nu-i vorba aşa, tot fiul meu te socot. Eşti un ştrengar simpatic, un băiat cum n-am mai văzut altul atît de mărinimos şi dacă vrei să iei din nou lecţii cu mine, n-are să-i coste pe părinţii tăi nici un ban!

A rămas cu ochii ţintă la mine, radiind de fericire, fără însă să mă strîngă în braţe, aşa cum mai mult sau puţin mă aşteptam.

— Băieţii sînt afară, am spus eu încurcat.

— Să intre toţi! Dacă vor cu toţii să ia din nou lecţii cu mine, ţin să le strîng mîna! Asta e cea mai măreaţă zi din viaţa mea! Doamne, dacă aş fi ştiut că încuiaţii ăia au astfel de fii! Hans Sachs ar fi spus...

Şi-a scotocit memoria, a dat din cap, abătut, şi a cîntat cu o voce de bas, slabă, cam răguşită:

— *„Dem Vogel, der heut' sang, dem war der Schnabel hold gewachsen..."* [1] — Un gest abrupt de dirijor a pus capăt melodiei, iar în ochii lui au sclipit lacrimi. — Unde sînt diavolii de băieţi?... Ascultă, Nol, a şoptit el, aplecîndu-se mult înspre mine (atunci am simţit, prin mirosul de tutun, mirosul de băutură, da, am simţit mirosul de băutură, dar nu m-am dat înapoi), nu te ceartă acasă?

[1] „Păsării, care a cîntat azi, îi crescuse ciocul drăgălaş..." (germ.). Din „Maeştrii cîntăreţi" de Wagner.

— Nu, domnule profesor, i-am şoptit eu drept răspuns, diseară vorbesc cu părinţii, şi dacă mama nu vrea,... de tata n-am grijă, dar sînt sigur că şi mama o să vrea... Dar dacă amîndoi o să se împotrivească, atunci...

Aş fi vrut să adaug, plin de mîndrie: „fug deacasă", dacă apropierea lui, cu toate că era niţeluş cam băut, nu m-ar fi împiedicat să rostesc aceste vorbe mari.

M-a bătut pe umăr. Apoi m-am dus să-i aduc pe băieţi; unii dintre ei băgaseră capul prin uşa de intrare. A dat mîna cu toţi, fără să facă nici cea mai mică deosebire între foştii lui elevi şi cei nemuzicali. Băieţii au rîs cu el, iar după ce am plecat, au spus că e un tip formidabil, nemaipomenit de nostim. A chemat-o şi pe nevastă-sa şi a pus-o să dea mîna cu toţi. Cînd larma în vestibul a ajuns la apogeu, a apărut în fund Trix. Am zărit-o numaidecît, iar Cuperus, care lîngă cele două făpturi înalte şi blonde arăta ca un flaşnetar italian, parcă a simţit apropierea ei, căci s-a întors şi a ţipat:

— Iată-ţi duşmanii fireşti, Trix. Vino şi tu şi dă mîna cu ei! *„Die jüngste Gevatterin spricht den Spruch! Selig, wie die Sonne meines Glückes lacht, Morgen voller Wonne selig mir erwacht; Traum der höchsten..."* [1]

Dar nici porunca lui Cuperus n-a izbutit s-o ademenească pe fată să vină mai aproape, nici aria care i-a urmat. După o privire plină de dispreţ

[1] Cea mai tînără cumătră rosteşte sentinţa! Ferice, cum rîde soarele norocului meu, o dimineaţă plină de voluptate mi se trezeşte ferice; visul celei mai... (germ.).

aruncată tuturor celor de față, fata a dispărut așa așa cum venise, ca o umbră. A dispărut în coridorul lung, în care mirosul de friptură, acum ceva mai accentuat, venea și pierea, în funcție de curentul de aer care ne mîngîia picioarele.

După o săptămînă am reînceput să iau lecții cu el și am tot luat așa, pînă am intrat la Universitate. Ajunsese să exercite o influență enormă asupra mea : mergeam la fel ca el, nițeluș cam milităreşte ; am încercat să privesc sașiu, fără să fiu sașiu ; am încercat să fumez țigări de foi, dar rezultatul a fost catastrofal. Prin faptul că devenisem binefăcătorul lui, mă simțeam cu atît mai obligat să fiu, sufletește, subordonatul lui. Într-adevăr, ceea ce făcusem pentru el nu fusese puțin lucru. I s-a dat înapoi conducerea corului și i-au venit un număr mare de elevi (dar nu și cei doi care dăduseră bani și care deodată, probabil după consultările cu părinții lor, au fost de părere că e „un zmintit fără pereche", ceea ce a fost cauza ultimei mele încăierări din școala primară), iar mama s-a cam supărat pe Dijkhuizen personal pentru că nu i s-a dat înapoi lui Cuperus și conducerea corului bisericii. Mama a început și ea să pună serios umărul pentru Cuperus și cu siguranță că i s-a făcut cu timpul lehamite, ca și mie, de povestea cu intervenția „spontană a băieților", cuvinte cu care obișnuia să-și înceapă pledoaria. Întrucît de cîtăva vreme nu mai lua lecții, n-a avut nevoie să se ferească de Talsma ; de altfel, se pare că acesta acționase și el în favoarea lui Cuperus, pentru că, deși sever, era un om drept. Nu încăpea îndoială că sufla un vînt

prielnic pentru bietul muzician și nu cred că a mai băut mult, cel puțin în primul an, cu toate că avocatul Vellinga mai povestea de cîte o mică reuniune la Club, la un păhărel, unde Cuperus „fusese iarăși delicios", fără însă să se lase tratat ca o paiață a celorlalți. După spusele lui Vellinga, nu putea să fie prea beat, pentru că își păstra demnitatea și se ducea acasă cînd i se năzărea. Grăsunul Dijkhuizen a încercat într-un rînd să-l ia peste picior, dar Cuperus l-a ridicat în aer cu scaun cu tot. A știut însă cît de departe poate merge. De pe scaunul lui zburător, Dijkhuizen, deși mort de frică, le-a mai trimis bezele fetelor de la bufet. De altfel, Vellinga nu prea mai venea pe la noi, decît rar. Se părea că făcea și el parte din „trecut".

Cu privire la lecțiile lui Cuperus, aș putea să umplu tomuri întregi. M-a adus pînă la un anumit punct, în care după aceea am rămas aproape pe loc, pe de o parte pentru că țineam mai mult să cunosc muzica decît s-o execut ireproșabil, iar pe de alta pentru că nici el nu prea se omora cu tehnica, pe care mai de mult o fi stăpînit-o destul de bine. Greșelile le făcea zîmbind amuzat. Nici nu erau mereu aceleași ; cu siguranță că de fiecare dată avea o surpriză cînd afla care note au fost sacrificate. Barcarola lui Chopin am auzit-o, după mulți ani, cîntată mai bine decît o cînta el (și mai repede, ceea ce nu era în avantajul ei), dar niciodată cu acea pasiune antrenantă, care pe penultima pagină sporea, sporea într-una, pînă devenea un fel de frenezie monumentală, totuși

senină, în timpul căreia pianistul lovea clapele de bas ca un prinț, debitînd, ca un scos din minți, melodia, puternic modulată armonic, biciuită de niște triluri în ascensiune cromatică. Melancolica parte din mijloc, în la-major, o cînta foarte *rubato,* așa cum nici un concertist n-ar fi îndrăznit s-o cînte, nici chiar în epoca aceea.

Felul lui de a se comporta cînd îmi dădea explicații sau chiar cînd cînta, era pur și simplu de neuitat : nu folosea prea mulți termeni de specialitate, dar reușea să contureze în mintea mea o idee precisă despre frumusețea, originalitatea, îndrăzneala unor anumite măsuri sau părți de măsuri. Celebra coroană, puternic disonantă, a Barcarolei — despre care am scris cu cîteva rînduri mai sus și pe care o punea pe aceeași treaptă cu nemuritoarele coroane ale lui Bach — o sublinia cu cele mai bizare grimase și exclamații ; își mușca țigara pînă o făcea bucățele, clocotea, mustățile îi scînteiau, apoi repeta întreaga bucată, de data aceasta foarte lent, și-mi înfățișa (într-un limbaj clar, deși, în mod necesar, formulat ca pentru un diletant) un schelet armonic, o minune anatomică alcătuită din articulații sonore, de șapte sau opt măsuri lungime, un organism simetric, înzestrat cu brațe și cu picioare, instalat solid pe unica platformă a eternului fa-diez major, situată la mare adîncime. N-am cuvinte să spun cît mă uimeau și mă entuziasmau disonanțele provenite din necesitatea de a regăsi în fiece clipă echilibrul acestui organism viu, dar Cuperus susținea că ele nu sînt elementul principal, ci doar calea de ocol

care duce de la primul fa-diez major (de după marele *ritenuto*) la fa-diez major din *calando,* cu care începe *coda.* De dragul acestor nemaipomenite armonii, nu aveam voie să neglijăm melodia ; a cîntat-o, o singură dată, din gură cu o voce gingașă de tenor (o avea și pe asta), cu un acompaniament rudimentar, și a sunat ca vocea unui îndrăgostit pe apă. A existat întotdeauna o deosebire între noi : pe mine mă impresionau mai mult detaliile ieșite din comun, acordurile neașteptate, frămîntările contrapunctice ; dar, la urma urmei, chiar el îmi dăduse această îndrumare, și nici nu cred că deosebirea era atît de mare cît încerca el s-o arate. Niciodată n-am roșit atît de violent ca atunci cînd mi-a spus că eu audiez operele muzicale cu urechi mai de specialist decît el.

Preferința lui pentru Liszt, proclamată sus și tare, nu se mai menținea la fel de intensă ca înainte, ci era mai degrabă o rămășiță din anii impetuoși și exaltați ai tinereții, cărora ținea, în inima lui, să le rămînă credincios. Totuși, mi-a cîntat în repetate rînduri o rapsodie splendidă, mult superioară celor faimoase, și în care nu făcea nici o greșeală. Cu siguranță că o studiase cînd era încă foarte tînăr. De altfel, despre trecutul lui nu vorbea decît arareori, sau niciodată. Nu făcuse compoziții, ceea ce m-a cam dezamăgit, dar într-un fel se potrivea cu firea lui : eu, cel puțin, nu mi-l puteam închipui mîzgălind note pe o coală de hîrtie, s-au ținînd creionul timp îndelungat între buze cînd nu-i venea inspirația. Era, ca să spun așa, prea fără întrerupere inspirat, ca să compună.

Povestea cu plăcere amănunte din viața lui Liszt și a altor romantici, folosind cărți, și poze, și tăieturi din ziare vechi, dar într-o privință a rămas totuși foarte rezervat : și că Chopin a cunoscut-o pe una George Sand, și că Liszt... în fine, că Liszt și nu altul,... aceste lucruri nu le-am aflat din gura lui. Părea mai degrabă înclinat să desexualizeze viețile acestor celebrități și prefera să întindă vorba despre Schumann și Clara, care și-au păstrat credință reciprocă în toate sălile de concert din Europa, decît despre episoadele obscure din viața lui Richard Wagner, pe care nici nu putea să le fi cunoscut pe toate. Eu eram tot „fiul" lui — cu toate că nu mai pronunța de loc acest cuvînt — și poate că se simțea dator să se reabiliteze față de mama, pe a cărei slujnică o sărutase cîndva.

De fapt, favoritul lui, nu în calitate de om, ci de compozitor, era Wagner, dar nu admitea niciodată acest lucru pe față. În orașul W., Wagner era încă socotit un inovator turbulent, cînd vreo cîteva spirite progresiste începuseră să susțină că-l admiră pe tînărul Richard Strauss — așa încît au trecut luni de zile pînă să-și lepede zîmbetul ironic, obișnuit la el cînd cînta extrase pentru pian, care urmăreau să sugereze sonoritatea orchestrei. Cînta în același timp din gură, toate rolurile, și dădea explicații despre extazul de dragoste cromatic al lui Tristan, despre nobilul ocean sonor, contrapunctica și acordurile de nonă din *Meistersinger*[1], despre leit-motivele din *Ring*[2] și cîte ceva

[1] Maeștrii cîntăreți [din Nürnberg] (germ.).
[2] Inelul [Nibelungilor] (germ.).

și despre acțiunea dramatică. Alegea cele mai bune pasaje și reda în mod la fel de ireproșabil perfidia lui Hagen, ca și vicleniile lui Mime, brutalitățile magice ale lui Klingsor sau ghidușiile nemeșteșugite ale lui Gunther. Mi-a spus că motivul lui Marke, din Tristan, e superior faimosului motiv al dragostei și mi l-a cîntat. Și azi încă am convingerea că avea dreptate. Cînta bucăți izolate, numere de virtuozitate și părți reușite ; zile în șir am fost nebun de bucurie după ce am auzit uvertura la *Meistersinger,* seri în șir am fost năuc după scena finală din Siegfried, iar *Siegfried's Rheinfahrt*[1] mi s-a părut a fi punctul culminant al muzicii care descrie natura. Și se legăna pianul, și zăngănea ceașca de ceai, pe care părea că o admite ca instrument de percuție, și mai zăngăneau un pic și geamurile, iar cerul se uita pe fereastră, ca un spectator palid, lipit de acoperișuri și de muchiile fațadelor. În timpul acestor spectacole grandioase, nu făcea mai multe greșeli decît ar fi făcut cel mai desăvîrșit specialist. Nu încăpea nici o îndoială : prin vocație nu era pianist, ci un interpret al muzicii orchestrale colorate, indiferent dacă lucra agitîndu-și bagheta în aer, sau ciocănind cu degetele pe clape. Gîndea și simțea sonoritatea instrumentelor și nu se sfia ca, în timp ce slujea în mod atît de multilateral geniul lui Wagner, să imite fagotul sau tuba.

În timp ce pe soția lui Cuperus o vedeam de fiecare dată (ea mi-aducea ceaiul), Trix se arăta

[1] Călătoria pe Rin a lui Siegfried (germ.).

rar, sau de loc. Cînd se întîmpla să dau ochii cu ea în coridor sau în fața ușii, părea că nu mă recunoaște. Nu era de mirare: în ultimii cîțiva ani n-o văzusem decît pe stradă, cînd se bătuse, iar dacă ar fi știut că eu sînt băiatul cu plicul, mîndria ei cu siguranță că n-ar fi suportat nici o apropiere bazată pe acest motiv. Fața ei, desenată energic, exprima revoltă și descurajare; numai atitudinea țanțoșă și-o păstrase, și felul caracteristic de a-și ține întredeschiși ochii, — cam spălăciți, dar neobișnuit de fermecători, — cînd rîdea. Mie nu-mi rîdea. Despre soția lui bolnăvicioasă, Cuperus vorbea cu un fel de duioșie brutală și, poate pentru ca să șteargă impresia proastă a scenei cu plicul, obișnuia să-i ia din mînă, încă de la ușă, tava cu cele două cești de ceai și să-i spună îmbărbătînd-o: „Așa, mămico, așa, sufletelule, iar te-ai ostenit pentru noi", — și alte expresii, care unei femei trecute de patruzeci de ani nu-i fac de loc plăcere cînd le aude din gura soțului ei legitim.

Despre Trix mi-a vorbit foarte vag, chiar cînd i-am povestit întîmplarea cu marșul lui Sousa și că am dansat cu ea:

— Trix, a, da, păcat că nu vrea să studieze canto. Preferă bătaia, cu toate că în ultima vreme parcă s-a mai potolit... Păcat... Are stofă...

Cînd i-am combătut imputarea, precizîndu-i că se bătuse numai pentru el, că văzusem cu ochii mei scena și am găsit că e foarte drăguț din partea ei, mi-a aruncat o privire fugară:

— Nu numai pentru mine, ci și împotriva mea, cu mine adică, în vremea aceea de restriște, știi tu.

Au crezut amîndouă că nu împart cinstit banii necesari în gospodărie... Da, da, să nu ne mai gîndim la asta. Atunci mi-a tras o palmă, înțelegi... E destul de trist pentru un tată... — A adăugat: — E o fată dificilă, Nol, dar mă iubește la nebunie, cu toate că tot mai e încă un pic supărată. — Apoi, după o pauză: — În curînd pleacă. Trebuie să mai și iasă nițel din orașul ăsta.

Mi-am pus întrebarea dacă nu e logodită, sau dacă nu cumva Cuperus vrea să preîntîmpine vreo legătură nedorită.

Nu mai știu dacă prima mea convorbire cu ea a avut loc cu puțin înainte sau numaidecît după următoarea vacanță de vară. În octombrie a acelui an a plecat la o mătușă necăsătorită, domiciliată într-o localitate mai mică; mătușa aceea, infirmieră sau cam așa ceva, posesoarea unei diplome de profesoară de școală de menaj, urma s-o învețe pe Trix gospodăria și bunele maniere, și s-o mai „domesticească" un pic, după cum se exprima profesorul meu, care susținea morțiș că fiică-sa trebuie să ia lecții de canto. Mie mi-au ajuns toate acestea la urechi abia mai tîrziu, — și cînd într-o după-amiază m-am pomenit brusc cu ea în față, nu știam că are să plece după o lună (sau poate după trei). Eram singur în camera de muzică. Fiind obișnuit să tragă un pui de somn după masă, Cuperus mă lăsa adeseori să aștept. Pierderea de timp era compensată din plin prin prelungirea lecției. Trix a intrat în cameră cu ceaiul și a făcut o mutră mirată, văzînd că tatăl ei n-a venit încă. M-am sculat numaidecît în picioare și m-am dus

spre ea, cu mîna întinsă. Fără să se uite la mîna mea întinsă, a pus ceaiul pe pian. Mi-am băgat mîna în buzunarul pantalonului și am spus :

— Sînt Nol Rieske. Noi am dansat cîndva împreună, dar desigur că ai uitat. Pe atunci eram mic.

— Noi am dansat ? a întrebat ea cu indiferență. Unde am dansat ?

Nu mi s-a părut frumoasă. Avea buzele prea subțiri, fața îi era plină de riduri, fiecare din ele avînd cîte un necaz de povestit, iar părul ei blond platinat era rar și unsuros. Era încă tot cu un cap mai înaltă ca mine, iar trupul ei mlădios și ținuta ei dreaptă și provocatoare m-au impresionat profund. M-am simțit ciudat de slab și totuși liber să fac ce vreau ; în această privință, un sprijin mi-a fost gîndul că nu mă simțisem în viața mea încurcat în fața fetelor, cel puțin după ce intrasem în vorbă cu ele. Ochii ei spălăciți erau lipsiți de expresie, gura și-o ținea întredeschisă, dar nu ca și cum ar fi fost o fată prostuță, și avea nasul un pic coroiat al lui Cuperus. La întrebarea ei răspunsesem că dansaserăm la Grădină, pe muzica tatălui ei.

— A, atunci, a spus ea, cu un licăr de amintire în ochi.

Apoi a întors capul spre ușă. M-am hotărît să înveselesc ochii aceia, cu orice preț.

— Ai spus atunci că sînt roșu la față.

A rămas cu privirea ațintită asupra mea, de parcă ar fi așteptat să audă ce mai spusese : că am piciorușe frumoase. Am continuat repede :

— Mai sînt roșu la față. Sau găsești că mai puțin ca atunci ?

În sfîrșit a părut să înțeleagă că are obligația să fie cît de cît amabilă față de un elev, căruia îi datora în bună parte pîinea cea de toate zilele.

— Mai ești încă foarte roșu la față, a spus ea, serioasă, dar nu te mai uita atîta în oglindă.

Că mi-a vorbit ca unui copil mic, nu m-am sinchisit cîtuși de puțin. Ar fi putut să mă ia în brațe și să mă legene, fata asta înaltă, bătăușa asta. I-am spus zîmbind :

— Ești palidă. De fapt, n-ai o paloare frumoasă. Te-am văzut o dată cînd te-ai bătut cu niște fete. A fost... A fost formidabil...

O trăsătură sarcastică în colțul gurii, ochii mai reci ca niciodată, — dar ce gene frumoase avea,... am văzut deodată...

— Totdeauna îți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala ?

— Nu, Trix, am spus eu, cu un ton ștrengăresc ; apoi, după o tăcere de cîteva clipe : Sper că ai să vrei să-mi spui Nol, nu tinere Rieske...

— Nici nu mă gîndesc, a răspuns ea, cu hotărîre, uitîndu-se pe fereastră la trotuarul de peste drum, unde „G. J. Douwes" continua să crape sub soarele fierbinte.

— Îți place mult muzica ?

— De fel, a răspuns ea în grabă, în timp ce se ducea spre fereastră, apoi a adăugat peste umăr : Muzica mă plictisește. Acum. Înainte nu.

După ce a deschis fereastra, a strigat tare :

— Așteptați nițel. Vin îndată.

Am văzut două fete venind de peste drum. Trix părea că se bucură mult de această vizită, pentru că atunci cînd a trecut pe lîngă mine și mi-a spus

printre dinți „Salutare, Nol“, îi rîdeau ochii, dar nu către mine, nu datorită mie. Totuși, m-am simțit mulțumit de mine.

Rîsul acesta n-a fost ca lumina soarelui care ar străpunge o apă tulbure. A fost cu totul altfel ; a fost mai degrabă produs de liniile din jurul ochilor, care și-au redobîndit aerul ștrengăresc natural, și de pleoape, și de gene... Nu știu cum să redau toate acestea. Nu știu nici cît de repede am uitat-o, în vacanța aceea de vară, și cîte luni, sau ani, nu m-am gîndit la ea aproape de loc. Nu știu nici măcar cum a fost cu putință acest lucru.

VIII

Cu toate că iarna orașul W. se afla de obicei sub semnul patinajului, în ultimii ani acesta a avut de luptat cu o ușoară concurență, din partea operei locale, o creație a avocatului Vellinga și a cîtorva melomani din cercurile înstărite. Soliștii cei mai de seamă au venit din Holanda [1] ; restul a fost realizat, pe cît posibil, cu mijloace locale. Cuperus, care a fost desemnat ca dirijor, chiar de către ceilalți muzicieni din W., a transformat la iuțeală grupul de coriști, rămași credincioși baghetei lui, în cor de operă. A mai urmat o mică fisură în corul bisericesc, mai mult sau mai puțin încurajată de către Dijkhuizen ; acesta nu voia să fie socotit o piedică, acum, cînd era în joc menținerea prestigiului față de orașul universitar vecin, un oraș cu o populație de două ori mai mare, dar

[1] Provincie istorică a Olandei (fost ducat), azi împărțită în două provincii administrative : *Noord-Holland* (Holanda de Nord), cu capitala la Haarlem (în această provincie se află Amsterdamul) și *Zuid-Holland* (Holanda de Sud), cu capitala la Haga (în această provincie se află Rotterdamul și Leida). Holanda are, din toată Olanda, nivelul economic și cultural cel mai ridicat.

care, cîntărind bine lucrurile, se afla exact pe aceeaşi treaptă, deşi fusese considerat întotdeauna, în decursul istoriei, ca superior. Destul de rău că oraşul W. fusese nevoit să ia cu împrumut din acea localitate înfumurată cîţiva instrumentişti.

Întrucît Chris locuia în acea localitate, unde se distingea mai ales la economia politică şi la dreptul comercial — rod, poate, al strădaniilor lui de pe vremuri, în legătură cu fabrica de bomboane de mentă — am putut gusta nestingherit, cu o naivitate copilărească, pregătirile şi cîteva consfătuiri ţinute la noi acasă. Toată preocuparea mea de adolescent, de a părea cît mai bărbat, a trecut pe ultimul plan ; nu mai eram decît o placă sensibilă, gata să înregistreze orice impresii de pe scenă, iar atunci cînd Cuperus i-a strîns din nou mamei mîna, n-am mai privit acest eveniment ca pe un moment important din viaţa mea. Mi s-a dat voie să asist la repetiţii şi să gust adevărata muzică de orchestră, nu numai cea imitată de un pian : sonoritatea profundă şi barbară a suflătorilor de alamă, cea rafinată şi primitivă a suflătorilor de lemn — iar cînd viorile cîntau corect, sonoritatea lor mi-a părut la fel de superbă, cu toate că mai rămăsese în mine oarecare dispreţ pentru instrumentele cu coarde şi arcuş, chiar cînd sînt însufleţite de instrumentişti de talia unui Kreisler. În afară de cîţiva profesionişti şi de cîţiva amatori mai răsăriţi din localitate, mai făceau parte din orchestră cîţiva veterani din oraşul universitar pomenit ceva mai sus. Cuperus, de obicei, se ciorovăia cu aceştia din urmă, ca şi regizorul din Amsterdam, care după prima stagiune n-a mai vrut să vină şi a fost înlocuit de un om mai docil,

un semi-diletant, dar priceput şi zelos, şi fără gărgăunii operelor wagneriene în cap. Pentru început, — pe atunci eram în clasa a treia de liceu, — organizatorii se mulţumiseră cu *Martha*, de Von Flotow, o lucrare drăguţă şi sentimentală, dirijată de către Cuperus cu mult antren şi cu mult dispreţ în inimă, dar din păcate n-am putut asista nici la repetiţia generală, nici la spectacol, pentru că zăceam la pat, gripat.

Pentru această reprezentaţie cu *Martha*, organizatorii se mărginiseră, în ceea ce priveşte capitolul delicat al soliştilor profesionişti holandezi, la Wessel Stegeman, un nume nu cu totul necunoscut. Rolul titular a fost cîntat de o frumuseţe din mijlocul nostru, Jantje [1] de Ridder, o brunetă cu o voce de sopran cultivată şi cu oarecare temperament scenic. Şi cu alt soi de temperament, căci era eleva lui Cuperus şi am bănuit-o ani de zile că ea ar fi „femeia brună“ care, potrivit spuselor prezicătoarei, urma să inaugureze renaşterea lui socială. Flirta cu oricine, — dar nu în mod frivol sau necugetat (trecuse de treizeci de ani), ci cu cumpătarea unei femei sănătoase, care vrea să se bucure de viaţă cît mai mult timp cu putinţă, fără să atragă prea mult atenţia. Ochii ei exaltaţi îmi aminteau gălbenuşurile de ou de culoare închisă, aproape castanii. Avea umerii obrajilor foarte proeminenţi (mie îmi plăceau grozav), iar ţinuta şi mersul ei puteau fi numite pur şi simplu seducătoare, datorită şoldurilor ei late şi mobile, care pe

[1] Formă diminutivă a prenumelui feminin *Johanna* (Ioana).

scenă erau pline de pasiune și dramatism. Cînd vorbea, vocea ei era groasă și avea rezonanțe amoroase ; n-am înțeles niciodată cum a putut da naștere unui registru de sopran. Era, de la natură, destul de nimerită pentru rolul Marthei, dar un anumit aer provincial a împiedicat-o să-și îndrepte farmecele, cu bune rezultate, asupra unui Vellinga, unui Caspers și a altora asemenea lor. Cei pe care îi atrăgea și apoi îi îndepărta, după ce îi iniția (toată lumea știa asta, dar nimeni nu i-o lua în nume de rău), erau, în majoritate, tineri obscuri, cu vagi înclinări muzicale. Tot așa, abia îl zărise pe tenorul Stegeman, și se și năpustise asupra lui, de data aceasta nu ca să flirteze cu el, ci ca să-l cucerească.

Și eu îl admiram pe Wessel Stegeman, pentru că era un autentic cîntăreț de operă și un sol al culturii din Holanda și, în plus, locuia la noi. Dacă n-ar fi fost atît de subțiratic și de grațios și un pic ftizic și dacă n-ar fi avut ochi atît de mirați, cenușii și rotunzi, pe o față prelungă, și n-ar fi privit cu ei o lume banală, poate dușmănoasă, l-ar fi putut înlocui pe Cuperus ca obiect al venerației mele. Așadar n-am putut fi, la urma urmei, decît foarte mulțumit că mi l-a suflat Jantje de Ridder și am urmărit cu cea mai adîncă înduioșare activitatea acestor două personaje, care au început cu săptămîni de zile înainte să-și studieze rolurile, dar numai între patru ochi. În fond, Stegeman era un om onorabil, și cel mai bun lucru pe care l-ar fi putut face acești doi cîntăreți, ar fi fost să se căsătorească unul cu altul, ceea ce însă nu s-a întîmplat, în ciuda bunelor intenții. Cu mine se

purta foarte drăguț, mă lua cu el în plimbări lungi și mă dăscălea, de după fular, cu privire la caracterul fetelor franceze și germane, care, după părerea lui, mint toate. Numai cu fetele olandeze ești mai la adăpost — lucru foarte plăcut, deoarece cu ele avem treabă „noi" (deci el și eu) în cele mai multe cazuri.

Fularul era totodată și cel mai important instrument în manifestările de dragoste ale celor doi cîntăreți. N-am văzut niciodată o femeie să umble cu atîta devotament cu un obiect de îmbrăcăminte, ca Jantje de Ridder cu fularul lui Wessel Stegeman. Odată, în timpul unui mic supeu dat de părinții mei, cineva a spus că trage și atunci i-a adus chiar ea, personal, din vestibul, eșarfa de lînă. La asemenea ocazii, se uitau lung unul la altul, se sorbeau din ochi, ca pe niște băuturi, cu cele două perechi de ochi rotunzi, ca de păsări, atît de diferiți în ce privește culoarea și expresia. Jantje, tandră și autoritară, se purta cu el ca o mamă, în vestibul, pe stradă, în zăpadă, probabil și la ea acasă, și chiar și la Cuperus acasă, unde i-am întîlnit într-o zi pe amîndoi, cînd m-am dus la lecție. Tocmai repetaseră și mai erau plini de muzică și cîntau în gura mare și ciripeau, în serios și în glumă, și au avut de lucru cinci minute cu fularul, găsind timp să mă mai dezmierde pe cap, în timp ce Cuperus privea amuzat din pragul camerei lui, căznindu-se în zadar să-și dea foc mustății cu țigara. La urmă, mi-a spus :

— Trebuie să fim foarte atenți, să nu dăm chix, băiatule. O să trebuiască să-i gonim într-una din culise în mijlocul scenei.

După o săptămînă, Stegeman a devenit, la noi acasă, atît de comunicativ, încît mama a fost nevoită să iasă de cîteva ori din cameră, cu mîna la gură. Și mie mi s-au părut cam trase de păr poveștile lui, dar le istorisea atît de impasibil și atît de lipsit de umor, încît n-am putut admite că un om în toată firea ca el e în stare să mintă cu bună știință (făcînd abstracție de critica la adresa fetelor din străinătate). Avea obiceiul să facă să dispară, ca într-un fel de șoaptă de sufler, orice cuvînt necuviincios, cît de mărunt. Așa, de pildă, îmi amintesc de următoarea tiradă, debitată la o reuniune intimă, după terminarea uneia din ultimele repetiții :

— Da, domnule, invidia, în meseria noastră, e ceva foarte obișnuit ; poți să te aștepți oricînd să-i cazi victimă ; păcat că trebuie să spun. Uite, bunăoară, Ordelio, baritonul : un mare cîntăreț, un actor excelent ; îmi scot pălăria în fața lui. Dar nu poate să mă sufere ; mă urăște îngrozitor ; m-ar jug... (Stegeman n-a spus „jug“, ci numai „j“, ca un fel de șuier.) Și e păcat : su... ca un burete, ceea ce i-a pricinuit multe necazuri *auf der Bühne* [1]. Și să fii nevoit să lucrezi cu un astfel de om ! Doamne ! Am vorbit cu Jeanne (pe Jantje o numea întotdeauna Jeanne, sau poate că ea îi ceruse să-i spună așa) și i-am povestit cele mai nebunatice lucruri despre el. Și unde mai pui că-i pu..., pardon, din gu... ; e scîrbos. Uite, nu de mult, în *Tiefland,* știți care, opera marelui D'Albert, el era Pedro (trebuia să-l trîntesc pe o masă ; nu-i o treabă pentru mine, mai ales că se și lăsa greu) ;

[1] Pe scenă (germ.).

n-am avut curajul să mă apropii de el. M-a ametit, pur și simplu, mai ales la acute. La urmă i-am spus : „Dă-o-n m..., Ordelio, nu mai su... atîta, băiete, mai gîndește-te și la colegi. S-a înfuriat numaidecît, bineînțeles, și mi-a spus po... de cî..., și cîte altele. După vreo șase luni jucăm Carmen, la Rotterdam. Eu José, el Escamillo, pe care-l cîntă formidabil, de acord, dar înainte de spectacol, doamnă, a fost iar, cu permisiunea dumneavoastră, în așa hal de afu..., că mi-a stat inima în loc. (Aici, mama a ieșit din cameră, cu pași oarecum nesiguri, din cauza grabei.) Trebuie să știți, stimate domn, că înainte de spectacol își cumpărase un cuțit spaniolesc veritabil, o *navada...* Adică nu : *navaja.* Așa, da : *navaja,* ăsta-i cuvîntul. L-a arătat tuturor și cînd, în sfîrșit, în scena cea mare din actul al treilea, ne-am aflat față-n față... Era făcut praf, absol... cri... Cînd ne-am pomenit față-n față, a deschis cuțitul, a venit lîngă mine cu îngr... lui put... din gu... și mi-a spus, printre frazele cîntate : „Îți sfîrtec burta.“ Culmea ! Dar i-am dat replica ; i-am spus, tot printre frazele cîntate, mă-nțelegeți : „Atunci îți sparg capul !“ El agita cuțitul ; era un cuțit adevărat, unul gravat...

Cu toate că-l simpatiza, tata a găsit că acesta este momentul potrivit ca să-l întrerupă pe cîntăreț cu o observație, tot profesională, ca și povestea lui Stegeman, dar în urechile mele mai puțin captivantă și amuzantă, în schimb foarte realistă. Anume, a spus că actorii mari recurg adeseori la alcool, ca să poată fi pe scénă cît mai firești, ca să intre dinainte în pielea personajului, cum s-ar

zice. În Germania, — parcă la Dortmund, — într-o situaţie similară, a căzut victimă o actriţă. Tata a enunţat astfel, fără răutate, regula generală, valabilă în acest haos colorat, individualist şi alcoolizat, care este teatrul. Stegeman, însă, n-a fost în stare să conceapă spusele tatii altfel decît ca un rechizitoriu deghizat la adresa lui, că fusese gură spartă. A tăcut, ne-a privit pe rînd, pe cîte unul, cu nişte ochi plini de uimire, a mai spus ceva despre incidentele de acest fel, care se petrec într-adevăr uneori în ţările sudice, la popoarele cu temperament fierbinte, apoi s-a sculat de pe scaun, ne-a urat amical şi politicos „noapte bună“ şi s-a dus la culcare. N-a existat vreodată un tenor mai bun la suflet ca el.

Spre deosebire de Ordelio, Stegeman era mai degrabă un amator de farse actoriceşti nevinovate, din cele care plac femeilor, — „trage-i în pîlnie“, din *Meistersinger,* ar fi găsit în el un adversar îndîrjit, — farse cărora se pricepea să le dea un caracter spontan, de joc de societate. Aşa, de pildă, a anunţat, holbînd nişte ochi naivi, copilăroşi, că în timpul uneia din ariile lui lacrimogene din Martha va îndrăzni să cînte „să te ierte *baby* pentru tot ce-mi faci“, în loc de „să te ierte Cerul“, şi nici un spectator din sală n-are să bage de seamă. În seara spectacolului şi-a pus într-adevăr în aplicare, neobservat de public, această caraghioasă înlocuire de text, — aşa mi-a povestit mama, care a venit la căpătîiul meu pe la douăsprezece şi jumătate noaptea. Explicaţia farsei n-a fost nicidecum înclinarea lui de a batjocori cele sfinte, ci pur şi simplu o solistă de mîna a doua, una mică şi slabă, pe care tînărul Tjallingii (el

însuşi, de fapt, un mic monstru cu înfăţişare de copil) o poreclise „baby“, ceea ce o transportase în al nouălea cer.

Stegeman a plecat din W., într-o atmosferă de simpatii unanime şi de speranţe pentru stagiunea următoare. Jantje de Ridder a plîns cîteva zile, a primit o scrisoare de la el, a aşteptat două luni scrisoarea următoare şi apoi a plecat într-o excursie, cu însoţitor. Mama a primit nişte trandafiri, iar noi toţi, după două zile, un portret iscălit: Stegeman în rolul lui Tannhäuser, cu toiagul de pelerin în mînă, cu faţa împodobită, — sau mai bine zis: înconjurată, — de barbă, copleşit în ultimul hal, aproape topit, de remuşcări şi de deznădejde religioasă.

Primul meu gînd a fost atunci că în stagiunea următoare o să dăm (o să dăm! adică: noi!), sau o să jucăm, sau o să cîntăm, adică pe scurt: o să reprezentăm *Tannhäuser*. Dar Cuperus, în afară de faptul că muzica operei *Tannhäuser* îi trezea amintiri neplăcute, nici nu se gîndea să aspire atît de sus, după ce obţinuse, cu un moft ca *Martha,* un succes frumuşel în faţa unui public ca al nostru, cu urechi nu prea pretenţioase. Stegeman şi Jeannetje [1] (aşa îi spunea Cuperus) or fi cîntat ei bine, — mi-a spus el confidenţial, — dar restul a fost ca vai de lume, mai ales orchestra, un fel de ghiveci, împănat cu o droaie de neisprăviţi încrezuţi, cărora ar fi trebuit să le vîri în cap disciplina muzicală cu un fier de călcat. Din timpul repetiţiilor îmi aduc aminte ce indignat ciocănea în pupitru, ca să întrerupă, cu faţa roşie şi buhăită,

[1] Formă obţinută prin adăugarea sufixului diminutivant olandez *-tje* la prenumele francez *Jeanne*.

cu cămaşa devenită cenuşie de atîta sudoare, şi cu un vocabular foarte îndrăzneț în gură :

— Sînteți nişte ageamii. Țineți măsura, nerozilor. Ce faci, domnule clarinetist ? Ce zici, te mai ții după noi, clarinetule ?

Operele lui Wagner, chiar şi cele mai simple, n-am fi fost în stare să le abordăm în vecii vecilor. Am fi putut încerca un *Faust,* cu o regie simplificată, dar Cuperus nu prea suporta muzica din Faust, care îi producea amețeli, afară de serenada lui Mefisto, un singur duet de dragoste şi cîteva crîmpeie din vals. De altfel, nu prea era un admirator al muzicii franceze. Pe Chopin, de pildă, îl socotea polonez pur-sînge ; era convins că muzica lui pentru pian ascunde în fiecare notă o tendință revoluționară şi regreta că talentul lui autentic fusese otrăvit de una George Sand, cel puțin în aceeaşi măsură ca cel al lui Berlioz, un compozitor destul de lipsit de importanță, distrus de scorpia aceea de actriță cu care se încurcase.

Cînd, după aproximativ nouă luni, m-am dus la el, la lecție, l-am găsit la pian ; era fără haină şi avea ochii ațintiți asupra unui caiet de note foarte jerpelit, din care tocmai cîntase. Țigara i se stingea încet în ceaiul murdar, vărsat în farfurioara de sub ceaşcă. Caietul îl mai am şi azi, dar primul lucru pe care l-am văzut atunci, — în timp ce Cuperus întorcea filele oftînd, fără să-mi acorde prea mare atenție la început, — au fost cuvintele „*Chor der Zigarettenarbeiterinnen*“ [1], iar cu vreo cîteva portative mai jos „*Chor der jungen Leute*“ [2].

[1] „Corul muncitoarelor de la fabrica de țigarete“ (germ.).
[2] „Corul tinerilor“ (germ.).

Muzica a fost prelucrată ca extras pentru pian la două mîini de către Otto Singer, iar magazinul de muzică N. J. Servaas din Haga l-a editat. Aproape pe fiecare pagină se află însemnări neciteţe, făcute cu creionul de către fostul proprietar, a cărui iscălitură de pe copertă se putea descifra „J. Morteles“, dar şi „W. Tortel“. Alte însemnări, făcute de Cuperus, sînt la fel de citeţe ca şi muzica. Caietul e murdar şi pătat ; Cuperus îl cumpărase cu ani în urmă în piață. Acesta a fost şi unul dintre primele lucruri pe care mi l-a spus despre caiet.

— Dar n-am cîntat niciodată nici o notă din el, a continuat el, riscînd o privire neîncrezătoare înspre corul fetelor de la fabrica de țigarete, şi acum, deodată, li s-a năzărit că vor *asta,* în loc de Faust. Adică domnul Caspers vrea, şi asta dă cei mai mulți bani. În locul lui aş fi făcut la fel, dacă aş fi văzut opera cu şase luni înainte la Amsterdam, cu o solistă... (şi-a dus arătătorul şi degetul gros la gură şi a scos sunetul unui sărut discret) o femeie..., să-i cazi în genunchi. Caspers, fireşte, n-a îngenunchiat, dar am să-ți arăt un portret al ei, Nol. Doamne, Dumnezeule !...

Cu un suspin adînc, scîrțîind un pic din încheieturi, s-a sculat de pe scaun, dar înainte de a ajunge la dulap a mai avut de răspuns la întrebarea mea oarecum indignată :

— Domnule profesor, cum se numeşte opera ?

— *Carmen,* bineînțeles. Partitura şi ştimele le primesc peste cîteva zile. Eu n-am văzut opera asta în viața mea. Cunosc numai aria măcelarului de toreador... Aia, în orice caz am de gînd s-o dau afară, sau s-o scurtez...

Tot vorbind, a deschis biblioteca de sticlă, al cărui interior era ascuns privirilor prin niște perdeluțe de mătase galbenă uzată, plisată ca niște tuburi de orgă, și a scos dintr-o cutie un teanc de fotografii și alte hîrtii, pe care le-a împrăștiat pe masă. M-am dus lîngă el. Din cîte am putut să prind cu coada ochiului, erau mai ales fotografii ale unor femei încîntătoare, costumate, iar hîrtiile erau tăieturi din ziare, cronici, dar chiar și cronicile erau mutilate fără milă, numai portretul anexat conta. Am văzut tăieturi din ziare olandeze, germane, italiene. Erau și cîțiva bărbați acolo, tenori grași, baritoni dolofani, bași iscoditori, dar pe aceștia profesorul meu i-a măturat numaidecît cu mîna, împreună cu majoritatea cîntărețelor, care nu păreau nimerite pentru ochii mei, așa încît, pînă în cele din urmă, n-au rămas decît două, o blondină corpolentă, în cămașă, și o brunetă pătimașă, înfășurată într-un fel de manta deosebit de elegantă, despre care am aflat ulterior că se numește mantilă.

— Asta e, a spus Cuperus, arătînd-o pe brunetă. Și pe cealaltă aș vrea să ți-o arăt, pentru că e cea mai mare cîntăreață wagneriană din vremea cînd eram tînăr. Am auzit-o la Hanovra în rolul Isoldei. Se numea Wilhelmine Brustknappe. Dar bruneta ne interesează mai mult. Se numește Alice de Rato ;... firește, nu e numele ei adevărat. Caspers vrea s-o aducă încoace și plătește cheltuielile suplimentare. Iar pentru Escamillo, adică pentru rolul măcelarului ăluia, îl vrea pe Ordelio și-i plătește jumătate din cheltuieli. E un adevărat idealist, Caspers ăsta ; mai rar un bancher ca el...

Și eu la mijloc, Nol ; mă-nțelegi... Să dirijez o operă pe care n-o cunosc, hai, treacă-meargă, dar să văd tot timpul deasupra capului o femeie ca Alice de Rato... Ce-i drept, drăguța noastră Jeannetje... de !... nu poate să cînte rolul ăsta. Am auzit-o cîntînd una, alta... Ia să ascundem noi portretele ; sînt și dansatoare printre ele și nevastă-mea nu prea înghite astfel de lucruri... De altfel, vorbesc degeaba, pentru că e un rol de *mezzo-soprano*. Jeannetje ar putea lua alt rol : mai e în opera asta o fată spaniolă, una cuminte... Hai să-ți cînt cîte ceva... Data viitoare facem lecție dublă, numai să am timp...

— Cîntă și domnul Stegeman ?

S-a așezat la pian și a dat vreo patru file înapoi.

— Nu știu. Asta e tot treaba lui Caspers. Stegeman nu e prea scump. Are o voce cam ușurică, dar știe să lucreze admirabil pe bază de sentiment... Uite-ncoa, bucata asta mi se pare nostimă de tot...

Am citit titlul : *„Chor der Dragoner"* [1], iar textul începea așa : *„Diese Menge, im Gedränge..."* [2] Cuperus a cîntat o melodie drăguță și spirituală, insinuantă și îndrăzneață în tempo de marș, net diferită de muzica wagneriană, dar mai antrenantă decît toată Martha. În timp ce cînta, îmi făcea cu ochiul, numai cu unul, căci pe celălalt îl ținea închis.

— E nostim basul ăsta care suie cromatic, dar fanfara în do-bemol e un moft... Da ! — a înce-

[1] „Corul dragonilor" (germ.).
[2] Mulțimea aceasta, în îmbulzeală..." (germ.).

tat să cînte — bineînțeles, e muzică de operă de cea mai bună calitate, mult mai bună decît Faust, se vede cît de colo, mult mai modernă ; o fi învățat din primele opere ale lui Wagner... Cel puțin am găsit ceva pe la pagina 120, adică nu, foarte aproape de sfîrșit, cînd José o ucide pe Carmen, parcă-l văd pe Werner al nostru făcînd treaba asta, sau pe Werther, cum îi zice, și s-o aibă parteneră pe o femeie ca ea... — Între timp întorsese pachete întregi de file, pînă la pagina 131 ; pe pagina 130, sus, scria *„Duett und Schlusschor“* [1]. — Aici José o imploră pe Carmen să-l lase să se întoarcă la ea, nătărăul... Aici, la *primo tempo...* Bun,... bun,... acompaniament banal, însă nu-l auzi din orchestră... Dar despre altceva era vorba... Aici, de la măsura a noua, asta e, ascultă atent, e cel mai pur Wagner... Superb !... Nu, spre final nu se mai simte, dar e tot al naibii de reușit, acordul ăsta mi-bemol-la-bemol-fa, dar de fapt mă gîndeam la prelucrarea contrapunctică dinaintea duetului cu imitațiile alea nemaipomenit de frumoase... — A repetat pasajul, mai lent. — Asta-i Tristan, asta-i Parsifal, asta-i tot ce vrei, dar Bizet n-a auzit și n-a văzut în viața lui nici o notă din Tristan sau din Parsifal. Cel mult o fi auzit ceva din Lohengrin. Din Tannhäuser, cu siguranță... Drăguț, foarte drăguț...

Mie, muzica din Carmen nu mi s-a părut drăguță, ci frumoasă și, ascultînd de profesorul meu, wagneriană. Nu degeaba îmi cîntase jumătate din Tristan și cele mai renumite pasaje din Parsifal.

---

[1] „Duet și cor final“ (germ.).

Am înțeles ce voia să spună : era ciudat că muzica francezului Bizet amintea nițeluș de Wagner, înainte de Wagner ; dar pentru noi, care îl aveam pe Wagner complet în bibliotecă, în volume groase, roșii, nu era ceva de natură să ne scoată din minți.

— *„Carmen, nur ein Wort noch höre !* [1] a cîntat Cuperus din partea de jos a paginii precedente. Da, iese la sigur un bucluc, dacă tipul scîncește în halul ăsta... Un pic mai departe, Carmen se apucă de vocalize cromatice, cu niște modulații de pe vremea cînd era bunica fată... Ia să căutăm ceva mai iberic. Nu muzica aia, ca de tingire ciocănită, a toreadorului, și cîrpele alea roșii pregătite pentru domnul Taur... Uite-aici : *„Kinder kommen gelaufen“* [2], da, firește, numai șaisprezecimi săltărețe, ca niște miambal într-o sticluță, cu bășici de spumă, nu vă lăsați, băieți, o scară ascendentă și... Uite și *Habanera,* pe asta n-o cînt, o dau naibii afară, las' s-o fluiere Caspers din sală. Dar pagina următoare e iar excelentă, cînd motivul aceleiași muzici de bîlci vine *pianissimo* pe dominantă, plus o imitație de canon foarte nostimă, auzi ?... pe cinstea mea, individul se pricepea în meserie... Doamne, Dumnezeule, ce vax mai e și ăsta ? — A cîntat și din gură, fals și sentimental, un *andantino* într-adevăr destul de banal, strîmbîndu-se ca un diavol. — Dar ce-i aici ? Splendid ! Formidabil ! Acest *andantino* trebuie să i-l ierte lui Bizet muzele. Motivul ăsta descendent, iar pe dominantă... Ce se petrece aici, nu știu precis. Iar o fi făcut

---

[1] „Carmen, mai ascultă un singur cuvînt !“ (germ.).
[2] „Copii vin alergînd“ (germ.).

Carmen vreo boroboață, dar asta am s-o lămuresc eu mai pe urmă... Acum ne oferă ceva domnișoara Micaela, mieluşeaua piesei. Jeannetje o să trebuiască să-și schimbe cu totul caracterul, dacă vrea să lucreze cu noi. O să trebuiască să învețe adevărata modestie și castitate. De altfel, tot rolul e dificil, să știi... Uite, cînd intră ea în scenă, ca o păsărică prinsă în laț, cu toți dragonii ăia în jurul ei... Bucata asta o terminasem de cîntat cînd ai venit tu. Dar Jeannetje nu e o păsărică prinsă-n laț.

— De ce ?

— Prinde ea însăși în laț, a spus profesorul meu. Dar n-am dat încă peste ceva tipic spaniolesc. Nu te las să pleci pînă nu auzi ceva tipic spaniolesc.

Nu-l auzisem încă niciodată să vorbească atîta fără întrerupere. Mult nu putea să fi băut ; nu băutura îl stîrnise, ci entuziasmul crescînd, pentru muzică, pentru Carmen și pentru femeia care urma s-o „facă" pe Carmen. După ce a mai răsfoit cîtva timp opera, debitînd mereu alte observații, ba despre părțile ei banale, ba despre cele geniale, m-a privit atent, apoi mi-a spus :

— Nu mă atrage specificul spaniol. Dar ce-ai spune dacă aș pune-o pe Trix să cînte și ea ?

Am roșit ; nu cred că a băgat de seamă. Dacă ar fi băgat de seamă, i-aș fi putut spune că am roșit pentru că mă măgulise, punînd preț pe părerea mea.

— Mai ia lecții de canto, domnule profesor ?

— Da și nu, nici eu nu știu bine. Dar ultima dată cînd a fost pe-aici pentru cîteva zile și a binevoit să-mi cînte ceva, ștrengărița, vocea ei mi s a părut în progres. Aș putea să-i dau un rolișor :

Frasquita, sau Branguita, sau Brangäne, sau cum le mai zice... Tot e bine să se audă la noi în W... că știe să mai facă și altceva decît să dea cu piciorul în băieți și să-l scoată pe taică-său din şanț... Acum am să-ți mai cînt o bucată frumoasă, Nol, și pe urmă trebuie să pleci, pentru că vreau să parcurg toată marfa de două ori în după-amiaza și în seara asta. Și tot n-o să am habar de orchestrație... Poate un *intermezzo*. Primul ți l-am cîntat ; e o jucărie. Al doilea... Acompaniament convențional, dar totuși nu e rău, la prima vedere... Al treilea ? Muzică spaniolă ! Tam de-de-dom, tam tam tam, tam de-de-dom, tam tam tam,... pluc pluc,... pluc pluc... Hai să-l încercăm pe al doilea. Închipuiește-ți un acompaniament în *pizzicato* la violoncele, n-am ce face, Nol, strînge dinții, că pun pedala... Poate că e și harpă, da, firește, harpă, iar pentru melodie flaut, la început or fi viorile, dar închipuie-ți în continuare flautul... Ce s-a întîmplat înainte ? A, am văzut : Carmen și José ies din scenă...

A cîntat al doilea *intermezzo* al operei Carmen. În cîteva secunde a dispărut orice urmă de ironie din ochii lui sașii, de haiduc. A făcut cîteva greșeli ; a cîntat totul încă o dată, accentuînd mai puternic vocea a doua începînd de la măsura a 13-a. Pianul parcă avea glas ; Cuperus a folosit mai puțin pedala decît prima dată, notele *staccato* ale acompaniamentului au sunat precis și fin, și cu toate că spre sfîrșit a dat descurajat din cap, mi-am dat seama că iarăși se petrecuse o minune cu instrumentul și că nu era muzică de Wagner. Ascultînd și eu cu urechile lui, am fost cucerit cu totul de farmecul acestei muzici luminoase, dar

languroase, deși nu puteam încă prevedea care va fi la urmă verdictul lui, hotărîtor și pentru mine. După ce a cîntat în grabă cîteva măsuri din mijloc, și-a pus mîinile în poală.

— Am totuși impresia că nu intervin instrumentele cu arcuș, decît la mijloc. Am avut dreptate, Nol. Cunoșteam bucata. Trebuie s-o fi auzit cîndva la vreun concert. Un potpuriu, probabil... Este... Da, este foarte bună, de o desăvîrșită polifonie. Am să-ți dau o dată opera acasă, ca să-ți poți alege cele mai frumoase armonii.

Am tăcut amîndoi cîtva timp ; muzica ne mai răsuna în urechi. O clipă m-am uitat la arcul mare de deasupra portativului ; pentru mine era singurul element vizibil al coerenței interioare a bucății. Cuperus și-a dres vocea, și-a luat țigara de foi stinsă și a încercat s-o aprindă din nou cu un al treilea chibrit.

— Începutul seamănă nițel cu partea lentă a concertului pentru pian al lui Liszt, dar melodia e mai frumoasă, mult mai nobilă și mai echilibrată și mult mai de efect, și nu mă mir : are o tratare contrapunctică grozavă. La Liszt se întrerupe numaidecît, nemotivat... Pun rămășag că sînt suflători de lemn : flaut, clarinet, poate și oboi. Ai intuit bine, Nol, te felicit... Încheierea, cu basul ăsta ieftin, care coboară, mă cam dezamăgește, dar ultimele măsuri sînt splendide, splendide, n-am auzit în viața mea ceva atît de frumos, dar am să mai umblu prin Wagner, pînă la urmă acolo găsești orice, ca în Bach... Auzi acești re, împreună cu mi-bemol și la-bemol, în acompaniament ? Separat, sună fals, ca un miorlăit, dar în ansamblu... de necrezut !

A cîntat acordul disonant, de cîteva ori, separat, tare, acuzator, apoi încă o dată în ansamblu, și atunci acordul a fost justificat, deasupra stăruitorului, insinuantului *pizzicato* al mîinii stîngi. Deodată și-a dat cu palma pe frunte :

— Ia stai ! Mi se pare că am pe undeva o cărticică despre Carmen, nu știu a cui, în olandeză. Ar trebui să ne zgîim nițel prin ea, amîndoi.

Cîteva priviri în biblioteca deschisă l-au lămurit că acolo nu e de găsit o asemenea carte. A început atunci să caute într-un scrin adînc ; de acolo mi-a strigat că în cărticica aceea ar putea să scrie ceva despre sursa de inspirație a celui de-al doilea *intermezzo :* dacă e totuși de origină spaniolă, atunci are să cerceteze mai atent bucata... S-a aplecat, rezemat de scrin, scoțînd nori groși de fum, de parcă ar fi luat foc tot ce era înăuntru : cărți, note, hîrțoage și poate și fotografiile altor cîntărețe. Fumul albastru s-a amestecat cu praful stîrnit. Și iată-l ținînd în mînă o cărticică în copertă de hîrtie.

— ... *opéra-comique*... îi aruncă o floare în obraz... A, aici : scrisă înainte de Arleziana, hm... flaut, clarinet și harpă : bravo, Nol, iar ai nimerit-o în plin... Ce-i asta ? Ce îndrăznește aiuritul ăsta să susțină ? Muzică idilică tratată pastoral... Evocă în mintea ascultătorului peisajul de munte... Doamne, Dumnezeule, ce netot ! — Cu un gest de dispreț, a azvîrlit cartea pe masă și a rămas cu ochii ațintiți asupra ei, cu fruntea încrețită amenințător. — Ai văzut sau ai auzit vreodată un peisaj de munte ? Ce gogoman ! Dobitocul, n-are pic de sentiment în el, nimic... Nu înțelege că José și Carmen, care abia au șters-o

împreună... că ei... hm... Nu-şi dă seama, tîmpitul ăsta, cu „idilicul“ lui, cu „pastoralul“ lui, de parcă muzica aceasta divină ar fi la fel de idioată ca mintea lui... — Apoi, cu pumnul strîns, ţinut foarte aproape de cărticica învelită în hîrtie : — Nu-şi dă seama, dirijorul ăsta al cine ştie cărui cor de castraţi, nu-şi dă seama că asta e muzică de dragoste, *muzică de dragoste*, pe toţi dracii, muzică, nu glumă, care îţi pătrunde pînă în fundul sufletului... Şi Tristan, da, şi ăla, şi ăla, da, da...

IX

După primirea partiturii şi după ce se familiarizase cu muzica operei din scoarţă-n scoarţă, profesorul Cuperus mi-a transmis şi mie propria lui admiraţie entuziastă, ca şi cum mi-ar fi injectat un medicament cu efect puternic. Cu specificul spaniol s-a obişnuit repede (numai *Habanera* n-a putut s-o sufere mult timp) ; a fost de acord chiar şi cu muzica de măcelar a lui Escamillo şi a acoliţilor lui, sub cuvînt că indivizii de teapa lui nu merită muzică mai bună ; şi cînd a găsit în cărticica aceea atît de hulită că marşul toreadorului i-a fost stors lui Bizet cu forţa şi că maestrul calificase acest marş drept „o porcărie“, afecţiunea lui frăţească faţă de compozitor n-a mai cunoscut margini. În timp ce cînta la pian, — de lecţii nu mai putea fi vorba deocamdată, — îl interesa mai mult orchestra decît partiturile vocale, pe care, de altfel, le cînta în acelaşi timp din gură, pe toate, pînă şi duetele. În extrasul pentru pian îşi notase, cu scrisul lui autocratic, cele mai importante ştime instrumentale, pe care le-am auzit şi noi, — noi, adică eu, nu arareori tăcuta lui nevastă, care părea cucerită de toreador, şi o singură

dată Caspers și tînărul Tjallingii, care fredona și el, după muzică, discret și cu vocea tremurată, melodiile cunoscute, în timp ce cățelul lui aștepta afară, pe scară, peste drum de G. J. Douwes. Cei doi domni, cu pardesiurile pe ei, stăteau tolăniți în niște fotolii vechi, aduse în grabă, tîrîș, din camera din fund, și trimiteau spre tavanul scund fum de țigări de foi. Stăteau destul de tăcuți și de rezervați, fără să rîdă pe înfundate sau să sușotească între ei cu privire la polifonia personală, împinsă la extrem, a lui Cuperus (care imita pînă și castanietele) și fără să se arate plictisiți nici de observațiile lui tehnice, care îmi erau adresate aproape exclusiv mie, cu toate că, în timp ce cînta, se întorcea într-una spre cei doi musafiri, clipind extaziat. Așa, de pildă, a comentat duetul José-Micaela :

— Cît rafinament !... Replica tenorului din partea în trei a patra, ucigător de frumoasă, e urmată de niște terțe, pe care numai un înger îndrăgostit i le-a putut inspira lui Bizet : e destul de clar, domnilor ; dacă José i-ar fi rămas credincios micuței Micaela, totul ar fi mers bine, deși opera n-ar mai fi avut atunci nici un haz.

Apoi, cînd se încaieră cei doi rivali :

— Un pasaj excitant în două a patra, cu sexte disonante, care te face pur și simplu să te iei și tu la bătaie, dacă nu te stăpînești.

Cuperus îmi cîntase cel puțin de douăzeci de ori această parte, care începe pe pag. 109 sus. Apoi, mai ales, uluitoarele modulații ale *Seguidillei,* cu accentul ei spaniol veritabil, nefalsificat. Și dansul cu castaniete al eroinei titulare, în actul al doilea, cu fanfarele conștiinței lui José, fanfare care ba

se apropie, ba se depărtează, imitate fidel de către Cuperus, cu buzele strînse. Și scena în care Carmen își bate joc de locotenentul Zuñiga :

— O minune armonioasă de sunete ironice : *pizzicati,* triluri, secvențe, sexte, bemoluri strecurate șiret... Ce poamă, Carmen asta !

Caspers și tînărul Tjallingii au dat din cap, consimțind : Carmen era o poamă și jumătate. Chiar cînd pianistul a spus despre ea, cu entuziasm în glas, că e o „tîrfă", au aprobat amîndoi această caracterizare brutală. Cuperus a adăugat despre Carmen că e o tîrfă din cele mai ordinare, dar că o cîntăreață ca Alice de Rato poate să facă din ea un succes și că dacă femeia asta consimte să vină la W... să cînte rolul, evenimentul ar însemna încoronarea carierei lui artistice. Atunci Caspers și-a întins picioarele, și-a vîrît mîinile în buzunarele pantalonilor și s-a uitat, foarte atent, în tavan. Alice de Rato era descoperirea lui și avea să-l coste pe el, banii lui, dar ca om bine crescut nu voia să se pronunțe despre ea în prezența altora.

Apoi, Cuperus, întorcînd paginile, ca scos din minți, a spus că mai este în operă o idee formidabilă, care dovedește cu prisosință instinctul teatral al autorului : împunsătura de pumnal de la urmă n-a pus-o în timp ce se aude un *tremolo* surd, sau acorduri de septimă micșorată, sau alte asemenea efecte ieftine, ci în timp ce se cîntă marșul toreadorului. De altfel, toată muzica actului al patrulea are un accent prevestitor de nenorociri, pînă și cortegiul alcaldelui.

— Și să nu uităm finalul actului al treilea ! Genial, domnilor ! Marșul toreadorului, cîntat în culise chiar de către măcelar, noul acces de gelo-

zie al lui José,... Ar fi putut s-o ucidă pe tîrîtura aceea chiar acum... În orice caz e o tragedie, o tragedie sfîşietoare ;... pe deasupra şi cu o mamă muribundă pe cap, iar Jeannetje de Ridder cu o perucă blondă, rugîndu-se şi implorînd. Tragedie ! Dar muzica ? Ce facem cu ea ? Uite-i pe toţi, cum stau pe scenă ca nişte statui şi cască gura : Carmen, José, Micaela, contrabandiştii. E clar că actul nu se poate încheia cu vreo cîteva acorduri „grave", după aria „Toreador, toreador", oricît de rezervat ar fi cîntată aici. Ce face şmecherul ? Ce face genialul Bizet ? Scoate de la începutul actului o temă de marş, melancolică şi obsedantă şi face din ea o *coda*, şi ce *coda !*... Măreaţă, domnilor, măreaţă. Păcat numai că, aici, aceşti si-bemoli în fraza sincopată au un efect negativ, cu alte cuvinte, ceea ce aici ar trebui să fie un si-bemol, dincolo e altceva, pentru că aici sîntem în fa, iar dincolo, la început, sîntem în... hm... cred că... sau...

Iar Caspers şi tînărul Tjallingii au dat din cap, politicoşi : păcat de aceşti si-bemoli. Dar pe Caspers, care se ocupase de aducerea primadonei, nu-l mai frămînta problema aceasta, iar tînărul Tjallingii auzise cum zgîrie căţelul lui la uşa de intrare.

De altfel, nu şi-au dat prea multă osteneală cu pregătirile, lăsînd totul pe seama lui Vellinga, care a angajat pe regizor şi pe garderobieră şi a inserat în ziarul lui reportaje senzaţionale despre Alice de Rato, Ordelio, Stegeman, Cuperus şi Bizet. Alice de Rato a fost de acord ca, pentru banii lui Caspers, să vină şi la repetiţia generală ; Ordelio nici atîta. Stegeman urma să vină cu mai multe

săptămîni înainte, dar a refuzat să stea în gazdă la cineva din oraş. Pesemne că, îndemnat de Jantje de Ridder, cu care intrase din nou în corespondenţă şi care de curînd se mutase în altă locuinţă şi nu cunoştea concepţiile despre viaţă ale proprietăresei, a preferat să stea la hotel. Că tenorul şi baritonul erau duşmani declaraţi nu ştiau în W. decît părinţii mei, care uitaseră toată povestea şi care nici nu prea crezuseră vreodată că ar fi adevărată, iar Jeannetje era convinsă că eroismul prietenului ei putea face faţă oricărui atac. De altfel (asta mi-a spus-o ea mult mai tîrziu), faţă de ea, Stegeman prezentase incidentul cu *navaja* drept una din acele farse nevinovate cărora pe scenă nici nu li se dă importanţă prea mare, ele fiind absolut necesare pentru a nu adormi de-a-n-picioarelea de la a cincea reprezentaţie înainte. De vreme ce Stegeman tot nu avea să vină la noi, m-a interesat mai mult Ordelio, un adevărat căpcăun neînfricat, după cele spuse de Cuperus, dar pe care el n-avea nevoie să-l mai înveţe cum să cînte şi să joace.

Într-o seară, cînd eram singur eu el, m-a sfătuit să nu asist la repetiţii, nici la cea generală. E drept că va fi necesar să fac un efort de voinţă, dar cu atît mai mare şi mai neaşteptată va fi plăcerea cînd voi auzi şi voi vedea spectacolul, decît bucăţi disparate, mereu întrerupte — şi apoi, eu cunoşteam acum întreaga partitură mai bine ca oricine. Nu intuisem oare că al doilea *intermezzo*, cel de dragoste, are nevoie de *suflători de lemn,* nu de instrumente cu arcuş ? A reţinut într-adins această remarcă isteaţă, — şi-şi punea întrebarea dacă Ordelio are să fie vreodată în stare, cît va trăi, de

o asemenea intuiţie ! Cît despre planul meu, de a intra grabnic în cor (cu toate că aveam vocea răguşită a vîrstei mele), mi-a spus de mult că aş face mai bine să renunţ. L-am întrebat dacă Trix progresează. I se dăduse într-adevăr să studieze rolul Frasquitei (Mercedes urma să fie interpretată de o *mezzosoprană* foarte bună, din împrejurimile oraşului W.) şi venea o zi pe săptămînă de la ţară ca să exerseze cu tatăl ei. Cu vreo trei săptămîni înainte de spectacol, aşa cum fusese stabilit, s-a întors definitiv acasă. N-o auzisem niciodată cîntînd ; ani de zile n-o văzusem de loc, şi am încercat să-mi închipui cum i-ar sta dansînd pe scenă în chip de gitană spaniolă. În zilele cînd se afla la W. nu luam niciodată lecţie.

— Nu prea, a mormăit Cuperus, drept răspuns la întrebarea mea. O să trebuiască s-o stimuleze Mercedes. Cînd e în întrecere, Trix izbuteşte să facă orice. E doar cam încăpăţînată... Mai ieri mi-a spus că aţi dansat cîndva împreună. Cînd asta ?

— Cînd eram mic, am spus. La Grădină.

— Zicea că aţi dansat pe muzica mea.

— Da, aşa cred, am mormăit eu.

În închipuire, am auzit fanfara, care răsunase cu atîţia ani în urmă. Iată, dansează doi copii, o improvizaţie ciudată, de scurtă durată... Dirijorul, încrezător în sine, trece podeţul, apoi vine înapoi învins, mîndru, beat, ţinînd în mînă o baghetă frîntă... Despre toate acestea nu mai puteam vorbi niciodată cu el ; niciodată.

— N-ar fi rău s-o vezi într-o zi, a spus el, şovăind, după ce şi-a privit cîteva clipe piciorul drept, pus pe pedală. Ţi-am spus cîndva că eşti

„fiul" meu. Ţi-am spus. Dar ea chiar *este* fiica mea şi mi se pare cam... cam nefiresc lucru că nu v-aţi cunoscut mai bine. Dacă n-o contrazici, e destul de prietenoasă. La urma urmei, e cu patru ani mai mare ca tine, iar inima ta e dată. — Şi-a netezit mustăţile, gînditor. — Ce-i în sufletul ei, nu ştiu... Dar poate că nici Frasquita nu prea s-a uitat la bărbaţi...

Făcuse aluzie la una din iubirile mele trecătoare, care în clipa acestor confidenţe era de domeniul trecutului. Dar chiar cu inima nedată, eram mîndru de ea, la şaptesprezece ani, cu atît mai mult cu cît hotărîrea mea tainică, să mă fac mai degrabă măturător de stradă decît jurist şi să urmez medicina numai ca să-i fac în necaz lui Chris şi, în mai mică măsură, tatii, începuse să ia o formă închegată. Un băiat care are astfel de idei în cap, cu greu se poate acomoda cu o situaţie inferioară faţă de o femeie, oricare ar fi aceea.

— Nu vreau să-i impun prietenia mea, am spus, şi mai ales nu trebuie să vadă în mine un fel de imitaţie de frate.

— Prostii ! Prea iei lucrurile în serios. Am o idee. Tu ai fost primul care m-ai auzit cîntînd aici afurisita asta de muzică superbă din Carmen şi eşti singurul în stare să-i preţuieşti toate rafinamentele orchestrale, cînd o să dăm spectacolul. Hai să facem o mică reuniune intimă : le aduc pe amîndouă femeile încoace, aduc o sticlă de vin şi bem pentru Carmen, ca să aibă succes. Dacă nu vrei, n-ai nevoie să bei, eu nu sînt ca alţi beţivani, eu nu silesc niciodată pe nimeni.

N-am avut nimic împotrivă s-o văd pe Trix că bea vin. După cîteva minute a intrat soţia lui,

cu pahare, în timp ce Cuperus se afla în altă cameră, unde încerca s-o convingă pe Trix să vină şi ea. Cînd s-a întors, a privit distrat în jur, dar n-a spus nimic. Apoi i-a dispărut soţia. S-a auzit un schimb de cuvinte ; am ciulit urechile şi am aşteptat, împreună cu nerăbdătorul meu profesor, zece minute încheiate, pînă să avem siguranţa că Trix nu vrea. Mama ei a venit grozav de indignată şi mi-a cerut scuze că are o „fată rea" ; caracterizarea a sunat destul de caraghios, căci era vorba de o fată de 20 sau 21 de ani, care urma s-o „facă" pe Frasquita. După ce a adus o tavă cu prăjituri, soţia a dispărut în camera din fund, unde era cu siguranţă singură, pentru că nu se vorbea acolo ; numai din cînd în cînd i se auzea tusea, zăngănitul unei ceşti de cafea, sau zgomotul vătraiului în sobă. Unde era Trix ? Sus, în fund, în bucătărie, în pivniţă ? „Poate că nu e nicăieri", mi-am zis, în timp ce îl ascultam pe toreador şi pe fetele de la fabrica de ţigarete, şi formidabila ceartă disonantă dintre José şi Escamillo, şi duetul de dragoste dintre Escamillo şi Carmen din actul al patrulea.

— Singura muzică de dragoste într-adevăr pătimaşă din toată opera, ceva la care nu te-ai aştepta din partea unui măcelar, da, zău, pasajul li se potriveşte grozav de bine, José e prea bun pentru asta, un băiat de treabă, ce-i drept, dar slab, slab...

Tot cîntînd, Cuperus a dat pe gît aproape toată sticla, dar în afară de faţa roşie şi buhăită, n-a prezentat alte simptome. Vorbeau unii, nu ştiu cine, că în ultima vreme iar începuse să bea cam mult. Desigur, nu de supărare sau mîhnire, ci mai degrabă de fericire, sau poate de frică să nu-şi piardă din nou fericirea.

Într-o după-amiază, în săptămîna dinaintea repetiţiei generale, m-am dus la patinaj. Gerul puternic, survenit brusc, nu îngăduise Comitetului să facă pregătiri pentru concursuri ; acestea au fost anunţate abia după cîteva zile, mai cu seamă că toată treaba îi revenea avocatului Vellinga, care era băgat pînă peste cap în spectacolul cu opera Carmen şi care întocmise cu mîna lui, pentru ziar, o biografie a lui Bizet, cu ajutorul broşurii învelite în hîrtie a profesorului meu. În mijlocul întregului W., membrii Comitetului patinau cu jobene de modă veche înfipte pe capetele lor roşii, sănătoase. Pentru plimbări pe canale, gheaţa nu era încă sigură, sau încă nu îndestul de verificată. Din familia mea, era de faţă Chris, venit pentru o singură zi la W. ca să-şi plătească datoriile, pe care le făcea, ca să zicem aşa, din oficiu, fără să guste adevărata plăcere de a risipi banii. L-am salutat prieteneşte, ca pe o cunoştinţă trecătoare. Din Comitet, în afară de Vellinga, mai făceau parte ca membri şi Caspers, şi Dijkhuizen. În Comitet erau mulţi membri înstăriţi, care obişnuiau să apară cu joben şi cu eşarfe, pe patinoar şi la intrare.

Pe tînărul Tjallingii, care în anul acela nu era membru în Comitet — pentru că, după cum spunea, numeroasele comitete din care făcea parte, nu-i mai dădeau răgaz — l-am văzut patinînd cu viitoarea Micaela. Amîndoi se amuzau nespus, poate numai datorită faptului că patinau împreună şi că se simţeau în siguranţă unul cu altul. De obicei, tînărul Tjallingii era absolut normal, dar cînd

era cu femei nu făcea decît să chicotească, sau să le dea nume de alint caraghioase : de pildă „găinușă", sau „potăică", sau „Eleonoruța", pentru care era bătut pe degete, ca pedeapsă. Bănuiala mea că fusese îndrăgostit de mama, cu ani în urmă, nici un om cu scaun la cap n-ar fi luat-o în serios. Părea cam înapoiat : un tontălău aristocrat, cu nas subțire și fără bărbie, un băiat slab și cu pielea ca pergamentul. Dar în anumite domenii — cred că în numismatică — era foarte erudit ; chiar și în materie de muzică știa multe, cu toate că față de oamenii de meserie tăcea chitic. Nu făcuse studii superioare și nu lucra nimic. Circulaseră multe povești nostime pe socoteala lui. Domnul Van Son, bîlbîitul, a cărui venerație pentru mama se exterioriza mai ales sub forma unei gelozii pline de venin, încercase o dată să-i taie pofta să mai dea pe la noi. Nu mai venise atunci două săptămîni, trimițîndu-i aproape zilnic flori mamei, după care, într-o sîmbătă seara s-a arătat la ușa noastră, cu cățelul, a cerut să-i vorbească mamei și a declarat că vrea să se împace cu Van Son. A spus că-l găsește pe Van Son foarte simpatic și că-și dresase cățelul să aștepte în coridor, fără să rîcîie pe la uși. Întîmplător, Van Son era de față ; cînd vizitatorul a intrat în cameră, l-au apucat toți dracii și a început să se bîlbîie plin de ură. Tînărul Tjallingii s-a dus, cu pași hotărîți, spre el, ținînd în mînă un creionaș de aur, i-a tras din mînecă, repede, ca un scamator, una din manșete, — mișcare pe care grefierul a îngăduit-o, disprețuitor, — a scris ceva pe manșetă și a cules aplauzele pe care le aștepta de mult. Mai tîrziu s-a povestit că pe manșetă scrisese : „Chant S-son". Pe-

semne că folosise în întregime cele două săptămîni ca să scornească acest calambur.

Îmbulzeala era atît de mare, încît te socoteai fericit cînd vedeai că se ivește un joben. Membrii Comitetului patinau singuri și aruncau priviri autoritare asupra mulțimii. Cu o cucoană au executat o demonstrație. În grupuri mari nu le plăcea să se arate, pentru că, împopoțonați cum erau cu atîtea eșarfe, nu voiau să semene cu niște animale de circ. Spre pajiștile albe, terenul de patinaj nu oferea aproape nici o perspectivă, pentru că era înconjurat de diguri scunde, plantate cu tufe. La capăt, unde patinau copiii și începătorii, locul tufelor îl lua trestia. Aici nici nu eram prea departe de canalul de centură și de Grădină. Pentru mine, care mă pricepeam la fel de puțin în hidrotehnie, ca și în drept, Grădina și terenul de patinaj alcătuiau un singur tot : dacă puteam patina pe acesta din urmă, trebuia să se poată face rotocoale și pe eleșteul din fața pavilionului de muzică, mai întîi în stînga podului rustic, apoi în dreapta lui. Cu toate că în după-amiaza aceea nu era muzică acolo, din pricina unei repetiții cu orchestră a operei Carmen, patinatorii erau destul de focoși și de exuberanți. Se produceau ciocniri violente, cu care prilej prieteni și dușmani, concurenți și rivali, înșelători și înșelați, rîzînd mirați, se uitau unul la altul și-și îndemnau nevestele să facă același lucru. Băieți zgomotoși, ținîndu-se de mînă, rupeau rîndurile ca să se strecoare cîte unul pe sub brațe care se fereau neputincioase. Veterani scunzi, aduși de spate, se repezeau către un țel nevăzut, însuflețiți de dorința de a întrece un mare număr de persoane încolo și înapoi. Marinari, în ținută su-

mară, urmau veseli fumul de tutun al altui marinar. Femei din împrejurimile orașului, țărănci voinice, fiecare cu mîinile pe umerii celeilalte, formau omizi cenușii sau colorate. Unor cucoane de la oraș, care nu prea știau să patineze, le dădeau lecții îndrăznețe niște domni tineri și vînjoși. Chiar în fața mea a apărut un joben; era avocatul Vellinga, care patina cu Trix Cuperus, cu mîinile cruciș. I-am urmărit cît am putut mai bine și am prins din cînd în cînd cîte o sclipire a feței lui roșii și rîzătoare, de buldog; craniul i se pierdea în joben. Trix purta căciuliță, dar pulover nu. Nu mai era palidă. Firește, Vellinga și fata se cunoșteau, — (fata? sau tînăra femeie?): era lucru obișnuit ca persoanele din protipendadă să se amestece, pe gheață, cu cele din clasa de mijloc și chiar cu plebea. M-am hotărît ca, în cazul că voi mai izbuti să vorbesc cu ea, să adopt numaidecît tonul studențesc, cunoscut de mine de la Chris și de la cîțiva prieteni ai lui, care veneau uneori sîmbăta cu el. Principalul era să susții totul cu aplomb și să păstrezi din cînd în cînd tăcere, ca și cum ai ști mai mult decît poți, decît ai voie sau decît vrei să spui, și să nu te lași dat gata de nimic.

Făceau impresia că se critică rînd pe rînd, unul pe altul, cum că au uitat să patineze, dar — cine știe? — poate că discutau despre cu totul altceva. Vellinga se comporta normal, dar nu cu prea multă condescendență. Trix lăsa capul pe spate cînd rîdea. Mi-a părut bine că redactorul-șef o făcuse să fie atît de bine dispusă. Deodată o semi-ciocnire, apoi stînga-mprejur, exclamații vesele și, după ce i-a dat drumul fetei, Vellinga a pornit într-un

tempo de membru în Comitet, cu un domn bătrîn și cu soția acestuia, ambii cu o înfățișare distinsă. Trixei, care rămăsese în urmă, i-a mai făcut de cîteva ori cu mîna; atunci am văzut cum îi sclipește în ochelari soarele de iarnă. Dar am și ajuns lîngă ea, gata s-o iau de mîini, care acum se agitau în voia lor. Cu toate că era foarte înaltă, patina cu dibăcie și cu siguranță. Am privit-o zîmbind întrebător.

— Domnul Rieske...

— „Domnul Rieske“? am spus eu, luîndu-i mîinile, ocrotite de mănuși groase de lînă, în ale mele. Dacă-i vorba așa, am să-ți spun și eu „domnișoara Frasquita“...

— Vellinga mi-a spus „Frascatti“, a replicat ea, sec.

— Rieske e un nume pe care îl urăsc. Spune-mi mai bine, ca mama: Risc. Uneori îmi place să risc...

— Nu, zău..., a spus ea, ironic.

Dar a pornit pe gheață cu mine. Pe nesimțite, am tras-o înspre gardul din jurul ringului central al patinoarului. Pe ringul central, destinat concursurilor, cîțiva tineri începuseră să se antreneze. În afara gardului patinau numai începătorii, fricoșii și inapții. Ritmul general era lamentabil, dar folositor pentru antrenament.

— Cum te simți, știind că trebuie să apari pe scenă?

Am vorbit cît am putut de incolor. Speram să găsesc foarte repede genul de glume cu care o amuzase Vellinga. Dar tonul meu a avut parcă darul s-o facă, brusc, să fie iarăși rece, mai rece decît după întrebările mele dinainte, la care cel puțin

răspunsese. Mușcîndu-mi buzele, mi-am căutat refugiul în înțelepciune. O înfrîngere vremelnică nu contează. Înainte, tot înainte ! Chris îmi povestise cîte ceva, nu mult, doar cîte ceva, din aventurile lui sentimentale, și-mi spusese, sau îmi citase :

— Să nu te dai bătut niciodată, chiar dacă, dintre cele cinci fete pe care le curtezi, abea a cincea vrea. Nu e nici o rușine dacă puștancele n-au poftă, sau au altă poftă. Șansele sînt cu totul altfel împărțite decît la un examen.

— Te plictisește, desigur, pentru că nu-ți place muzica, — am continuat eu, înghesuind-o în gard cît am putut de mult, fără să intru în plin în ceata de ageamii ; ciocniri cu patinatorii încercați nu se mai puteau produce aici. — Dar o operă mi se pare, totuși...

Timp de cel puțin un minut ținuse capul întors și deci nu se uitase la mine. Acum mă privea, palidă ca întotdeauna și cu un rid îmbufnat între sprîncene.

— Te rog, lasă asta. Toată lumea îmi vorbește despre același lucru. Oamenii parcă au înnebunit. Și Vellinga mi-a spus o groază de lucruri. A spus că trebuie să mă duc neapărat la Amsterdam și să devin o mare cîntăreață...

A rîs disprețuitor. Acesta a fost unul din momentele în care, deși eram foarte tînăr, am simțit mentalitatea ei provincială, cea mic-burgheză a mamei ei, plăcerea de a-l zeflemisi pe la spate pe omul cu greutate care abia te-a lăudat.

— Vellinga nu e muzical, am spus, dar nu mi-am dat seama dacă aceste cuvinte au sunat ca o scuză, sau ca o acuzare.

M-am hotărît să patinez cu ea o bucată de vreme în tăcere, pe lîngă împrejmuire, și între timp să strîng o rezervă de întrebări, de pildă de ce nu venise în seara aceea să bea cu noi un păhărel de vin. Dar nu, asta ar fi fost o nerozie de neiertat. Nu Chris, de data aceasta, ci propria mea experiență mă învățase că pe fete, deci și pe femeile tinere, nimic nu le supără mai rău decît să li se aducă aminte de întîmplări penibile, petrecute cu mai mult de o săptămînă înainte. În curs de o săptămînă se poate încerca, însă și atunci cu mare băgare de seamă.

În timp ce socoteam așa, și cîntăream, și chibzuiam, mi-am dat seama încetul cu încetul că, pentru prima dată de cînd nu mai eram copil, țineam aceste două mîini în ale mele, — aceste două mîini de femeie, de fată, care îmi fuseseră întinse, atît de spontan și de sincer, într-o dupăamiază caldă de vară, la Grădină, lîngă eleșteu. Nu puteam să-i cer : scoate-ți mănușile, pentru cutare sau cutare motiv. Nu puteam nici măcar să-i vorbesc despre Grădină, după ultima noastră conversație, care se sfîrșise atît de ridicol : conversația în care mă pusese cu botul pe labe. Să-i fi spus că sînt un fel de frate al ei ?... „O, Doamne, asta nu, mai ales asta nu", — am scîncit eu în sinea mea : „dacă fac o asemenea gafă, îmi dau singur o palmă..." La urma urmei, n-aveam decît prea puține subiecte despre care să pot vorbi cu ea fără să mă expun celor mai catastrofale urmări. Dar mîinile ei erau o realitate, și căldura mănușilor, și trupul ei înalt, de fată, inaccesibil, și tocmai prin înălțimea lui atît de fermecător. Diferența de înălțime de o jumătate de cap : asta

îmi gonea sîngele spre obraji și făcea, de o veșnicie, să-mi tremure picioarele. Afurisita asta de înălțime, afurisita asta de fată, care în viața ei se bătuse cu mai mulți băieți decît mă bătusem eu și toți prietenii mei la un loc. Băieților le dăduse cu piciorul în burtă, și acum cînta rolul Frasquitei din opera Carmen, și nu scăpa nici un prilej ca să mă pună la locul meu, și... ah, da, lucru foarte firesc, eram, bineînțeles, îndrăgostit de ea, fusesem întotdeauna îndrăgostit de ea, încă din ziua aceea călduroasă, cînd mă cățărasem, ca un cercetaș, pe un perete de stîncă, într-o lume mai mult sau mai puțin ostilă. Numai că nu știusem ; prozaismul vieții îmi ascunsese acest adevăr... Îndrăgostit de Trix Cuperus. Îndrăgostit de ea. Mi-am spus mie însumi acest lucru, foarte clar, ca să se înțeleagă bine că ceea ce conțin aceste cuvinte este adevărat.

— De ce ești atît de tăcut ?

În ochii ei a sclipit o clipă rîsul acela, pe care îl adoram, pe care îl adorasem dintotdeauna, rîsul acelor ochi umezi și reci. Și pentru prima oară am văzut că ridurile de pe față îi dispăruseră aproape cu totul și că era cu mult mai frumoasă decît înainte. Mi-am dres cu putere gîtlejul și totuși abia am izbutit să rostesc, cu o voce aproape fără sunet :

— Am băgat de seamă că de cîte ori îți vorbesc, mă repezi. Nu mă supăr, dar prefer să nu-ți mai spun nimic. Și așa, să patinăm pur și simplu împreună, e foarte plăcut.

Cu toate că mă uitam numai înainte, am băgat de seamă că mă privea dintr-o parte, mirată. Ce

vedea la mine ? În sufletul meu nu putea să citească. Putea cel mult să constate că, în ciuda vîntului de iarnă, nu prea mușcător, dar puternic, mă făcusem neobișnuit de alb la față, totuși nu chiar ca fratele meu Chris, dar destul de alb, pentru ca fenomenul să nu scape unei persoane care fusese frapată cîndva de obrajii mei roșii.

— Zi ceva, a spus ea.

Cînd am privit-o, ochii nu-i mai rîdeau. Erau atenți și nu reci de tot. Din ridul vertical dintre sprîncenele platinate mai rămăsese doar o umbră, iar buzele le ținea strînse, cu gravitate, poate și cam cu teamă.

— Cum te simți la mătușa ta ?

— Prost, a răspuns ea numaidecît. Nu sînt bună de nimic. Singurul lucru de care sînt în stare este să spăl vasele și să strîng de la masă fără să scap lucrurile din mînă. Mătușă-mea zice că ar trebui să mă fac ospătară, și poate că am să mă și fac, dar ea nu-mi spune asta decît la supărare. Nu fac nici o treabă, să știi. Citesc și mă plimb. Gătitul mi se pare îngrozitor, iar prietene n-am acolo. Mie viața nu-mi place decît dacă intervine ceva interesant.

— Atunci poate tot muzica de operă, am spus eu repede. Mătușa ta e o femeie chiar atît de plicticoasă ?

— Nu, eu sînt plicticoasă. Ea e foarte... Nostimă nu e cuvîntul potrivit ; mai degrabă originală, chiar cam trăznită. Uneori îmi face impresia să seamănă mai mult cu tata, decît cu mama ; nu ca fizic. Și totuși e o soră a mamei.

— Tatăl tău e desigur un om original, am spus eu, prudent. Cred că ții mult la el...

Fie pentru a face un gest scurt, categoric, fie pentru a-și da la o parte părul blond, care îi flutura în fața ochilor, a încercat să-și tragă mîna dreaptă dintr-a mea, dar a renunțat, cînd a văzut că o privesc așteptînd un răspuns. Acum patinam atît de încet, încît numeroși începători ne-au depășit, uitîndu-se după noi, speriați și curioși. Mă bătea gîndul să-i strîng mîinile : nu o strîngere de mîini banală și vicleană, ci o strîngere din ce în ce mai puternică, o strîngere care să-i inspire, în taină, încredere în mine, fără să-și dea prea bine seama ce se petrece. Am abandonat însă planul. M-am gîndit cît e de înaltă. S-ar fi putut apleca deasupra mea și aș fi avut loc în îndoitura trupului ei...

— Înainte da, țineam, a spus ea, uitîndu-se înapoi, pesemne după vreo cunoștință ; de altfel, ne salutaseră cîțiva patinatori. Și acum, dar nu-mi place că bea. Și ce e în stare să spună atunci... Dar despre asta prefer să nu vorbesc.

— Dar tatăl tău e o personalitate, și oamenii de talia lui...

— Sînt foarte demnă, Nol, a spus ea, cu un zîmbet, care putea să pară ironic, dar și trist. Știi, cred, cîți ani am și că eu... Acolo, la mătușămea, toată ziua umblă după mine bărbați, și nu de soi, nu de nasul meu... Dar n-are rost să vorbim despre asta.

— De ce ? Eu știu să-mi țin gura ! Să știi că sînt foarte rezervat, cel puțin cît tine...

— Eu sînt rezervată ?

Am așteptat o clipă.

— N-ai fost niciodată îndrăgostită ?

— La întrebarea asta nu răspund.

— Deci ai fost.

Altă așteptare. Și am gustat așteptarea.

— Eu nu.

Văzînd că nu reacționează la această mărturisire, am adăugat răspicat :

— Dar acum sînt.

Un grup de trei patinatori tineri se pregăteau să înceapă, pe ringul central, o întrecere, pe viață și pe moarte, în tricouri și chiloți. Distrați, ne-am plimbat privirile pe acest spectacol. Patinam tocmai la cotitură, unde gheața era mai sfărîmicioasă. Cu mișcări sigure, fără să șovăie și fără să devieze, Trix a trecut cu ușurință peste cîteva crăpături. I-am strîns mîinile, fără convingere. Era ridicol, tot ce-i spusesem, ce făceam, ce speram. Poate că nici nu eram îndrăgostit de ea. Mi se întîmplase des și apoi îmi trecuse, întocmai ca lui Cuperus, cînd se îndrăgostise de mama, sau de femeia brună sau mai știu și eu de cine. Chiar și povestea cu dragostea dintre Wessel Stegeman și Jantje de Ridder se isprăvise...

— Acum iar ai amuțit, a spus ea, după ce am trecut și al doilea cot al pistei.

— Ai fi putut cel puțin să mă întrebi de *cine* sînt îndrăgostit, — am spus eu, rece, dar însuflețit de o nouă speranță. Nu e un secret.

— De o colegă de școală.

— Da, de o colegă de școală, am răspuns eu, ironic. Zi mai bine că de una din școala primară. Sau de la grădiniță !

După o tăcere mai lungă, mi-a spus, cu un ton cam rigid, cam convențional și matern :

— Ştii că ai haz, Nol ? Sînt cu patru ani mai în vîrstă ca tine, aşa că pot să-ţi spun. De unde vrei să ştiu eu de care fete te îndrăgosteşti ?

— Fete, asta-i bună. Dar nu spun nimic. Dacă nu ghiceşti singură...

De ce n-a înţeles totul ? Tocmai pentru că avea acest instinct matern, care însă o înstrăina din nou de mine, am socotit că e aproape o prostie din partea ei să nu înţeleagă. Sau făcea pe proasta şi se juca pur şi simplu cu mine.

— Uite-o pe Frasquita noastră, uite, uite, uite !

Învîrtindu-se destul de sprinten în jurul propriei sale axe, un domn gras ne-a tăiat drumul. Era Dijkhuizen, înfofolit ca un explorator polar, avînd probabil brîie şi bandaje de cauciuc pe burtă. Deşi mă apucase pe mine de umăr, i s-a adresat Trixei :

— Am ceva să-ţi spun între patru ochi, fetiţo. Ceva despre muzica superbă pe care tatăl dumitale o pregăteşte cu bine cunoscuta lui pasiune. Nol, ţi-o aduc îndată înapoi.

Fireşte, n-am putut să mă împotrivesc ; asta ar fi trebuit s-o facă ea. Cu un zîmbet sarcastic, l-a luat de mîini pe grăsunul om de afaceri, ai cărui ochi mici şi pătrunzători, ocrotiţi de gene şi sprîncene stufoase, au început să lunece pe trupul ei. Era alb ca aluatul. Chris şi cu mine obişnuiam să spunem despre el că mai e în creştere. Numai nasul cîrn, simpatic, ca de copil, îi mai atenua întrucîtva grosolănia şi senzualitatea feţei. Datorită frunţii late, arăta mai demn de încredere cînd era fără căciulă.

X

Perechea abia formată a trecut de cîteva ori prin faţa mea. După zece minute n-am mai izbutit s-o descopăr pe Trix, dar pe Dijkhuizen da : discuta cu aprindere, cu alţi domni. Atunci am plecat acasă, destul de necăjit. Dar curînd mi-am dat seama că eu nu pierdusem nimic, că urîtul şi grasul Dijkhuizen nu cîştigase nimic şi că Trix trebuie să fi înţeles măcar ceva din ceea ce îmi umplea inima, chit că avea să uite din nou, aşa cum şi eu o uitasem pe ea atît de des, dar numai în aparenţă. Spre seară m-a frămîntat mult diferenţa de vîrstă. Cu patru ani mai mare (sau cu ceva mai puţin de patru ani : ştiam de la Cuperus cînd e ziua ei) ; dar într-un fel, această diferenţă, cu timpul, scădea, după cum şi în înălţime recuperasem aproape o jumătate de cap din diferenţă. Iar după doi ani aveam să fiu student, un domn în toată firea. Cel mai bun lucru era să aştept calm un alt prilej. După reprezentaţie, cînd avea să ajungă acasă, aş fi putut să-i scriu, ca s-o invit într-o excursie.

După ce m-am liniştit cu aceste planuri, şi cu altele, toate la fel de realizabile practic, m-am lăsat cu totul pradă sentimentelor şi am plîns din

nou în pat, — dar acum cu totul altfel decît atunci cînd mă părăsise Cuperus. Lacrimile acestea au curs fără să mă doară ochii ; mi s-au revărsat ca o ploaie de primăvară peste obraji şi au udat perna albă, pe care mai mult o bănuiam, decît o zăream de o parte şi de alta a capului meu nemişcat, ca pe o vagă zăpadă tîrzie. Nici un sughiţ, nici o mişcare bruscă. În odăiţa mică, luminată slab de felinarele de pe stradă, m-am simţit atît de departe de tot şi de toate, chiar şi de Carmen, şi de orice altă muzică, încît mi se părea că plutesc într-o singurătate care mă putea duce aproape de Trix Cuperus, cît de aproape doream şi, — ideea asta îmi revenea mereu în minte, — cît de aproape dorisem ani şi ani în şir. Cu răbdare, am scotocit în gînd aceşti ani, ca să găsesc solii marii mele iubiri. Nu i-am găsit ; nu erau acolo. Sau erau, dar se cereau transpuşi mai întîi în alt dialect. Era mai întîi deosebirea dintre marşul lui Sousa, care mă făcuse să-mi pierd capul în copilărie, şi al doilea *intermezzo* al lui Bizet, despre care Cuperus spunea, cu ton ameninţător, că pînă la urmă are să-l găsească mai de valoare decît orice compoziţie a lui Wagner. Erau apoi toate episoadele care se succedaseră, cu tîlc, fără întrerupere, în muzică şi în inimă. La început Clementi ; apoi un mic dans în Grădină ; apoi am iscodit de după o scară o fată înaltă, care cotonogea nişte băieţaşi, în numele onoarei tatălui ei jignit. Mai tîrziu a urmat împlinirea, au urmat dovezile. Cînd în seara aceea am vrut să mă tîrăsc în zăpada în care se întipăriseră urmele paşilor ei, ce alta era, decît dragoste ? Am început să filozofez : ceea ce numisem pînă atunci dragoste, nu fusese decît imitaţie : îi maimuţărisem pe adulţi. Marea mea dragoste, crescută în ascuns, nu păruse dragoste.

Deocamdată, întîlnirea de pe gheaţă nu avusese altă urmare decît că mă hotărîsem să nu ţin seama de sfatul lui Cuperus. Asta se datora şi faptului că doream să văd opera de două ori. La repetiţia generală aş fi putut urmări totul din sală, fără ca, totuşi, conştiinţa mea artistică să-mi interzică să stau în culise în timpul reprezentaţiei. Nu numai interesul pentru tehnica scenică şi dorinţa de a-i vedea de aproape pe Alice de Rato şi pe Ordelio, îmi sugeraseră acest nou plan, împotriva căruia profesorul meu n-a avut nimic de obiectat, dar şi gîndul că mă apropiam astfel de Trix, tocmai în seara care urma să se încheie cu un bal.

Repetiţia generală, la care am asistat împreună cu alţi vreo douăzeci de invitaţi, m-a ţinut într-o stare de uluială aproape neîntreruptă. Să urmăresc detaliile orchestrale, pe care mi le explicase Cuperus, să-l recunosc pe Parsifal, să deplîng lipsa lui si-bemol la sfîrşitul actului al treilea, mi-a fost aproape imposibil ; tot aşa, să critic „spaniolismele“, de care opera aceasta părea de fapt să fie plină, cel puţin în ce priveşte costumele. Începînd cu fanfara de circ din uvertură, muzica a avut asupra mea un efect pur şi simplu electrizant, pe care l-am resimţit în picioare, în ceafă, în stomac. Mintea îmi paralizase. Nu mai ştiam decît că totul trecea prea repede prin faţa mea, că aş fi putut să aud aceste sunete de douăzeci de ori la rînd, chiar dacă mueream înainte de a se termina. De cîteva lucruri îmi aduc aminte : în primul rînd, de seriozitatea lui Cuperus, care pă-

rea să țină strașnic în frîu orchestra și care respecta cu precizie partiturile cîntăreților, menajîndu-i însă, în mod vădit, pe Alice de Rato și, în mai mică măsură, pe Stegeman. Jantje de Ridder, cu cea mai blondă perucă din lume, dar nu prea convingătoare în pledoaria ei plină de simplitate și cucernicie, a avut mult de suferit de pe urma exigenței lui Cuperus. Al doilea *intermezzo* m-a mișcat mai puțin decît cîntat de Cuperus la pian. Pe Trix am urmărit-o destul de încordat, dar am încercat să mă mărginesc, pe cît posibil, la realizările ei artistice. Fiind foarte înaltă de statură, părea cam caraghioasă în costum spaniolesc, dar vocea ei, deși încă nu prea studiată, a fost o surpriză grozavă pentru mine. În schimb, jocul ei de scenă a fost slab, lucru lesne de înțeles, pentru că nu era de loc nimerită pentru un rol de gitană vulgară, certăreață și intrigantă, cu o statură care părea croită mai degrabă pentru Elsa, Eva sau Brunhilda. Observațiile n-au lipsit :

— Hei, Trix, trebuie să joci cărți, sau să dai în cărți. Nu m-ai văzut niciodată jucînd cărți ? Trage-le cu putere ! Ce-o să zică doamna de Rato despre tine ?

Aceste observații i-au oferit tatălui ei unul din rarele prilejuri de a-i mai vorbi ca unui copil și se vedea că-i face plăcere. După toate regulile, de jocul de scenă rigid al Trixei ar fi trebuit să se ocupe regizorul, care scotea din cînd în cînd capul, sceptic, de după o culisă. Era un individ vioi, spilcuit, cu înfățișare de coafor (îl mai văzusem pe scenă), cu părul pomădat, cu favoriți și cu niște mustăți pe oală. Stegeman, căruia îi

făcusem o vizită de bun-venit cu cîteva zile înainte, la hotel, a fost nostim de tot : s-a bătut cu un Escamillo invizibil ; pe Carmen din Amsterdam a ucis-o cu un număr inutil de mare de împunsături de cuțit, atacînd apoi, plin de morgă, lamentația finală, pe care o copiasem în limba germană din volumul meu cu opera Carmen pentru pian (de traducerea rușinoasă în limba olandeză n-am vrut să știu niciodată) : *„Seht mich hier blutgerötet ! Ja, ich hab' sie getötet ! Ach, Carmen ! Du mein angebetet Leben !"* [1], iar la sfîrșit s-a dus, optimist și bine dispus, lîngă Micaela lui, și a luat-o de mijloc. S-au înșirat cu toții la rampă și s-au înclinat în fața micului public ; printre ei era și Trix și chiar și cîțiva coriști, care nu putuseră fi goniți la timp. Cînd Cuperus a observat că Alice de Rato a rămas singură și-și scutură de praf rochia (numai ea nu repetase în costum), s-a urcat pe scenă, s-a apropiat de ea ca pentru a-i săruta mîna, dar n-a făcut altceva decît s-o atragă mai aproape de rampă și să se încline împreună cu ea, să se tot încline. Mult nu mai putea să stea cu ea, în seara aceea ; jumătate din oraș știa că renumita cîntăreață sosise la ora 7 și 15 și că urma să plece a doua zi, la ora 6 și 46 dimineața. Resemnarea cu care Caspers, instalat cu cîteva rînduri în fața mea, și-a lăsat binoclul să-i cadă în poală, avea ceva din rezerva bine chibzuită a vînătorului experimentat, la vederea unui vînat prea sperios sau prea rar. Judecînd după pieptul ei plin, cîntăreața nu mai

---

[1] „Iată-mă plin de sînge ! Da, am omorît-o ! Ah, Carmen ! Viața mea adorată !" (germ.).

era tînără, dar această impresie, eu, care mă socoteam acum un desăvîrșit cunoscător al scenei, am pus-o și pe seama lipsei de grimă, în ceea ce privea fața. Arătîndu-și într-una dinții sclipitori și dînd mereu din umeri ca să marcheze că are toane, a făcut din Carmen o femeie mai mult ușuratică decît fatală, deprinsă cu o legănare cam vulgară a șoldurilor și înzestrată cu o remarcabilă doză de nepăsare, care s-a manifestat, de pildă, în jocul de scenă absent, din duetul cu un Escamillo la fel de absent, și în tratamentul pur și simplu jignitor aplicat locotenentului Zuñiga, în actul al doilea. Acolo unde ar fi trebuit să-l ia peste picior și să-l tachineze, părea că nici nu-l bagă în seamă, lucru pentru care acesta trebuie să se fi plîns după reprezentație (Zuñiga era un zugrav, cu o voce de bas colțuroasă și spartă). Țigaretele le fuma destul de degajat, dar te așteptai s-o vezi după aceea că scuipă pe jos. Avea o voce excelentă. Prin oraș umblau zvonuri urîte despre moralitatea ei. Excese. Inimi frînte. Subminarea intenționată a unor legături de dragoste. Lesne de înțeles și neinteresant. Am plecat degrabă ; speranța mea, acum, era spectacolul și balul. Ce nostim : să văd că domnii Cuperus și Caspers, dacă nu se iau chiar de păr pentru Carmen, măcar se ocolesc și cîtva timp se urăsc. Mai mult decît atît nu-mi închipuiam că se poate întîmpla în legătură cu această rivalitate.

Dorinței de a-i trimite flori Trixei i-am rezistat. O singură dată, în cele patru zile dinaintea spectacolului, m-am dus să-l văd pe Cuperus. Mi-a deschis soția lui ; tușea groaznic. Primul

lucru pe care mi l-a spus a fost că Trix e plecată la mătușa ei, pentru cîteva zile, ca să pună totul la punct și să-și ia lucrușoarele. Deoarece pînă atunci nu-mi vorbise niciodată despre Trix, atitudinea ei m-a mirat în așa măsură, încît am uitat să întreb dacă domnul Cuperus mă poate primi. Am spus, cu glas tare, cîteva cuvinte amabile și am trecut pe lîngă ea, îndreptîndu-mă spre camera de muzică, a cărei ușă era întredeschisă. În cameră era întuneric și liniște. Fără să spună nimic, doamna Cuperus și-a băgat mîna prin crăpătura ușii și a aprins lampa (de cîteva luni, luminatul electric se generalizase în orașul W.), apoi a plecat, iar eu am intrat. Cuperus stătea în fața pianului, cu mîna sub cap, cu coatele pe clape. Fața lui era aproape de nerecunoscut. Cu toate că ținea ochii pe jumătate deschiși, nu m-a văzut, sau nu m-a recunoscut. Nu se mișca ; mîinile nu-i tremurau. Înainte de a pleca, m-am uitat repede în cameră după vreo sticlă, sau un pahar. Dar în cameră erau dulapuri încăpătoare. Mi-am dat seama că începuse să bea de unul singur. Dacă nevastă-sa l-ar fi știut că e în așa hal, nu mi-ar fi dat drumul în casă. Am plecat foarte deprimat ; doream, aproape, ca spectacolul cu opera Carmen să nu aibă loc. Asta era ; nu mă mai îndoiam ; îl cunoșteam : după trei săptămîni avea s-o uite pe Alice de Rato, dar acum era în stare să bea din pricina ei pînă la sinucidere. Ca o posibilitate foarte depărtată, mi-a trecut prin minte gîndul că și eu aș putea să beau pînă la sinucidere, peste cinci ani, sau peste zece, din pricina Trixei.

În seara spectacolului mă aflam la ora șapte și jumătate la intrarea micului teatru din localitate. Pe Alice de Rato o adusese Caspers de la gară cu un sfert de ceas înainte, cu mașina lui cea nouă, dar întîrziase din cauza ceței. Era o ceață deasă, care acoperea orașul, drumurile, chiar și linia ferată. După spusele cîntăreței, cu același tren ar fi trebuit să vină și Ordelio ; cu o seară înainte cîntaseră amîndoi în Traviata. Toate aceste amănunte le-am aflat de la tînărul Tjallingii, care stătea la intrare, cu o panglică pe piept. Mi-a spus :

— A uitat, bineînțeles. E încă și mai mare bețivan decît onoratul nostru dirijor. Ar fi trebuit să avem un înlocuitor de aici, din oraș. Wessel vede lucrurile în negru și are mustrări de conștiință că nu ne-a prevenit...

M-am grăbit spre scenă. Mi-a dat în gînd că ar fi trebuit să aduc flori. În seara asta mergea. Flori, cu o carte de vizită, iar pe cartea de vizită numai numele meu. Așa, ar fi fost obligată să-mi mulțumească...

Mulți figuranți veniseră și se aflau în culise, îmbrăcați în uniforme sau în costume elegante, cu fețele mîzgălite monstruos. Micul cor stătea în mijlocul scenei, discuta de zor și bătea din picioare ca să se încălzească. Pe fețele membrilor comitetului, cîți erau prezenți, — Vellinga, Caspers și alți cîțiva, — am observat, mai ușor decît pe fețele grimate, că se petrece ceva alarmant. Numai primadona, Alice de Rato, a trecut sprintenă pe lîngă mine, răspîndind un parfum pătrunzător, jucîndu-se cu evantaiul și strigîndu-i lui Vellinga :

— *Ce cochon, il est saoûl tout de même, monsieur, mettez-le dans un bain froid, ce toréro...* [1]

Caspers se uita la ea, calm. Nu era nevoie să fii mare cunoscător de oameni ca să-ți dai seama că nu căuta să intre în relații cu ea. Nu mult după aceea am văzut-o stînd de vorbă, foarte intim, într-o olandeză stricată, cu un tînăr mașinist, pe care-l împungea în coaste cu evantaiul. Cuperus nu se vedea nicăieri. Abia după cîtva timp am descoperit-o pe Trix cu vreo cîteva fete, toate grimate violent ; atunci am simțit brusc mirosul de grimă, care amintea de circ, un miros atotpătrunzător, atotstăpînitor. Umblînd uluit de colo pînă colo, ba ferind în lături, ba stînd pe loc și privind cum se transportă decoruri, am rămas mirat văzînd cît de jerpelite, rupte și crăpate erau și ce culori țipătoare aveau toate acele piese, care, împreună, alcătuiau ceea ce la repetiția generală păruse o piață, bine întreținută, dintr-un oraș spaniol.

Deodată s-a deschis larg ușa unei cabine. Din cabină a ieșit regizorul și s-a îndreptat spre scenă. În mijlocul cabinei gesticula un bărbat înalt, cu umeri largi, cu un pardesiu scump și cu guler de blană. În fața lui se afla Cuperus, iar în spatele lui, la o distanță ceva mai mare, Stegeman și Jeannetje, amîndoi în costume. Membrii comitetului, veniți încet-încet din diferite direcții, s-au grupat în fața ușii, formînd un șir neregulat, ca în fața unei camere mortuare : atunci am socotit că pot să mă postez și eu în spatele lor. Bărbatul

---

[1] Porcul... E totuși beat, domnule. Faceți-i o baie rece, toreadorului... (fr.).

înalt avea fața brună, unsuroasă, nasul mare și coroiat și gura lată, cu trăsături amare și sarcastice. Să fi avut vreo cincizeci de ani. Gesticula, vorbea, argumenta, dar nimeni nu-l auzea. Fenomenul ar fi putut să fie atribuit tevaturii de pe scenă, acordării instrumentelor în orchestră, bucuriei premature a unui membru al orchestrei, care repeta într-una, cu un instrument de alamă, motivul *Seguidillei* — dacă vocea lui Cuperus n-ar fi fost atît de clară :

— Trebuia să te duci numaidecît la doctor, domnule Ordelio.

— Avem aici un doctor de gît, de curînd, a spus Micaela, cu ale cărei cozi blonde, foarte groase, se juca Don José, dar e prea tîrziu acum, e opt fără cinci. Păcat... Cam neplăcut, după atîta osteneală...

Străinul gesticula. Ne-am mai apropiat de el și atunci Vellinga, cu un rînjet mirat și ironic pe față, a luat comanda. Acum am putut să mai înțelegem ceva din ce spunea :

— ... *déveine* [1]. Am ajuns aici încă de la cinci și jumătate. Un ceas am tot făcut gargară, la hotel, și mi-am pus comprese calde. Ce climă aveți aici ! N-am mai pățit niciodată una ca asta. Vă propun din nou să joc rolul și să-l recit. Voi, ăștia de-aici, ar trebui să vă mulțumiți și cu atîta.

Stegeman a rîs ; parcă ar fi nechezat :

— Ce trăznit...

— Nu-mi place tonul dumitale, a mormăit Cuperus, vorbe care l-au făcut pe Vellinga să pufnească în rîs, datorită involuntarului joc de cuvinte. Noi, ăștia de-aici, nu sîntem gunoi, domnule, și vă plătim.

— Manierele Marelui Cîntăreț, a spus Stegeman pe șoptite.

Celălalt, însă, a înțeles ce spune și s-a întors spre el cu iuțeala fulgerului :

— Leagă cățeaua, că de nu, ți-o leg eu ! Mucosule ! Mai bine ți-ai ține pliscul. Arăți ca un comis-voiajor spaniol...

Jeannetje și-a petrecut brațul, ocrotitor, pe după mijlocul lui Stegeman.

— Să fi luat aspirină, domnule Ordelio. Un cîntăreț nu răgușește dacă nu vrea...

— Nu știu ce e de făcut, le-a spus Cuperus membrilor comitetului, care acum trecuseră pragul.

— Uite ce e, domnilor, a spus cîntărețul, lăsînd să se înțeleagă, prin gesturi, că adresează cuvîntul atît lui Cuperus, cît și lui Vellinga, care zîmbea amuzat. N-am *nimic* împotriva acestui oraș. Asta în primul rînd. Găsesc că e un oraș admirabil. N-am răgușit într-adins ; cauza e această groaznică ceață a dumneavoastră. Sînt de acord să plec. În acest caz n-aveți obligația să-mi plătiți decît cheltuielile de drum și de cazare, iar *domnul* Stegeman n-are decît să-i joace și pe José, și pe Escamillo ; îi poate juca foarte bine. Din cînd în cînd, puneți-l pe ulcică ; atunci joacă și mai bine. Dar altceva voiam să spun : dacă doriți ca *eu*, prin *jocul* meu de scenă, prin *ținuta* mea, prin *concepția* mea asupra acestui rol, să procur auditorilor mai multă satisfacție artistică decît un *neisprăvit*, care ar vrea poate să mă înlocuiască, trebuie să-mi

[1] Ghinion (fr.).

oferiți o posibilitate. Pînă la prima mea intrare, am să fac într-una gargară ; vă promit ; poate că-mi mai revine vocea, înainte de sfîrșitul reprezentației. Nu vreau să forțez lucrurile, dar am să fac tot ce stă în puterile mele ca să vă ajut. Mai mult nu pot să vă spun. Aceasta e poziția pe care ar lua-o orice confrate, afară de maimuțoiul ăla în haine de om...

Mai mult n-a putut spune, într-adevăr, deoarece vocea i s-a spart, transformîndu-se într-un hîrîit iritat, iar ultimele cuvinte abia dacă s-au mai putut înțelege. Stegeman își aprinsese o țigaretă și încerca să sufle fumul înspre bolnav.

— Bine, n-avem încotro, a spus Vellinga, dînd din umeri. Eu am să informez publicul. Aprob această soluție. Nu e vina dumitale.

Ordelio a făcut o scurtă plecăciune, a suflat, a oftat și și-a făcut vînt cu două mîini pline de inele.

— Un doctor, a propus Dijkhuizen.

— Ăla nu poate vindeca răgușeala într-o jumătate de ceas, — a spus Caspers, întorcînd plictisit spatele, apoi s-a dat de-o parte, vioi, dar tăcut, ca să-i facă loc focoasei Carmen, care își agita evantaiul și care a țipat celor din cabină :

— *Hé, ce monsieur-là, est-il enfin capable de remplir ses devoirs masculins ?* [1].

—*Vieille canaille* [2], l-am mai auzit pe bariton bodogănind.

[1] Hei, domnul acela e în sfîrșit în stare să-și îndeplinească îndatoririle de bărbat ? (fr.).
[2] Canalie bătrînă (fr.).

În clipa aceea, toată lumea a început să se ocupe de opera Carmen, să alerge, să-și caute locul, să dispară de pe scenă. Cuperus s-a dus în fosa orchestrei. S-a auzit „prima sonerie". Alice de Rato îl ținea pe tînărul mașinist de la treaba lui. José a sărutat-o pe Micaela. Eu m-am lovit aproape nas în nas cu Trix, dar ea nu m-a observat. După o ușă închisă, răsuna gargariseala lui Ordelio. Deodată s-a făcut liniște în sală și am auzit din partea cealaltă vocea lui Vellinga :

— Doamnelor și domnilor, îmi revine sarcina de a vă aduce la cunoștință o veste neplăcută, și totuși îmbucurătoare. Scumpul nostru Escamillo, marele bariton Ordelio, ...sau bas cantabil, mi se pare, ...a sosit aseară răgușit... Răgușit, doamnelor și domnilor, iar pricina este această ceață nesuferită, care, după ultimele știri, a cuprins întreaga țară, deci și locul din care vine domnul Ordelio. Firește, în această situație, ar fi putut să facă stînga-mprejur. Dar domnul Ordelio nu e omul să facă una ca asta, să ne lase fără Escamillo, să ne lase să ne ducem acasă, în frig și pe ceață. Și cu toate că are un pic de temperatură și ar trebui de fapt să stea la pat, cu grog fierbinte și cu un roman polițist, pentru că nu e în stare să scoată nici un ton, nici o notă, s-a oferit să joace rolul, să-l vorbească, să-l *recite*, și între timp să facă tot ce se poate face ca să scape de răgușeală : gargară etcetera și bineînțeles că-i chemăm și un doctor. Domnul Ordelio este un mare artist, doamnelor și domnilor, dar nu e un vrăjitor în materie de medicină, și nici noi. Răgușeala e răgușeală. În orice caz, veți avea prilejul să gustați jocul lui de scenă,

lucru pe care nu-l puteţi vedea în fiece zi. Găsim că e neobişnuit de sportiv gestul domnului Ordelio, iar dumneavoastră, toţi, aşa cum vă cunosc, sînteţi de aceeaşi părere. Aşadar, vă rog să fiţi îngăduitori, şi totodată să apreciaţi... ăăă... sacrificiul domnului Ordelio. Începem numaidecît şi pot să vă asigur, doamnelor şi domnilor, că nimeni altul nu e răguşit. Vă mulţumesc.

S-a aplaudat, anemic. Mai tîrziu, unii au susţinut că din rîndurile de locuri ieftine s-a auzit ici şi colo cîte o tuse ironică şi cuvintele „banii înapoi". Imediat după aceea a fost atacată uvertura.

Stăteam în culise, îndesaţi unii în alţii, destul de intimidaţi. Ne era cu neputinţă să ne mişcăm dintr-un loc într-altul, — de pildă ca s-o privim pe Alice de Rato din spate, sau să vedem de aproape cum năvălesc pe scenă muncitoarele de la fabrica de ţigarete, — cu atît mai mult, cu cît regizorul ne împiedica orice deplasare, prin şoapte pline de mînie, iar cei cîţiva pompieri şi un poliţist, tot aşa, prin imobilitatea şi soliditatea lor. În schimb, era extrem de interesantă vederea de ansamblu asupra scenei, împreună cu fosa orchestrei şi cu un sector al sălii. Aşa, de exemplu, am văzut într-un spaţiu restrîns, extrem de individualizat, pe Micaela şi pe José, care îşi jucau rolurile plini de foc, şi totodată un braţ al lui Cuperus deasupra unui grup de suflători de lemn, dintre care tapiţerul tocmai îşi ducea la gură clarinetul, iar imediat în spatele orchestrei, rînduri de spectatori, care îşi suflau fără zgomot nasul, îşi mişcau capul, ca pentru a încerca să mă zărească, se aplecau spre broşura cu textul operei, se uitau după prieteni

sau prietene, sau, într-o atitudine binevoitoare, de largă expectativă, se lăsau furaţi de dublul miracol de dragoste creat de Wessel Stegeman şi de Jantje de Ridder.

Cel mai mult m-a captivat Alice de Rato. Cu toate că felul ei de a cînta nu constituia o revelaţie, era cu totul altă femeie decît cea de la repetiţia generală ; lui Stegeman i-a venit la fel de greu să-i ţină piept, ca şi zugravului Zuñiga, pe care Carmen l-a zeflemisit fără milă, l-a tachinat pocnindu-i din degete în faţa nasului şi l-a hipnotizat, aşa încît omul n-a avut de ce să se plîngă, după cum a şi povestit după spectacol. Cu vocea ei uşor voalată, dar puternică, cu şoldurile ei, cu mersul ei greoi şi vulgar, i-a eclipsat pe toţi cei de pe scenă, deşi arăta mai degrabă ca o patroană de bordel, decît ca o gitană care lucrează într-o fabrică de ţigarete. Limba ei era cam ciudată : un cunoscător a afirmat că nu e flamanda ; semăna vag cu olandeza ; hotărît, nu era franceza ; dar nu avea nici o importanţă, pentru că nici un spectator din sală nu ţinea să înţeleagă cuvintele, nici ale ei, nici ale celorlalţi. Dacă atacul fetelor de la fabrica de ţigarete împotriva colegei lor Carmen a fost un mic eşec, din cauza timidităţii fetelor, fuga gitanei Carmen peste podeţ, la sfîrşitul actului întîi, s-a transformat aproape în catastrofă, pentru că Alice de Rato s-a împiedicat de o scîndură şi era să cadă, fiind de felul ei cam corpolentă. Dar publicul a aplaudat furtunos, iar primadona a fost nevoit să apară de trei ori la rampă, ţinîndu-i de mînă pe ceilalţi doi solişti. Noi, cei din culise, am răsuflat uşuraţi. S-au schimbat strîngeri de mînă. Zuñiga şi-a îmbrăţişat soţia,

care apăruse dintr-o cabină, unde se retrăsese, dînd dovadă de un frumos spirit de sacrificiu, ca să se roage (cine știe ?) pentru succesul sau pentru sufletul soțului ei. Au venit ospătari cu ceai și cu alte băuturi. Dar foarte curînd am fost nevoiți să stăm lipiți de pereții reci și spoiți, sau de ușile cabinelor, ca să nu ne pomenim că ne vine în cap vreun panou din viitorul han al lui Lillas Pastia, sau vreo înjurătură a regizorului. Cuperus a rămas la locul lui.

Cu puțin înainte de terminarea schimbării decorului, s-a deschis violent o ușă, prin care au țîșnit claie peste grămadă patru sau cinci indivizi, apoi s-a arătat cîntărețul Ordelio, în costum de toreador. A atacat, cu o voce răgușită, dar puternică, renumita arie din actul al doilea, dar a clacat la al doilea la-bemol, după care, cu un patetic gest de deznădejde, a închis ușa la loc. A mai urmat un mic necaz cu lumina electrică, dar curînd după aceea s-a cîntat, s-a vorbit cinic și s-a bătut tamburina, într-un semiîntuneric pur sevilian. Rato mai mult își legăna șoldurile decît dansa. Gitanele se roteau și se răsuceau, așa cum li se arătase. Printre ele, Trix, travestită în băiat înalt, făcea sărituri îndrăznețe și pași mari. Apoi au urmat iar niște recitative și iată-l pe Ordelio că-și croiește drum cu pumnii spre scenă, unde sateliții lui îl așteptau timizi și fără făclii, acestea fiind interzise de unitatea de pompieri din localitate. În timp ce Escamillo era sărbătorit mai mult decît merita, m-am uitat atent la doi membri ai comitetului și le-am urmărit expresia feței. Calmul lor desăvîrșit m-a făcut să simt o anumită ușurare, pentru că n-aș fi vrut ca acest spectacol, în care

Cuperus pusese atîta suflet, să fie un fiasco. Nu mai era posibilă nici o îndoială că Ordelio se pricepe, răgușit fiind, să cucerească sala, cît timp mai are mîini și picioare. Sunetul care i-a ieșit din gîtlej era ceva între fredonat și șuierat, dar în schimb s-a mișcat de trei ori mai mult decît dacă ar fi cîntat, a sărit, a mers, s-a întors răsucindu-se din șolduri de zece ori mai repede decît s-ar fi răsucit Carmen dacă s-ar fi aflat cu adevărat în primejdie de moarte, a atacat cu cea mai mare iscusință un taur imaginar, a ucis alți trei tauri imaginari, a sărit peste un corn, a fluturat niște mulete roșii invizibile, le-a tîrît pe dușumele și s-a lăsat ovaționat și petrecut afară din scenă ca un veritabil matador, care a repurtat încă o victorie. În timp ce se cînta frumoasa *coda,* cînd marșul toreadorului, modificat armonic și cu acompaniament în *pizzicato* pare să pregătească, potolit și tragic, evenimentele viitoare, s-a auzit în sală un murmur binevoitor și aprobator (pentru aplauze la scenă deschisă, în orașul W..., temperamentul nu era de ajuns). Într-un anumit sens, se descurcase binișor înainte de pauză. Aspectul ridicol al răgușelii lui avea să se manifeste abia în duete : cu Don José, cu Carmen...

În timpul pauzei a apărut în culise un medic tînăr, pescuit din public, și a explicat că gargara nu ajută absolut de loc. Cînd a vrut să-i ia pulsul, baritonul l-a îndepărtat cu brutalitate ; doctorul a mai stat cîtva timp de vorbă cu Caspers într-un colț al cabinei arhipline, dînd în acest timp, distrat, cu piciorul în valiza lui Ordelio, aflată tocmai acolo. Au venit ospătari, cu băuturi calde și s-au auzit cele mai ciudate sfaturi, printre altele

unul, provenit din gura unui cunoscut pedagog de canto, care stătea în gazdă la cutare sau la cutare și care susținea că pentru voce nu există ceva mai bun decît ceaiul de mușețel. Au mai apărut și alți vizitatori din sală, așa încît Cuperus, cînd a venit și el, cu părul vîlvoi și cu un fular în jurul gîtului asudat, să arunce o privire, aproape că n-a mai putut să treacă. A fost întîmpinat de Caspers, care i-a petrecut brațul după umăr și, șoptind de zor, a plecat cu el în afara razei de acțiune a celorlalți membri ai comitetului. După cîtva timp, am fost martor la, poate, prima sa întîlnire personală cu Alice de Rato, dar întîlnirea n-a dus la nici un rezultat, deoarece cîntăreața se amuza întărîtîndu-l pe bolnav cu niște exclamații în franceză, limbă pe care profesorul meu n-o stăpînea. De văzut l-a văzut ; nu l-o fi disprețuit ca muzician, dar a uitat numaidecît de el. De altfel, după succesul primei jumătăți a operei, atmosfera ajunsese aproape exuberantă. Pe scenă dansau niște fete în jurul grăsunului Zuñiga, care bătea din palme, ca să le îndemne. Fiecare fredona, cînta sau fluiera cîntecul toreadorului, chiar și mașiniștii. S-a strigat : „Nu fumați ! Nu fumați !“ dar nu din cauza pompierilor, care au tolerat vrute și nevrute, afară de făcliile admiratorilor lui Escamillo, ci cu gîndul la răgușeala lui Ordelio. Cum să vindeci răgușeala într-o cabină ?

În timp ce o persoană necunoscută mă asigura că Ordelio, ca să combată răgușeala, trebuie tocmai *să cînte*, „să cînte ca de obicei, domnule, să-și gonească răgușeala cîntînd, să *nu*-și cruțe coardele vocale“ — Vellinga, rîzînd zgomotos, s-a desprins de un mic grup în apropierea căruia Trix

Cuperus stătea și se uita spre scenă. Fața ei era serioasă ; totuși, nu e exclus ca hohotele de rîs ale lui Vellinga să-i fi fost destinate și ei. Vellinga ținea în mînă un pahar mare cu grog aburind, pe care, manipulîndu-l cu iscusință, l-a dus în cabină. Ce s-a petrecut înăuntru, n-am putut vedea, dar judecînd după exclamațiile admirative ale celor din cabină, Ordelio, ajuns încet-încet în pragul nebuniei, trebuie să-l fi băut pînă la fund. Am perceput sunetul vocii lui, iar cuvintele lui au fost preluate de alții și reproduse cu evlavie : fusese rom cald, rom curat. Ce nu e în stare să dea pe gît un om ca să scape de răgușeală !? S-au mai auzit cîteva chiote, iar Alice de Rato a țipat :

— *Maintenant, mon vieux, tu peux séduire ta Carmencita !* [1].

Mașiniștii au montat ultimele piese ale creierilor munților, șovăind sub greutatea lor. Au apărut deodată grupuri de contrabandiști siniștri. Cuperus s-a dus degrabă la orchestră.

Al doilea *intermezzo* a sunat mai puțin curat, pentru că mulți dintre membrii orchestrei zăboviseră lîngă cabină, iar crosul peste scări și prin ușițe, ca să-și reia locurile, nu prea a contribuit la redarea prin muzică a acelui senin extaz de dragoste. Greșelile l-au enervat pe Cuperus, care a făcut tot felul de mutre și a șoptit printre dinți observații aspre, mai ales la adresa tapițerului, care la un moment dat și-a pus clarinetul în poală, a holbat ochii în sus și apoi și-a luat iar clarinetul. Chiar și în timpul muzicii fantomatice din scena contra-

[1] Acum, dragul meu, poți să ți-o seduci pe Carmencita ! (fr.).

bandiștilor, cea cu sextetul, — muzică neîntrecută pînă la simfonia a șaptea a lui Mahler, — orchestra a cam lăsat de dorit. Tot timpul tonuri neclare, intrări incorecte, triluri neglijente... Singurul lucru care nu m-a supărat au fost viorile false, pentru că după mine viorile sînt false de la natură, și pe deasupra fade. Nu știam că, în mijlocie, cam la atîta ne puteam aștepta din partea unei asemenea orchestre și credeam că ceea ce se petrece e un semn că opera e acum amenințată din două părți. Mi-a pierit tot cheful ; mă temeam, pentru Cuperus.

După *andante molto moderato*, aria morții eroinei, — arie atît de apreciată de Nietzsche (atacurile lui la adresa lui Wagner le-am citit mai tîrziu, într-o epocă sumbră din anii studenției), — în care Alice de Rato, brusc, și-a depășit cu mult nivelul de mitocancă din Anvers ; după veselul *tutti* în sol-bemol major, cu un pasaj intermediar în si-bemol major, unde terțele care își croiesc drum, strîns cromatic, sînt destinate, zicea Cuperus, numai melomanilor rafinați ; după sentimentalismul bine cîntat al Micaelei, singură cuc în munți ; după ecourile, venite, toate, din afara munților, și anume din orchestră, unde au dat greș ; după împușcătura trasă în Escamillo (nimeni n-avea încă habar ce mai e cu vocea lui), — a început duetul furtunos, care se încheie cu o încăierare. Mi-am propus să urmăresc numai muzica. În afară de începutul părții în două a patra, cea cu sextele disonante, pe care o știam pe dinafară (Cuperus mă pusese s-o cînt de cîteva ori, ca *adagio)*, era pe pagina precedentă, imediat după constatarea cinică a lui Escamillo : *„Carmens Liebe nie länger als sechs Wochen währt*[1], în orchestră, un *mi* de tranziție, de o rară frumusețe, care îmi scăpase la repetiția generală. Coloritul orchestral, în această scenă, era și el excepțional, după spusa lui Cuperus.

În timp ce Escamillo, răgușit, dar totuși ca bariton, nu ca vorbitor, și-a început, de bună credință, confidențele, atît de penibile pentru Don José, am izbutit să văd cîte ceva din cele ce se petreceau în jurul meu. Alice de Rato stătea în așteptare, la patru pași de mine, schimbînd șoapte cu tînărul mașinist. Fața lui Don José, palidă și mînjită cu grimă, se ivea din cînd în cînd din semiîntuneric. Pe Escamillo nu-l vedeam. Susținut de un acompaniament înțesat de greșeli și asperități, Stegeman s-a întrecut pe sine, așa încît a acoperit complet hîrîiturile marelui Ordelio, — gest nu prea colegial, poate, dar, avînd în vedere publicul, totuși justificat. *Mi*-ul de tranziție mi-a scăpat din nou ; poate că în ambele seri rămăsese necîntat. Au urmat sextele disonante. Și iar, mereu, acea diferență de volum, — enervantă, dar din punctul de vedere medical explicabilă, — dintre cele două voci. Acum îi vedeam pe amîndoi actorii, pîndindu-se reciproc, aplecați unul spre celălalt, cu cuțitele în mînă. Coroana pe dominanta *do*, — apoi putea să înceapă lupta pe *fa*. Împingîndu-se, nu prea energic, unul pe altul, adversarii au ieșit din cîmpul meu vizual. Mai aveau să treacă zece măsuri în patru a patra pînă să i se rupă lui Escamillo cuțitul, iar José să fie chemat la

[1] Dragostea Carmenei nu ține niciodată mai mult de șase săptămîni (germ.).

ordine de către Carmen. Apoi a răsunat vocea Carmenei, prea devreme :

— *Hélà !*[1]

Ce se întîmplase cu De Rato ? Muzica a continuat. În jurul meu s-a produs rumoare. Dar nimeni nu mai cînta ; orchestra ajunsese aproape la aria lui Escamillo, cînd Cuperus a ciocănit cu bagheta în pupitru. În sală s-a rîs. Baritonul răgușit și tenorul în mare formă, răcnind de mama focului unul la altul, cu mijloace vocale inegale, dezlănțuiseră mai degrabă ilaritate.

Pentru a descrie cele întîmplate pe scenă nu pot să fac apel numai la propriile mele impresii, nici la cele ale altora, dar după o trecere de timp a luat naștere — mai ales cu concursul lui Don José, care a mai rămas trei zile la W., ca să se lase consolat de către Micaela — o versiune mai coerentă și oficial acceptată. Ordelio avusese la el *navaja* veritabilă. Asta nu însemna nimic și nici Stegeman n-a susținut niciodată că arma aceea a constituit pentru el o amenințare directă. Dar numaidecît după *l'istesso tempo,* — începutul pasajului în fa-major, cu acordurile lui apăsătoare, sufocante, tot mai strînse, coborîtoare de la tonică la dominantă, la mîna stîngă (eu consultam tot extrasul meu de pian, în care tocmai la acest episod nu fuseseră creionate decît foarte puține indicații cu privire la orchestrație), Ordelio îi sărise de gît cu brutalitate cîntărețului mai tînăr, ținînd *navaja* între dinți, iar Stegeman, fiind pesemne înzestrat cu o inimă de iepure, se lăsase numaide-

[1] Hei ! (fr.).

cît trîntit la pămînt. După cîteva clipe, a dat și el cu picioarele. După alte cîteva clipe, s-au rostogolit amîndoi pe scenă, pe tăcute, dar în primejdie, pentru că atacatorul mai avea cuțitul la el. (Confiscat ulterior de poliție, s-a constatat că era foarte ascuțit.) Cel dintîi care a vrut să-i despartă a fost regizorul, dar o lovitură de picior a lui Escamillo l-a făcut să dea înapoi. Polițistul se ținea la oarecare distanță, — nu din lașitate, ci pentru că socotea că așa e piesa, — iar pe pompieri, înzestrați cu ceva mai mult instinct dramatic, i-au pus pe goană scînteierile cuțitului. Nici membrilor comitetului nu le-a prea plăcut *navaja,* cu toate că Vellinga, fostul fotbalist, era omul cel mai nimerit ca să scoată castanele din foc. Femeile au început să țipe. Întrucît scena rămăsese în semi-întuneric, nici un spectator n-a putut să-și dea seama de seriozitatea situației, iar ilaritatea a fost mai mare decît îngrijorarea.

Cînd Ordelio — care pînă la urmă s-a constatat că e beat mort, ceea ce pleda, poate, totuși, împotriva înclinării lui spre beție — cînd Ordelio a reușit să-l apuce pentru a doua oară pe Stegeman, Cuperus a sărit pe scenă și, în timp ce țipetele și răcnetele publicului sporeau în intensitate, a început să dea cu picioarele în Escamillo, tocmai cînd acesta se rostogolea sub Don José, care se apăra cu îndîrjire, și l-a tras în sus de vestonul lui de toreador, spunîndu-i brutal tenorului să iasă din scenă. De *navaja* n-avea habar. Nu se știe precis dacă bețivanul a mai vrut să-l înjunghie, dar Cuperus, turbat de mînie, nu i-a dat timp : l-a lovit cu pumnul stîng de vreo cîteva ori în obraz, după care spaima taurilor a fost luat și

cărat de pe scenă de către polițist, ajutat de pompieri și de cîțiva chibiți.

Pe Cuperus l-am văzut abia cînd s-a dus, scuturîndu-și haina lungă, spre rampa cu lumină difuză. Cerînd tăcere, printr-un gest poruncitor, făcut cu mîna, către sala zgomotoasă, — în care vreo cîțiva domni mai întreprinzători se și sculaseră în picioare, iar rîndurile cu locuri ieftine atacaseră melodia toreadorului, — a luat o poziție bățoasă, gîfîind cu putere și netezindu-și mustața. După ce i-a făcut cu ochiul semn să tacă unui membru al comitetului, care venise după el pe scenă, ezitînd, a început să rostească o alocuțiune, care la început a fost ascultată foarte calm.

— Doamnelor și domnilor, ați fost adineauri martorii unei scene extrem de regretabile. Domnul Ordelio s-a purtat atît de urît, încît *nu* mai e cazul să continue a-și juca rolul. Ne-ar putea primejdui viața. Ne pare nespus de rău, dar vom fi nevoiți să ne încheiem spectacolul...

— Banii înapoi! au urlat unii din fundul sălii.

— ...fără rolul lui Escamillo, acesta urmînd a fi auzit numai în acompaniamentul orchestrei și, după cum sper, în închipuirea dumneavoastră...

Ultimele cuvinte au sunat cam pretențios. Atunci s-a sculat în picioare un domn mai în vîrstă din rîndul al doilea, un fabricant de mobilă, căruia îi plăcea să ia cuvîntul la ședințe :

— Pardon, domnule Cuperus, domnul Vellinga ne-a spus că domnul Ordelio e răgușit și am și auzit că este. Dar numai răgușeala, ea singură, nu provoacă asemenea incidente...

— N-a fost răgușit, domnule, i-a replicat, cam brutal, Cuperus, simțindu-se o clipă descumpănit,

nu din pricina greșelii făcute, ci pentru că fusese atît de prost să-i răspundă fabricantului de mobilă (mai tîrziu, cînd mi-a povestit întîmplarea, mi-a spus că oamenii care, în momente hotărîtoare, se lasă tîrîți de sentimente, ar trebui exterminați) ; apoi a continuat : — Adică a fost el răgușit, dar a mai fost și beat, sau nebun de legat...

— Și tu ești beat !!!

Chiar în băncile cu locuri mai scumpe s-a rîs. Fabricantul de mobilă a luat loc, dînd din umeri ; la urma urmei, era un om bine crescut. În clipa aceea, tapițerul-clarinetist și-a pus capul pe parapetul de lemn al fosei orchestrei și a început să se strîmbe la public, trăgînd din cînd în cînd cu coada ochiului spre dirijor. Cuperus, cu pumnii încleștați, își morfolea mustățile.

— Aș mai vrea să spun că putem cinsti geniul lui Bizet mai bine decît prin jigniri personale. Ne-am dat foarte multă osteneală să pregătim această operă minunată...

— Bravo ! a exclamat o cucoană bătrînă, care părea să fie posesoarea unei excelente voci de alto.

— Și n-avem de loc poftă să lăsăm să ni se prăpădească toată munca din pricina unui saltimbanc din *Holanda,* care vine și el o dată pe-aici, în Nord...

Fusese o tactică bună a profesorului meu, ca dovadă că au izbucnit în toate categoriile de locuri aplauze furtunoase, amestecate cu strigăte de patriotism local. Cînd aplauzele s-au potolit, a spus :

— Continuăm, și sper că în mod demn — aici a aruncat o privire amenințătoare spre orchestră, unde cîțiva bătrîni imperturbabili stăteau de vorbă și rîdeau (comportarea tapițerului, de la extrema

stîngă, i-a scăpat din vedere) — *fără* Escamillo, dar *cu* spiritul marelui Bizet, care...

Aici a fost întrerupt de tapițer, care descoperise în sală, stînd pe locuri care nici măcar nu erau dintre cele mai ieftine, cîțiva prieteni sau membri de familie. Umorist din vocație, plin de ranchiună împotriva criticii dirijorului, s-a aplecat mult peste parapetul de lemn și a trîmbițat, cu mîna la gură :

> Toreador ! Ce taur, domnilor !
> Îngrozitor !
> E bun de abator !

La urmă, a tras un inimos : „bu-u-u-u !" Eu, foarte curînd după aplauze, ieșisem din scenă printr-o ușă dosnică, așa încît n-am mai auzit nici această performanță a tapițerului, nici ceea ce a urmat. N-a ținut mult. Caspers a izbutit, cu duhul blîndeții, să-l scoată din scenă pe Cuperus, care gîfîia și din cînd în cînd sughița de mînie neputincioasă, și să-l ducă în fosa orchestrei, unde tapițerul, începînd din clipa aceea, a cîntat disciplinat.

XI

Pentru mine, seara nu se încheiase. Întorsesem scenei spatele, pentru că nu-i puteam sări în ajutor lui Cuperus și totodată găseam că sînt mai puțin laș dacă dau protestului meu o formă net negativă, decît dacă urmez exemplul membrilor comitetului, care adoptaseră o poziție în doi peri. Am avut grijă însă să înjur în gura mare cînd am trecut pe coridor pe lîngă pompieri și cînd am coborît scărița. Mi-am dat seama ce însemna pentru el această dezamăgire, care venea colac peste pupăză după semi-eșecul lui față de Alice de Rato. Mai știam ce mîndru e și cum se fălea că nu fusese încă dovedit niciodată în public că e bețivan, nici atunci cînd întîmplător existase un motiv în acest sens. Dar n-aveam cum să-l ajut. Am hoinărit o jumătate de oră în ceață. Acasă nu voiam în nici un caz să mă duc ; prea mă mai ispitea încă balul. Aproape de sfîrșitul spectacolului, — moment pe care l-am calculat cu aproximație, în ipoteza că totul decurge normal, — am avut grijă să fiu din timp la vestiar, de unde îmi luasem mai devreme pardesiul și pălăria. Garderobiera mi-a spus că opera se va termina numaidecît și că vor pleca

mulți spectatori, dar că cei mai mulți vor rămîne, firește, pentru bal. Într-adevăr, în fața teatrului se aflau vreo cinci-șase trăsuri. Am ascultat amîndoi sunetele, înăbușite de uși, ale sfîrșitului radios al operei, acordurile finale, tragice și triumfătoare și, slavă Domnului, niște aplauze furtunoase, chiar de pe locurile mai ieftine, cele mai apropiate de ușa dublă. Cu mult înainte ca aplauzele să se potolească, această ușă s-a deschis violent, lăsînd să treacă o seamă de spectatori prost îmbrăcați, care, uitînd pe loc de vraja muzicii, au ieșit din teatru ca niște hoți. După cîtva timp au fost urmați de spectatorii înstăriți, care s-au revărsat în vestiar și de acolo, în continuare, la bufetul alăturat, ca să se recreeze. Un domn țanțoș a așteptat să i se dea pălăria și pardesiul și a ieșit în stradă, cu soția lui înfofolită în blănuri. Am zărit și familia primarului, însuflețită, în mod vădit, de aceleași intenții.

Tocmai voiam să-mi las din nou la vestiar lucrurile, cînd atenția mi-a fost atrasă de vocea unei femei, care striga afară, lîngă trăsuri. Mi s-a părut că recunosc vocea Alicei de Rato, pe care am văzut-o într-adevăr după cîteva clipe, într-un mantou mare, lîngă unul din vehiculele trase la intrare. Striga ceva spre stînga, și cînd m-am uitat într-acolo, tocmai venea, de după colțul teatrului, Cuperus, ținut de braț de către Vellinga, urmat de Stegeman, Jantje de Ridder și Trix, cîteși trei în costume sub paltoane, și cîteși trei de braț. Stegeman ducea o încărcătură de flori, desigur ale Jantjei și ale Alicei, iar pe după gît, o cunună, primită de el însuși. Trix își ducea propriile ei

flori sau poate cele ale tatălui ei. Afară de Cuperus și de Trix, m-au recunoscut numaidecît cu toții și m-au întîmpinat chiuind și agitîndu-și brațele atît cît au putut. L-am întrebat pe Cuperus cum a mers. Mi-a răspuns Vellinga, care părea să fi băut ceva. Mersese splendid! Ordelio, beat turtă, zăcea la hotel, cu un ochi învinețit de scumpul nostru *maestro*, cum îi spunea doamna Tjallingii („și cu o tăietură la mațe, făcută de mine", a completat Stegeman, mieros) și m-au întrebat dacă vreau să merg cu ei. Această propunere mărinimoasă a fost sprijinită de Alice de Rato, care m-a calificat *„ce joli garçon"* [1]. Se duceau să-i conducă spre casă pe Cuperus și pe Trix, „la culcare", a exclamat Vellinga. Cuperus, privind în gol, morocănos, s-a dus primul la trăsură. Birjarul a luat toate florile, ca să le pună lîngă el, pe capră. Stegeman și Jantje l-au urmat pe Cuperus, iar eu am rămas lîngă Trix, care nici nu se uita la mine. Nu știam ce să fac. Nu voiam să le stric cheful, dar n-aveam poftă nici să mă pomenesc antrenat, în tovărășia Trixei, într-o petrecere vulgară și să fiu, poate, plasat pe genunchii acestei ciudate Carmen, de care mofturosul Caspers se scuturase în mod atît de neelegant și care avea să-l facă, poate, pe Cuperus încă și mai nefericit decît era. Nici veselia zgomotoasă a lui Vellinga nu mi-a plăcut. Acesta mi-a spus că vor să treacă o clipă pe la hotelul italianului, ca să-i ducă aspirine, cu care prilej Don José are să-i facă o serenadă, dar părea că nu mă vede

[1] „Acest băiat drăguț" (fr.).

bine, parcă i-ar fi vorbit altcuiva. Trix s-a urcat în trăsură. Cînd De Rato a vrut să mă tragă şi pe mine, m-am opus, dîndu-i astfel lui Vellinga dreptul de a mă da de o parte, ca din nebăgare de seamă. De altfel, am socotit şi că e mai corect să nu mă duc cu ei, de vreme ce Cuperus nu mă invitase. Birjarul i-a împins în trăsură pe ultimii doi ; am văzut cum îşi pune mîinile lui mari, pe rînd, pe fundul doamnei De Rato şi pe cel al ziaristului, care avea cam aceeaşi circumferinţă, deşi proporţiile generale erau diferite. Încovoiaţi, au dispărut prin portieră. Era, întrucîtva, de mirare că nu i-am văzut numaidecît rostogolindu-se pe caldarîm, prin pardoseala trăsurii. Florile colorate de pe capră au fost învăluite de ceaţă, în care aveau să dispară în cel mai scurt timp. Din trăsură s-au auzit ţipete. După ce a pornit trăsura, le-am făcut semne cu mîna şi mi s-a părut că zăresc în ferestruica din spatele vehiculului o mînă care-mi face şi ea semne.

La bal am stat la taifas o oră cu mama, pe care n-am lăsat-o pînă nu mi-a povestit cum a decurs spectacolul după plecarea mea. Mi-a spus că Stegeman a jucat admirabil şi că soliştii au fost chemaţi de patru ori la rampă şi au primit cu toţii flori ; fiica lui Cuperus a primit — *nota bene !* — de la Vellinga, care i le-a adus personal pe scenă, iar Zuñiga de la nevastă-sa, pe care a tras-o cu mîna lui pe scenă, în ciuda împotrivirii ei, lucru lesne de înţeles, pentru că apăruse cu pantalonii bărbatului ei pe braţ, mai precis : cu pantalonii lui civili. José şi Micaela şi-au dat unul altuia flori, în ciuda faptului că, pentru a nu ştiu cîta

oară, planul lor de căsătorie ratase, iar din partea unui admirator rămas necunoscut a fost adusă pentru Ordelio o cunună, pe care Cuperus a azvîrlit-o, pe jumătate jumulită, membrilor orchestrei, cu toate că cei mai mulţi dintre ei îşi dăduseră toată osteneala. Propria lui cunună n-a vrut s-o primească şi a atîrnat-o de gîtul unui corist, dar coriştii aveau să i-o ducă acasă. Cu cît mai vesel şi mai ironic vorbea mama, cu atît îmi sporea întristarea, din mai multe motive, dar mai ales pentru că exuberanţa ei nu mi s-a părut firească. Această pălăvrăgeală plină de vioiciune ascundea oboseală, un soi nou de oboseală, pe care n-o mai văzusem la ea. Cînd am plecat, n-a încercat să-şi caute prietene.

La două zile după bal m-am dus la Cuperus acasă. M-a primit neprietenos şi mi-am dat seama că băuse. Faptul că mi-a fost aproape imposibil să-l fac să înţeleagă de ce plecasem de pe scenă (protestul nu rămăsese neobservat) dovedea mai degrabă distracţie şi apatie. Jacheta lui neagră de casă era plină de cenuşă de ţigară ; focul i se stinsese în sobă. Mi-a spus că după o lună împlineşte cincizeci de ani şi că se simte de şaizeci. Şi de ce ? Din pricina băuturii ! Apoi a izbucnit, a învinovăţit lumea, s-a deplîns pe sine, şi mi-a aruncat priviri saşii, pline de ciudă. De asemenea, m-a frapat că nu prea mă privea drept în ochi. Opera : adio ! Pe drept cuvînt, pe drept cuvînt, — cu un beţivan ca dirijor tot nu se poate face nici o treabă ! (Într-adevăr, strădaniile lui Vellinga de a face din W... un mic Bayreuth n-au fost continuate, în primul rînd pentru că domnul Caspers, care, aducînd-o pe Alice de Rato cu anu-

mite intenții, cumpărase mîța-n sac, nu mai voia să dea un ban, și ca el o seamă de alți bogătani ; viața muzicală din W... a început de atunci să lîncezească rău ; chiar și seratele părinților mei au avut de suferit.) Să fie făcut de rîs de către niște derbedei, de către plebea aceea murdară, el, Henri Cuperus, care ca dirijor de operă ar fi putut să facă o carieră din cele mai strălucite, dacă i s-ar fi oferit ceva mai multe șanse, ceva mai multă bunăvoință ! O carieră ca lumea, într-un oraș mare, — și s-ar fi ferit să aibă de-a face cu lepădături de teapa acestei Alice de Rato... (au urmat cîteva epitete, pe care nu le pot reproduce), de care el, Doamne iartă-mă, se mai și îndrăgostise ! Și toate astea numai pentru că locuia în provincie. Într-un oraș mare, la operă, vezi destule femei frumoase ca să n-ai nevoie să te îndrăgostești de una singură, și încă de ce fel !... Nu mai voia să-mi cînte. Pe Carmen o azvîrlise într-un colț. Puteam să mai iau lecții cu el, dar să știu că e un om complet *deziluzionat ;* dacă asta este de natură să mă inspire, *à la bonheur* [1]. Cînd l-am întrebat de Trix, a început să înjure și să suduiască, fără să-și îndrepte măcar ochii înspre mine. Stătea pe jumătate cu spatele la mine, cu obrajii căzuți ; mustața își tremura. Mi-a spus că Trix e o aiurită. Că și-a pus în așa hal la inimă cele întîmplate, încît s-a dus înapoi la mătușă-sa. Că nu mai vrea să cînte niciodată și nu vrea să mai dea pe-acasă decît o zi pe lună... Atîta osteneală pentru nimic... Mîinile i-au lune-

[1] Cu atît mai bine (fr.).

cat, agitate, pe jachetă ; vocea i s-a stins. Mi-a dat în gînd că a ghicit, poate, ca și nevastă-sa, care sînt sentimentele mele. Cînd am plecat, abia dacă mi-a dat bună-ziua.

În timpul primei mele lecții, cu care prilej mi-a cerut scuze, m-am ferit să mai întreb de fată, cu atît mai mult cu cît îmi pusesem în gînd să-i scriu. Pentru scrisoarea aceea făcusem cel puțin zece ciorne, unele dintre ele pe patru pagini ; pînă la urmă comprimasem totul în zece fraze și, văzînd că nu primesc răspuns, mi-am mai făcut singur reproșuri, că aș fi fost prea rece și prea neclar. În scrisoare nu pusesem aproape nimic altceva decît că vocea ei m-a delectat peste măsură și că speram să ne mai întîlnim, — „ca atunci, pe gheață", adăugasem eu. Scopul meu era destul de transparent, dar era cu neputință ca Trix să-și dea seama din scrisoare de intensitatea, de felul și de căldura afecțiunii mele. Și nu avea nici un indiciu, nici o dovadă, că nu eram îmboldit de o ușurință pre-studențească, înveșmîntată în întorsături de frază corecte.

Cuperus a început să resimtă urmările viciului său. Cînd îmi arăta cîte o notă, mîinile îi tremurau. Se neglija, așa încît a ieșit la iveală că mustața îi încărunțise, iar barba îi albise. O singură dată a avut în prezența mea un acces de furie, mi-a arătat, rîzînd batjocoritor, cununile vechi de pe pereți, și pe cea nouă, cu panglici roșii lucioase, și s-a sculat de pe scaun ca să le dea jos de pe pereți și să le azvîrle pe fereastră. Cînd i-am barat drumul, a început să mă înjure. Văzînd pe fața mea cît sînt de hotărît, s-a dus, cu capul plecat, spre pian, unde a încercat să aprindă o

țigară de foi, stricînd în acest scop o groază de chibrituri. S-a dus în tăcere la fereastră și a aruncat afară țigara, apoi am făcut cu el, timp de o jumătate de oră, o lecție normală.

Totuși, nu mi-am dat seama de ce era atît de amărît. Înainte de dezamăgirea cu Carmen nu manifestase nici un fel de ambiție de a deveni un mare dirijor de operă. Pe Alice de Rato puteam s-o scot din cauză : Cuperus nu fusese îndrăgostit decît de portretul ei, vechi poate de cincisprezece ani, și de faima ei. Trix ? Firește, nu era exclus să-i simtă lipsa dintr-o casă în care trăia cu o femeie din zi în zi mai tăcută, mai surdă, mai slabă, mai coaptă pentru azil sau pentru sanatoriu. Într-un rînd a făcut aluzie la o dragoste nefericită din tinerețe ; chiar și din spusele lui în legătură cu gustul lui muzical se vedea că pornise pe drumul către trecut : un timp, din nou Wagner, apoi o izbucnire violentă, cum că muzica lui Wagner nu trebuie ascultată fără voci omenești și fără scenă, și în cele din urmă o întoarcere tîrzie și nu prea glorioasă la triadele pure folosite în formă de arpegii de către Liszt.

Anul care a urmat a fost cel mai calm, ba chiar cel mai fericit din viața mea. Frămîntării mele sentimentale îi dădeam denumirea de „dragostea mea cea mare" și eram convins că am s-o revăd pe Trix, dar nu voiam să iau nici o inițiativă înainte de bacalaureat. Mi-am interzis mie însumi să fac uz de zilele puține și rare în care era acasă și pe care le-aș fi putut afla ușor de la tatăl ei. Trebuia să scap mai întîi de școală. Devenisem un tînăr sănătos și rumen la față, cu umerii lați, foarte atașat de mama (a cărei roșeață

din obraji nu mai era cea de altădată) și înzestrat cu o remarcabilă capacitate de a mă stăpîni și de a aștepta cu răbdare ceea ce pe alții îi face să se năpustească. S-ar putea ca cititorul acestor rînduri să mă vadă într-alt fel, dar eu mă refer mai ales la acel unic an fericit, care a luat sfîrșit într-o zi caldă de la sfîrșitul lui aprilie. Cu trei zile înainte împlinisem nouăsprezece ani.

În seara aceea m-am dus la Cuperus, la lecție. Lecțiile de după-amiază fuseseră de mult abandonate, pentru că nu ofereau destule posibilități de a face „muncă suplimentară". Un vînt călduț mă mîna, cu rafale prietenești, spre strada aceea liniștită, pe care părea, cum păruse întotdeauna, că ard mai puține felinare decît aiurea. Îmi aduc aminte de ecoul pașilor mei, reflectat de casele de peste drum. Nu era lună. Nu mai rămăsese decît o slabă urmă din atmosfera apăsătoare a începutului de primăvară, cu miresmele ei și cu sunetele ei mereu altele. Încă de departe l-am auzit pe profesorul meu cîntînd la pian ; cînd am ajuns în fața ușii, am recunoscut muzica. Era al doilea *intermezzo* din Carmen, pe care el îl numise cîndva „muzică de dragoste". Dar îl cînta cu totul altfel decît cu un an și jumătate înainte. Firește, m-a impresionat, — poate pentru că îl cînta tocmai el, și deci părea că-și învinsese aversiunea față de această operă, — dar abia mai tîrziu mi-am dat seama în ce constă schimbarea. Folosea foarte puțin pedala, iar *tempo*-ul era ceva mai mișcat. A sărit aproape întreaga pagină a doua, afară de *coda*. Ceea ce a rămas era o bucată cu sonoritate senină, în chip de *rondo*, invariabil în mi-bemol major, fără modulațiile și fără

accentele fascinante, pătimașe, de pe pagina a doua. Impresia copleșitoare pe care mi-a făcut-o, în seara de primăvară, această transformare diafană, purificată la extrem, putea fi însă atribuită în primul rînd *tempo*-ului adoptat de el pentru *coda* : mai lent, mai larg, nu ca o manevră sentimentală, ci, chiar începînd cu prima notă, ca un coral sublim, nepămîntesc, în care doimile erau accentuate ca un *cantus firmus*, iar singura disonanță aspră era mai dătătoare de fiori decît orice altceva pe lume. Ultimele trei măsuri le-a eliminat, *staccato*-ul în mi-bemol major s-a accelerat, și totul a reînceput de la cap. Prin perdea am văzut că stătea în întuneric.

Între timp mă așezasem pe scară și ascultam, cu capul rezemat de muchea tocului ușii. N-a făcut greșeli ; pesemne că studiase bucata zile, poate și nopți la rînd, pe tăcute, așa cum acompaniase cîndva, din altă cameră, liedul lui Wolf, cîntat de mama. Cînta atît de puțin *legato*, încît suna mozartian, și aproape neomenesc de rece, mai ales datorită acelor repetări monomane. Sentimentul se găsea numai în note, nu în degetele care mîngîiau, stăruiau, încetineau. Oare să fi fost acesta un adio singuratic, o despărțire de opera Carmen ? Dar el știa că eu pot veni în orice clipă, — ceea ce făcea ca felul lui de a cînta să fie și mai neomenesc, și mai răscolitor, elementar ca un cristal, care, clipocind încetișor, se rostogolește pe un povîrniș stîncos, fără să ajungă vreodată în fundul prăpastiei, oprindu-se din cînd în cînd, ca să respire, pe platformele înguste dinaintea sfîrșitului, care nu e un sfîrșit. Atîta timp

cît mai trăia Cuperus, mai era cu putință un spectacol de operă. Muzica aceasta mi-a pus un nod în gît și mi-a întors gîndul spre trecut, spre un trecut vechi de un an și mai bine : culorile calde, voioșia figuranților, dragostea copilăroasă și totuși, din alt punct de vedere, mișcătoare, neamenințată de gitane, dintre Micaela și Don José, care iarăși nu scrisese șase luni ; și, mai ales, mirosul de grimă, acea murdărie divină a scenei, chiar și vocea voalată a Alicei de Rato. Muzica operei Carmen. Tribunul Henri Cuperus, hulit de propriul său popor, dar pe care îl domina totuși din punct de vedere spiritual. Totul aparținea trecutului. De acum înainte aveam să asist numai la reprezentații ireproșabile ale operei Carmen, fără tapițeri care să-și bată joc de propriul lor dirijor, fără toreadori răgușiți și beți turtă, ci numai cu domni corecți și *navajas* de recuzită.

Lemnul de care îmi rezemam capul nu mai era rece. Pale de vînt treceau pe lîngă mine, dar nu le-am băgat în seamă. Niște pași care se apropiau nu m-au trezit, decît în parte, din reveria mea melancolică și nu m-am speriat cînd o persoană înaltă s-a oprit brusc în fața ușii. Ca prin vis am văzut o sacoșă, din care scoteau capul cîteva obiecte. Abia cînd a îngenuncheat lîngă mine, m-am uitat la ea ; dar n-am mai avut nici timpul, nici puterea să-i spun că muzica aceea (care cu o clipă înainte se oprise brusc) mă făcuse să stau pe scară ca un vagabond istovit, pentru că de cum și-a lăsat sacoșa jos, mi-a și pus brațele în jurul gîtului și am auzit-o că-mi șoptește :

— De ce plîngi, Nol ?

— Nu poţi să vezi că plîng, am mormăit eu.

Nu ; dar putea să simtă, cu mîinile ei ; la asta nu mă gîndisem. Am cuprins-o şi eu cu braţele şi i-am spus că nu pe ea o aşteptam, că nici nu ştiam că se afla în oraş, dar că o iubesc, atîta tot.

Cu o putere, a cărei impetuozitate m-a zăpăcit, m-a tras spre ea. Aproape că m-a durut cînd m-a strîns.

— Şi eu pe tine, a şoptit ea cu patimă.

— Te-am iubit întotdeauna.

În clipa aceea s-a aprins lumina în cameră şi am auzit paşii lui Cuperus ; am vorbit mai repede :

— Dar pot să trăiesc fără tine, dacă trebuie. Am dansat împreună, în copilărie...

— Şi eu pe tine, întotdeauna.

N-a sunat ca un ecou, ci cald şi din suflet. Ne-am sărutat şi am ciulit urechile la paşii din cameră. Ea a fost aceea care m-a tras în sus, ca să mă scol în picioare.

— Nu întotdeauna ; în copilărie nu încă, am şoptit eu, cînd am fost amîndoi în picioare : nu mai voiam să cred şi în alte minuni.

— Poate, a spus ea, aproape imperceptibil, luîndu-şi sacoşa şi pregătindu-se să vîre cheia în broască. Sau poate cînd ai adus banii aceia. Fii atent, nu uita : mîine seară, la nouă fix, aici pe stradă ; ai să mă vezi ieşind din casă. Mîine seară.

Am repetat :

— Mîine seară la nouă.

După ce mi-a şters faţa cu batista ei, m-a luat cu ea în casă. Batista mirosea a proaspăt, fără nici o urmă de parfum.

Eu eram fără pardesiu şi în capul gol. Trix a rămas cu mantoul pe ea, iar pălăria şi-a pus-o pe jos, lîngă sacoşă, din care ieşea gîtul unei sticluţe farmaceutice, capsulată cu hîrtie de staniol albăstrie. Gestul acesta a fost, poate, un semn de uluială, dar nu s-a putut observa la ea nici cea mai mică tulburare cînd am apărut amîndoi, unul lîngă altul, în faţa lui Cuperus. Acesta aştepta în camera lui, acum luminată ; stătea lipit de pian şi se uita la noi. Trix n-a spus nimic şi a rămas nemişcată, cu ochii aţintiţi spre el. Cînd i-am dat „bună seara“, a lăsat ochii în jos şi, cu un gest stîngaci, m-a poftit în cameră. Cu toate că Trix şi cu mine nu ne ţineam de mînă şi nici nu stăteam izbitor de aproape unul de altul, această intrare împreună, la începutul unei lecţii, a fost atît de grăitoare şi poate atît de sfruntată, încît o oarecare rezervă ar fi fost de înţeles la orice tată. Dar Cuperus a exagerat, pentru că n-a spus nici un cuvînt şi n-a făcut nimic altceva decît să evite ochii Trixei, care rămăseseră aţintiţi spre ai lui. După ce i-am mai spus cîteva cuvinte despre vremea frumoasă de afară, am privit-o pe Trix. Faţa ei îmbătrînise. Dar liniile pe care experienţa de viaţă i le desenase pe frunte, m-au încîntat în aşa măsură, iar diferenţa de vîrstă mi-a produs un asemenea sentiment de mîndrie, încît nu m-am mai gîndit la Cuperus, la grosolănia lui, sau la nedumerirea lui. În sfîrşit, Trix s-a întors şi a ieşit din cameră, spunînd :

— Mă duc la mama.

Faptul că nu aveam note cu mine era un semn că în seara aceea doream să-mi cînte el. Despre *intermezzo* n-am vrut să vorbesc ; o privire arun-

cată spre pian îmi fusese de ajuns ; extrasul pentru două mîini al operei Carmen nu era acolo. Cînd i-am oferit o ţigaretă, a refuzat, şi nici n-a aprins o ţigară de foi. S-a mai învîrtit prin cameră, a mai mutat din loc nişte note, a vorbit despre Wagner, pe care l-a luat iarăşi la refec, — pe masă se aflau patru volume roşii cu colecţia completă de *Musikdramen* [1], — şi m-a întrebat dacă simt ceva pentru Bach. Apoi iar a tăcut. Sînt sigur că era treaz. După un timp a spus :

— Uitasem să-ţi comunic că Trix vine pentru două zile acasă.

— Am întîlnit-o în faţa casei, i-am răspuns eu, fără să mă tulbur.

Atitudinea lui, oricît de şovăitor, de nesigur, m-a privit, m-a lăsat relativ rece. Cauzele nu mă interesau : eu trăiam în seara următoare.

— Da, aşa trebuia să fie, a spus el, ca şi cum întîlnirea de pe scară ar fi fost de o importanţă hotărîtoare pentru viaţa noastră a tuturor ; apoi a pus un volum roşu pe suportul de note al pianului, dar nu l-a deschis. Wagner, mă rog. Priceput în toate artele ; asta a moştenit-o desigur de la socru-său... Acelaşi lucru. Pînă la urmă am să mă apuc de Bach ; ăla, cel puţin, nu e un... Orice altă muzică e o porcărie. Brunhilda, Isolda, Carmen... — pronunţa numele de parcă i-ar fi fost silă de ele... — Şi să n-o uităm pe Kundry, scîrba aia...

— Nu cumva v-aţi făcut anti-feminist ?

[1] Drame muzicale (germ.).

— Un bărbat nu e niciodată unicul. Asta o spun aşa, în general.

M-a privit o clipă de sub sprîncenele lui stufoase, străbătute de vine sure ; curbura spatelui lui putea fi socotită aproape umilă.

— Întotdeauna se iveşte unul pe care nu l-ai aşteptat. Kundry..., nici măcar nu era cea mai rea dintre ele, pentru că fusese vrăjită... Kundry... Ce voiam să spun ?... La ea toate erau pe dos. A fost salvată, chipurile, dar atunci s-a zis şi cu dragostea. Tîrfe...

— Din altă operă am aflat că un bărbat trebuie să aibă grijă să nu fie niciodată inferior altui bărbat.

I-am spus ce mi-a venit la gură, deşi eram într-adevăr de părere că Don José făcea mai bine dacă-l ucidea pe Escamillo, decît s-o ucidă pe Carmen.

— Zău ? m-a întrebat el, cu o nuanţă de ironie în voce.

— Eu aşa cred.

— Un bărbat este întotdeauna inferior tuturor celorlalţi bărbaţi şi celorlalte femei, pentru că e singur, a spus el, şi numaidecît după aceea a adăugat : Bach.

A început să cînte pe dinafară, neglijent şi cu prea multă pedală, bucăţi izolate din Suitele Engleze. Ca organist trebuie să-l fi interpretat des pe Bach, mai mult pentru sine ; în închipuirea mea l-am şi văzut stînd în faţa orgii, într-o biserică de sat, goală, cu o aureolă de lumină albă ca varul, cu capul plin de visuri de faimă şi de onoruri, dar lipsit de aprecierea sătenilor şi cu inima la o fată frumoasă de negustor, de care se crede

îndrăgostit. M-am simţit superior lui. În minte mi-a încolţit pentru prima dată un gînd, pe care l-a precizat mai tîrziu: că oamenii de felul lui Cuperus trebuie să se îndrăgostească de cîte o femeie la fiecare trei luni, numai ca să intre în contact cu o societate din care erau excluşi irevocabil. În privinţa aceasta, văzuse just: dacă ar fi fost numit la Amsterdam în fruntea unei opere, n-ar fi avut nevoie să se îndrăgostească decît mult mai rar, sau chiar de loc. N-a fost o seară plăcută, nici măcar instructivă. A rasolit ceva, iar la urmă, cuprins de apatie, s-a apucat să cînte cea mai plictisitoare sonată a lui Beethoven (opus 31—1: nici un pianist care se respectă n-o cîntă pînă la fermecătorul *rondo).* Ceai nu s-a adus. Cele două locatare parcă s-ar fi făcut nevăzute, aşa era de linişte în casă.

În seara următoare am aşteptat o oră în zadar. N-avea nici un rost să sun. Am înţeles că plecase. În timp ce mă întorceam încetişor spre casă, mi-a dat pentru prima dată în gînd că fericirea mea s-ar putea sfîrşi, pentru mulţi ani, ceea ce m-a mirat. Mirarea aceasta nu avea însă un caracter neplăcut; eram sigur că, fiind tînăr, voi putea îndura orice lovitură. Dar cît ţine tinereţea?... În ceea ce priveşte purtarea Trixei, aveam de ales, ca explicaţie, între: o nestatornicie vecină cu ridicolul, dar care pînă atunci nu se manifestase niciodată; influenţa tatălui ei, care însă nu avea de loc priză asupra ei şi căruia nu i-am putut descoperi nici un motiv plauzibil; şi, în sfîrşit, mentalitatea tipic provincială a fetelor, care lasă un admirator să vină degeaba la întîlnire, iar în seara următoare sînt la fel de drăgăstoase

şi de prietenoase cum ar fi trebuit să fie cu o seară înainte. În multe cazuri, o asemenea mojicie n-are nici măcar legătură cu „punerea la încercare"... Stăpînit de acest gînd, mi-am zugrăvit-o în minte pe Trix cît mai nefavorabil cu putinţă şi am avut apoi o noapte destul de liniştită. În dimineaţa următoare am găsit lîngă farfuria mea o scrisoare.

„Dragă Nol,

Trebuie să mă ierţi că n-am venit. E mai bine aşa. Din ceea ce am spus nu iau nici un cuvînt înapoi, dar între noi nu poate fi nimic; îmi dau seama abia acum. Tu nu ştii nimic despre mine. Uită-mă; dacă pleci la universitate, n-are să-ţi fie greu.

A ta

Trix."

„Între noi nu poate fi nimic; ce frază tipic provincială!" — am mormăit în sinea mea, în timp ce farfuria şi lucrurile din jurul meu parcă se făceau tot mai mari, mai vaporoase, într-o înlănţuire de jocuri de lumini, cu efecte de prismă. Am împăturit scrisoarea, — o scrisoare fără indicarea expeditorului pe plic, — uitîndu-mă ţintă la mama, care nu văzuse nimic.

XII

I-am răspuns cu întoarcerea curierului, politicos și plin de înțelegere ; punctul culminant al scrisorii a fost un comentariu referitor la afirmația ei că „nu știu nimic despre ea“, ceea ce, după mine, era, bineînțeles, foarte ușor de remediat. I-am scris că nu aștept răspuns, că trebuie să-mi dau mai întîi bacalaureatul și că apoi, peste vreo trei luni, după ce am să mă instalez în orașul universitar, am să-i mai dau de veste. Declarațiile de dragoste le-am lăsat de o parte. Îmi venise ideea că aș putea avea un rival, un om pe care ea nu-l iubește sau măcar pe care îl iubește mai puțin decît pe mine (sau eventual la fel ca pe mine, sau mai mult : inimii femeiești îi atribuiam toate complicațiile posibile, de care aflasem din romane), dar care vrea și poate s-o ia de nevastă, lucru pe care ar putea să-l indice cuvintele „nu poate fi nimic între noi“ din scrisoarea ei precum și anumite afirmații ale lui Cuperus, despre imposibilitatea dragostei neîmpărtășite. Dar cu cît analizam mai mult problema, cu atît mai de neînțeles devenea atitudinea ei ; singura mea certitudine era amintirea acelui sărut, schimbat pe strădușa liniș-

tită, miracolul de care avusesem parte într-o clipă în care nici nu mă gîndeam la ea.

După ce am cîntărit bine lucrurile, i-am povestit totul mamei, soluție care de obicei e o prostie, dar care în cazul acesta era justificată de faptul că dragostea mea, obiectiv vorbind, era fără speranță. În afară de aceasta, am avut grija să prezint situația ca o „dragoste de tinerețe“, așa încît puteam oricînd să mai dau înapoi, dacă mama ar fi rîs de mine. Convorbirea n-a ținut mult și a constat, din partea ei, în principal, din comunicarea destul de senzațională și, după părerea mea, nesinceră, că știa asta de mult. Mi-a spus că după un an vom vorbi mai serios ; părea că și ea se aștepta ca universitatea să aibă drept urmare o completă prefacere a firii mele, eventual cheltuind tot atîția bani în scopuri sexuale ca pentru Chris, care, în sensul strict al cuvîntului, nici măcar nu profita personal de ei. În epoca aceea, mama era foarte liniștită și distrată, iar faptul că vorbea cu tata mai îndelung și mai confidențial decît oricînd înainte, a fost în ochii mei un simptom nefavorabil pentru amîndoi, — nu știu nici eu de ce.

Tata a început să îmbătrînească repede. S-a împăcat cu meseria aleasă de mine, după el vecină cu vulgaritatea, și se purta destul de prietenos cu mine, dar păstra tot timpul o distanță, care nu exista aproape de loc între Chris și el. Cu Chris se angaja bucuros în discuții juridice, sucind și învîrtind fiecare problemă, ca un cîine care nu se mai satură rozînd cele mai vechi și mai golașe oase găsite în grădină. La noi în casă nu se mai făcea muzică, decît rar ; doar eu mai făceam

uneori, și cînd tata cerea Brahms, îi cîntam Brahms. Cînd l-am descoperit pe Debussy, și nici măcar un Debussy prea greu de urmărit, m-a luat la dăscălit și n-am reușit să-l îmbunez decît asigurîndu-l că nici domnului Cuperus nu-i place acest francez bolnăvicios, molatic, disonant, foarte incoerent și probabil degenerat. A devenit atunci încă și mai prietenos și pentru prima dată în viața mea am simțit că e bun la suflet și că are mai multă nevoie de dragoste, poate, decît mama.

Lui Cuperus îi mergea din rău în mai rău. Toată lumea știa că așa stau lucrurile, dar le lăsa să stea așa, ca și cum ar fi fost vorba de o calamitate naturală inevitabilă și prea puțin supărătoare. Ca început, Cuperus și-a lăsat nevasta să i-o ia înainte pe drumul fără de întoarcere. În vacanța de vară, în timp ce eram plecat, femeia a murit de hemoptizie. Am trimis o telegramă, apoi o scrisoare, apoi flori ; n-am primit nici un răspuns. Cu o săptămînă înainte de plecarea mea la universitate, m-am dus la el. De vreo șase luni lecțiile de pian aparțineau trecutului, cu toate că între timp îmi mai cîntase cîte ceva, și mă sfătuisem cu el ce profesor de muzică să aleg în celălalt oraș, ca succesor al lui. Intenția mea era să mă familiarizez temeinic cu toată muzica mai de seamă, numai să nu fie prea „istorică" (deci eliminînd în întregime secolele al XVII-lea și al XVIII-lea), cel puțin atîta, cît să pot deveni un virtuoz pianist pentru cercuri restrînse ; așadar teoria și istoria muzicii, armonia și contrapunctul, exerciții de citire a partiturilor și îndrumări competente pentru studiul fără profesor. Cu toate că toți succesorii posibili erau pentru el niște gutui,

numise în cele din urmă pe unul, la care m-a îndemnat să încerc. Discutasem amîndoi problema în cea mai bună înțelegere, pentru că în ziua aceea fusese treaz și deci nevoit să admită că nu puteam să fac în fiecare săptămînă cîteva ore cu trenul, ca să iau lecție cu el. Dar atît de beat ca în timpul primei mele vizite de după moartea soției lui nu-l văzusem încă niciodată. Mi-a reproșat, urlînd, că l-am părăsit, că l-am lăsat să se descurce singur cu nevastă-sa și că n-am venit nici măcar la înmormîntare, — „o înmormîntare, să-ți bagi picioarele în ea" : fusese nevoit să poarte trei jobene, unul peste altul, pentru onoarea și bunul nume al familiei, iar zgripțuroaica aia de Trix n-a vrut nici măcar să mulțumească, în timp ce el, da, el, el...

Apoi a izbucnit în plîns și mi-a cerut iertare, ceea ce nu l-a împiedicat ca după cîteva minute, ca și cum ar fi fost alt om, s-o înjure pe Trix în așa hal, încît abia m-am stăpînit să nu ies din cameră. Ca încheiere a vizitei, l-am dus pînă la pat și l-am dezbrăcat pe jumătate. Atunci mi-a spus că sînt fiul lui, dar la un moment dat nu m-a mai recunoscut și m-a rugat să nu-i dau zgripțuroaicei nr. 2 banii destinați măcelarului ; numaidecît după aceea a adormit, sforăind zgomotos.

Zgripțuroaica nr. 2 era mătușa Trixei, care mă aștepta în coridor. Primul lucru pe care mi l-a spus a fost că Trix mai e ocupată în sat cu mutatul. Ea (mătușa) venise înainte, pentru că lui Hendrik nu-i e bine de loc, după cum am văzut chiar eu. O iubise mult pe nevastă-sa și acum, uite ce lovitură. Mătușa asta era cam la fel de înaltă

ca Trix și nu cu mult mai subțire, dar pe gîtul ei destul de cărnos se clătina un cap care nu părea al familiei, atît de ciudate proporții avea : foarte gras și rotund, cu o frunte inteligentă, cu niște ochi neobișnuiți de mari, limpezi și sclipitori, care se puteau semi-închide șmecherește, trăgînd în sus carnea obrajilor, și un năsuc foarte fin, cu nări pronunțate : te uitai în ele ca în nările unui cap de mort. Dar nu era cîrnă. Chiar după ce am studiat anatomia, n-am înțeles niciodată cum a putut produce natura un asemenea fenomen. Ei bine, acest cap, care în tinerețe se prea poate să fi exercitat un fel de farmec bizar, — de altfel, mătușa avea cu nouă ani mai puțin decît răposata ei soră, — era, cel puțin în după-amiaza aceea, într-o necontenită mișcare, nu numai cînd vorbea, ci și cînd tăcea. Se clătina fără încetare, se înclina ca și cum ar fi știut totul, privea tremurat, se ridica brusc în sus, ușurat, sfidînd lumea, și așa mai departe. Mai bine îmbrăcată, mai politicoasă și mai cu seamă cu fraze mai precise decît sora ei, ar fi putut trece drept o doamnă, — o doamnă nițeluș cam trăznită, așa am crezut la început ; mai tîrziu mi-am dat seama că știa foarte bine ce face și că putea să-și țină nemișcat capul ceasuri întregi, cînd i se năzărea.

Cu toate că nu mi s-a părut antipatică, — poate datorită staturii ei și părului blond platinat ca al Trixei, — am căutat să plec degrabă din casă, în primul rînd pentru că mă temeam de confidențe ; era cel puțin suspect că începuse din capul locului să vorbească despre Trix ; trebuia s-o opresc numaidecît, pentru că dacă afla Trix, pierdeam mai mult decît de pe urma unei întîlniri

ratate. Venind după mine cu pași mari în coridor, mi-a mai spus că pe viitor are să facă menajul cumnatului ei și că Trix va trebui să-și caute o slujbă, pentru că nici una din ele n-are para chioară, iar Hendrik, dacă o ține tot așa, are să-și piardă și lecțiile și corul, cu toate că o pune întotdeauna pe ea să-i toarne în cap, înainte de lecții sau de repetițiile de cor, o găleată cu apă rece, așa cum o punea altădată pe nevastă-sa. Și apoi au răbdat de foame, da, da, și ea a moștenit un mic capital, de la un domn la care a fost în serviciu, dar să cheltuiască bani pe băutură pentru Hendrik... Acestea au fost ultimele ei cuvinte ; nu dăduse bunăziua, ca și cum s-ar fi așteptat să mă întorc numaidecît. Peste drum, firma fierăriei fusese vopsită recent : acum se vedea clar „G. J. Douwes și Fiul", fără lacrimi, ștersături sau litere deformate.

I-am mai scris o scrisoare cordială lui Cuperus, în care l-am rugat să le transmită salutări cumnatei și fiicei lui, mi-am împachetat catrafusele, am sărutat-o pe mama și am pornit la drum spre Chris, pe care îl avertizasem, într-o scrisoare plină de umor, că voi recurge la procedura penală, în cazul că m-ar dezboboci el personal. Dar nu exista nici cea mai mică șansă ca lucrurile să se petreacă așa, pentru că el se socotea mai presus de aceste obiceiuri și, în plus, mai avea el însuși nevoie să fie dezbobocit, și anume în materie de femei : Chris le mai socotea încă obiecte foarte costisitoare, pe care ești neapărat obligat să ți le procuri temporar de ochii prietenilor și viitorilor colegi, ai eventualilor cunoscuți etc. Mă instalasem în gazdă într-un cartier situat la celălalt capăt al orașului ; pe Chris

l-am întîlnit o singură dată în anturaj galant, şi anume într-un bordel faimos şi scump foc, unde am băut în mod ostentativ o ceaşcă de ceai, în care totuşi mai fusese turnat şi coniac. Dar destul l-am vorbit de rău pe Chris în aceste memorii, aşa încît am să închei spunînd că atunci cînd, din ordinul altor studenţi, s-a dezbrăcat pe jumătate, i s-au văzut rufe vechi, cîrpite, ale tatii, dacă nu mă înşel. Chris este acum însurat, e fericit în căsnicie, şi nu-mi şade bine mie să comentez viaţa lui amoroasă. Mai trebuie să adaug aici că la şaptesprezece ani se pare că a suferit cîteva săptămîni de zile de pe urma unei iubiri nefericite, ceea ce l-a cam zdruncinat, poate. Eu am suportat dezbobocirea zîmbind timid şi ocolind încăierările. Voiam să devin adult cît mai repede cu putinţă. Am socotit că termenul respectiv ar fi de trei-patru luni, în cazul meu. Într-adevăr, în anul I am fost, categoric, mai liniştit şi mai rezervat decît în anul V sau VI, dar asta e altă poveste.

Neţinînd seama de tăcerea lui Cuperus, l-am pus la curent, pe scurt, cu privire la activitatea mea, la lecţiile luate cu noul meu profesor de muzică şi la preferinţa mea crescîndă pentru Debussy şi Ravel, preferinţă pe care n-avea motiv să mi-o ia în nume de rău, cu atît mai mult cu cît în esenţă nu era altceva decît o consecinţă a lecţiilor lui, axate atît de mult pe detaliu, pe originalitate şi pe îndrăzneala armonică, deşi tăgăduise întotdeauna o asemenea înclinare. (Noul meu profesor, un erudit cam rece, nici nu voia să audă de această armoniomanie ; el gîndea în linii, nu în culori, şi îl înjura pe Wagner la fiecare lecţie. N-am reuşit să-l

fac să înţeleagă că în acest caz ar fi trebuit să-l înjure, în bună parte, şi pe Debussy.) Nici de data asta nu mi-a răspuns ; poate că mîinile începuseră să-i tremure prea tare.

Cînd botezul spiritual al bobocilor, iniţierile rituale, petrecerile, constituirea de cercuri, vizitele acasă, sarcinile şi probele în materie de băutură au ajuns să fie de domeniul trecutului, a venit mama să ne vadă, pe amîndoi. Cearta violentă pentru acapararea ei, cu care prilej — recunosc cu toată sinceritatea — m-am purtat ca un copil, o trec sub tăcere ; nu doream altceva decît să pot sta nestingherit de vorbă cu ea un ceas, dar nu în camera mea, unde gazda intra într-una, ci într-o cafenea spaţioasă şi liniştită. Nestingherit,... poate pentru ultima oară. Nu-mi scrisese că în ultima vreme nu se simte bine cu inima, sau poate chiar mai de mult ; dar cînd i-am cercetat, cu ochiul meu de profan, faţa, şi cînd am observat cum îi zvîcneşte artera de la gît, am fost nevoit să-mi pun întrebarea : căruia din doi îi va veni rîndul întîi, ei sau lui Cuperus ? Convorbirea, partea confidenţială a convorbirii, o redau în cele ce urmează, aşa cum mi-o amintesc.

— Drăguţa ta Trixuţa pare-se că a apucat pe un drum greşit, mi-a spus mama, ca-ntr-o doară, ţinînd capul întors către trecătorii de pe stradă, grăbiţi în ploaia molcomă de octombrie, care nu stropea geamurile mari ale cafenelei.

Aşa vorbise ea întotdeauna, ocolind lucrurile penibile cu ajutorul lui „pare-se“ şi al diminutivelor, şi cu un ton de parcă le-ar fi aflat de la altă persoană, care, poate, poate că nu este în toate min-

ţile. Am simţit, însă, în mine, o încordare generală. Aveam de gînd să-i scriu Trixei, peste vreo două luni. Şi acum venea, înainte de termen, un atac pe flanc, bine executat.

— Ştii sigur ?

— Am auzit din mai multe locuri şi chiar dacă *nu*-i adevărat, tot e mai bine să-ţi spun...

— Da, altminteri aş fi putut să aflu asta de la alţii. E foarte drăguţ din partea dumitale. Dar nici nu-ţi închipui ce puţin îmi pasă.

— Din fericire, a răspuns ea, cu un oftat.

— Ceea ce înseamnă, am spus eu, tăios, stînd ţeapăn pe scaun, rezemat de spătar şi suflînd fumul ţigaretei într-o parte, ca să nu-i vină ei în obraz (m-am văzut într-un geam : eram rumen la faţă, lat în umeri, tînăr şi bine crescut), ceea ce înseamnă că lucrurile astea n-au nici o influenţă asupra dragostei mele. Pot fi adevărate, dar nu m-am aşteptat niciodată ca dragostea asta să mă facă fericit. Pot să suport o lovitură.

Cu un scurt rîs silit, mama a continuat :

— Atunci să-ţi mai spun ceva. Nu ştii, poate, că Trix s-a angajat la restaurantul din Grădină ; nu ca ospătară, cred ; mai mult ca să supravegheze. Cuperus îşi bea toţi banii, aşa că ea trebuie să cîştige, iar muzică nu mai poate să sufere...

— De la cine ai auzit : de la Van Son, de la Tjallingii sau de la Vellinga ? am întrebat eu, cu o umbră de sarcasm.

— Cam aşa. Dar nu de la Vellinga.

— Păcat. Pentru că el, ca ziarist, e cel mai bine informat. Nu mă refer la faptul că a intrat în serviciu ; asta poate fi adevărat ; da, de ce nu ? dar

în ceea ce priveşte drumul greşit, care la urma urmei, în nici o slujbă, nici în cea de doamnă de onoare la curte sau de cameristă de hotel, nu se...

— Ascultă, Nol. Vellinga n-a putut să vorbească despre asta, pentru că... pentru că el însuşi e drumul greşit.

M-am încordat şi mai tare, iar ţinuta mea a devenit şi mai corectă. Apoi am simţit că-mi vine ameţeală şi am sorbit o înghiţitură de ceai. „E de rău", mi-am zis : „de rău cu mine şi cu tot ; dar mai e Trix." Pentru că mai exista, undeva în mine, un sentiment înălţător, ba chiar plin de măreţie, care mă depărta de toţi oamenii şi de toate lucrurile, mă elibera : punerea la încercare. O punere la încercare cu totul de altă natură decît să dai pe gît cinci pahare de rachiu unul după altul şi pe urmă să stai cu capul în jos şi să aştepţi să vezi cine se răstoarnă primul.

— Da, florile acelea, am spus eu, răguşit. Da, sigur, o fi adevărat...

— Alte amănunte nu cunosc, a spus mama, apoi şi-a suflat nasul şi a tuşit în batistă. Tu ar trebui să... În astfel de cazuri, timpul rezolvă totul...

— Caută să mă înţelegi, am spus eu, înţepat, aproape arogant. Timpul nu rezolvă nimic, în cazul acesta. Timpul e un nonsens ; nu cred în el. Nici filosofii n-au habar ce e timpul... Mi se spune povestea asta, mi-o spui dumneata, mi-o spun alţii, şi o ascult. N-am încotro. Nu pot să-ntorc spatele şi să plec cînd cineva îmi povesteşte un lucru care nu stă în picioare... Dar, pentru numele lui Dumnezeu, şi dumneata ai fost cîndva... şi dumneata ai iubit pe cineva ?

— Nu prea, a răspuns mama.

Am tăcut cîteva secunde.

— Cum ai știut numaidecît că între Trix și mine a fost întotdeauna așa ? De altfel, în ce o privește pe ea, mi se pare exagerat. Și în ce mă privește pe mine tot așa, într-un anumit sens. Dar e și un sîmbure de adevăr aici.

A devenit brusc zeloasă și serviabilă, aproape vioaie, ca și cum s-ar fi aflat în fața perspectivei de a avea curînd o conversație captivantă cu niște prietene inteligente și sclipitor de spirituale, în stare să comenteze, sub toate aspectele, cele mai variate teme : firea oamenilor, capriciile soartei, viața și moartea, înțelepciunea bărbaților, prostia bărbaților, umorul, resemnarea, bîrfeala, distracția, rivalitatea, ponegrirea, micile simpatii, apărarea de simpatiile mai calde, copiii, lipsa de copii, prea mulți copii, — un meci aprig, de ore întregi, pînă ce un hohot de rîs, provocat de ea, i-ar fi conferit brusc o victorie aparentă, după care, pe fața femeii de lume ar fi apărut o expresie rezervată :

— Data viitoare, dac-om trăi...

Oricît ar fi vorbit ea despre lucruri din trecut, despre un trecut care pentru mine era un trecut definitiv trecut, eu țineam să fac față anilor mei tineri în mod onorabil.

— Mi-am dat seama ! Încă din ziua în care ai dansat cu ea.

— E adevărat, am dat eu din cap, aprobator. E cam exagerat, dar așa a început totul, firește. Altminteri nici nu m-aș fi uitat la ea. Dar cum ți-ai dat seama ?

— Poate printr-un fel de a doua vedere. Nu s-a mai manifestat niciodată, dar acum era vorba de tine... Vreau să spun : pentru că semănăm atît de mult... Mai știu și că prieteniile copiilor se adîncesc adeseori foarte mult. Logodnele din timpul școlii se zice că se destramă întotdeauna, dar celelalte legături sînt în general indisolubile. Știu, de pildă, un caz, cu un bărbat și o femeie, ambii căsătoriți, care s-au nimerit să stea în tren față-n față. Nu se cunoșteau, nici măcar n-au vorbit în tren, dar după un sfert de oră știau amîndoi că se iubesc. Au divorțat amîndoi și s-au căsătorit. Mai tîrziu au descoperit, din cele spuse de niște mătuși, că se jucaseră împreună în copilărie, cînd aveau trei sau patru ani, la nu știu ce serbare... Că se jucaseră ca doi îndrăgostiți, așa au spus mătușile...

—Întîmplare, am fost eu de părere că trebuie să plătesc tribut educației mele științifice de numai cîteva luni vechime.

— Părinții lor nu se mai văzuseră de peste treizeci de ani. Întreaga întîmplare mi-a fost povestită cu toate amănuntele, aș putea să-ți spun și numele eroilor, și unde au locuit, și traseul trenului. Nici nu mai erau prea tineri...

— Foarte interesant, am spus eu, suflîndu-mi pe lîngă ea fumul țigaretei. E nostim, să ți se întîmple așa, în tren... Bănuiesc că amîndoi erau atît de nefericiți în căsnicie, încît s-ar fi îndrăgostit oricum unul de altul în tren... Te tachinez : s-ar putea să fie ceva la mijloc. Dar pot să-ți pun o întrebare ?

Cu și mai multă vioiciune, fără îndoială ca să servească un antidot cu efect puternic, a continuat :

— Firește, astea sînt cazuri rare, și voi... tu erai mult mai vîrstnic atunci cînd fata...

— Pot să-ți pun o întrebare, mamă ? am repetat eu cu ton potolit, apoi, după ce a dat din cap afirmativ, privindu-mă cu niște ochi cam speriați, am adăugat : Ai spus adineauri că „nu prea" ai iubit în viața dumitale. Deci nici pe tata, ceea ce, de altfel, poate vedea și un copil mic. Chiar și Chris. Mi-a spus cîndva, într-o perioadă de armistițiu : „Mă, tata, și mama nu prea se sărută".

— La început am crezut că da, a spus ea, calmă.

— Dar acum ascultă mai departe. Despre Cuperus știm amîndoi că a fost îndrăgostit de dumneata. Dar toți ceilalți ? Pun mîna în foc că și ei : Van Son, Tjallingii, Vellinga, Caspers și poate încă vreo cîțiva. Acum aș vrea să te întreb dacă n-ai fost dusă niciodată în ispită... Te rog să nu te superi, mamă !... Dar Caspers... și Vellinga... erau doar...

— Nu mi-a venit niciodată greu să-i țin pe domnii aceia la distanță. Pe Cuperus, mai greu decît pe ceilalți, dar tu știi cum a fost.

— A, nu, de asta nu mă îndoiesc. Dar... vorbeam numai de ispită, mă-nțelegi. Poate că în sufletul dumitale... Femeile cad ușor în ispită, cînd... cînd nu iubesc pe nimeni ; asta voiam să spun.

Habar n-avea ce voiam eu să spun, cu această încheiere inchizitorială a convorbirii noastre, în care un Vellinga apărea opus celuilalt Vellinga. Totodată, „drăguța ta Trixuța" a fost un pic răzbunată pentru acele zvonuri urîte, care însă puteau fi adevărate și pe care lumea, — termen generic, cuprinzîndu-i frățește pe toți oamenii, inclusiv pe mama, — *îndrăznise* să le repete și să le ducă pînă la urechea bărbatului, adică a mea. Cu toate că am mai stat multă vreme așa, privindu-ne cu încordare unul pe altul, — conflictul dintre mamă și fiu, care se încheie întotdeauna cu bine și care lasă întotdeauna în urmă o oarecare înstrăinare, — nu cred, și am fost întotdeauna mulțumit de acest lucru, că a doua ei vedere i-a dat posibilitatea să sesizeze aluzia mea plină de venin.

XIII

Nu era de așteptat ca noul Vellinga să-l înlocuiască prea lesne pe celălalt, în ceea ce privește sentimentele mele. În seara aceea, după plecarea mamei, — pentru mine a fost un eveniment ratat, deoarece Chris s-a încăpățînat s-o conducă la gară ținînd-o de braț, așa încît eu n-am mai putut s-o iau de celălalt braț, — după plecarea mamei, deci, m-am îmbătat turtă, în camera mea, dar la început mai mult de ciudă, decît de deznădejde. Nu eram și nici nu voiam să fiu cuprins de deznădejde ; doar nu se petrecuse nimic definitiv, nu era vorba decît de începutul unei noi faze a iubirii mele, o răsturnare, însoțită de anumite cuvinte, de care te sperii degeaba, ca de *„rien ne va plus“* [1]. Dragostea, — am spus întotdeauna, — n-are nici o legătură cu timpul, sau cu sfîrșitul, sau cu începutul. Tot dînd pe gît paharele unul după altul, am încercat să văd cît mai precis, cu ochii minții, unele adevăruri. Această comportare, în aparență absurdă, a fost determinată de o teorie ciudată, cu care un

[1] „Nimic nu mai merge“ (fr.) sau „Nimic nu mai cade“ : cuvintele rostite de crupier în momentul cînd ruleta începe să se învîrtească. Sensul : „nu se mai primesc mize“.

student din ultimii ani, cu ceva sînge indian [1], a încercat să-i amuze, să-i stîrnească și să-i educe pe boboci. Cel care bea în societate, — cam așa susținuse el, — iar la urmă, trăncănind vrute și nevrute, vomită totul, nu se alege cu nimic din băutură. De băut, trebuie să bei de unul singur, evitînd în acest timp orice fel de mișcări. Nu trebuie nici măcar să vorbești în gînd. Dacă atenția băutorului e îndreptată spre necazurile sau problemele sale sufletești, sau spre cine știe ce aspirații înalte, atunci are uneori, subit, o revelație ciudată, care poate să dobîndească a doua zi o deosebită importanță practică. Era un fel de mistică ; el o încercase întotdeauna înainte de examene, și dacă o dată căzuse și fusese amînat pentru sesiunea următoare, aceasta se datora numai și numai porcăriei pe care i-o vîrîseră ceilalți pe gît în seara precedentă. Cînd misticul îi punea la curent pe boboci cu privire la toate acestea, era, de altfel, beat, ceea ce constituia un argument serios, dacă nu împotriva teoriei, cel puțin împotriva propriei sale ortodoxii în materie.

Totuși, era și ceva adevărat în această mistică a beției, pentru că nu cu mult înainte de a avea impresia, pe la douăsprezece, că mă prăbușesc în mai multe prăpăstii deodată, mi s-a părut că pot să mă prefac într-o ghiulea și să cad la picioarele Trixei, producînd, în clipa căderii, o explozie a tuturor gîndurilor și sentimentelor mele, îndesate în ghiulea. Adevărul suprem, de care am avut

[1] În limba olandeză adjectivul *indian* nu se referă la *India* (fostă britanică), ci la *India olandeză*, fie *orientală* (Indonezia de azi), fie *occidentală* (Guyana olandeză și Antilele olandeze). Aici este vorba de cea *orientală*.

parte și din care n-a lipsit cu totul un oarecare accent goethean, a fost că trebuie să acționez în permanență ; așadar, cînd, după opt sau nouă ore de sforăit, am început o scrisoare, nu prea aveam motive să-i tăgăduiesc indianului încrederea mea. Scrisoarea aceasta am scris-o cu vreo cîteva luni prea devreme ; graba a fost însă compensată de faptul că, obiectiv vorbind, nu conținea altceva decît rugămintea adresată Trixei, de a-mi da un semn de viață. Am rugat-o să-mi răspundă într-o săptămînă, *dacă* vrea să-mi scrie ; am atenuat caracterul ultimativ al scrisorii mele, punînd deasupra iscăliturii cuvintele „pe veci al tău". După ce am aruncat scrisoarea la cutie și am scăpat de mahmureală, mulțumită scrumbiei aduse anume pentru mine de către îngrijorata mea gazdă (nu pentru că vomitasem, dar zărise sticla goală, și întrucît în ajun mă mai văzuse în chip de băiețașul mamei, a crezut că e de datoria ei să intervină), am scris o a doua scrisoare, de data aceasta Jantjei de Ridder. Nu-mi venise în cap altcineva ; să cer informații unor prieteni sau foști prieteni ai părinților mei, — deși m-am gîndit o clipă la Caspers, și chiar la Tjallingii, — îmi repugna prea mult, cu toate că cererea mea, de a se păstra secretul, ar fi fost, probabil, îndeplinită cu mai multă convingere morală decît de către Jeannetje. Dar chiar dacă nu și-ar fi ținut gura, n-ar fi fost încă pierdut nimic. Singurul gînd care mă obseda era să nu fiu nevoit să suport observațiile unor indivizi, — bărbați, — pe care tot eu să-i fi informat în prealabil cum stau lucrurile, negru pe alb.

De la Trix n-am primit nimic. Jeannetje, cea cu ochii rotunzi și extatici, mi-a trimis un răspuns, prea interesant, ca să nu fie redat aici în întregime :

„Dragă Nol (am voie să-ți spun așa ?),

E foarte drăguț că-mi dai de veste, acum, cînd ai ajuns student. Eu mă mai gîndesc, mereu și mult, la spectacolul cu opera Carmen și-mi aduc aminte ce serios stăteai în culise, în costumul tău negru. Pe Ordelio l-am pus foarte nostim la punct ; nu ești și tu de aceeași părere ? Pe la voi este operă ? De la Wessel n-am mai primit vești în ultima vreme ; are un angajament la Haga, foarte important pentru el, așa că e grozav de ocupat. Prietenii vechi nu se uită cu ușurință. Eu am multe lecții, și *aud ba una, ba alta.* Firește, nu trăncănesc, să știi, poți să ai toată încrederea, Nol. Știu din experiență că gazdele își cam bagă nasul în scrisori, de aceea nu-ți comunic decît atît : despre ce ai întrebat, am auzit, dar n-am fost de față și nu vreau să fac eu pe informatoarea. Una dintre persoane e în stare de orice, iar pe cealaltă n-o cunosc prea bine. Să trăim și să lăsăm și pe alții să trăiască. Povestea trebuie să fi început mai de mult, unde a locuit ea întîi. Dacă mai aflu ceva, îți scriu. Dar și tu, Nol, să știi, trebuie să treci o dată să mă vezi, cînd vii la W... Pentru că lo-

cuiesc într-un cartier foarte liniștit ; nici nu-l cunoști, probabil ; ai fost întotdeauna un erudit cu capul în nori. Lui Cuperus îi merge prost ; și-a pierdut toate corurile și aproape toate lecțiile. Bea, bea, bea într-una. Păcat ! Acum dau și eu lecții de canto, așa că sînt de fapt concurenta lui. Ce zici ? Pa ! Nu lua viața în serios. Cu multe salutări,

Jantje de Ridder."

Un erudit cu capul în nori... Ce ridicol de deformat ne văd oamenii ! Scrisoarea fusese scrisă dezordonat, cu ștersături și cu pete, dar iscălitura, curată ca cea a unei școlărițe, făcea ordine în haos. Hîrtia scrisorii și a plicului era groasă și aspră, destul de scumpă, pesemne un mic cadou primit de la Stegeman. Cînd să arunc scrisoarea la coș, mi-a venit să rîd. Întrucît ajunsesem la vîrsta pe care se pare că ea o prețuia cel mai mult în intervalele dintre mult prea rarele manifestări galante ale lui Stegeman, am apreciat că ea e mai aproape de patruzeci decît de treizeci. Voia oare să-mi ofere o mică șansă ? Ar fi fost atît de ușor... „Unde a locuit ea întîi." Să se fi încurcat Trix într-adevăr cu Vellinga în epoca întîlnirii noastre în fața casei tatălui ei ? Problema era chinuitoare ; nu-mi venea să cred ; și totuși exista posibilitatea ca totul să fie adevărat. Deodată, — ghemotocul de hîrtie din coș o mai fi foșnit, — am spus tare cuvîntul „tîrfă". A sunat altfel decît m-am așteptat ; părea aproape un cuvînt din Biblie, un cuvînt de cinstire, cam tocit, de mult ce fusese folosit de pe amvon. Nu eram furios ; am

înțeles doar că n-o mai puteam trata pe Trix cu respectul de odinioară, chiar dacă-mi răspundea. Dar nu mi-a răspuns, iar clipele în care nu-mi venea să cred că nu mi-a răspuns, s-au rărit din ce în ce. Vellinga era un domn întreprinzător, o somitate a orașului W..., și în plus succesul lui era o explicație a atitudinii ei bizare față de mine. Am umblat mult după explicații în epoca aceea ; am început să filozofez pe seama lor ; firea mea contemplativă a ieșit la iveală. Lucrurile au mers așa pînă la vacanța de Crăciun.

Chris a plecat acasă înaintea mea, chipurile ca „să poată lucra în liniște" în preajma examenului de licență ; în realitate, ca să poată fi în alt anturaj, care nu-i cerea să se ducă săptămînal la bordel sau să facă ceva asemănător. Începuse să se plictisească în așa măsură de aceste practici, — firea lui econoamă și calculată contribuia și ea, — încît după cîtva timp ar fi îndurat, poate, disprețul prietenilor, decît să se ducă la femei cu ei. Îl speriasem și eu, atrăgîndu-i atenția asupra urmărilor posibile, cu ajutorul unui atlas cu eczeme și erupții, cumpărat de mine din a doua mînă. A fost ca atunci cînd i-am dat sînge din nas : i-am arătat atlasul numai ca să-l necăjesc, dar — cine știe ? — poate că l-am și ferit de acele boli îngrozitoare. Încolo, a trecut prin anii de facultate ca om respectabil. Într-un birou de avocatură din orașul universitar i se și rezervase un post ; cei de acolo începuseră, cred, să manifeste o oarecare îngrijorare cu privire la înfumurarea lui, dar totodată și o nedisimulată bucurie, mai puțin datorită aportului lui de energie, cît mai ales bunăvoinței unui întreg lanț al slăbiciunilor, la

capătul căruia se afla tata. I-am spus odată că fără nasul acela însîngerat n-ar fi ajuns niciodată acolo, dar nu m-a mai înțeles.

Cînd am sosit la W., atmosfera părea profund schimbată. Mama zăcea la pat ; după cîteva zile s-a pus iar pe picioare și a avut grijă de noi în măsura în care i-a permis sănătatea. În schimb, tata mi-a făcut impresia că e mai energic decît înainte, ca și cum ar fi depășit anii de tranziție către bătrînețe și i-ar fi învins (sau ca și cum ar fi avut o iubită la mahala, dar ipoteza aceasta cititorul trebuie să și-o scoată din cap). Era mai mobil, mai sprinten, mă privea în ochi bine dispus, vesel și cercetător, și discuta cu Chris de cîte ori i se ivea prilejul. Dar acum începuse Chris să se țină dîrz. Ajutat de cunoștințele lui universitare și de memoria mai bună a omului tînăr, îi tăia mereau tatii craca de sub picioare. Ce știa tata din experiența lui de ani de zile, n-avea nevoie să știe el, ca avocat, pentru că acele cunoștințe ar fi putut fi socotite ca învechite, sau stigmatizate ca formaliste. Tata făcea tot mai multe avansuri, și parcă mai văd și acum zîmbetele neobișnuit de forțate cu care se ascultau unul pe altul, se contraziceau și rămîneau fiecare la părerea lui. Dar uneori controversa era reluată și atunci nu se mai auzeau decît articole de legi, — oribilă tortură a minții : numere, care nu însemnau *nimic,* care își datorau existența hazardului unei înșiruiri, nu strictei legități a naturii ! Cîte lucruri diabolice n-am bănuit că se ascund în spatele acestei parade a stupidităților ! Mi-am propus cu toată seriozitatea să organizez seri de discuții, să momesc niște studenți în drept să iasă din bîrlogul lor și să vină la discuții și apoi să-i las pradă ironiei celor prezenți ! O meserie sucită, sau mai bine zis : *meseria* sucită. Știința dreptului era pentru mine un simbol al lucrurilor pe care omul ar trebui să le arunce la gunoi cu orice preț. Ca pe niște bile tari, ținute mai întîi cîtăva vreme între maxilare, tatăl și fiul își aruncau unul altuia paragrafele, așa încît nici unul dintre ei nu mai putea aduce modificări lămuritoare în ceea ce adversarul, din punctul lui de vedere, îmbrățișa, poseda, frămînta, știa. Nu arareori, tata era nevoit să scotocească chiar și o jumătate de ceas prin acte vechi. O dată s-au dus împreună la judecătorie, ca să verifice nu știu ce. Se prea poate ca acolo Chris să-l fi învins pe tata, sau să-l fi umilit prea rău, pentru că atunci cînd s-au înapoiat, tata ne-a comunicat un mic plan al lui. Să ne ducem toți trei să mîncăm undeva, să mîncăm bine, în oraș, în chip de adio spus tinereții, casei părintești, ostenelilor părinților. A fost o propunere cam fără rost, dar am simțit că bietul tata nu-i mai putea ține piept lui Chris și am consimțit numaidecît. Ochelarii lui Chris, care semănaseră atîta timp cu ai tatii, aveau acum o nouă sclipire juridică : tinerețea ! tinerețea ! — și împotriva ei nu exista alt leac decît să mănînci și să bei în lege.

Planul a fost pus la punct în prezența mamei. Cînd tata a propus Clubul de la Grădină drept loc de acțiune pentru „ghiftuiala“ noastră (ca să-l cîștige de partea lui pe Chris, vorbea și el „studențește“), am surprins o privire îngrijorată a mamei, căreia i-am răspuns, printr-o mișcare discretă și liniștitoare a capului. Într-adevăr, dacă ghiftuiala avea să aibă loc, exista posibilitatea ca s-o revăd

pe Trix în noul ei anturaj, dar în nici un caz nu voiam să mă abțin de a frecventa restaurantele din cauza unei femei care nu-mi răspundea la scrisori și despre care se vorbea într-un mod umilitor, chiar și pentru mine umilitor. S-ar fi putut să fie și Vellinga acolo ; ar fi fost o revedere interesantă. Pe fața mea, Trix n-ar fi observat nimic ; o, nu, nu trebuia să creadă că sînt un băiețaș, care la intervale fixe își etalează, în scrisorele banale, inima frîntă, notînd, poate, sub marca poștală, fidelitatea lui de cîine... Ceea ce îmi spulberase pînă și ultima îndoială era atitudinea lui Cuperus. Făcea impresia că e un om uzat, slăbit, chiar și din punctul de vedere mintal. Îl anunțasem că mă duc la el, așa că l-am găsit treaz, iar tăcerea lui jenată, cînd am întrebat de Trix, a însemnat pentru mine cea dintîi dovadă concretă că ceea ce pînă atunci nu voisem să cred decît pe jumătate, era adevărat. Pe vremuri o înjura pe Trix, de necaz că-l lăsa în voia soartei și pentru că nu mai voia să cînte, dar de tăcut nu tăcuse niciodată.

Clubului de la Grădină (mai era unul în spatele Bursei, dar acela era socotit plictisos) îi crescuse în ultimii ani prestigiul, datorită activității noului gestionar al restaurantului, fost bucătar al uneia din marile companii de navigație maritimă. Dacă aveai grijă să comanzi totul dinainte, ți se servea un dineu excelent pentru bani relativ puțini. Te plasa într-un fel de *chambre séparée* [1] și vedeai că niște ospătari grijulii se uită atent de după ușile cu geamuri mate. Amplasamentul clădirii constituia și farmecul ei, chiar și iarna, chiar și cînd

[1] Cameră separată ; separeu (fr.).

nu era zăpadă, ca în ziua de patru ianuarie, cînd ne-am încumetat să facem toți trei expediția, în paltoane groase. Tata mergea între noi, gîfîind, și discuta subtilități. Cînd s-a pregătit să urce scara de piatră, l-am sprijinit de braț, în timp ce Chris venea după noi, fredonînd.

Construcția de lemn era așezată pe fundații de piatră, care pe fațada dinspre canalul de centură trimitea în sus un șir de pilaștri, ușor galbați, situați între ferestre, — o arhitectură destul de înșelătoare, pentru că aceste ferestre erau ale bucătăriei, ale altor dependințe și ale locuinței administratorului. Cine avea un binoclu și se uita cu el de pe malul opus al canalului de centură, vedea, de pildă, la prima fereastră, un bucătar discutînd cu un ospătar, la a doua un oficiu cu multă veselă, la a treia un ursuleț de catifea, la a patra silueta unui vapor pus în ramă. În sala mare, care dădea spre eleșteul cu pavilionul de muzică, se găseau două mese de biliard. Ca decorație murală fuseseră montate niște cariatide urîte, din lemn baițuit în castaniu, cu fructe în fața pieptului. Podoabe rustice, precum coarne sau un ceas cu cuc, oprit, lipseau : sus, deasupra bufetului, era atîrnat un ceas de gară, obișnuit, a cărui ramă îngustă era singurul element negru în tot acest noian de castaniu. Era și o pardoseală de parchet, pe care însă fusese presărat nisip mărunt. Ambianța era liniștită, neutră, cu o nuanță de patriarhalitate, mai ales în *chambre séparée*, unde ne-am făcut comozi, lîngă soba de tuci, cît mai departe de masa pusă cu trei tacîmuri. După primul păhărel de aperitiv, m-am încumetat să arunc o privire distrată spre exteriorul separeului : în comparație cu amintirile mele, totul mi

s-a părut, în semilumina amurgului, extrem de mic şi de neînsemnat, extrem de sărăcăcios şi de învechit.

În sala mare nu era întotdeauna linişte. Uneori se făceau partide de biliard şi de belotă şi chiar la o mică partidă obişnuită se putea întîmpla ca o bilă să ricoşeze greşit, făcîndu-i pe jucători să bată din picioare şi să înjure, fără să le pese că în sală îşi citesc ziarul de seară trei notabili, în majoritatea cazurilor clienţi vechi, care se simt mai bine în societatea unor ţărani gălăgioşi de prin împrejurimi, decît printre egalii lor. Totuşi, nu era un restaurant pentru clienţi permanenţi, decît în anumite ocazii, — „clubul" propriu-zis, — ocazii care aveau un caracter vag şi improvizat, deşi axate în principiu mai mult pe băutură. Vizitatorii erau în general flotanţi. Cu toate acestea, exista o ierarhie stabilită, aşa încît fiecare ţăran tînăr cu ceafa ţeapănă şi cu umerii traşi înapoi ştia ce respect datorează bătrînului Tjallingii, fostul decan al avocaţilor, care-şi petrecea serile acolo moţăind, sau unui notar, încă şi mai vîrstnic, care îi saluta pe ţărani ridicîndu-şi sprîncenele, ca şi cum, ajuns pe jumătate în cer, ar recunoaşte de departe nişte victime terestre. Personalul era tratat pe picior de egalitate, procedeu care s-a întîmplat uneori să nu fie apreciat, dar numai în cazul unor ospătari abia intraţi în serviciu.

Ca şi cum ar fi fost înţeleşi, tata şi Chris abandonaseră vremelnic problemele juridice, aşa că nu vedeam nici un motiv ca să nu avem parte de un dineu suportabil. Ne-a servit un ospătar ; patronul apăruse lîngă un geam mat ca să ne salute, demn, printr-o înclinare a capului. Pe Trix n-o

văzusem. Dar cînd a fost servită supa, a intrat şi ea. Am simţit-o în spatele meu ; i-am simţit statura înaltă şi tulburătoare, care parcă plutea pe covorul gros. Ţinea ceva alb în mînă. Prezentînd lista de vinuri, s-a aplecat peste umărul tatii. De fapt, treaba aceasta era sarcina unui ospătar, aşa încît am fost absolut sigur că venise anume, ca să arate că prezenţa noastră n-o intimidează. În timp ce tata a comandat vin de Burgundia, ea a ţinut ochii lăsaţi în jos. Pe faţa ei dură, ochii păreau lipsiţi de expresie, ca adeseori în trecut, dar acum erau nespus de frumoşi, datorită genelor. Coafura era alta : mai banală, mai lipsită de caracter. Purta un şorţ lung alb. Abia plecase, adică abia pornise să plece, şi am şi chemat-o :

— Ascultă, duduie !

S-a întors cu faţa către noi.

— Adu-mi nişte apă minerală. Nu beau vin.

Tatei, care se mira, i-am spus că stomacul meu lasă de dorit. M-am bătut cu palmele pe vestă şi mi-am dat ochii peste cap, făcînd în glumă o mutră macabră.

Ospătarul a adus vinul şi apa minerală. Încă înainte de a termina supa, golisem toată sticluţa. Ospătarul a adus carnea şi celelalte ; după ce a plecat, în timp ce tata, cu un aer grav, tăia carnea, m-am sculat în picioare şi am apăsat pe butonul soneriei. Nici nu ajunsesem înapoi la masă, şi ospătarul şi-a şi băgat capul pe după geamul mat. I-am spus :

— Nu dumneata ; fata aceea.

Am făcut un gest, că e vorba de băutură, iar el a rînjit ca un berbec ; era un ospătar tînăr, încă nepriceput.

— Nu știu cum, dar parcă tot mi-e sete, după cele trei păhărele de rachiu, i-am spus lui Chris, care s-a abținut de la orice comentariu.

I-am comandat Trixei încă o sticluță de apă minerală, pe care mi-a adus-o ospătarul. I-am cerut tatii să-mi toarne un pic de vin.

— Pentru culoare, ca să nu rîdă de mine ospătarii și picolițele, am explicat eu, apoi am golit paharul, cu lăcomie.

— Pe fata asta am mai văzut-o, a spus tata, mestecînd.

Și-a scos ochelarii și s-a întors pe jumătate spre ușile glisante închise.

— E fiica lui Henri Cuperus, a spus Chris. Știi care.

— A, da, fata care a cîntat atunci în operă, și chiar destul de drăguț. E ciudat că acum servește aici.

— Tatăl ei s-a bețivit, am spus eu, dînd pe gît ultimele înghițituri de apă minerală, așa că ea trebuie să cîștige bani. O cunosc bine, dar aici îi spun „duduie"...

— Păi atunci ar fi putut să găsească altceva.

— Aici cred că primește multe bacșișuri, am spus eu, ca explicație, întorcîndu-mă spre ușa glisantă cu geamuri mate. Cuperus venea des pe-aici, pe vremuri, și bănuiesc că-l cunoaște pe patron. Așa și-o fi găsit ea slujba asta. Aș putea să mă duc să-l întreb.

Tata a făcut cu mîna un gest de refuz, iar Chris a spus :

— Cu siguranță că-l mai vezi uneori. Doamne, mi-aduc aminte și azi cum ai umblat cu pantahuza pentru el, cînd erai copil ! Mie mi-a fost întotdeauna milă de omul ăsta. Nu susțin că mă pricep la muzică, dar spectacolul acela cu opera Carmen, în ce-l privește pe el, n-a fost o cădere. Am văzut și dirijori mai slabi.

— O capacitate decăzută, a spus tata.

Cînd s-a servit desertul, m-am sculat în picioare, cu un rîs jenat.

— Scuzați-mă... O clipă.

Nici nu s-au uitat după mine, cînd m-am îndreptat spre ușă, călcînd cam țeapăn. Cinci minute de libertate ! Apa, pe care o băusem cu atîta nesăbuință, ar fi putut s-o aprecieze la două minute, dar mai era și stomacul. Puteam s-o-ntind zece minute încheiate.

În sala mare era fum. Patronul stătea după tejghea și taifasuia cu vreo cîțiva țărani buni de gură. Pe Trix n-am văzut-o. În altă parte a sălii serveau un ospătar și o fată mică, brunetă. Ospătarul nostru a intrat pe o ușă ; l-am întrebat unde e duduia Cuperus : mai aveam ceva de comandat, ceva special, o surpriză, pentru comesenii mei. Mi-a arătat un coridor, care ducea probabil la bucătărie și care se termina cu o ușă închisă. Chiar lîngă acea ușă, coridorul făcea un cot ; acolo, într-un fel de nișă, cu tavanul oblic, am găsit-o pe Trix la o masă plină cu pahare și păhărele și sticle de vin și sticle de lichior. A ridicat numaidecît privirea.

— De ce nu mi-ai răspuns ?

M-a privit drept în ochi.

— Am socotit că e mai bine așa.

— Mai bine, dar mai politicos nu, am spus eu, foarte pornit. Aș vrea să știu de ce te porți așa cu mine.

În acea clipă a venit în coridor un ospătar și i-a spus, nu prea familiar :
— Trix, ești căutată.
Ea i-a răspuns :
— Numaidecît. Am o comandă.
Am reluat :
— De ce te porți așa cu mine ? În sufletul meu, sîntem egali în rang, cu toate că față de tata și de frate-meu îți spun „duduie". N-am nici o vină că tata e judecător. N-am venit aici intenționat. Ei nu știu nimic despre ce e între noi.
Și-a înclinat o clipă capul, apoi și l-a îndreptat din nou, fără măcar să privească provocător. În jurul ochilor îi juca o umbră a rîsului ei de odinioară. Mi s-au muiat picioarele și am fost nevoit să mă țin de masă ca să nu cad mototol.
— Nici tu nu știi nimic despre mine. Tata e grav bolnav. Ar trebui ca tu...
— Asta nu-i un răspuns, am replicat, anevoie. Poți să-mi spui că nu mă mai iubești. Asta-i singurul răspuns pe care îl admit.
— Nu vreau să te mint.
— Nu ? Atunci ești nebună de legat !
Fierbînd de mînie, m-am postat în fața ei, foarte aproape. Văzînd că nu se dă înapoi, am întrebat :
— Ce are tatăl tău ?
— *Delirium.*
— Poate primi vizite ?
— Cred că da. Acuma trebuie să pleci, Nol.
— Cînd pot să-ți vorbesc ? La ce oră te duci diseară acasă ?
— Nu mă mai duc acasă. Dorm aici. Nu mai suport să văd ce se petrece acolo.

Am salutat-o scurt, i-am întors spatele și am plecat. „Dorm aici... Dorm aici..." Cuvintele acestea mi-au ciocănit în cap în ritmul pașilor. În sala mare, am mai rămas o clipă locului, ca să-mi rotesc privirea. Vellinga nu era acolo. După mine, a intrat și Trix, cu un păhărel de lichior pentru un domn foarte bătrîn, care își îndoise ziarul în chip de apărător de muște, pesemne ca să se ferească pe sine însuși de ispita de a continua să-l citească. Un țăran tînăr a chemat-o, familiar, pe nume și a comandat bere.
După o jumătate de oră eram la Cuperus. Față de tata îmi luasem îngăduința să joc cu cărțile pe față : în drum spre toaletă o întîlnisem pe fiica lui Cuperus, care mă informase cu privire la starea fostului meu profesor. În timp ce s-a băut cafea și coniac m-au lăsat să plec, fără prea mare părere de rău, căci în capetele lor, împodobite cu ochelari puternici, încolțise intenția de a considera, în sfîrșit, dreptul olandez sub un unghi cu totul altul. Eu, în schimb, mă gîndeam la *delirium tremens* și la cîte toate ne povestiseră despre boala aceasta unii mediciniști mai vechi, ca să bage frica-n noi, cînd făceam coadă la „vomitat". Nu știam nici măcar dacă e o boală mortală. Cînd am dat de Cuperus, în camera lui de dormit, transpira calm și clipea din ochi destul de șmecherește, așa încît nu m-am gîndit nici o clipă că ar putea fi în primejdie, dar m-a frapat că fața lui, de obicei atît de rumenă, bătea acum în vînăt pal. Nu mi s-a părut imposibil ca un doctor să spună că arată rău. De altfel, m-am agățat cu toată puterea de cumnată-sa, care mă primise spunîndu-mi :
— Criza a trecut.

După ea, *delirium*-ul fusese învins, pentru că zile întregi cumnatul ei nu băuse de loc alcool, — un basm, pe care atunci n-am fost încă în măsură să-l contrazic, — iar „criza" fuseseră animalele, care acum nu mai veneau, sau veneau într-o măsură redusă. Și muzica fusese părăsită o bucată de vreme. Pe scară am întrebat-o de ce a acceptat Trix slujba aceea la Club și de ce nu s-a dus undeva ca menajeră. Am întrebat-o cu tonul unui medic tînăr, care se ocupă bucuros de problemele sociale. Ea s-a întors către mine, rîzînd, arătîndu-mi nasul ei lugubru, în timp ce capul i se clătina și îi dansa violent, dezaprobînd, sau aprobînd, sau plin de sadism.

— Încearcă să-i spui asta Trixei, a spus ea, confidențial, cînd am ajuns sus; nu vrea decît acolo.

Luîndu-mă cu putere de braț, m-a împins în dormitor.

— L-am văzut pe Richard Wagner, mi-a spus Cuperus clipind din ochi, după ce la cîteva întrebări ale mele mi-a răspuns cu un mîrîit binevoitor. La început au fost numai țînțari și broaște, mici și mari, și o groază de exemplare mărunte de tot, chiar printre blestematele alea de broaște. Pe mine n-ai să mă mai prinzi că beau, Nol. Tu ești Nol, nu? Nu ești văru-meu? Ăla mă pîndește. Își închipuie că e și el un fiu adoptiv al meu, dar nu primește nici o para de la mine. Îți las ție tot! Acum trebuie să-mi mai cauți fotografiile.

— Care fotografii?

— Pe care mi le ascunde nevastă-mea și cînd întreb de ele, se supără și zice că în timpul lecției mă gîndesc la fete. Numai minciuni. Dar animalele alea... Animalele au fost îngrozitoare, îngrozitoare!

Totul vine de la băutură, mi-a explicat, făcînd o sforțare ca să se ridice în capul oaselor, ceea ce i-a provocat un tremur în tot corpul.

Întrucît părea să fie într-o dispoziție excelentă, m-am hotărît să mă adaptez fanteziilor lui. Între timp i-am luat pulsul: accelerat și neregulat. Dar ce știam eu de puls?

— Nu-s decît pe jumătate doctor, am spus eu, scuzîndu-mă. Vă veți pune repede pe picioare. Ce-a făcut Richard Wagner?

— Richard Wagner? a repetat el mirat, ștergîndu-și cu mîna broboanele de sudoare de pe frunte. Ia zi: ce ai avut pe mînă? Mi se urcă pe braț...

— N-am avut nimic pe mînă.

— Nol, dacă-mi aduci animale, mai bine să pleci, a spus el mai mult nemulțumit decît sever, îmi fac cele mai mari pozne, ca să mă încerce, îmi pun în față un păhărel cu rachiu, rachiu bătrîn, uite, și pe urmă își închipuie că are să fie gol cînd se întorc... Uite.

Și mi-a arătat masa, pe care nu se găsea însă nici măcar un pahar cu apă. Începuse să semene cu un fel de joc, pe care îl jucam cu profesorul meu. Pentru mine, jocul consta din a determina cu precizie limita dincolo de care n-aveam voie să-l contrazic. Deodată a devenit foarte atent și și-a deschis mai mari pleoapele tremurînde, așa încît i s-a putut vedea, în parte, negrul scînteietor al pupilelor:

— Ia stai: ai fost la Trix.

— De unde știți? am bîiguit eu, cu o senzație în gît, de parcă mă strangula cineva, dar, m-am

stăpînit repede și am continuat : Am văzut-o pe Trix la Club. Vă trimite salutări.

— Pe vremuri mă duceam și eu pe la Club, a spus el. Aveam acolo un cor, cu orgă, și tot nu erau fericiți cu mine. În pavilionul acela de muzică... Trăgea groaznic ; uneori dîrdîiau în zăpadă. Aș vrea un pic de zăpadă pe cap.

— Pe Vellinga, am spus eu, pe Vellinga nu-l întîlneați acolo de fiecare dată ?

S-a uitat o clipă, sașiu, înspre mine, apoi i-a lunecat pe față o trăsătură șireată, care mi-a amintit pentru prima dată de puternicul Cuperus de odinioară.

— Om de treabă, a spus el, clipind tare din ochi.

A așteptat cît a așteptat, mustața a început să-i tremure și să se zgîlțîie, m-a privit sașiu ca un drac, apoi a spus :

— Și un nemernic fără pereche. La spectacolul cu Carmen s-a bătut ; cel dintîi din W. care s-a bătut pe scenă. Atunci s-a zis cu Henri Cuperus, pe care unii oameni...

Cu o trufie și un dispreț de nedescris în voce, a repetat ultimele cuvinte :

— Pe care *unii oameni* l-au socotit geniu... În ultimii zece ani nu l-am mai văzut pe Vellinga. N-a jucat un rol prea important în viața mea.

— Dar de ce e un nemernic ? l-am întrebat eu, cît de degajat am putut.

— Să-ți spun ceva despre el ?

Ca și cum ar fi vrut să-mi șoptească ceva la ureche, a încercat iarăși să se ridice în capul oaselor, dar s-a prăbușit din nou în culcuș, cu un scîncet profund.

— Două luni de zile n-am băut, de dragul tău. Știam că ai să vii de Crăciun, și ești singurul meu fiu... Și acuma, uite : animale, și broaște, chiar mari. Tu ar trebui să nu dormi o lună de zile în șir, a spus el cu oarecare dușmănie, dar, ce-i drept, nici Richard Wagner nu doarme, cel puțin așa mi-a spus... N-am decît să-mi închid ochii și îl și văd în fața mea, cu nasul lui mare și cu bereta lui, și mi-a pus mîna pe braț, și era grea ca de plumb, mîna aceea, dar nu m-am speriat, Nol, nu poți să te sperii de tipi a căror muzică ai cîntat-o o viață întreagă, pot să spun aproape : o viață de sînge și de lacrimi ; nu m-am speriat, și atunci el mi-a spus... atunci el mi-a spus...

— În nemțește ?

— Nu mai știu. Nu, în olandeză. Atunci mi-a spus : „Cuperus, mai așteaptă nițel cu animalele tale, și cu broaștele tale, pentru că mai e un balaur". În Walkiria, știi tu...

— În Siegfried, am mormăit eu.

— În Walkiria, cînd își ia Wotan rămas-bun de la fiică-sa, și bagă de seamă, zice... Adică Wagner... Bagă de seamă, Cuperus, zice, la *Feuerzauber* [1], asta nu-i un fleac, pentru că acolo un tată își ia rămas-bun de la fiică-sa, și pe-urmă vine celălalt...

— Siegfried, am spus eu, ca încurajare. Ăla vine. În Siegfried, opera următoare...

— Da, ăla vine, a repetat el și a rămas un timp cu ochii închiși.

— Care a fost trăsătura urîtă a lui Vellinga ?

Cînd a deschis ochii, sclipeau în el lacrimi. A început să vorbească precipitat :

---

[1] Vraja focului (germ.).

— N-a fost vina mea, dragul meu, spune-le tuturor, că n-a fost vina mea, pentru numele lui Dumnezeu. Am suferit groaznic. Să ai grijă de ea.

— Da ; de ce nu ? am șoptit.

— Doamne... Iisuse... n-o lăsa... n-o lăsa pe fiica mea... Wagner nu poate s-o ajute... Toți sînt niște ticăloși și niște nemernici... *Halt !* [1] a strigat amenințător, strîngînd pumnul drept, după care a dat într-un murmur febril : Da, uite, iar vin, fir-ar să fie, din toate părțile... Domnul broscoi în frunte, cu afurisita aia de umbrelă de soare... Vrei să mi te așezi iar în poală, întocmai ca data trecută ?... și pe urmă, desigur, să bați măsura greșit... Măcar dacă m-ar feri de țînțari, cu umbrela lui, dar firește, iarăși refuză... Pleacă ! a strigat el, cuprins de o frică înfiorătoare, n-am făcut eu, Rato a făcut... O, bună ziua, domnule broscoi, îmi pare bine, mi-a făcut plăcere...

Vocea i s-a stins și am văzut cum pălește — o paloare de necrezut — iar peste fața palidă, cenușie, de nerecunoscut, i-a curs sudoarea gîrlă.

Am fugit din cameră. În coridor m-am ciocnit, aproape, cu mătușa, care ținea în mîini o sticlă și o lingură. I-am spus că mă duc după un doctor.

— A fost în seara asta, a spus ea, cu ochii închiși, trăgînd cu urechea la rumoarea crescîndă de după ușa întredeschisă. Iar după-amiază ni s-a dat paraldehyd — ultima silabă a sunat ca un chiot — ca să poată Hendrik să doarmă.

— Nu e greu de îngrijit ? Puteți singură ?

— Eu ?

[1] Stai ! (germ.).

Și-a dat amuzată ochii peste cap, pecetluindu-mi astfel întrebarea ca fiind o întrebare pusă de un bărbat foarte tînăr.

— Sînt voinică, nu glumă, domnule... Nol, mi se pare, nu ? E ca un copil în mîinile mele. Pe vremuri am urmat școala de infirmiere. Cînd erau pacienți dificili, mă chemau întotdeauna pe mine...

În drum spre casă, m-am dus la doctorul curant al lui Cuperus, pe care-l întîlnisem cîndva în societate. Am vorbit cu el în ușă. Dacă îl ține inima, pericolul nu e prea mare, dar la alcoolici inima nu e niciodată latura tare, iar Cuperus a fost de cîteva ori gata-gata să facă un colaps. Cînd am întors capul, tulburat, doctorul m-a privit cu un interes plin de ironie. Părea că nu-și dă seama că are de-a face cu un student din anul întîi. Înainte de a închide ușa, a mai spus că spitalul local e prea mic și nici nu e utilat pentru asemenea cazuri. Da, da, păcat de așa talent. Dar omul acesta a băut o viață întreagă... Spusese un adevăr cu neputință de tăgăduit : omul acesta băuse o viață întreagă.

XIV

A doua zi de dimineață i-am telefonat doctorului, care nu părea prea optimist. Tocmai venise de la Cuperus, căruia îi făcuse o injecție cu camfor. Ca pentru a-și îndrepta gafa din seara precedentă, mi-a mai dat cîteva explicații, apoi și-a încheiat convorbirea cu un rîs ca de scuză, de parcă s-ar fi socotit dator să epuizeze întregul subiect în zece minute. M-am hotărît să mă duc din nou, la șapte seara, la profesorul meu. După-amiază exista cea mai mare șansă să fie și Trix acolo, și nu voiam să forțez lucrurile, adică s-o întîlnesc cu tot dinadinsul, mai ales cu alții de față. Înainte de prînz riscam să găsesc un Cuperus somnoros, o cameră nedereticată și o fostă elevă-infirmieră nervoasă.

După pași mi-am dat seama că cea care vine să-mi deschidă era Trix. Mă aflam chiar pe locul unde ne sărutaserăm, și știam că va fi încă și mai rece cu mine, chiar dacă-și va aduce și ea aminte. Totuși nu m-a primit neprietenos.

— Rău, mi-a răspuns ea la întrebare. Nu poți intra ; nu trebuie să fie deranjat, așa a spus doctorul. Abia adineauri i-a mai făcut o injecție, pentru inimă. Am presimțirea că pînă la noapte se sfîrșește, cu toate că tata face pe optimistul. Dar eu nu pot să rămîn. Peste două ore vin înapoi.

— Aș vrea în orice caz să-mi iau rămas bun de la el, am spus eu, punînd piciorul în prag.

Atunci s-a auzit din coridor vocea mătușii :

— Nu întrece măsura, Trix. Se face bine ; ascultă-mă pe mine. Simt eu că se face bine. Să-ți fie rușine că nu-l lași pe domnul Nol să intre...

— Ține-ți gura ! a zbierat Trix, întorcîndu-se repede și făcînd trei pași furtunoși în coridor, ca pentru a-și speria mătușa. Viperă ! Nu vreau să-l las pe Nol să intre ; și dacă tu îl lași să intre, știi ce se întîmplă !

— Nerușinato ! a spus mătușa, ritos, apoi a dispărut.

După cîteva clipe am auzit cum se trîntește o ușă sus.

— Asta-i prea de tot, am spus eu, cam autoritar. Nu mă poți împiedica să-l văd pentru ultima oară pe fostul meu profesor, căruia îi sînt îndatorat pentru atîtea lucruri, printre care și pentru tine.

Am rîs ; a fost un rîs sarcastic, deși, cînd am rostit fraza, nu aveam de gînd să-i dau o intonație sarcastică.

A venit ceva mai aproape de mine. Fața ei era blajină, în lumina slabă a străzii ; blajină și cam speriată.

— Ascultă, Nol. *Nu ai voie* să intri la el și trebuie să-mi promiți că n-ai să intri nici după ce plec eu. De altfel, probabil că nici nu te-ar recunoaște... Promite-mi, dacă e adevărat că mă mai iubești...

I-am luat mîna într-a mea. Nu m-am mai gîndit la Cuperus. Aş fi făcut orice pentru ea. Dar a venit iar mătuşa în coridor, tiptil, în papuci (nici nu i-am auzit paşii) şi a strigat că tatăl Trixei se simte foarte bine şi că vrea să-şi ia rămas bun de la „fiul lui adoptiv" (cuvintele acestea le-a articulat foarte răspicat), cu toate că e absurd să se vorbească despre un rămas-bun. Am avut impresia că fiecare cuvînt e o minciună, dar Trix avea răspunsul pregătit : s-a întors pentru a doua oară şi şi-a lovit mătuşa în obraz. Amintindu-mi din nou de Cuperus, m-am gîndit că aş putea să mă strecor neobservat spre etaj, cînd cele două femei încăierate se vor rostogoli pe coridor ; dar mătuşa, cu toate că a dat şi ea, nu i-a putut rezista Trixei, care mai şi înjura de mama focului, aşa încît a luat-o la goană pentru a doua oară. Trix a venit repede spre mine ; nu gîfîia aproape de loc. Mi-a pus mîinile pe umeri şi mi-a spus :

— Mi-era frică să nu spună ceva. N-ar fi scăpat cu viaţă, vipera. Tata spune anumite lucruri despre mine. Nu într-una, dar ar fi putut să le spună cînd ai fi fost tu acolo. Şi n-am vrut. L-aş fi pălmuit, şi ar fi fost oribil, Nol. Iar dacă aş fi plecat, m-aş fi tot gîndit că le-a spus, chiar dacă tu ai fi tăgăduit...

— Despre tine nu poate spune nimic, nimic, de felul acesta, am răspuns eu, în timp ce-i desprindeam o mînă, ca să i-o sărut. Pentru urechile mele, niciodată, Trix. Ştii ce gîndesc eu despre tine, şi totdeauna...

— Înţelegi despre ce e vorba ?

Acum era foarte aproape de mine. M-a cuprins de gît cu braţele : şi-a înclinat capul ; părea slabă şi mlădioasă.

— Dragul meu..., dragul meu...

— Nu înţeleg nimic, am şoptit eu, cu un tremur în glas. Sînt năuc. Ştiu numai că te iubesc şi că sînt gata să fac orice pentru tine, absolut orice. Mi-aş da şi viaţa pentru tine. Nu mă duc la tatăl tău ; fireşte că nu mă duc. Nici n-am să mai scriu scrisori, care niciodată...

S-a desprins de mine, cu băgare de seamă, şi m-a împins spre stradă.

— Nu e vina mea. Orice ai auzi spunîndu-se, nu uita că nu e vina mea. Am să-ţi scriu ; mîine. Acuma pleacă ; şi mi-ai promis să nu te duci la tata...

— Dacă zici că-mi scrii..., am mormăit eu maşinal, în timp ce se închidea uşa.

Am mai rămas o bucată de vreme cu ochii aţintiţi spre fereastra holului întunecos. Cuperus zăcea sus, într-o cameră din spate. Nu aveam să mai văd lumina lui Cuperus. Cînd m-am pus în mişcare, mi-am propus să nu-i mai telefonez doctorului şi să aştept în linişte moartea profesorului, dacă-i era scris să moară.

Dar în noaptea aceea a venit depresiunea, care ameninţa, poate, de luni de zile. Amărăciunea mi-a pornit din măruntaie şi s-a suit, tot mai sus, ca un bulgăre de foc, căldicel, încît am fost nevoit să-mi muşc perna, ca să nu încep să ţip. Am dat în mine însumi, ca un nebun, nu atîta de mînie sau de indignare, văzînd ce pare să-mi rezerve soarta, ci ca să mă stăpînesc : aşa procedasem întotdeauna, era una din cele mai importante realizări din viaţa

mea. La fel de bine aş fi putut să caut să mă stăpînesc împotriva urmărilor directe ale unei lovituri de cuţit în burtă. Pentru că din stomac se suia : ceea ce simţeam era ceva fizic ; o tristeţe pur sufletească nu există. Această senzaţie mizerabilă, dureroasă, aspră, nu putea fi alinată decît printr-o cît mai puternică presiune în zona stomacului. O bucată de vreme am ţinut capul aplecat peste marginea patului, în speranţa că vomitarea mi-ar putea fi de ajutor. Trix mi se părea o victimă, despre care nu ştiam nimic. N-o uram ; abia dacă o mai iubeam, deşi îmi dădeam seama că tortura pe care o înduram era dragoste, în forma ei supremă, aşa cum o resimte trupul. Poţi să mori, inima poate să ţi se oprească, la fel ca la *delirium tremens.* Poţi să urmezi sfatul studentului indian şi, la fel ca în cazul unei stări grave de ebrietate în singurătate, să încerci să ajungi la o cunoaştere, la o culme, la o perspectivă spre ani şi epoci. Poţi să laşi trupul în voia lui, să plîngi, să hohoteşti deznădăjduit, şi iar să-ţi muşti perna, — de fapt este o capitulare, dar totuşi o uşurare, o mare uşurare, să ai mîngîierea autocompasiunii. Între timp, străbătînd toate acestea, glasul conştiinţei, care sălăşluia tot în trup : „S-o părăsesc pe Trix... S-o părăsesc pe Trix... S-o părăsesc pe Trix..." — era contrazis pe loc de către un glas şi mai adînc, cel mai din străfund, sau nici măcar cel mai din străfund, în această polifonie secretă şi furtunoasă : „Niciodată... Niciodată..." Am început să plîng în hohote. Deodată m-am pomenit cu Chris în faţa patului. Era în pijama. Mi-a spus :

— Măi băiatule, ce s-a întîmplat ?

M-a ridicat în capul oaselor, sprijinindu-mi spatele cu mîna dreaptă, apoi s-a dus să aducă apă. Apoi iar :

—Măi băiatule... Măi băiatule...

În cele din urmă i-am spus că m-a întristat boala de inimă a mamei. După ce a plecat, mi-a venit ideea că a ţinut întotdeauna foarte mult la mine. Poate că începînd din ziua cînd i-am dat sînge din nas : acesta a fost primul meu gînd înainte de a adormi.

A doua zi de dimineaţă mi-am amintit deosebit de precis de glasul acela, cel mai din străfund : „S-o părăsesc pe Trix"... şi m-am hotărît să pun în aplicare acest plan, indiferent dacă Trix are să-mi scrie sau nu. La şapte am primit o scrisoare de la ea ; poate că o aruncase cu mîna ei în cutia noastră de scrisori. Fata în casă mi-a vîrît-o pe sub uşă. Am citit-o în pat, după ce mi-am făcut ghem la spate perna încă jilavă :

„Dragă Nol,

Acum e aproape şase şi jumătate. Tata a murit azi-noapte la trei, după ce zăcuse cîteva ore fără cunoştinţă. N-a rezistat inima. Mătuşă-mea i-a cerut doctorului să-i mai facă o injecţie, dar doctorul a spus că una e de ajuns şi n-a vrut să mai vină. Tu să devii un doctor mai bun, Nol. Sînt convinsă că ai să devii. Nu trimite nici o scrisoare, ci numai cîteva flori, dacă vrei. Ţi-a lăsat ceva, un lucru de nimic ; ţi-l trimit cu poşta. Într-o clipă de luciditate i-a spus asta mătuşi-mi. Ştiu că moartea lui te îndu-

rerează mai mult decît pe mine. În problema cealaltă, despre care aş fi vrut să-ţi scriu, lucrurile stau, poate, tocmai invers. *Trebuie* să cauţi să iubeşti pe altcineva, dragă Nol. Şi am să-ţi spun şi de ce. Nu sînt demnă de tine, în *toate* privinţele. Gîndeşte-te bine la cele ce-ţi spun şi încearcă să mă vezi într-alt fel. Nu-ţi pot explica totul, dar dacă tu crezi ceea ce se trăncăneşte despre mine, nu eşti departe de adevăr. Nu e vina mea, dar asta nu schimbă cu nimic realitatea. După cîtva timp poate că am să te uit şi eu pe tine. De aceea, nu-mi mai scrie şi nu mai veni după mine.

Trix

P. S. — Nu te duce nici la mătuşă-mea. Nu e o persoană de încredere, cu toate că l-a îngrijit foarte bine pe tata. De obicei nu mă port cu ea atît de urît cum m-am purtat aseară".

Cuvintele „După cîtva timp..." le aşternuse pe hîrtie cu un scris oarecum altul, ca şi cum ar fi cugetat îndelung la ele, sau ca şi cum ar fi fost întreruptă. Am rămas liniştit în pat, cu scrisoarea în mînă, cu conştiinţa că totul fusese lămurit. Aveam pe buze un zîmbet melancolic pentru Chris ; în cap un gînd pentru Cuperus, cîteva măsuri din al doilea *intermezzo* şi griji în legătură cu examenul anului pregătitor ; iar în urechi bărcile de pe canal, care rămăseseră aceleaşi, ca şi pavelele de pe stradă, şi copacii, şi copiii, şi tot. Dacă n-aveam altă soluţie decît s-o las pe Trix în voia ei, atunci

să fac barem şi eu ce vreau. Trix nu era lumea toată. Am socotit în gînd cît să cheltuiesc pentru flori ; mi-am zis că nu trebuie să fie cele mai frumoase, pentru că atunci Trix ar putea să mai creadă că pe jumătate îi erau destinate ei.

— Nu te duci la înmormîntare ? m-a întrebat tata la micul dejun.

Zvonul se răspîndise. Fata în casă ştia. Cuperus nu pleca de pe lumea aceasta cu totul nebăgat în seamă. Am pretextat că răposatul îmi interzisese să mă duc la înmormîntarea lui şi că nici mie nu mi-au plăcut niciodată înmormîntările : cînd murise soţia lui, — i-am spus, — voise să-şi pună în cap trei jobene unul peste altul, ca să facă oarecare impresie. Tata a tras aer pe nas :

— Ciudate idei. Şi totuşi îmi plăcea, cu toate că n-am avut niciodată treabă personal cu el... Stai să văd... Nu, niciodată. Sau am avut ? Da, atunci, cînd cu opera aceea, prima, Martha, da, da... Cînd au venit cu toţii aici, atunci i-am strîns mîna o dată, şi-mi mai aduc aminte că nici măcar nu m-am gîndit că a sărutat-o pe slujnica noastră. De altfel, asta a fost, tot aşa, o aiureală, o trăznaie de artist...

Poşta de seară mi-a adus legatul lui Cuperus : extrasul pentru pian al operei Carmen, în care iscălitura fostului proprietar fusese ştearsă cu o linie discretă. Dedesubt era scris : „Lui Nol Rieske, spre a-şi aminti de cel mai faimos fiasco al tuturor timpurilor, cu sentimente de profundă prietenie, Henri Cuperus." Dedicaţia data, cu siguranţă, cu mult dinaintea bolii lui ; se prea poate să se fi hotărît numaidecît după spectacol să mi-l dăruiască mie, cînd încă nu se gîndea la moarte.

Despre moarte, de fapt, nu vorbise niciodată cu mine, şi nu cred să fi păstrat vreo convingere religioasă în privinţa aceasta, cu toate că în perioada orgii şi a corurilor bisericeşti se mai prefăcuse un pic că o are. Tot ce era religios în el, — aşa îmi închipuiam, — fusese absorbit de muzică. Cînd cugeta la soarta lui Tristan şi a Isoldei, sau a lui Siegfried cu suliţa lui Hagen în spate, sau a pocăitului Amfortas, cugeta întotdeauna ca şi cum cine ştie ce rai muzical, — în care numeroase acorduri în tonalitate majoră se succed ca nişte perle înşirate, sau în care răsună tragice marşuri funebre, — i-ar primi, fără excepţie, pe toţi aceşti oameni. Iar Carmen... Ah, Carmen era un caz deosebit, o tîrfă ordinară, fără nici o importanţă.

Ce-i drept, în primele zile de după moartea lui mi-au venit în minte mai multe mostre ale acestui soi de umor macabru decît dovezi ale bunătăţii sau nobleţei lui sufleteşti. În ciuda originii lui mic-burgheze sau ţărăneşti, — despre familia lui nu-mi vorbise niciodată, — fusese un gentleman, dar asupra acestui subiect nu trebuie să stăruim prea mult. În aparenţă, mama era mult mai consternată decît mine, şi nu m-am ferit s-o tachinez că e atît de tulburată de moartea unui om pe care cîndva îl dăduse pur şi simplu pe uşă afară. Am avut impresia că fostul meu profesor fusese foarte aproape de o cucerire, cel puţin de o cucerire sufletească. În legătură cu aceasta, am ţinut seama însă că faţă de mama îşi manifestase numai însuşirile cele mai bune şi-şi ascunsese cu grijă latura grosolană şi rustică. Chiar şi sărutarea din coridorul de jos, pentru oricine îi cunoştea motivul, fusese încă tot fapta

unui gentilom, care se răzbună pe o burgheză cu vederi înguste.

În timpul celor cîteva zile care mă mai despărţeau de sălile de cursuri şi de laboratoare, am ascultat comentariile cu privire la Cuperus cu seninătatea unui stoic : n-aveau decît să-l bîrfească, să se îndoiască de talentul lui, să-i pună în spinare eşecul spectacolului cu opera Carmen, să-i dezgroape cadavrul şi să i-l taie felii ; nu-mi păsa. Pe Vellinga l-am întîlnit de două ori, o dată pe stradă, a doua oară în societate. A fost foarte înduioşător în necrologul rostit la înmormîntarea muzicianului şi izbitor de cordial faţă de mine. Nu mică mi-a fost mirarea că nu descopăr în mine nici o urmă de ură, de aversiune sau de gelozie. Cel mult îmi părea cam ridicol, că el, ca om mai în vîrstă, îşi mai iroseşte încă, în mod atît de ostentativ, toată energia, spre binele oraşului. De altfel, în epoca aceea se lăsa absorbit tot mai mult de ziar, iar frînele plăcerilor şi distracţiilor le încredinţase unor elemente mai tinere, care îşi exercitau atribuţiile sub supravegherea lui. Asupra tinerilor, fostul fotbalist mai exercita încă o puternică forţă de atracţie şi ştia să povestească plin de haz despre redactorii şi reporterii lui, care învăţaseră meseria lîngă el, care îl venerau, care îi lingeau tălpile, care îi jurau credinţă veşnică şi apoi, recunoscători şi trădători, îi întorceau spatele şi o ştergeau spre Amsterdam sau spre Rotterdam. Dar nu era nici o nenorocire : veneau mereu alţii noi, şi în trei zile erau stăpîni pe meserie. Aşa e tineretul ; dacă n-ar exista învăţămîntul obligatoriu, şi-ar lua băieţi de zece ani, care sînt cei mai vioi la minte şi cei mai uşor de modelat, cei mai supuşi

și cei mai dornici de lucruri noi. În ultima vreme luase băieți de la țară, de optsprezece ani, extrași cu macaraua direct din mîlul de pe litoral; pe aceștia poți să-i pui încă din prima zi să facă rubrica noutăților din oraș: sînt nu numai curioși, dar și creduli.

Eu eram tînărul student, care în societate știe să arate că are *savoir-vivre* [1], să-i asculte pe cei mai vîrstnici, să tacă în mod ireproșabil. După ce tema Cuperus s-a epuizat, am ascultat reflecții despre comportarea fiicei lui Cuperus, care n-a vrut nici măcar să vină la patul lui de moarte (această minciună se întemeia probabil pe înțelegerea greșită a trăncănelilor mătușii) și care, de altfel, ducea o viață atît de urîtă, încît n-ar fi fost exclus ca să fi grăbit chiar ea moartea muzicianului. La început, mama a încercat să îndrepte discuția pe alte făgașuri; dacă încerca să sece marea, tot una era: ea singură, împotriva a șase sau șapte prietene, care veniseră s-o întrebe de sănătate, — dar cînd a văzut fața mea imobilă și s-a lăsat impresionată de atitudinea mea rezervată, le-a lăsat să spună ce vor: s-o fi gîndit, poate, că mi-o scosesem din cap pe Trix. Nu vreau să mă leg de aceste cucoane (cred că cititorul a băgat de seamă că nu le descriu nicăieri: e mica mea răzbunare); la urma urmei, nu erau decît tot niște femei, care nu știau cum să-și omoare timpul; și apoi, bîrfeala lor, care în ultimă analiză nici nu era bîrfeală, poate că-mi făcea bine, în noul stadiu al vieții mele.

Despre obîrșia legăturii Trixei cu Vellinga (căruia nu-i reproșa nimeni nimic), n-au știut să dea

[1] Bunele maniere (fr.).

nici o informație, dar erau la curent cu întîlnirile lor periodice, fie la Vellinga acasă (locuia în gazdă, în apropiere de birourile ziarului), fie la hotel, fie — ceea ce era deosebit de scandalos — chiar la Club, unde Trix avea o odăiță de dormit. Întrucît patronul cîștiga bine de pe urma lui Vellinga, închidea ochii și se făcea că nu vede nimic: hotărît, era un prost exemplu pentru celelalte fete, printre care unele de condiție foarte bună, după cum se spunea. Apoi, o mai și întreținea, dar el tăgăduia.

În cei aproape trei ani care au urmat după acea vacanță de Crăciun — mai exact: doi ani și peste opt luni — mi-a mai ajuns din cînd în cînd la urechi, în mod sporadic, cîte ceva despre Trix. După un an și jumătate s-a mutat la mătușa ei, pentru că patronul n-a mai vrut să tolereze vizitele nocturne ale „curtezanului" ei, — reproduc aici pur și simplu ceea ce mi s-a spus. S-a susținut, ca o posibilitate, că se mai ducea la ea și acolo, acasă la mătușa ei, dar faptul nu s-a confirmat. Ar fi fost, firește, foarte plăcut unora, să se confirme, dar exista un argument care pleda împotrivă: mătușa avea în gazdă nu mai puțin decît trei burlaci și nu se putea ca aceștia să nu bage de seamă ceva. Dijkhuizen, care mai venea pe la noi, îl cunoștea pe unul dintre ei, un tînăr dintr-o familie evlavioasă, care o considera pe Trix absolut respectabilă și chiar atrăgătoare, cu toate că era atît de plină de temperament. Deși era vorba de o eroare ridicolă, constituia totuși un argument pentru ca Vellinga să fie prudent, măcar în această privință, afară numai dacă tînărul nu era un somnoros înverșunat, așa cum nu prea era de

așteptat din partea unui burlac de vîrsta lui. Această din urmă observație, dacă nu mă înșel prea rău, era un supliment umoristic al meu, care l-a făcut pe omul de afaceri obez să rîdă cu lacrimi, în timp ce-mi dădea ghionți în coaste, mîrîind :

— Studenții ăștia... Nimic nu le scapă : află tot și spun tot !

Prin forța lucrurilor, de astfel de revelații aveam întotdeauna parte în vacanțe, așa încît m-am obișnuit să mă urc în tren, de trei ori pe an, ca un cinic, oțelindu-mă împotriva propriilor mele simțăminte și împotriva nesimțirii altora, care de fapt nu era nesimțire, pentru că nimeni nu știa ce e în sufletul meu. Pe Trix n-o văzusem în acești trei ani. Nu mi-a venit greu s-o ocolesc, pentru că nu m-am arătat niciodată la Grădină sau prin apropiere și i-am ocolit locuința, unde acum, în camera din față, în locul pianului, moțăia un burlac, și întorceam capul, ca un călugăr neexperimentat, de cîte ori treceam pe stradă pe lîngă o femeie tînără înaltă.

După vreo șase luni, cînd sentimentul ce-i purtam fusese înăbușit într-o anumită măsură, mi-am dat seama că nu-mi pot drege viața, decît găsind ceea ce un profan ar fi numit o „succesoare". Am considerat că realizarea acestui plan este o datorie față de mine însumi. Am pornit la treabă cu foarte multă circumspecție, atît datorită bunului meu gust înnăscut (nu obișnuiam să frecventez bordelurile), cît și convingerii că medicamentul nu poate fi mai rău ca boala, numai să nu mă stingherească în muncă. Am devenit un om foarte calculat, foarte prudent ; așteptam uneori luni de zile

și nu mă sfiam să le spun dinainte consolatoarelor mele cîte luni poate să dureze toată povestea. De băutură m-am ferit. În esență, aceste aventuri, în care n-am frînt nici o inimă, au fost pe cît de lipsite de însemnătate, tot pe atît de neaventuroase, — și dacă n-aș fi avut drept refugiu muzica și drept contrapondere a muzicii poezia (abordată, tot așa, în mod cu desăvîrșire necreator), m-aș fi prăbușit, poate, într-un pre-burghezism plat, cu nimic inferior celui în care înota Chris, în biroul lui de avocatură. Pe Chris îl vedeam rar. Adoptase față de mine o atitudine cam de protector, de cînd mă găsise în noaptea aceea plîngînd. Rămînea totuși același Chris, cu toate că ani de zile îl judecasem, poate, greșit.

Cu vreo cinci luni înainte de examenul meu de candidatură [1], am mai băut o dată după metoda preconizată de studentul indian. Rezultatul m-a dezamăgit, pentru că n-a fost altceva decît o pseudorepetare a ideilor care îmi veniseră în minte prima dată, la scurt timp după ce devenisem boboc. Anume, în momentul culminant al beției mele, m-a obsedat gîndul că trebuie să-i scriu Jantjei de Ridder, ceea ce am și făcut, cu cîteva minute înainte de a mă prăbuși pe pat, sughițînd. A doua zi de dimineață am rupt scrisoarea și am scris alta, mai bună. I-am scris că nu ne-am văzut de mult și că, dacă vine întîmplător în orașul universitar,

[1] În Olanda, studiul medicinei durează șase ani. După anul IV, studentul dă un examen de *candidatură* la titlul de doctor în medicină, devenind *candidat (doctorand* sau *aspirant).* Examenul de candidatură echivalează, teoretic, cu un examen de *licență,* anii V și VI fiind anii de pregătire a examenului de doctorat.

să mă caute neapărat. Atît prin laconismul ei, cît și prin speculațiile transparente pe care le conținea printre rînduri, scrisoarea a fost mai mult decît brutală. Dar, în mai puțin de o săptămînă, Jantje a venit. Cînd, după un scurt preambul, fără gin sau lichior, o cucerisem, sau ea pe mine, am gustat o satisfacție plină de nostalgie : aveam alături de mine un crîmpei din vechea reprezentație cu Carmen, din adolescența mea, din trecutul meu în domeniul operei, din dragostea mea, pe jumătate stinsă, pentru cealaltă, cea adevărată.

A fost amabilă și tandră, dar a devenit cu timpul sentimentală și plină de ciudă din pricina prilejurilor scăpate, deși nu cred că a avut de gînd să mă prindă în lațul ei. A recunoscut fățiș că Stegeman fusese marea ei dragoste și că va rămîne. Îl găsea pe Stegeman un adevărat domn ; și pe mine ; dar Stegeman era artist ; și eu un pic, firește ; dar Stegeman avea niște ochi rotunzi, atît de frumoși etc. Cred că m-a iubit, cu atît mai mult că mă pricepeam în arta de a o auzi fără a asculta și pentru că o tratam cu o gingășie aproape exagerată. A fost totodată o mică școală amoroasă pentru mine, în cele cîteva luni, cît a durat. Nu că aș fi avut multe de învățat de la ea. Oricîtă experiență avea, urmase întotdeauna același șablon : de bărbați se sătura destul de repede, pentru că n-o iubeau destul de mult — ceea ce reieșea din tot felul de subtilități, de care nu-i socoteam în stare pe amanții ei imberbi — și cui nu-i plăcea, era înlăturat. M-am gîndit adeseori că dacă ar fi fost mai puțin slabă și mai puțin bună la suflet, ar fi trebuit să aibă un cerc de admiratori, toți cu aceleași drepturi, grupați în jurul ei, ca vînătoresele nobile din opera Martha. Orizontul ei era destul de redus, interesul ei pentru anatomie și fiziologie nemărginit, dorința ei grijulie ca eu să mă simt bine, agasantă. Pentru a doua oară a pus într-o zi pe mine mantaua de ploaie, cu aceleași mișcări materne, lente, de care mi-am adus perfect de bine aminte : cele din coridorul lui Cuperus. În orașul W... nu m-am arătat niciodată cu ea, dar i-am făcut vizite periodic și, după cîte știu, neobservate de nimeni. Nimănui nu-i păsa de micile aventuri de dragoste ale Jantjei, datorită supraproducției.

Bineînțeles, vorbeam mult despre Cuperus, și despre Stegeman, și despre spectacolul cu opera Carmen, cu care prilej a fost destul de delicată ca să lase neabordat subiectul primei mele scrisori. Mi-a spus că răposatul Cuperus a fost, foarte scurt timp, îndrăgostit de ea, dar pe atunci ei îi era încă frică de el și nici nu-i plăceau bărbații însurați, așa încît, atunci cînd Cuperus îi spusese cu o voce gravă, privind-o amenințător : „Știi că te ador, Jeannetje", ei îi dăduseră pe loc lacrimile. Asta nu i-a iertat-o el niciodată, — era un gest prea puțin wagnerian, mi-am zis, — și de atunci nu i-a mai spus decît atît : „Cum mai merge cu dragostea, Jeannetje ?" Mi-a mai povestit că răposatul Cuperus nu iubise niciodată pe nimeni altcineva decît pe propria sa soție. Atunci n-am crezut ; acum cred.

După prima noastră ciorovăială am întrebat-o cum a luat naștere legătura dintre Vellinga și Trix Cuperus. Cîndva — am recunoscut eu — fusesem fermecat de Trix o bucată de vreme, de aceea mă interesa. Mi-a răspuns că totul trebuie

să fi început în seara aceea, cînd s-a reprezentat Carmen, dar că nu e decît o presupunere. Explicația aceasta m-a durut. Așadar, în zilele în care Trix m-a sărutat, se și gîndea să accepte curtea lui Vellinga, sau și mai rău : „ieșise“ cu el — un cuvînt pe care îl detestam în mod deosebit, pentru că „a ieși o seară cu cineva“ înseamnă „a intra o seară undeva cu cineva“, deci nu era numai un cuvînt dezgustător și necuviincios, dar și necorect din punctul de vedere lingvistic. Plecaseră toți șase cu trăsura, după cîte îmi aminteam, iar pe drum Vellinga îi invitase să intre nițeluș la el, ca să bea în cinstea succesului. Zis și făcut. Băuseră numai un pahar de whisky cu sifon, în afară de Trix, care stătea, țeapănă, și se uita în gol. După ce s-au sfătuit prin semne făcute cu piciorul, Stegeman și ea o luaseră din loc. Nimeni nu s-a opus. Cuperus se ghemuise, mahmur, Vellinga îi făcea un pic de curte Trixei și Alicei de Rato, concomitent, în timp ce Alice, căscînd într-una fără să pună mîna la gură, vorbea mai mult franțuzește, ceea ce nu-i era pe plac nici chiar lui Vellinga. Wessel și ea au avut impresia că nici Cuperus nu mai rămîne mult, pentru că băuse într-una în sfertul acela de oră cît stătuseră împreună. Se prea poate, firește, ca ziaristul să se fi îndrăgostit de Trix și ca mai tîrziu să-i fi sucit capul, cu energia lui prea bine *cunoscută*. Aceste cuvinte ale pateticei mele prietene au avut o sonoritate atît de semnificativă, încît am întrebat-o fără ocol dacă îl cunoaște pe Vellinga la fel de bine ca pe mine. Așa a ieșit la iveală adevărul gol-goluț : cîndva (pe atunci eu nu eram decît un băiețaș, cu bujori în obraji ; ea își aduce foarte

bine aminte de mine), Vellinga își dăduse *foarte multă* osteneală umblînd după ea, dar ei nu-i plăceau bărbații mai în vîrstă. Vellinga o fi avînd acum vreo patruzeci de ani. Diferența de vîrstă față de Jantje părea într-adevăr zdrobitoare. Wessel avea abia treizeci și patru, mi-a împărtășit ea. Nu-i mai scria aproape de loc. Era din fire un om leneș la scris, dar foarte muncitor.

Legătura noastră s-a încheiat în modul cel mai elegant din lume. Cînd am băgat de seamă că în conversațiile noastre îl pomenește pe Stegeman mai des decît puteam răbda, am luat-o pur și simplu pe sus la Haga : tren clasa I, hotel scump, automobile, dineuri scumpe în perspectivă. Abia am început să ne lăfăim în felul acesta și ne-am și pomenit cu Stegeman. Avea aceiași ochi rotunzi și nevinovați ca în trecut, și un început de chelie sub părul pomădat care reflecta lămpile salonașului nostru comun, reținut de mine telefonic la hotel. De fapt, tot telefonic îl chemasem și pe Stegeman. Pe Jeannetje a salutat-o cu o strîngere de mînă, ținînd ochii, cu hotărîre, așa fel, încît să nu-i întîlnească pe ai mei. Îi mergea bine. În timpul dejunului ridicol de scump, Jeannetje și tenorul au ridicat paharele, cu toată seriozitatea, în cinstea mea. În seara aceea, Stegeman avea spectacol, dar după unsprezece urma să vină din nou la noi, la hotel. A, dar dacă ne ducem să-l auzim, ar fi și mai frumos, chiar ca pe vremuri, cu toate că, din păcate, nu se va mai putea vedea pe *Bühne* [1] împreună cu Jeanne, și nici măcar cu Alice de Rato, scorpia aia bătrînă ! Nici po-

[1] Scenă (germ.).

vestirile lui nu-și prea schimbaseră caracterul și mai și cunoștea ultimele scandaluri din lumea operei. Alice de Rato nenorocise încet-încet atîția bărbați și atîtea femei...

— Femeia asta, domnule Rieske, adică Nol, e un demon. Pentru alții. *Eu* nu-i găsesc nimic de criticat. E și destul de tare pe replica ei, ca femeie cel puțin, ceea ce observi și cînd joci cu ea... Are aici, la Haga, un rol „în reprezentație"... Pentru că oricît s-ar îngriji, îi pu... din gu..., pardon... Dar voce mai are, îmi scot pălăria în fața ei, și are la sigur cincizeci, poate chiar șaizeci. Noi spunem mereu între noi : vîrsta Alicei de Rato e *pro rata* [1], ha-ha-ha. Se zice că e fiica unei renumite prox... din Amsterdam, care ci-că a cîntat și ea, la vremea ei. I-am spus asta o dată Jeannei. Franțuzeasca ei ? Aș ! Fițe. Dar a cîntat într-adevăr multă vreme în Franța. La Paris ? Da' de unde ! Nici pomeneală. Ce-ți închipui... Parisul... Da' nu-mi place că prea se ține de intrigi. Acum cîțiva ani a interceptat o scrisoare a mea către... Da, Jeanne, către tine. Și de ce ? De ce ?... Sadism ? Ah, domnule Rieske, sadism, sadism... A, vrei să spui că... Tocmai, tocmai... Se prea poate, da, se prea poate. Nenorocise atîția bărbați și atîtea femei, încît la Amsterdam s-a constituit o ligă, cu scopul ca, într-o noapte întunecoasă, s-o azvîrle în unul din canalele cele mai îmbîcsite cu mîl și apoi s-o scoată. Nu obții mare lucru cu asta, de acord, dar simțul răzbunării îl are orice om din născare, ceea ce poți afla din Carmen, ha-ha-ha...

[1] Proporțională [cu anii] (lat.).

După spectacol, am plecat toți trei de la teatru, cu sunetele Aidei în cap, și ne-am dus de-a dreptul în camera Jeannetjei ; după părerea mea, era cea mai agreabilă din cele trei camere reținute de mine. Cu paharele în mînă, mai întîi pe scaune, apoi pe marginea patului, am stat la taifas, am căzut pe gînduri, ne-am entuziasmat. S-au creat legături puternice, de prietenie. Mi s-a prezis un viitor strălucit ca medic. Scena, opera, *nu* a fost lăsată pe planul al doilea, față de știință, sau de orice altceva. La un moment dat, Jeannetje, care stătea la mijloc, între noi, citindu-ne de pe buze părerile și convingerile, ne-a cuprins pe amîndoi cu brațele, punîndu-și-le pe după cefile noastre bărbătești ; pentru un observator naiv, acesta era preludiul celor mai ne-Carmenistice scene ; atunci m-am scuzat, m-am dus în camera mea, mi-am făcut bagajul, și m-am dus la hotelul vecin, de unde am adus la cunoștința direcției hotelului nostru că sînt solvabil și al cui fiu sînt. Pe noptiera mea lăsasem următorul bilet :

„Dragă Jeannetje,

Numai Carmen îi poate despărți unul de altul pe Micaela și pe Don José.

Nol."

Nu mi-a luat-o niciodată în nume de rău, dacă e să judec după mîna pe care mi-a întins-o, sincer și corect, cu trei sau patru ani mai tîrziu. După ce mi-am dat examenul de candidat, Stegeman mi-a trimis o telegramă de felicitare.

XV

Examenul de candidatură l-am dat la începutul verii, iar în vacanţă am făcut cu tata şi cu Chris o călătorie în Germania. Ţinta noastră erau Alpii bavarezi, dar tata şi Chris n-au ajuns pînă acolo. Sîngele lor german a strigat atît de tare, încît n-au vrut să se depărteze de centru, unde se găsea şi localitatea de origină a familiei Rieske (ca să fiu exact : oraşul Halberstadt). În tovărăşia lor nu m-am plictisit nici un minut, dar cînd munţii înzăpeziţi au fost numai ai mei, mi-a fost cu neputinţă să nu mă întreb dacă această atracţie pentru nişte oameni care însemnau pentru mine atît de puţin, sufleteşte, nu e cumva semnul unei apropiate răciri, a unei îmburgheziri perfide. Cu conştiinţa încărcată am contemplat Alpii, acel şir strălucitor de chemări spre ţinuturi şi mai sudice, care însă nu mă atrăgeau. Dar atunci, ce voiam ? Ce eram în stare eu să fac ? Eu, unul dintre zecile de mii de cuiburi calde ambulante ale Olandei, o pasăre care nu şi-a pierdut măcar un fulg într-un bordel, şi pentru care zăpada eternă nu exista decît pe cărţile poştale ilustrate ? Cîteva ascensiuni periculoase m-ar fi vindecat de această

frămîntare. N-am avut însă curajul. M-am înapoiat în Olanda.

Lăsată sub o excelentă supraveghere şi îngrijire, mama, la întoarcerea mea, părea că o duce destul de bine cu inima. Se odihnea mult, mai făcea mici plimbări, primea clandestin cîteva prietene, ca să stea cu ele la taifas. Cele mai grozave cancanuri, deşi în sufletul ei le dispreţuia, erau pentru ea un crîmpei de viaţă. În convorbirile avute cu studenţii mai vechi, îmi formasem o idee cu privire la afecţiunile cardiace şi încercam acum s-o pun în legătură cu boala mamei. Inima mamei, un organ alcătuit în mod atît de raţional, dar surmenat încă din tinereţe, mi-o închipuiam ca pe un pumn înspăimîntător, care se încorda şi se destindea, de mii, de sute de mii de ori la rînd, *presto, prestissimo,* iar în cea mai liniştită dintre nopţi, totuşi încă *allegro con brio,* pentru ca apoi, destinzîndu-se brusc, să devină o mînă, iar acea mînă să fie întinsă morţii : un gest măreţ, pe care nimeni nu-l putea refuza. Boala de inimă a mamei putea produce şi acele chinuitoare stări oscilante, fără a mai vorbi de paraliziile cardiace acute, pe care informatorii mei le considerau banale, deşi dezirabile ca formă a morţii. Mult mai frumoase, mult mai interesante şi mai enigmatice, sînt recidivele, pe cît de imprevizibile, pe atît de necontrolabile ; în recidivă, pumnul se transformă în mînă, care mai rămîne întinsă încă vreo cîteva săptămîni sau luni de zile, iar moartea e ţinută cu toate puterile la distanţă, cu ajutorul injecţiilor : camfor, cofeină, eter, strofantină, digitalină, — de fiecare deget cîte una. Cuperus nu avusese parte de toate aceste binefaceri, cu toate că una singură dintre

ele, administrată în mod consecvent, mai mult ca sigur că i-ar fi putut salva viața.

În luna octombrie a aceluiași an, lucrurile s-au precipitat. Și Chris, și eu, am primit cîte o telegramă. Chris a plecat numaidecît, după o încercare zadarnică de a telefona, în timp ce eu, cu gîndul că trebuie să mă pregătesc sufletește, am mai zăbovit cîteva ore. O senzație de ușurare, chiar de satisfacție, a înăbușit repede primul șoc: nu pentru că mama avea să fie, poate, eliberată de suferință (pînă atunci nu suferise aproape de loc), și nici pentru că studentul în medicină, încă dinainte de examenul său de candidatură, era silit să se resemneze, plin de ciudă, în fața unui copil vitreg, care ar fi trebuit să fie copil alintat, anume terapia, acest apendice al medicinei, — ci pentru că apăruse perspectiva sfîrșitului unui lucru menit din capul locului să aibă un sfîrșit. Moartea mamei mele ar fi fost un protest împotriva vieții care nu mai merită a fi trăită și ar fi realizat ea singură lucrul acesta, fără ajutorul altora. Mama căpăta acum dreptul și deplina putere de a spune „nu", ceea ce nu făcuse în viața ei, în ciuda caracterului ei ferm și a prezenței ei de spirit, temperate de ironie. Pe patul ei de moarte se pregătea să întreprindă ceva măreț, ceva de o amploare cu adevărat filosofică, deși fără să știe, pe de o parte datorită consolărilor religiei, pentru ea de la sine înțelese, pe de altă parte prin faptul că mintea ei nu era accesibilă decît lucrurilor pozitive, și de preferință celor care dezlănțuiau un acces de rîs. O socoteam în stare să moară rîzînd, pentru că alții o credeau gata să moară, ceea ce în ochii lor era o situație mai mult sau

mai puțin tragică. Și pentru că în același timp ea *știa* totuși că o pîndește moartea.

O anxietate crescîndă a pus totuși stăpînire pe mine, dar abia după primul sfert de oră de mers cu trenul. Presupunînd că mai avea patru zile de trăit — telegrama era destul de alarmantă: mama fusese internată în micul spital local — aș fi fost nevoit să adopt timp de patru zile o anumită atitudine, nu față de ea sau față de mine însumi, ci față de tata și de Chris și de o serie de alte persoane, iar după moartea ei, aceste persoane ar fi devenit legiuni întregi. Nu eram sfios de felul meu, știam să mă mișc, vorbeam cu destulă ușurință, dar *asta,* asta părea că mă depășește, tocmai pentru că era vorba de mama mea. Ceasuri întregi aveam să stăm la căpătîiul ei, și să-i ținem o mînă, pe rînd, în mod ilicit, pentru că mîna aceea aparținea morții. Aveam să ne prefacem, ca niște cameleoni, aveam să rîdem cînd ea ar rîde, iar ea ar înceta să rîdă cînd ar observa grimasele noastre. Ar veni clipe în care noi am spune și am face, și chiar am gîndi, *precis* același lucru, ca și cum marea egalizatoare își va fi întins mîna și spre noi. După o trecere de vreme, un doctor avea să ne gonească, dar noi am veni înapoi, bîzîind aferați, ca niște muște.

Dar nici gîndul că voi putea fi o clipă singur cu ea nu-mi alina indispoziția. N-ar fi fost o întrevedere între patru ochi, chiar făcînd abstracție de doctorii și de infirmierele veșnic la pîndă. Atîta timp cît mama, horcăind, gîfîind, leșinînd, rămînea cea care a fost, gata în orice clipă să revină la viață, — căci așa era ea și așa am să fiu și eu cînd am să mor, — gata în orice clipă

să se suie cu mine în trăsură, ca să mergem la Grădina cu muzica instrumentelor de aramă, gata în orice clipă să-l combată pe Cuperus, pînă ce acesta își recunoștea gogomănia cu florile și cu fata în casă, gata în orice clipă să iasă din cameră cu mîna la gură, pentru că tînărul tenor Stegeman susține că a simțit mirosul de băutură al renumitului bariton Ordelio, — atîta timp cît toate acestea erau cu putință, toate acestea și multe altele încă, n-aș fi știut ce să fac cu prețiosul dar, care ar fi ultima noastră întrevedere între patru ochi. Ar fi cu toții de față : morții și viii, bătrînii și tinerii. Aș uita pur și simplu că e pe moarte, aș aprinde o țigară și aș povesti o glumă studențească...

Am ajuns la W. la opt și ceva. M-am dus întîi acasă, unde nu fusese lăsat nici un mesaj. Fata în casă mi-a spus că mama e în stare de conștiență. Am rezistat ispitei de a telefona mai întîi la spital ; aș fi făcut impresia că vizita mea acolo mi-o condiționez de informațiile obținute. Oricum, faptul că sosisem cu atîta întîrziere față de Chris, n-ar fi făcut o impresie prea bună. I-am cerut slujnicii un sandviș, pe care l-am mîncat pe stradă. Aveam chef de cafea, de băutură ; am descoperit în mine capacitatea de a dormi douăzeci și patru de ore fără întrerupere.

Ce mic era spitalul nostru ! Însușirea cea mai plăcută a micii clădiri care îl adăpostea era culoarea ei albă ca zăpada, precum și faptul că se afla pe canalul de centură, pieziș peste drum de Grădină. O infirmieră m-a dus în camera mamei, unde tata și Chris stăteau în stînga patului, pe scaune ; mi-au dat din cap, formal, dar nu neprietenos.

Tata avea fruntea încruntată și-și tot scotea într-una ochelarii. Chris făcea cam același lucru : își scotea ochelarii, ca să-și încrețească după aceea fruntea. Din cînd în cînd se uitau la pardoseală, printre genunchi. Ca un actor, care nu știe ce-l așteaptă pe scenă, m-am ferit cît am putut de mult să mă uit la mama. Cînd în sfîrșit m-am așezat și m-am uitat, ochii ei păreau ațintiți asupra mea. A dat ușor din cap, fără să zîmbească. M-am întrebat dacă nu cumva e supărată că am venit atît de tîrziu. Văzînd-o cum respiră scurt, gîfîit, ba oprindu-se, ca pentru a-și cruța puterile, ba trăgînd apoi adînc în piept, cu ochii închiși, un nou suflu de viață, — mi-am dat seama cît suferă, — sau, mai bine zis, nu ea suferea, ci trupul ei : trupul făcea lucruri pentru care de fapt nu era menit, dar pe care trebuia să le facă ; trupul avea propriile lui îndatoriri. Dar toate acestea aș fi putut să le știu dinainte, sau să le bănuiesc. Înfățișarea ei fusese cea care îmi dezmințise așteptările pripite. Arăta doar cam somnoroasă, chiar și atunci cînd gîfîia ; somnoroasă ca o femeie după o zi lungă de muncă. Mi se părea că văd pentru prima dată în viață o asemenea femeie și poate că așa și era. Se abandona, somnoroasă, în brațele uitării firești : o nouă mamă ne era dăruită aici, o mamă care găsise cea mai salutară formă de capitulare în fața morții.

Cînd tușea slab, Chris sărea numaidecît, ca să facă ceva inutil, dar își dădea el însuși seama de inutilitate, chiar în timpul mișcării. Aveam atunci sentimentul neplăcut că aceste gesturi de marionetă le aștepta de fapt din partea mea, a viitorului

medic. O singură dată a venit pînă la mine pe vîrful picioarelor, ocolind patul, ca să-mi sufle la ureche niște probleme medicale : mama avea edem la picioare, iar uneori junghiuri în inimă, deși tăgăduia că suferă. Doctorul nu prea dădea speranțe, dar ea primise tot ce-i trebuia.

— Digitalină, am mormăit eu, ca să mă reabilitez.

Chris a aprobat dînd din cap, ca și cînd ar fi fost perfect la curent cu digitalina — mai tîrziu am aflat că nu i se administrase digitalină — și a spus că i se administrase și morfină și că-i făcuse foarte bine. Aveam voie să stăm la spital pînă la zece și jumătate. La zece a venit doctorul, pentru injecție, sau pentru injecții. Înainte de a pleca, ne-a spus că totul mai poate să dureze cîteva zile. Mama îl urmărea cu privirea. Tata își ținea capul în mîini ; mama s-a uitat la el și mi-a zîmbit. Drept răspuns, i-am dat din cap ca să-i fac curaj, și mi-am încrucișat picioarele invers, pentru că stîngul îmi amorțise. Așadar : morfină. Aveai impresia că vezi în fața ta o mamă sănătoasă, dar somnoroasă, și cînd colo era vorba de morfină.

Faptul că nu se rostea nici un cuvînt era, evident, opera doctorului, pentru că atunci cînd infirmiera, destul de vorbăreață, ne-a adus cafeaua și a ridicat perna, tata și Chris au început o conversație banală, în care au căutat s-o antreneze și pe mama. Ea a zîmbit, a dat din cap, a încercat să-și înalțe umerii și a spus, ici și colo, cîte un cuvințel, cu o voce molcomă, de copil. Pe noptieră se afla o băutură, neatinsă, poate socotită inutilă sau chiar dăunătoare, ambalată

luxos, cu capsulă poleită și cu culori frumoase pe etichetă : jucării pentru muribunzii înstăriți. La un moment dat, mama a făcut o mișcare neliniștită și a spus :

— Ați putea vorbi mai tare.

Dar cînd tata și Chris s-au supus acestui semiordin, ea nu i-a mai ascultat. Acum gîfîia mult mai puțin, iar în colțurile gurii îi tremura un mic zîmbet indulgent la adresa tatii și a lui Chris. M-am sculat în picioare și am sărutat-o pe frunte. Cînd și-a ridicat privirea înspre mine, am avut sentimentul că trebuie s-o răpesc, s-o ascund undeva și s-o părăsesc.

Dar timpul a trecut — ora nouă, nouă și un sfert — și nu s-a întîmplat nimic și n-a mai venit nimeni să vadă ce se petrece. În clădire era o liniște adîncă. Pînă atunci, așteptarea aceasta nu fusese insuportabilă, — cu toate că picioarele îmi amorțeau în orice poziție, așa încît într-o clipă de inconștiență am fost gata-gata să mi le pun pe marginea patului, — cînd, deodată, a început chinul, pe care îl prevăzusem și care nu-mi făcea cinste. Moartea și diavolul s-au luat la întrecere, pentru ca, prin intermediul unor senzații trupești, să facă din șederea mea în camera aceea de patru pe cinci metri, spoită în alb, un iad, o imposibilitate fizică. Mama suferea ; eu suferearn. Dar ea nu putea să plece ; eu puteam. În inimă simțeam deznădejde și tristețe, în cap plictiseală și un sentiment de vinovăție, în stomac foame, sete, dorința de a mă îmbăta, acreala și amărăciunea vieții, suprema înțelepciune, țelurile profunde ale măruntaielor. În picioare am simțit mii de ace care mă împungeau metodic. Am avut impresia, rînd pe rînd, ba că

am aripi, ba că aş face bine dacă i-aş fărîma tatii ţeasta, bietul om, care nu ştia decît să discute şi să taie firul de păr în patru, cu mintea lui de jurist, care a costat-o pe mama viaţa, cu toate că nu-i stătuse niciodată în drum. Mîinile au început să-mi tremure. M-am sculat în picioare, m-am dus spre tata şi i-am şoptit la ureche că nu mă simt bine şi că am nevoie de aer curat. Era purul adevăr. Şi totuşi fusese o minciună ; numai că nu ştiam ce fel de minciună. I-am spus că voi fi înapoi înainte de zece şi jumătate. M-a privit mirat, o clipă, apoi darul lui de a cunoaşte oamenii a învins şi, făcînd un semn bonom cu capul, mi-a dat voie să plec. Chris nu s-a urnit. La mama nu m-am mai uitat.

Afară, primul meu gînd a fost că trebuie să beau, să beau mult. Stomacul meu nu greşise nici de data aceasta. Se întîmplase ceva în mine ; ceva avea să se întîmple. Nu că mama avea să moară, sau nu, sau că suferea, sau nu, dar faptul că *eu* trăiam, că *mai* trăiam, era ceva rău, ceva ireparabil. Că trăiam *aşa*. Şi deodată, — în timp ce mergeam pe podul de lemn, care urma să mă ducă pe malul opus al canalului de centură, — deodată am urît-o pe mama, şi aş fi fost în stare s-o şi blestem pentru ceea ce spusese cîndva, ceva ce n-ar fi trebuit să spună niciodată. Oricine avea dreptul să facă o asemenea gafă, să spună „drăguţa ta Trixuţa", — ea nu. Eram în drum spre Club. Acum ştiam : nu mai eram cel ce părusem întotdeauna, mă păcălisem pe mine însumi, acolo, în oraşul universitar, aproape trei ani de zile. Nu ţinusem seama de stomacul meu, de intestinele mele, mi le arsesem, porţiuni întregi erau uscate,

aşa încît nu mai puteam avea revelaţii de pe urma băuturii şi nici nu mai aveam voie să-i urmez chemarea. Nici măcar nu băusem peste măsură ! Fusesem ca un fel de Chris... O, ce ruşine fără margini... Cu genunchii moi, am urcat scara spre cetăţuia veche. Între timp, mama putea să moară.

Fumul albastru, de tutun, a fost primul lucru care m-a mai calmat întrucîtva. Erau clienţi puţini şi un singur ospătar, unul nu prea tînăr. Foarte bine dispus, deşi singur, bătrînul Tjallingii moţăia lîngă perete, iar în conurile de lumină, pline de fum, nişte ţărani tineri jucau biliard cu vreo cîţiva domni îmbrăcaţi ca vai de lume, pe care i-am luat drept voiajori de comerţ. Separeul era neluminat, iar uşa cu geam mat închisă. La tejghea, patronul făcea socoteli. După cîteva clipe de gîndire, mi-a dat din cap, sobru, fără să-l trimeată pe ospătar la mine. Am luat loc chiar lîngă fereastră, cu spatele spre pavilionul de muzică, dar nu-mi scăpase din vedere că de după pavilion, la răsărit, venea o lumină ciudată : se ivise luna, pe care o văzusem în gara W..., deasupra unui şir de vagoane de marfă ; era roşie, de un roşu închis.

După ce m-au lăsat să aştept cinci minute, m-am supărat şi am strigat :

— Ospătar !

Ospătarul a venit într-un suflet.

— Domnişoara Cuperus e aici ?

Şi-a stăpînit un zîmbet indulgent. Nu-mi părea a fi un ospătar lipsit de tact. Am socotit că e mai bine să mă port atent cu el.

— Da, domnule. Doriţi să-i vorbiţi ?

— Să-i vorbesc ?... Aş vrea să mă servească.
S-a scărpinat după ureche.

— Am s-o întreb, domnule. De fapt, aici servesc eu.

— Bacşişul dumitale e pus deoparte : zece la sută din tot ce beau. Şi *nu* va fi puţin, am adăugat, ameninţător, dar am rîs totuşi în sinea mea, cînd l-am văzut că face o mutră pe jumătate neîncrezătoare, pe jumătate admirativă.

După cîteva clipe a dispărut în coridorul cunoscut de mine.

A trecut o veşnicie pînă să apară Trix, cu ospătarul — în aparenţă supus — după ea. În mijlocul sălii, între două mese ocupate, a lăsat-o să-şi continue drumul singură, cu capul un pic într-o parte, ca şi cum s-ar fi aşteptat ca apariţia ei să aibă cine ştie ce urmări. Da, era la fel de înaltă ca înainte ; şi asta m-a calmat. Ceva mai slabă, poate : doar muncise mai mult decît mine în aceşti trei ani. Netezindu-şi cu mîna şorţul alb, s-a oprit în faţa mea, iar eu am privit-o de-a dreptul în ochi, fără vreun scop anumit. Se maturizase mult. Modificări adînci pe obraz, la ochi, n-am putut descoperi ; era tot ea ; n-a putut să-mi scape, preţ de cîteva minute. Apoi am întins amîndoi mîinile în acelaşi timp, — eu înclinîndu-mă, fără să mă scol în picioare, — şi ne-am spus unul altuia pe nume.

— Ascultă, Trix, am spus eu, făcîndu-i semn să vină mai aproape de mine, mama e pe moarte, adineauri am venit de la spital, n-am mai suportat atmosfera de acolo. *Trebuie* să beau ceva. Nu te nelinişti, rezist destul de bine. Dar să nu mai văd mutra ospătarului ăluia în faţa mea. Dacă vrei

să fii atît de amabilă, adu-mi marfa încoace : trei păhărele de gin deodată ; n-ai nevoie să faci drumul mereu, şi te rog să le pui pe masă fără să atragi atenţia.

— N-ar fi mai bine să te duci înapoi la maică-ta ?

S-a uitat peste umăr, spre bufet, sau poate spre jucătorii de biliard, care de altfel nici nu se sinchiseau de ea.

— Mai are cel mult cîteva zile de trăit, dar nu suport să stau acolo. Ne-am şi luat rămas-bun.

— Vrei poate să treci în sala mică ?

Ideea mi-a surîs o clipă. Dar nu venisem ca să fiu singur cu Trix ; voiam să-mi dea de băut şi s-o văd plecînd şi venind, intrînd şi ieşind de fiecare dată în şi din coridor.

A adus trei păhărele pe o tavă şi le-a pus în faţa mea pe masă, cu pauze mari, aşa încît primul îl şi dădusem pe gît, cînd al treilea mai plutea încă în văzduh.

— Mama se prăpădeşte de inimă, ca tatăl tău atunci, am spus eu, ridicîndu-mi privirea, confidenţial, către ea. Acum m-am apucat eu de băutură...

— De ce nu mi-ai mai scris ? a întrebat ea, morocănoasă, şi apoi s-a uitat iar peste umăr.

Această formidabilă inconsecvenţă m-a liniştit cu totul. În sfîrşit ! O prinsesem cu ocaua mică, mă simţeam cu desăvîrşire la largul meu, mă simţeam superiorul ei într-o serie întreagă de privinţe. Era o situaţie aproape umoristică : aşteptase să-i scriu !

— Ce vrei să spui, Trix ? După ultima ta scrisoare !? Am și eu mîndria mea, așa să știi. Aș ! Mîndrie... Am fost doar slujitorul supus al unei anume Trix Cuperus... Nu te-ai schimbat, și nici nu-mi *pari* cîtuși de puțin schimbată : pentru mine ăsta-i principalul.

— Orice om se schimbă.

Tonul ei era aproape acru ; dar o cunoșteam : nu era exclus ca să fi făcut totuși aluzie la ceva. În timp ce escamota primul păhărel într-un buzunar al șorțului, fața ei s-a apropiat mult de a mea. Atunci am simțit un miros, pecetluit de obicei cu numele de „parfum ieftin". Nu pot să spun că mi-a provocat o repulsie, dar nici nu m-a îmbătat. Aveam impresia că-i pot desena personalitatea pe tablă. Pe jumătate, Trix cea de altădată : timidă, pudică și înțepată ; alături, cealaltă jumătate : ospătărița de provincie, manevrîndu-și clienții cu precizie, dar șmecherește, — nu de „calitate inferioară", dar totuși contaminată de vulgaritate, vulgaritate pînă la o anumită limită, dar care, oricît de atent ar fi evitată, sporește an de an. Pe care dintre cele două jumătăți o iubeam mai mult, nu știam ; în realitate, nici nu erau două jumătăți. După ce am dat pe gît și al doilea pahar, tot în prezența ei, mi-am dat seama că înțeleg dragostea : era ceva fără jumătăți, ceva care, din fericire, nu se ivește în lumea aceasta prea des. Am întins mîna spre al treilea pahar.

— Aici te simți, cît de cît, fericită ?

A dat din umeri.

— Eu n-am fost niciodată fericită. Tu da ?

— O, da, eu da, am răspuns eu, plin de zel, ca și cum aș fi fost obligat să-i fac pe plac. Cînd tatăl tău îmi cînta la pian, mai ales din opere, eram adeseori cum nu se poate mai fericit. În ultimii trei ani n-am fost niciodată nefericit. Studiul medicinei e foarte interesant.

— Îmi pare bine că spui asta și că nu te-am făcut *eu* nefericit.

Cu aceste cuvinte, a făcut un pas, rigid, înapoi, și încă unul, evident în cadrul regulilor ei de comportare, de a atrage atenția cît mai puțin. Pe tavă se afla un singur pahar.

— Trix, încă trei ! am implorat-o eu, frapat în mod foarte neplăcut de faptul că o vedeam cum se depărtează treptat de lîngă măsuța mea. Se și întorsese cu spatele.

— Întîi numai unul, mi-a șoptit ea peste umăr, cu un ton pe jumătate întrebător.

Era o măsură admirabilă, pentru cazul că o înțelesese cineva. Acum trebuia să las totul pe seama experienței ei enorme, dobîndite în această sală plină de fum. Numai să vină înapoi. În fața tejghelei a stat de vorbă cu patronul, ținînd capul aplecat autoritar spre ceafă, în ciuda gestului convingător cu care își susținea cuvintele. Am ghicit cuvintele :

— Bietul om, maică-sa e pe moarte... Trebuie să bea ceva. Am să bag de seamă.

Apoi am văzut cu ochii mei gestul cu sens de *„all right"* al patronului.

Dar n-a venit înapoi. Indignat de această trădare perfidă, am cugetat ce am de făcut, de vreme ce refuzasem să dau comenzi ospătarului, care umbla de colo pînă colo. Pe acest ospătar îl

anunțasem că voi bea peste măsură de mult ; în plus, băutura era deocamdată ceva mai importantă decît Trix, *în acel moment*. Fiecare moment are propria lui valoare în viață, cu toate că afirmasem cîndva că în dragoste timpul n-are nici un sens. Această afirmație nu era neadevărată, dar momentele nu trebuie nesocotite, pentru că nu poți lăsa lucrurile să se amestece. Jucătorii de biliard au bătut din picioare : o bilă albă se rostogolise pe lîngă alta, albă sau roșie, gata s-o atingă, ceea ce, cu siguranță, dezlănțuise pasiuni. Cînd ești pus să alegi între băutură și dragoste, poți, firește, să alegi și ceva cu totul diferit de amîndouă. M-am sculat de pe scaun și m-am dus la ușa dinspre Grădină. Seara, accesul în Grădină era interzis pentru vizitatorii Clubului ; mi se pare că era interzis chiar de către poliție. Ca să le fie mai ușor urmăritorilor, am lăsat ușa întredeschisă. Întrucît nu era vînt afară, n-avea să se trîntească, ceea ce era iarăși în avantajul meu. Am socotit că problema merită să fie tratată cît mai corect cu putință.

Nu era vînt afară. Era numai haloul alb al lunii deasupra pavilionului de muzică, erau copacii profilați pe acest halo și era lumina Clubului pe pietriș. Pe pietrișul luminat mă deplasam spre un anumit punct, care trebuia să mai existe. Podețul se vedea estompat. Bîjbîind cu piciorul, am pornit spre dreapta și am trecut pe lîngă treptele de piatră brută, care duceau spre cărarea de sub tei. Acolo, în ciuda faptului că nu era vînt, începuse un freamăt ușor. M-am trîntit pe panta gazonată și m-am hotărît să rămîn acolo pînă cînd am să simt că mi-e rece. Luna se cățăra tot mai

sus și mai sus, în spatele pavilionului de muzică, împrăștiindu-și pe cer lumina ei lăptoasă, pe care se desenau, ca niște pete negre și singuratice, cîțiva copaci izolați și acoperișul pavilionului.

Și iată că se deschide ușa clădirii principale ; vine, probabil, un ospătar, ca să mă gonească ; și acest rai se sfîrșea. Pași pe pietriș ; o voce de femeie :

— Nol !

Am tușit, mașinal ; era ea, în drum spre mine. Culcat într-o rînă, m-am uitat în sus, spre ea, și m-am mirat văzînd cît e de înaltă și ce dorință mistuitoare poate stîrni o astfel de însușire fizică. Totuși, trecusem pe lîngă sute de femei și de fete la fel de înalte ca ea.

— De ce n-ai adus gin ? am întrebat-o eu, indiferent.

S-a așezat pe iarbă, la oarecare distanță de mine.

— Le-am spus că nu te simți bine și că ai nevoie de aer curat. Nu te duci la maică-ta, Nol ?

— Cît e ceasul ?

— Zece și douăzeci.

— Atunci nu mă mai lasă să intru. Nici nu prea mai are rost. Am învățat multe de la tine : și tu l-ai lăsat cîndva pe tatăl tău să crape singur. Sîntem un suflet ; pe vremuri ziceam că sînt fratele tău de suflet. Dar și cu mama sînt un suflet și n-are nici o importanță dacă trăiește sau nu. Asta nu e nesimțire, Trix, ci un exces de dragoste. Nu putem să fugim după oamenii pe care îi iubim. Nici nu ne-ar înțelege. Uite — am arătat cărarea de sub tei, din spatele nostru — acolo

a stat ea pe scaun, cînd noi am dansat împreună aici.

I-am arătat un loc din fața noastră, pe pietriș, ceva mai într-o parte, călcat în picioare de mulți, mulți vizitatori în lunile de vară, scăldat acum de lumina spălăcită venită dintr-o sală plină de fum, dar nu prea zgomotoasă.

— A rîs de noi, dar n-a rîs cu răutate.. Țin minte foarte bine; celelalte cucoane rîdeau; ea, propriu-zis, nu rîdea, ci avea doar o față rîzătoare... N-a rîs cu răutate, pentru că știa că dansez cu soarta mea... Mama era foarte deșteaptă. Acum se prăpădește... Și tu ești moartă de mult; și care e deosebirea? Aici nu s-a schimbat nimic. Numai că n-am văzut încă niciodată Grădina la lumina lunii...

Între timp, urmărisem luna; după cîteva minute marginea ei argintie avea să iasă deasupra pavilionului de muzică și să schimbe întrucîtva înfățișarea locului în care stăteam amîndoi pe iarbă, cu genunchii trași spre bărbie.

— Ai să mă ierți, Nol?

M-am sculat în picioare și m-am așezat lîngă ea; i-am luat mîna într-a mea, apoi i-am dat drumul.

— Nu e nimic de iertat, dragă Trix. Cum poți ierta ceva din care nu înțelegi nimic! Poate că te iubesc pentru că nu înțeleg nimic. Dar împingi lucrurile prea departe. Faci din toată povestea un mister.

— Nu știi nimic despre mine.

— Într-adevăr, tocmai la asta mă gîndeam, am spus eu, privindu-i fața, pe care luna începuse

să se joace, ceva mai devreme decît pe a mea, pentru că Trix era mai înaltă decît mine.

Fața ei era palidă și serioasă ca moartea și nemaipomenit de fermecătoare. Ne-am căutat privirile, ne-am privit în ochi; urechile au început să-mi vîjîie, iar în stomac am simțit ca un fel de beatitudine; de la gin... da, de la gin trebuie să fi fost...

— Trix, e adevărat ce se tot vorbește despre Vellinga și despre tine?

— Da. Dar, a continuat ea numaidecît, luîndu-mi mîna în a ei și aplecîndu-se mult înspre mine, e ceva fără nici o legătură cu ceea ce e între tine și mine...

— Între tine și mine, am repetat eu cu amărăciune.

Întrebarea trebuie s-o fi așteptat ea de mult, pentru că avea răspunsul pregătit, poate de ani de zile; ceea ce însemna că mă mai iubea încă și că voia să mă ducă de nas în continuare. „Orice om se schimbă." Dar față de mine se schimbase mult prea mult și nu procedase niciodată altfel: prin urmare, nu se schimbase de loc...

— N-am dat niciodată doi bani pe el. A fost altceva... Și n-a fost vina mea. Pot să-ți explic...

Mi-am smuls brusc mîna din a ei.

— Ah, explicațiile! Explică-mi mai întîi de ce nu-ți dai seama cît de monstruoasă e toată povestea. Evident! Ai spus cîndva că mă iubești; și ai repetat acest lucru și atunci cînd tu și cu domnul Vellinga erați... Fir-ar a dr...

M-am stăpînit. M-am gîndit la mama, care zăcea pe patul de moarte și căuta să se stăpînească, deși medicii o ajutaseră cu morfina lor, ca să-i

fie cît mai ușor... Da ; și apoi i-am simțit brațele în jurul gîtului și și-a lipit obrazul de al meu, și mi-a venit la nas mirosul de „parfum ieftin", pe care eu îl adoram, de vreo jumătate de oră. Fusese inevitabil. Stăteam strîns lipiți unul de altul, mai mult sau mai puțin contopiți cu acea grădină a grădinilor ; eu mă uitam la obrazul de argint al lunii, de deasupra mea, și auzeam murmurele înfrigurate ale Trixei, care se amestecau cu foșnetul teilor și al altor copaci.

— Într-o zi am să-ți povestesc totul, Nol. Te iubesc numai pe tine ; și în clipa asta mai mult ca oricînd, pentru că ai venit aici acum, cînd ai o mare supărare...

„Nu-i tocmai așa", mi-am zis ; „e exagerat ; exagerează". Am sărutat-o pe păr, părul ei de ospătăriță, ondulat, cea mai prețioasă diademă feminină.

— Nu înseamnă nimic pentru mine. Am isprăvit cu el. Măgarul ! Nici să nu-ți pese. Să uităm totul, Nol. Am să te consolez, Nol, dragul meu... Dragul meu...

Vellinga nu însemna nimic pentru ea. Dar trebuia totuși să înțeleagă că mi-ar fi fost cu neputință să accept acel soi de consolare, pe care, cu o repulsie de necrezut în suflet, i-o dăruia lui Vellinga, cînd vreun articol de fond deosebit de dificil îl făcea să fie arțăgos ! Vellinga nu însemna nimic. Dar acestui nimic i se dăruise, și acum era moartă, nu pentru mine, niciodată, ci pentru ea însăși. În timp ce o lăsam să mă îmbrățișeze, fără să mă împotrivesc, și-i simțeam gura cum se lipește de a mea, gîfîind, mă gîndeam la mama, care parcă era sus, în spatele meu, și la tatăl

Trixei, care parcă era în fața mea, în apropiere de trunchiurile de mesteceni ale podului, și la tot ceea ce se afla ceva mai departe, acolo unde luna începuse acum să se joace, în sfîrșit, în voia ei. Așa m-am desprins cîndva din brațele ei, așa am plecat, iar acum stăteam iar lîngă ea. Aranjîndu-și rochia, își ținea fața întoarsă, cu ceafa spre mine ; poate că voia să se asigure că nu amenința nici o primejdie.

— Să ții minte un lucru, Trix : că te iubesc și că sînt gata să fac orice pentru tine. Acum, mama e pe moarte, iar tatăl tău stă pe malul celălalt și rînjește, cam neîncrezător, și-și netezește mustata...

— Nu mai vorbi de tata !

— Păi n-am spus nimic rău despre el.

— Poți să spui despre el cît rău vrei, am auzit-o mormăind.

— Și Grădina. E un pămînt sfînt, cel pe care ne aflăm. Pentru mine a fost o grădină fermecată, încă dinainte de a intra tu în viața mea, ca să dansezi cu mine. Erau aici,...și mai sînt încă, ...păsări de aur, erau și gîște și păuni, dar mai ales păsări de aur. Era o grădină de aur. Apoi am văzut deodată instrumentele, și am auzit marșul, și soarele sclipea în arama instrumentelor, iar instrumentiștii suflau în ele, roșii la față din pricina efortului, și atunci s-a prefăcut în grădină de aramă și a rămas mult timp așa. Arama e mai frumoasă și mai simplă, și e și mai veselă, decît aurul. Carmen a fost o operă de aramă...

Tot urmărind cu atenție luna, care în sfîrșit se desprinsese cu totul de pavilionul de muzică — o farfurie de argint cu un mic apendice — m-am

pomenit bodogănind în neştire, exaltat, ca şi cum cuvintele mi-ar fi fost inspirate de duhurile Grădinii. Cînd am întors capul într-o parte, Trix dispăruse; dar nu m-am sinchisit şi am continuat să-i vorbesc ca unei persoane de faţă.

— Grădina mai e încă de aramă, acum, toamna, dar nimeni nu bagă de seamă. Pentru noi e de argint acum: nu cel mai scump, dar cel mai deosebit, cel mai nobil metal. Metalul despărţirii... Creţurile de argint de pe oglinda apei sub ultima pală de vînt a unei seri furtunoase, cu puţin înainte de a se întuneca. Şi uite luna, cum îşi mai ia într-una rămas bun de la noi. Soarele spune: vin înapoi, şi se aruncă, dolofan şi roşu la faţă, în mare. Dar luna spune: *probabil că nu* vin înapoi, pentru că am atîta de lucru cu mine însămi, ca să mă tot schimb neîncetat la faţă, şi cine ştie care va fi sfîrşitul? Ştiu multe despre lună, Trix. Mai tristă ca oricînd e cu puţin înainte de lună nouă... Ce optimist sună!... Pentru că atunci stă atîrnată pe cer ca o liniuţă curbă, ca un mic suspin alb, deasupra soarelui-răsare... Am observat asta de multe ori, după chefuri.. Şi totuşi n-are voie să coboare, ca să se odihnească, trebuie să-şi continue drumul, suflată în sus de către soare, cu tot necazul şi cu toată jalea ei, încă trei zile şi trei nopţi, tot mai extenuată, tot mai mucedă şi mai subţire. Soarele o suflă în sus, ca pe o pană, şi nimeni nu crede că are să mai vină vreodată înapoi, şi poate că aşa şi e: poate că de fiecare dată vine altă lună, o lună nouă, aşa cum se şi spune...

Ce ciudate miresme începuseră acum să umple Grădina: praf de cari, putregai fin, şi nuanţele

nesfîrşite ale frunzelor veştede. Eleşteul o fi clocotind şi o fi bolborosind, de parcă toate broaştele lui Cuperus, cu umbrelă şi fără umbrelă, s-ar fi încumetat din nou să intre în el. Pe creţurile argintii ale apei, am văzut-o pe Trix, cea de doisprezece ani, cum aleargă pe podeţ, ca să-i iasă înainte tatălui ei şi să-l îmbrăţişeze, cu un picior ridicat. Ce crime oribile fuseseră săvîrşite împotriva acestor doi oameni! Cine le săvîrşise? Singur timpul, care aici ajunsese să aibă şi glas, şi mireasmă.

Dar cu cît stăteam mai mult acolo, tremurînd în aburul rece pe care luna parcă-l făcea să se înalţe din eleşteu, cu atît mai puternic devenea dorul meu de oameni, de băutură, de societate, la nevoie chiar de voci ţărăneşti. Trix era pierdută pentru mine în seara asta; ba am întrevăzut şi posibilitatea de a nu o mai revedea niciodată. Nu atîta pentru că o „respinsesem", ci pentru că nu mă puteam bizui pe ea. Ea însăşi era făcută din raze de lună, întocmai ca mama ei şi ca ciudata ei mătuşă: nişte femei palide, de la nord, care ar fi trebuit să se prefacă în sirene şi să poarte în priviri acest stigmat, una într-un fel, cealaltă altminteri... Am simţit dorinţa să mă duc înapoi în sală. De altfel, eram nevoit şi din motive practice să mă duc în sală: la ora aceea tîrzie, Grădina nu avea altă ieşire.

Dîrdîind, m-am îndreptat spre uşă, fiind sigur de un lucru: că trebuie să mai beau încă trei păhărele, înainte de a mă duce acasă, unde aveam să dau ochii cu tata şi cu Chris. Am stat o bucată de vreme după uşa de sticlă şi am iscodit. Localul

era acum ceva mai plin, ceea ce constituia un avantaj, pentru că Trix ar fi fost obligată să servească și ea, dar ar fi avut totodată mai multe posibilități de a mă ocoli. Mai veniseră și alți jucători de biliard. Pe unul dintre ei, întins în poziție orizontală peste marginea mesei de biliard, în atitudinea unui penitent, cu mîinile încleștate pe tac, cum și le-ar încleșta un mucenic pe cruce, l-am recunoscut: era Vellinga. Gambeta și-o dăduse, pieziș, pe ceafă. Trei oameni scunzi căscau gura, cu un aer aprobator.

Am deschis ușa și m-am dus la măsuța mea, rămasă neocupată. Trix nu se vedea nicăieri. Pe ospătar, care a venit numaidecît la mine, îl cunoșteam: era un ospătar în vîrstă, care cu siguranță că-i adusese cîndva mamei lapte sau ceai.

— Hai noroc, i-am spus, cînd am văzut că și el mă recunoaște. Ce mai faci? Aș bea ceva, dar mai solid, pentru că mama e grav bolnavă și nu pot să suport gîndul. Am vreo douăzeci de florini la mine...

— Vai, domnule Rieske, doar vă cunoaștem...

— Da, dar poate că nu prea bine. Aș lua și o gustare. Aveți savarine?

Ospătarului i-au apărut numeroase riduri minuscule între ochi.

— N-avem, domnule. De mult nu mai facem. Ultimele le-am mîncat chiar noi... stați, să mă gîndesc,... acum vreo șapte sau opt ani. Și cele rămase le-am dat ca hrană rațelor.

— Gîștelor.

— Ba rațelor, domnule; rațelor din eleșteu. Să vă aduc un sandviș cu brînză.

Am dat din cap că sînt de acord; atunci s-a depărtat, dar l-am chemat înapoi, cu un ton de reproș amar în voce:

— Nici nu știi ce vreau să beau! Nu admit să vă bateți joc de mine, mă-nțelegi? Adu-mi cinci păhărele de gin. Din partea mea, n-ai decît să le deșerți pe toate într-un pahar mare. Am să-ți pun banii pe masă.

Jignit, ospătarul s-a dus la tejghea și după două minute aveam în față un pahar mare plin cu gin. Ne-am uitat unul la altul, supărați. În cele din urmă am început să rîd. A rîs și el.

După ce am golit paharul pe jumătate, mi-am îndreptat atenția către Vellinga. Cu toate că se mai îngrășase, se mișca în jurul mesei de biliard cu destulă mlădiere și am avut impresia că mînuiește bila cu pricepere, cu toate că nu ajungea decît rar la o serie mai lungă. Paharul lui cu bere se afla pe o măsuță. Gambeta și-o ținea în cap ba corect, ba pieziș, ba trasă peste ochi, ba dată pe ceafă, în toate combinațiile imaginabile. Totuși nu părea să fie în apele lui. Felul lui de a păstra tăcere față de partenerii de joc era extrem de caracteristic pentru un om care nu mai avea nevoie să-și dea nici cea mai mică osteneală ca să-și facă popularitate. Ceilalți asudau de bucurie că au prilejul să joace biliard cu el. Ah, ce mai viață ducea acest Vellinga...

După ce mi-am terminat sandvișul, mi-am golit paharul și am simțit că în scurt timp am să fiu criță. Mi s-a părut că o văd pe Trix în coridor și că-mi face semn. Atunci mi-am dat seama de ce nu se uita Vellinga după ea, în mijlocul acelui public dubios. Se înțeleseseră cu ani în urmă să

procedeze astfel. Vellinga se pricepea la dragoste mult mai bine ca mine: știa că nu trebuie niciodată să atragi atenția, cel puțin nu de-a dreptul. Nici eu nu făcusem gafa aceasta, dar eu mă ferisem dintr-un instinct firesc, pe cînd Vellinga din calcul. Își organizaseră bine viața, amîndoi; la moartea ei, Trix avea să primească în dar un anunț gratuit pe pagina a patra a ziarului lui Vellinga. L-am chemat pe ospătar.

— Aș vrea acum, i-am spus, cu fruntea încruntată, un pahar la fel ca ăsta, dar plin cu rom.

Vorbisem foarte tare. Cîțiva vizitatori au întors capul.

— Grog de rom, domnule?

— Rom curat, nesubțiat și nefalșificat. E în legătură cu o amintire. Vreau să mi-o împrospătez. Îți place muzica?

— În privința asta n-am de ce să mă plîng, domnule.

— Bine, atunci îți aduci aminte, desigur, de spectacolul acela, de aici, din W. Știi care: toreador, toreadoor. Îl știi pe Vellinga?

— Pe avòcatul Vellinga, de la ziar? Cum să nu, domnule. E colo, la biliard.

— Poți să-i spui să se ducă dracului. Dar avocatul ăsta a avut atunci noroc: l-a îmbătat pe unul criță, cu un pahar de rom. Și a ieșit și bătaie; nu chiar cu Vellinga, pentru că e prea laș ca să se bată... Poți să-i spui și asta... Dar cu dirijorul Cuperus. De ăsta sînt sigur că n-ai auzit niciodată.

Fața ospătarului s-a luminat.

— Ce credeți despre mine, domnule? Eu să nu-l fi cunoscut pe domnul Cuperus! Dar să bea cinci păhărele de gin unul după altul...

— Opt, am precizat eu.

— ...și pe urmă și un pahar mare de rom, nu l-am văzut niciodată; altminteri...

— Bine, văd că ne înțelegem, am spus eu. Ne cunoaștem mai de mult; ai servit-o de multe ori pe mama, care acum e pe moarte. Așa că te rog să-mi aduci un pahar la fel cu cel cu care Vellinga l-a dat gata pe Stegeman... Alt trăznit... Un pahar la fel!

Ospătarul a plecat, grăbit, iar eu am început să-l urmăresc din nou cu privirea pe Vellinga, pe care biliardul îl absorbise cu totul. La ora de închidere, a continuat să joace; avea după aceea un al doilea punct în program. Lucrul acesta nu i se citea pe față, dar i se vedea, de pildă, după pantaloni, sau după manșete, sau după gulerul tare, care de mult nu mai era tare. Între timp, așteptam revelații. Se pregăteau în trupul meu. Valuri de emoție și valuri de mînie, alternau la intervale regulate; dar asta nu însemna nimic: voiam să aud cuvinte, să înțeleg noțiuni, cuvinte de aur, cuvinte negre, preziceri puternice. În ceafă a început să mi se urce o senzație ca un zbîrnîit, care într-un fel sau altul era în legătură cu stomacul.

— Să nu te culci niciodată! îmi urlase cîndva un student mai vechi. Altfel te-ai curățat. Stai în picioare, dansează, lovește, bate-te, dă afară băutura prin pori.

Dar cum să dansez aici și să dau afară băutura prin pori, în acest local mai mult decît suspect, unde niște derbedei jucau biliard și niște tîrfe serveau? E o vorbă înțeleaptă: întîi aurul și abia apoi celelalte metale, — și iată, aurul se afla și

la nasul meu, în formă de rom. N-am șovăit să dau pe gît o dușcă zdravănă. Aurul, arama, argintul, — asta e o ordine mai bună decît cea în vigoare la semințiile grecești; aurul, argintul, arama și fierul, după cum cercul e mai desăvîrșit decît o linie coborîtoare. Dar cum sună cealaltă vorbă înțeleaptă? Să nu fii niciodată mai prejos decît altul, chiar dacă e vorba de însuși Dumnezeu. De altfel, nici Dumnezeu nu se așteaptă să fii; nici El, care a creat *navajas* și tacuri de biliard. Cu bietul Chris mă luptasem fiind o mică maimuță; acum venea piatra de încercare, marea răfuială, suprema îndreptare a tuturor lucrurilor, adevăratul drept nejuridic, răzbunarea răzbunărilor...

— Hei, Nol, bei de unul singur?

Am dat pe gît o înghițitură de rom și m-am uitat la ochelarii cu ramă de aur ai lui Vellinga, care se așezase în fața mea, fără pălărie, complet chel. Prea de tot; foarte urît din partea lui. I se vedeau dinții. Purta un costum bine croit.

— Domnule Rieske, am spus eu.

— Ești cam într-o ureche! a exclamat Vellinga, amuzat. Hai, tinere, nu fii supărat pe mine. Iau și eu un păhărel și stăm nițel de vorbă despre trecut...

— Nu sînt supărat pe dumneata, — am spus.

Își și întinsese mîna spre ospătar.

— Un motiv în plus ca să fii ceva mai prietenos...

— Mi-a murit mama, am spus.

După ce i-a făcut semn ospătarului să plece și după ce s-a uitat o clipă în jur, s-a înclinat mustrător înspre mine:

— Cu asemenea lucruri nu se fac glume, dragul meu. Starea mamei dumitale s-a înrăutățit?

Am tras o dușcă.

— Pe m... moarte, ca și moartă; i-am spus asta și ospătarului; nici el n-a vrut să creadă, d... dobitocul. De ce te uiți așa la mine?

— Să te duc acasă, Nol?

— De ce te uiți așa la mine, pe toți dracii?

Valuri mari au pornit să clipocească în mine; zbîrnîitul din ceafă mi s-a întins la creier; stomacul a început să trimită soli mișcători spre gîtlej; dacă se uneau cele două curente, eram gata, eram mai prejos decît el. Să nu vomiți niciodată! Cine spusese asta? Alt filosof. Ar fi putut să spună și așa: să vomiți *întotdeauna;* e o cunoscută regulă de viață, de la Solon citire. Să înjur... Dacă înjuram zdravăn, poate mai făceam o treabă, poate... De ce sporovăia Vellinga atîta? De ce eu nu mai vorbeam de loc? Juriști și medici? Cîini și oameni. Lătrat și limbaj. Ducere de nas și ajutorare. Am tras o dușcă și m-am uitat la intrarea coridorului; atunci mi-am pus mîna pe brațul lui și m-am răstit la el:

— Uite colo!

Eu *știam* că Trix nu fusese acolo! Dar el, el întorsese capul, cîinele, se prinsese, cîinele de jurist bleg! Am vrut să rîd, mi-a venit să sughit; m-am sculat în picioare, cu mîinile pe burtă; s-au auzit în local vocile unor bărbați, — ospătari și patroni și alții, — improvizînd cu nerușinare; au format ansambluri corale mari, au exclamat „ha-ha!“ și au exclamat „ho-ho!“ și apoi a apărut deodată Trix în carne și oase, venită în

zbor dintr-un colțișor necunoscut al cerului, amenințător de înaltă și de albă, palidă ca o nălucă și cu niște ochi mari și speriați ; eu mă mai țineam încă pe picioare și-mi venea să vărs, să vărs zbîrnîind, din belșug, peste toată afurisita aceea de menajerie, peste toți țărănoii aceia care veniseră să se uite la noi. Dar eu tot mă mai țineam pe picioare, mai aveam putere și un gîtlej ca să strig ceva, destul de tare pentru toate acele urechi nespălate :

— *Un suflet în primejdie !*

Sufletul acela era Trix, și poate că ei înțeleseseră „un vapor în primejdie", cu o clipă înainte de a mă prăbuși, în spirală, pe pardoseala presărată cu nisip a clădirii principale, murdărind-o rău de tot și în public, cum nu mai fusese murdărită de ani de zile.

XVI

După cum am aflat ulterior, Vellinga și ospătarul (cel amabil, care mă servise) m-au dus acasă cu o mașină, apoi m-au dezbrăcat, m-au curățit cît de cît, m-au lăsat în stare de inconștiență pe divanul din hol și au plecat. Hainele murdare mi le-au atîrnat, în ordine, pe un scaun. Cînd m-au urcat pe scară (Vellinga folosise cheia mea de la intrare), tata și Chris erau în pat. În toiul nopții am auzit :

— Nol ! Nol !

Vocea venea de foarte departe, de undeva de sus. Abia m-am săltat în capul oaselor, pe întuneric, și capul a început să-mi vîjîie din nou, iar stomacul să mă usture și să mă înțepe.

— Nol, unde ești ? a strigat Chris din capul scării.

Apoi s-au apropiat niște pași și niște sunete surde, și am recunoscut și vocea tatii. Aprinzînd și stingînd lămpile, au cotrobăit prin toate camerele de la etaj. Am rămas culcat și am așteptat venirea lor. A juriștilor. În sfîrșit, veneau să mă ia, să mă interogheze, să mă disprețuiască, să constate atitudinea mea asocială și nesimțirea mea,

egoismul meu dezgustător. Chris și-ar fi adus poate aminte de cele întîmplate în trecut și n-ar fi îndrăznit să dea în mine, dar tata ar fi putut să-și iasă din fire pentru prima dată în viața lui și să-mi ardă o palmă ; atunci ar fi trebuit să-i omor ; pe amîndoi. Mi s-a sucit însă ceva în creier și mi-am dat seama că voi putea face față numai cu o ceartă. În discuții, juriștii capitulează întotdeauna în fața medicilor ; este un fapt cunoscut, care mi-a fost confirmat de mulți bețivani.

S-a aprins lumina și iată-i, cu demiuri, cu fețele somnoroase și îngrijorate. Eu am rămas întins și i-am privit țintă, rînd pe rînd, în ochelari. Chris a fost cel dintîi care a rupt tăcerea.

— Pentru numele lui Dumnezeu, cum ai ajuns aici ? Noi te credeam de mult în pat. Doamne, în ce hal îți sînt hainele ! N-ai auzit telefonul ?

— Îmbracă-te repede, a mormăit tata, întorcînd capul ca să se uite spre coridorul întunecos. Maică-ta se simte foarte rău ; se poate întîmpla în orice moment... Mașina a și sosit.

Am încercat să mă scol în picioare, dar n-am ajuns mai departe de marginea divanului. Vellinga îmi scosese și pantofii și ciorapii. Am dat din cap, descurajat.

— Am băut. Nu pot. Vin peste un ceas. Știu că sînt un nemernic.

Chris a venit spre mine cu mîinile întinse.

— Pentru Dumnezeu, băiatule, nu te frămînta ! Nu mai ești în stare să-ți pui astea pe tine... E de înțeles !

Tata, care arăta de-ți era mai mare mila, a bombănit ceva, cu un ton mai mult de compătimire, decît de repulsie.

— Am să-ți ajut, a spus Chris, apucîndu-mă cu băgare de seamă de umeri.

M-a ajutat, cu mare atenție, să mă îmbrac, nu cu hainele mele murdare, ci cu altele, negre, imaculate, pe care le adusese în mare grabă de sus. Aveam acum pe mine haine de doliu. Fata în casă a venit să se uite, dar am trimis-o înapoi. Tremurînd tot, din pricina stării mele fizice îngrozitoare, l-am lăsat pe fratele meu să se gătească. Tata ieșise și aștepta lîngă mașină. O singură dată ne-a pus în vedere să ne grăbim, apăsînd timid pe butonul soneriei. Cînd Chris mi-a propus să-mi aducă un pahar cu apă, i-am răspuns că accept dacă toarnă în apă și o doză măricică de gin. I-am explicat că de fapt nu băusem mult, dar că folosisem, ca un netot, o combinație nenorocită : nu mă limitasem la gin, ci trecusem și la rom. La rugămintea mea, mi-a adus și un sandviș, pe care l-am vîrît în buzunarul pardesiului.

În mașină, mi-am înfundat capul în ceva ce semăna a catifea și am adormit numaidecît. M-am uitat în ochii lui Vellinga și am văzut mașina cum virează în fața spitalului ; la lumina farurilor, spitalul semăna cu o mică vilă albă, de țară, în care cu puțin înainte s-a săvîrșit o crimă. Întîmpinați de infirmiera de gardă, care auzise claxoanele scurte ale șoferului, ne-am dat jos și ne-am îndreptat, cu pași șovăitori, spre intrare. Mă simțeam nu numai mort de oboseală, dar și cuprins de o beție plăcută. Am abjurat-o pe Trix pentru vecie, am admis mîna lui Chris sub cotul meu, am salutat-o pe infirmieră, apoi, cu o înclinare amabilă a capului, pe doctor, iar în coridor l-am

ținut strîns pe Chris de pardesiu, lucru absolut inutil. În coridor ni s-a comunicat că mama murise cu o jumătate de oră înainte. La unu și jumătate noaptea avusese un atac de cord, după care nu i-a mai revenit cunoștința. De suferit, cu siguranță că n-a mai suferit. Tata și Chris au ascultat vestea cu capul plecat, apoi i-am auzit spunînd că ar vrea s-o vadă pe mama. Aș fi putut face față acestei încercări. Mi-era însă atît de somn, încît, cu totul împotriva voinței mele, am dat un mic spectacol, care m-a făcut să aterizez pe scaunul infirmierei de gardă. Mi-am plasat coatele pe măsuța ei. Cînd a venit în fața mea, am luat-o de mînă și am adormit. De drumul nostru înapoi spre casă nu-mi amintesc de fel. Chris m-a culcat pe pat și m-a descălțat. Își tot scotea într-una ochelarii și mi-am dat seama că așteaptă o întrebare. Am pus întrebarea. Înainte de a pleca de lîngă mine, mi-a spus că a doua zi dimineața voi mai putea s-o văd pe mama.

M-am trezit la nouă și jumătate. Mort de sete, m-am tîrît, împleticindu-mă, pînă la chiuveta din coridor, după care m-am întins în pat, ca să cuget, cu mintea limpede, stăpînit de un sentiment de fericire și de unul de catastrofă apropiată, sau cel puțin de încordare apropiată. M-am mirat că nu mă doare capul ; poate că ginul, dacă e combinat cu rom, nu produce dureri de cap. Ar fi meritat osteneala să cercetez mai îndeaproape problema ; aș fi putut s-o expun cîndva într-un studiu... În casă se trîntea din cînd în cînd cîte o ușă ; de cîteva ori am auzit telefonul. Nu-mi venea să cred că mama murise ; putea să intre în orice clipă ca să-mi aducă micul dejun pe o tă-

viță. Chris a neglijat și el această îndatorire domestică, iar fata în casă n-a îndrăznit să intre în camera mea. Deodată m-am pomenit cu imaginea Trixei în fața ochilor, așa cum o văzusem ultima dată, cu puțin înainte de a-mi pierde cunoștința : înaltă și albă, ca o pasăre măiastră mînioasă, care îi ocrotește pe oameni. Mi-au dat lacrimile. După ce am stat cîteva minute cu ochii ațintiți în tavan, fără să mă gîndesc la nimic, am luat o hotărîre și am sărit din pat.

M-am îmbrăcat în grabă, am coborît scara în vîrful picioarelor și am ajuns în vestibul, unde erau atîrnate niște pardesiuri necunoscute. Am ieșit din casă pe furiș. Vremea se răcise. Mi-am îndreptat pașii, prudent, spre o cîrciumioară de pe partea opusă a pieței mari, dar n-am traversat piața direct, ci am ocolit-o încet, ca un om bolnav de agorafobie. M-am gîndit că în orice clipă pot să cad grămadă, și atunci e mai bine să fiu pe lîngă case. Acolo, în general, ești tratat omenește. Cine cade grămadă în mijlocul unei piețe parcă ar fi ultimul supraviețuitor al unei execuții în masă în vremuri de revoluție.

Cînd am fost aproape de cîrciumă, mi s-a făcut somn. Am constatat că mi se face somn numai cînd n-am chef de ceva. Folosirea mîinilor și picioarelor, pusă la dispoziție de trup — de altfel foarte util și saturat de înțelepciune — trebuie înăbușită fără milă. Am intrat în cîrciumă în pas milităresc, ceea ce mi-a adus aminte de Cuperus. Oare Cuperus ar fi avut curajul să se îmbete la zece și jumătate dimineața ? Fapt este — și mi-am amintit de el cu bucurie — că nu căutase niciodată pretexte cînd voia să bea : pentru el nu exista ca-

niculă, ger, reumatism, teamă, dificultăți, supărare, bucurie, răceală, oboseală și așa mai departe. Fusese un bețivan neobișnuit de cinstit.

Am apreciat că am nevoie de două păhărele de gin. Ar fi fost însă mai cuminte ca mai întîi să telefonez. Dacă nu era acolo, sau dacă nu mă putea primi, mi-ar fi fost de ajuns un singur păhărel. Apoi aș fi putut să mă duc să mănînc ceva, undeva în oraș. Dar era acolo, și după cîteva clipe mi s-a spus că mă poate primi, dar să vin numaidecît, nu după-amiază. Omul cu care vorbeam părea să fie convins că acest din urmă amănunt este de o importanță extremă, pentru că gîfîia cînd mi l-a spus. Mi s-au adus cele două păhărele și am schimbat cîteva cuvinte cu patronul cîrciumii, despre scumpetea chiriilor. Nu mai știu cum am ajuns amîndoi la acest subiect.

Ziarul lui Vellinga își avea sediul într-o fostă casă boierească, de pe splaiul peste care se arcuia podul cel lat: *Canal Grande*[1] al orașului W. Locuința o avea în casa alăturată, unde ocupa un etaj. Pe o străduță din apropierea birourilor se afla mica tipografie a ziarului. Faptul că nu te aflai în fața unei locuințe particulare reieșea nu numai din firmele de lîngă ușă, dar și, mai ales, din faptul că acea ușă stătea întredeschisă și se închidea foarte greu peste zi. Vizitatorii, reporterii, abonații, cei care dădeau anunțuri, puteau să intre și să iasă, în goană, fără ca această ușă foarte grea, vopsită în verde spălăcit, să facă altceva, decît să suspine încet: înăuntru-afară,

[1] Canalul cel Mare (it.). Este cea mai importantă arteră de apă a Veneției.

înăuntru-afară. Întrucît se deschidea anevoie, puteai să te și izbești de ea. Să suni, ar fi fost în orice caz ceva deplasat. Am intrat; m-am îndreptat spre un ghișeu; la întrebarea mea, a apărut un băiețaș murdar, care m-a dus cu un etaj mai sus; în acest timp, își tot freca fața neagră cu niște mîini foarte curate, probabil abia spălate. Din cînd în cînd se uita la mine, ca pentru a mă încuraja; dacă atunci îi rîdeam sau îi dădeam din cap, lăsa capul în jos, ca pentru a reflecta cu privire la mine, și iar se freca.

Vellinga mi-a ieșit înainte cu mîinile întinse și mi-a arătat un scaun în fața biroului lui. În încăperea vastă plutea o aromă de țigarete englezești, care acoperea mirosul de hîrtie și de cerneală de tipar. Tavanul era sculptat și vopsit: fond crem, cu ghirlande verzi. Încolo, camera nu conținea nimic din luxul de odinioară și nu avea nici măcar un covor. Blatul mesei lui de scris era neted ca propriul său cap chel.

— Cauza, mi-a spus el, captîndu-mi privirea, este că după-amiază lipsesc din oraș. În ziar vor apărea, în următoarele patru zile, cele mai năstrușnice lucruri. Partea nostimă e că nimeni nu bagă de seamă. Disciplina mea operează fără greș, dar numai de pe o zi pe alta. Tocmai asta găsesc eu că este adevărata ziaristică. Un ziar nu e o enciclopedie, ci e un suspin al unei zile. Fumezi?

— Mulțumesc, am spus eu, formal. Nu mă simt încă bine cu stomacul, după seara de ieri. Vreau chiar să-mi cer scuze: m-am purtat oribil.

Cu un gest mărinimos, a arătat că scuzele nu-și au locul.

— Cum îi merge mamei tale?

— A murit, azi-noapte.

Ca și cum ar mai fi avut nevoie de această dovadă, privirea i-a alunecat pe costumul meu negru ; apoi s-a sculat în picioare și mi-a strîns mîna cu putere, fără un cuvînt. Cînd s-a așezat din nou la birou, avea o expresie meditativă pe fața lui roșie, de om bine hrănit, care de fapt nu era de fel respingătoare, atîta timp cît nu-și scotea la iveală dinții de buldog, prost îngrijiți. În dosul ochelarilor cinici, ochii lui albaștri păreau nostalgici și visători, dar pentru că erau prea mici și, prin profesie și mod de viață, nu erau obișnuiți să se întoarcă spre interior, intensitatea acelei expresii ar fi trebuit triplată, ca să devină agreabilă sau semnificativă.

— Într-un anumit sens, e și pentru mine o lovitură, mi-a spus el, confidențial. Mama ta a jucat un rol important în viața mea ; nu mai ești un copil, așa că poți înțelege asta. De aceea am avut întotdeauna și pentru tine o slăbiciune...

Nu mi-am putut opri un rîs scurt ; prin minte, care încă nu mi se limpezise, mi-au trecut cuvintele „pacificarea de la Gand". Transcrise întocmai, cuvintele lui l-ar putea face pe un cititor nu prea isteț să creadă că înseamnă : „Eu sînt tatăl tău, Nol..." Rîsul meu nu l-a tulburat. Se juca în clipa aceea cu un cuțit pentru hîrtii ; îl luase de pe una din casetele castanii care înconjurau blatul biroului, ca un șir de cazărmi în miniatură. Apoi a pus cuțitașul într-un sertar, pe care l-a descuiat cu o cheiță. Mîinile lui mari, roșii, mușchiuloase, se rezemau pe blatul gol.

— De fapt, nu în legătură cu mama am venit la dumneata, ci cu altcineva.

Pe loc, s-a pus în gardă.

— Așa ?

Apoi pe un ton mai oficial :

— Scuză-mă o clipă...

S-a sculat în picioare și a ridicat receptorul telefonului interior :

— Alo... Da, Nico, pentru moment nu pot primi pe nimeni. Fii bun și pune-mi pe ușă tăblița cu „Ședință". Nici la telefon să nu mă dai.

Și către mine :

— Mai bine încui ușa cu cheia. Azi n-am să fiu de loc ziarist... Una din caracteristicile unui ziarist este că oamenii îl caută și în pat ca să reușească să stea de vorbă cu el.

— Așadar, ziaristul trăiește într-o lume de coșmaruri, nu m-am putut abține să-i spun, în timp ce el se ducea, cu pași greoi, la ușă, ca să întoarcă cheia.

Nici nu ajunsese încă înapoi pe scaun și l-am și auzit pe Nico urcînd treptele cu pași repezi și elastici. A atîrnat fără zgomot tăblița. În toată clădirea, de altfel, era liniște, de parcă ar fi încetat orice activitate.

— Da ? a întrebat Vellinga.

Fața lui nu mai era aproape de loc interesantă : arborase masca anonimă a omului de afaceri, așa că nu mai exista decît o șansă extrem de redusă ca s-o mai dea jos. Fruntea îi era mai omenească decît fața dură, roșie.

— Voiam să te întreb dacă ești dispus să te căsătorești cu Trix Cuperus.

Întrucît îl urmăream atent, cu privirea, nu mi-a scăpat mișcarea buzei lui de sus, complet rase.

Mişcarea putea să fie prefaţa unui rîs sau a unor cuvinte răstite ; dar n-a urmat nimic. Vellinga a rămas nemişcat pe scaun. Cînd, în sfîrşit, ochii i s-au desprins de ai mei, au lunecat liniştiţi într-o parte, nu ca să se ascundă, ci pentru că ochii sînt organe rotative, cu o anumită misiune în viaţă. După o clipă, erau iar aţintiţi spre ai mei.

— Ce vrei să spui ?

— N-am nevoie să-ţi explic. Aş ţine să-mi răspunzi la întrebare. În caz contrar, consider că mi-ai dat un răspuns negativ.

— Ăla pot să ţi-l dau pe loc, mi-a spus el, cam enervat. Nu mă însor cu nimeni.

— De ce ?

— Pentru că...

O privire rapidă, înciudată, a indicat alte posibilităţi mimice, posibilităţile taurului încolţit sau ale gladiatorului muribund.

— De fapt, nu te priveşte cîtuşi de puţin, dar nu mă însor, şi nu m-am însurat niciodată, pentru că... pentru că nu pot în acelaşi timp să lucrez şi să fiu însurat. Şi, desigur, nu e vorba de munca mea de aici ; nici nu mă gîndesc la ziar. Încă din copilărie am avut o păsărică : să fac să înflorească acest oraş vioi. Sînt, cum s-ar zice, însurat cu oraşul W. Eu sînt voioşia acestui oraş, deşi eu însumi sînt uneori posac. Dacă m-aş însura, indiferent cu cine, aş fi posac şi faţă de lume. Nu ştiu dacă mă poţi urmări. Vrei să mai ştii ceva ?

— Poate... Da ; anume : dacă nu găseşti că dumneata ai motive speciale ca să te căsătoreşti cu Trix Cuperus.

— Nu, a răspuns el, muşcător, şi atunci i-am văzut pentru prima dată dinţii. Dar, de fapt, cu

ce ocazie te ocupi de treburile mele ? În ziua morţii mamei tale...

M-am făcut roşu la faţă.

— O iubesc pe Trix de cînd o ştiu.

S-a uitat ţintă la mine, neîncrezător. Cine ştie ce amănunt din atitudinea mea l-o fi împiedicat să pufnească în rîs sau să exclame „felicitările mele“, sau ceva de felul acesta. S-a uitat în tavan, ciocănind cu mîna stîngă degetele mîinii drepte.

— Nu înţeleg prea bine legătura, Nol. Dacă o iubeşti într-adevăr pe fata asta, n-ar fi mai normal să-mi ceri să *nu* mă însor cu ea ?

— La altul, poate că ar fi fost mai normal ; la mine nu. Va să zică nu te însori cu ea. Ce-ai zice să te cîrpesc în obraz ?

Mîinile mi se şi încleştaseră de marginea scaunului. Şi-a împins brusc fotoliul înapoi, s-a sculat în picioare şi a început să urle, jovial :

— Pe toţi dracii... Nol, eşti bătut în cap ? Cum poţi vorbi aşa cu un vechi prieten al mamei tale... ?

— N-o pomeni pe mama ! m-am prins eu, simţind totuşi că-mi slăbesc astfel poziţia.

A agitat braţele în aer şi a exclamat :

— Ce tot vorbeşti ? Dacă nu era mama ta la mijloc, de mult te-aş fi...

— Începem chiar acum ?!

Am sărit în sus. Nu putea să-l cheme imediat pe Nico, aşa încît aveam de gînd să ocolesc masa de scris, în partea dinspre uşă. Pentru telefonul interior nu mai avea timp. Dar, după ce am făcut virajul în jurul mesei, cînd am vrut să mă reped la el, nici măcar mînat de furie, ci mai mult însufleţit de dispreţ şi de simţul datoriei, a rămas pe loc, liniştit, şi atunci mi-am dat seama că nu-i e

frică şi că nu pozează. Mi-a mai venit în gînd şi ideea că nu am voie să lovesc în faţă un om cu ochelari (cu toate că pe vremuri nu cruţasem ochelarii lui Chris, prin urmare fusesem înfrînt fără să se fi tras măcar o singură lovitură).

— Hai să stăm de vorbă amîndoi cinci minute, Nol, a spus el, cu tonul lui autoritar, dar emoţionant de convingător, cu care chiar şi patricienii molîi se pricep să calmeze mulţimile. Şi pe urmă, dacă mai vrei să te baţi, *all right*[1], am să te las să dai în mine, *cît ai să vrei,* din pietate pentru mama ta, pe care am iubit-o ani de zile, deşi am ştiut din capul locului că n-am să primesc de la ea nici măcar o sărutare. Nu mă bat cu fiul unei asemenea femei. Aş vrea să-ţi spun două lucruri. În primul rînd : dacă aş fi ştiut, dacă aş fi ştiut sigur acum patru ani că o iubeşti pe fata asta, nu m-aş fi încurcat niciodată cu ea. Îţi jur. Şi în al doilea rînd, care e mai important pentru tine : aseară, tîrziu, mi-a dat paşaportul. Prin urmare, n-aş putea să mă însor cu ea, chiar să vreau. La început am crezut că s-a supărat pentru că te-aş fi îndemnat, chipurile, la băutură. Dar pare să existe o cauză mai profundă. S-a terminat, definitiv, şi nu pot să spun altceva decît că-mi pare rău, pentru că şi eu am iubit-o, în felul meu.

În timp ce mă duceam, şovăind, înapoi spre scaunul meu, a început să-şi şteargă ochelarii, pe mîneca lui de *tweed*. Acum, ochii lui nu mă mai puteau vedea bine ; stăteau deschişi, fără apărare, şi clipeau, iar faţa lui părea mai fleşcăită şi mai obosită decît cu puţin înainte. Totuşi, mai era

[1] Perfect, în regulă (engl.).

destul de periculos. Poate pentru că nu vorbisem încă niciodată cu el între patru ochi, nu-l apreciasem la justa lui valoare. Îmi spusese că „mă lasă să dau în el *cît vreau*". Cu capul plecat, cu ochii în pămînt, am băgat de seamă că mi-e foame. Nu puteam s-o iau de la început. Să-l provoc pentru a doua oară, după alt preambul, nu era decît o posibilitate teoretică.

— Că te-ai îndrăgostit de fata asta, cîndva, s-a auzit vocea lui, venită din partea opusă a mesei de scris, nu mă miră de loc, tinere. Dar pe atunci era alta decît acum, nu uita. Pentru asta poţi să dai vina pe mine ; perfect. Existau însă circumstanţe atenuante : eram nebun după ea, am simţit că trebuie s-o am...

— Presupun că totul a început după spectacolul cu opera Carmen, am spus eu, fără să-l privesc, dar pe vremea aceea mi-a spus... sau tatăl ei mi-a spus... că nu-i trebuie bărbaţi. A, da, ea mi-a spus ; mi-a spus că e cuminte.

— A şi fost, a răspuns Vellinga, dînd din cap afirmativ. Chiar prea. N-avea habar de nimic, pe bărbaţi îi numea derbedei, şi aşa mai departe. Ştii, cred, pentru că la urma urmei nu mai eşti un copil, că asemenea femei pot fi seduse cu cea mai mare uşurinţă. Şi n-a fost *nici măcar* sedusă. Fata asta era dintr-o bucată. Dar încăpăţînată şi poate şi cu o mică tară ereditară... Tatăl ei a fost alcoolic... Şi în orice caz, viaţa pe care a dus-o ea în ultimii trei ani... Pot să-ţi dau un sfat, Nol ? Nu trebuie să te înfurii iar, tinere ; e poate cam neplăcut ceea ce am să-ţi spun, dar ştiu eu de ce-ţi spun. Las-o pe fata asta în ale ei. Nu e pentru tine. Nu-ţi poate produce decît necazuri.

— Va să zică ar fi fost pentru mine, dacă n-ai fi sedus-o dumneata ?

I-au apărut riduri filosofice. A dat din cap, s-a gîndit, s-a dedicat cu totul problemelor mele.

— Asta n-ai s-o poţi şti niciodată. Poate că da, poate că nu. Fapt este că am avut de furcă un an de zile cu ea ca să...ăăă... după ce o sedusesem... Mă-nţelegi... Are o voinţă de fier. Dar, la urma urmei, e tot femeie, şi încă o femeie a naibii de pasionată... Şi apoi trei ani în mediul acela, cu ospătarii şi cu... Nu... Nu...

— S-a ţinut şi cu ospătarii ? am întrebat eu, ironic.

— Nu, fireşte că nu. Ce-ţi închipui ? Dumnezeule, aş fi preferat să dau foc clădirii ăleia de lemn cu mîinile mele, apoi aş fi scos o ediţie specială şi aş fi organizat o solemnitate comemorativă în Grădină... Nici pentru mine, Trix n-a fost întotdeauna comodă... *Enfin* [1], s-a isprăvit... Gata !

Într-un fel sau altul, am simţit că aici se juca o teribilă comedie, deşi în tot ce spusese putea să fie şi un sîmbure de adevăr. Dar cazul începuse să mă intereseze mai puţin. Faptul că Trix îl părăsise punea în umbră orice altceva. Am fost convins că, după ce iau o gustare, pot chiar să mă simt fericit. Acum mă simţeam mai presus de orice, mult mai presus.

— Cum ai sedus-o ?

M-a privit atent o clipă, nu ca şi cum întrebarea ar fi fost prea îndrăzneaţă, ci ca şi cum ar fi perceput ironia care emana din noua mea atitudine, cu toate că întrebarea în sine era lipsită

[1] În sfîrşit (fr.).

de orice urmă de ironie. Apoi a dat din umeri şi a spus :

— De !... Asta e, de fapt, o poveste foarte urîtă. Am să ţi-o spun, chiar dacă ai să mă deteşti mai rău decît acum. Dar dacă-ţi vine cheful să-mi sari de gît, Nol, nu uita că felul în care s-au petrecut lucrurile mă acuză *pe mine,* iar *pe ea* o scuză, în mare măsură. Cauza a fost... în primul rînd, fireşte, faptul că eram îndrăgostit de ea... Cauza care a pus totul în mişcare a fost băutura. S-ar putea spune că mai e o cauză : cîntăreaţa aceea, interpreta rolului Carmen...

— Alice de Rato ?

— Da, cam aşa... Şi cînd spun „băutura", nu vorbesc numai de ea şi de mine, ci şi, mai ales, de tatăl ei. În seara aceea...

— Ştiu numai că te-ai dus cu ceilalţi cinci la dumneata acasă, ca să faceţi chef şi că Jeannetje şi Stegeman au plecat după un sfert sau o jumătate de oră. Mi se pare totuşi greu de crezut că ai sedus-o în prezenţa tatălui ei.

Din nou a recurs la arma mimicii împotriva umilinţei produse de faptul că-i smulsesem asemenea mărturisiri ; de data aceasta şi-a împins obrazul spre mine.

— Foarte greu de crezut ; chiar de necrezut. Şi totuşi aşa a fost. Alice aia, sau cum i-o mai fi zicînd, a început să ne aţîţe. S-a dezbrăcat pe jumătate... M-a dezgustat... Cînd Alice l-a văzut pe Cuperus că bea în neştire şi că nici nu vrea să ştie de ea şi că la franţuzeasca ei nu-i răspunde decît *oui* şi *bonsoir* (nu l-am înţeles pe omul ăsta : chiar el îmi spusese că e îndrăgostit nebuneşte de ea), i-a intrat în cap dumneaei să ne... pună în

contact, ca să zic așa, pe Trix și pe mine. Eu eram gata afumat, și bine de tot. Nu-mi propusesem dinainte *nimic* de acest fel, crede-mă. Înainte de seara aceea nu vorbisem cu ea decît o dată sau de două ori, iar în timpul repetiției generale și al spectacolului nu i-am dat nici o atenție ; într-adins. Afară de flori, dar alea n-au însemnat mare lucru... Nici nu avusesem de gînd să iau toată gașca la mine-acasă...

— Florile le-am văzut. Te-am văzut și pe dumneata pornind în trăsură, cu ceilalți, foarte vesel...

— Și fără nici un gînd rău. La urma urmei, nu sînt un animal. Dacă știam că ești și tu acolo, și că tu... Pe toți dracii : te-am poftit chiar să vii cu noi !

— Într-adevăr, am răspuns eu. Dar asta nu e o dovadă, pentru că dumneata nu știai că o iubesc pe Trix. Eu eram pentru dumneata o persoană la fel de neutră ca, de pildă, Stegeman.

— Pe cuvîntul meu : pari mai bun jurist decît mine, a rînjit el, dar a redevenit numaidecît serios și și-a dat osteneala să adopte un ton confidențial. Nu m-am gîndit la nimic. Dar muierea aia afurisită a otrăvit toată atmosfera. Odată ce ți se vîră în cap un asemenea gînd, nu te mai poate opri nimeni. Eu am fost singurul care am mai înțeles ceva din ce spunea, și spunea cele mai năstrușnice lucruri. Trix n-a priceput nimic ; a mai și băut un pic, nu mai mult de două pahare, așa cred, dar ea nu băuse niciodată pînă atunci, și la urma urmei... Dar să-ți povestesc mai întîi despre Cuperus. Mie îmi era simpatic. Obișnuiam să mai tragem din cînd în cînd la măsea împreună, la Club,

și față de mine n-avea secrete. De altfel, îmi era și oarecum îndatorat, bănește... Cîntăreața ținea morțiș să ne bage, pe noi doi, în camera din fund. Deocamdată, am luat-o pe Trix doar pe genunchi. S-a lăsat, deși mi-am dat seama perfect că nu e îndrăgostită de mine. Dar era cherchelită ; și Cuperus era criță, adică vorbea vrute și nevrute, chiar lîngă noi, și lua mereu mîna Trixei în a lui, apoi pe a mea, și părea cît se poate de mulțumit de tot ce se petrece. Belgiana umbla pe jumătate goală prin cameră, în chip de Carmen. Cel puțin cînta ; poate că erau și șansonete de cabaret, unele chiar obscene. Era și făcută pentru un astfel de repertoriu... Îmi mai amintesc ce mi-a spus Cuperus : „Wubbo, tu ești singurul meu prieten pe lumea asta, și mă vezi acum în starea cea mai de plîns. Dragoste, renume, onoruri, toate s-au dus, și acum trebuie să jertfesc tot ce am mai drag pe lume, să mă prăbușesc mai jos decît s-a prăbușit vreodată un om..." și așa mai departe. N-am înțeles o iotă ; apoi a început să sughiță și a vorbit despre „lumina ochilor lui" și a spus ceva pe nemțește : *„Geh' hin, ich kann dich nicht halten"* [1], sau cam așa ceva.

— *Zieh' hin, ich kann dich nicht halten* [2]. Din Siegfried. Cunosc.

— Siegfried ?

— E o operă. Va să zică ai crezut că tatăl ei ți-a dat binecuvîntarea ?

Vellinga și-a încleștat fălcile și a făcut o mutră acră, întorcîndu-și în același timp capul, ca și cum

[1] Pleacă, nu pot să te opresc (germ.).
[2] Du-te, nu pot să te opresc (germ.).

pe biroul lui gol s-ar fi aflat ceva care fierbe și miroase urît.

— N-am crezut nimic ! N-am înțeles nici o iotă din ce spunea, iar ceva mai tîrziu a început să sforăie. Băuse enorm. A doua zi, m-am dus la el ca să-i mărturisesc totul și să-i cer iertare. Părea căzut din nori. O fi crezut, desigur, că fusese vina ei. Nu se desmeticise încă. Îl urcaserăm amîndoi într-o trăsură, cu mare greutate, pe la patru... Cu puțin înainte de a începe să sforăie, Trix adormise pe genunchii mei, sau leșinase. S-a apropiat femeia aia și a spus că acum trebuie neapărat s-o duc pe Trix în camera din fund, că doar nu vreau s-o omor. Fierbeam. Cînd am cărat-o, amîndoi, aș fi fost în stare să strîng de gît pe oricine mi s-ar fi pus în drum... Nu eram cu mult mai puțin beat decît Cuperus, dar eu am alt soi de beție, mă-nțelegi, mie nu mi se face somn, eu îmi pierd orice frînă morală... Din noaptea aceea n-am mai băut niciodată atîta... În plus, muierea aia a mai rămas și ea cu noi ; ce-a tot îndrugat, nu mai știu...

Îmi povestise stînd ghemuit, evident conștient de vina lui și evident convins că nu se poate aștepta la nimic bun cînd voi trage la urmă concluziile. Din cînd în cînd, a încercat să facă pe victima, cu un ton mai mult sau mai puțin lacrimogen : el, sportivul distins, care fusese silit, într-o astfel de societate, să joace rolul bestiei...

— S-ar putea spune, aproape, că i-ai turnat un somnifer în pahar, am spus eu, privindu-l drept în ochi.

Agresiv, a început să scoată scîntei pe după ochelarii cu ramă de aur : o flacără albastră și

nobilă, deși de dimensiuni reduse. În clipa aceea, n-am crezut că vorbele mele sînt altceva decît insinuări, dar e cît se poate de ispititor să surprinzi pe cineva asupra unui fapt pe care nu l-a făcut, însă pe care l-ar fi putut face.

Nu prea avea rost să continui cu împunsăturile. Nici una dintre ele n-ar fi putut pătrunde în această cetate bine apărată, făcută din carne robustă și simț civic și îndatoriri conjugale față de buna urbe W., îndatoriri de la care nu se poate acorda dispensă niciodată, niciodată. Ar fi răbdat totul pînă aș fi ieșit pe ușă, iar dacă aș fi făcut scandal după aceea, ar fi negat totul.

— Nu te înfierbînta, Nol, a spus el, oarecum lingușitor. Pînă acum ai tratat problema ca nimeni altul de vîrsta ta... Ți-am mai spus că am muncit un an, un an încheiat, pînă s-o conving că am... anumite drepturi asupra ei. Nu mă credea. Uneori, parcă nu mai credeam nici eu ; la urma urmei putea să fie o închipuire a mea, din cauza beției... Un vis, o fantezie... Dar eram din ce în ce mai nebun după ea. Ah, Doamne, ce mai fată... De aceeași statură ca și mine, și mîndră, și rece, Doamne, Doamne... În cele din urmă, m-a acceptat. Atunci a luat trenul și s-a dus la tatăl ei, ca să-l bată. Și l-a bătut !

— Aș ține să aflu de la dumneata în ce lună a fost asta.

— În mai sau iunie, cred. Venise vara... Din scrisorile pe care i le-am scris aș putea să reconstitui. Mai am copiile...

— După aprilie ?

— Cu siguranță,

— N-a vorbit niciodată despre mine ? am întrebat eu, sculîndu-mă în picioare.

Abătut, a mîrîit ceva și a venit după mine la ușă.

— Nu țin minte. De fapt, n-am putut niciodată să vorbesc cu ea ca lumea. Dacă aș fi știut că vă iubiți, pe toți dracii că... Dar ia ascultă, Nol !

Mă ajunsese din urmă și mi-a pus mîna stîngă pe umăr, iar dreapta a întins-o spre cheie, dar a tras-o înapoi.

— Am fost absolut sincer cu tine și dacă ai să spui că sînt un ticălos, n-am să te contrazic. Dar datorită acestei convorbiri... o convorbire destul de ciudată... încep să mă simt, ca să zic așa, răspunzător de soarta ta. La urma urmei sînt cu aproape douăzeci de ani mai în vîrstă decît tine, și apoi și mama ta, și așa mai departe... Fata asta nu e pentru tine. Făgăduiește-mi să nu te duci la ea.

Mi-a venit să rîd ; de ușurare. Într-adevăr, îmi atinsese anumite coarde, atît de nobil știa să pară... Adică nu : atît de nobil era, chiar era...

— Îți făgăduiesc orice, domnule Vellinga ; dar îmi rezerv dreptul de a-mi călca orice făgăduială.

Și-a dres glasul, cu un aer de dezaprobare.

— Atunci n-am făcut nimic. Făgăduiește-mi cel puțin că n-ai să vorbești cu ea despre tot ce ți-am povestit. Despre noaptea aceea, despre anumite amănunte... Pentru că te obsedează. Simt.

— De ce să nu vorbesc cu ea despre asta ? Nu știe și ea totul ? Petrecerea aceea, atît de plăcută, din apartamentul dumitale, n-a fost oare cel mai important argument pe care l-ai folosit ca s-o cucerești ?

— Bine, atunci fă ce poftești, a mormăit ziaristul.

Cînd ne-am strîns mîna, am avut impresia că descopăr în ochii lui o anumită nervozitate, o oarecare dezamăgire. Cu ochii, deși în proporții reduse, se pricepea să facă lucrurile cele mai ciudate ; se pricepea chiar să se demaște pe sine însuși. Mi-am zis că vrea, firește, să ne țină, pe Trix și pe mine, departe unul de altul, în propriul său interes de curtezan încăpățînat și de om mai în vîrstă, care nu găsește prea ușor cu ce să înlocuiască ceea ce a pierdut. Cu cît se vorbea mai puțin despre „noaptea aceea“, cu atît era mai bine pentru reputația lui. Această din urmă idee mi-a venit în minte pe scară. În legătură cu plecarea mea de acolo, nu-mi aduc aminte decît de un singur lucru : de băiatul mînjit cu negru, care m-a condus, plin de respect, pînă la ieșire, în coridorul de jos ; era respectul unui adolescent față de o persoană despre care știe că a avut cu patronul lui o întrevedere confidențială de o jumătate de oră.

XVII

Cînd am ajuns acasă, Chris m-a asaltat cu o serie de întrebări foarte spinoase. Am răspuns cu docilitate şi mi-am propus totodată să nu mă duc la spital, iar în cursul zilei să vorbesc la telefon cu directoarea sau cu sora şefă : la întrebarea dacă am fost acolo, să răspundă afirmativ ; ca motiv al acestei cereri neobişnuite aveam să invoc sănătatea mea zdruncinată, de care familia nu-şi dă seama, lucru de altfel foarte de înţeles, pentru că acum aveau cu toţii altceva în cap. Am telefonat pe la patru, din aceeaşi cîrciumă, unde am mai băut trei pahare de gin. Mîncasem bine, mă odihnisem un ceas, strînsesem mîna membrilor de familie şi întocmisem împreună cu Chris, cu iuţeala fulgerului, liste de nume şi adrese, pentru invitaţii la înmormîntare şi înştiinţări. Din cînd în cînd l-am chemat şi pe tata, care se tot lua cu mîinile de cap şi care părea că nu mai cunoaşte pe nimeni, decît pe veritabilii Rieske. A fost destul de drăguţ cu mine. Am avut impresia că dragostea lui pentru Chris şi-o va transfera asupra mea, acum cînd mama, cu care semănam atît de bine, trupeşte şi sufleteşte, nu mai era. L-am luat o

clipă de o parte, ca să-i spun că tocmai în acele zile am o problemă care mă solicită cu totul şi că deci să nu se mire dacă lipsesc cîteva ore.

După ce am vorbit cu spitalul, am telefonat la Club şi am cerut-o pe Trix. Nu era acolo. Puteam deci să mă duc acasă, sau să aştept cinci minute, sau un sfert de oră, sau o jumătate de oră. M-am dus acasă şi i-am ajutat pe tata şi pe Chris să întocmească alte liste, noi, lăsînd în acest timp cete întregi de membri de familie şi de prieteni şi de prietene să stea singuri în salon, iar noi am discutat la care librărie sau tipografie ar fi bine să comandăm invitaţiile şi înştiinţările. Apoi am cinstit-o pe moartă, organizînd o manifestare pioasă, — şi am cinstit-o şi în inima noastră, amintindu-ne ce am făcut, unde am stat de vorbă, în care casă, în care cameră, plini încă de prezenţa ei. La stăruinţa mea, s-a luat hotărîrea să se publice un anunţ în ziarul lui Vellinga. Mai era şi un alt ziar local, sau mai bine zis provincial, pe care tata îl prefera, căci între timp prinsese pică pe Vellinga, pentru că se lăsase de avocatură, ca să se apuce de o meserie de rînd. După-amiază, Vellinga fusese la noi, dar eu nu-l văzusem, după cum nu-i văzusem nici pe ceilalţi prieteni, destul de numeroşi. Numai cu tînărul Tjallingii m-am ciocnit pe scară ; după ce ne-am strîns mîna, m-a măsurat cam uluit, ca şi cum înfăţişarea mea l-ar fi surprins. Mi-am văzut de drum şi cînd am întors capul l-am văzut că stă şi cască gura după mine, un pic mulţumit, un pic curios, să vadă cine e fericitul care a dispărut deasupra lui, în goană spre un al doilea etaj.

Într-adevăr, eram fericit. Totuşi, cu convorbirea telefonică de la cinci şi jumătate nu realizasem mare lucru. Trix îmi transmisese condoleanţe, iar eu îi cerusem să-i vorbesc în aceeaşi seară, de preferinţă la ea acasă. Am discutat cîtva cu ea pe tema aceasta ; părea că-i vine greu să găsească intervalul de timp cel mai nimerit. I-am propus s-o întîlnesc pe stradă ; nu, să vin acasă la ea, fără grijă, numai că ar fi mai bine s-o aştept afară. Nu mi-am putut reţine observaţia că mai făcusem pe vremuri acelaşi lucru ; cu ce trist rezultat ! A rîs scurt, apoi a fixat numaidecît ora : zece şi jumătate. Abia în timpul mesei mi-am dat seama că nu putuse vorbi în voie, cu urechi străine în jurul ei ; în timpul convorbirii auzisem fără încetare alte voci şi zăngănit de farfurii.

Cînd s-a apropiat ora zece şi jumătate, am devenit nervos şi arţăgos. Cu somnul alcoolic din noaptea precedentă, nu făcusem decît să-mi înşel trupul, iar spre seară n-am vrut să mă odihnesc, de frică să nu adorm. Dar o greşeală şi mai mare, — cea mai mare, poate, din viaţa mea, — a fost că am neglijat să beau ceva înainte de zece şi jumătate. Ce-i drept, îmi propusesem să beau, dar uitasem, sau mi se păruse nedemn, sau nu văzusem, în drum spre casa fostului meu profesor de muzică, nici un local cum se cade. Alcoolul se răzbuna printr-o slăbiciune într-un moment hotărîtor. Ar fi trebuit să fiu în formă, dar nu eram decît pe jumătate, lucru pe care l-am observat chiar după dorinţele mele din acel moment : o conversaţie plată, un preludiu la fericire şi beatitudine şi, pentru numele lui Dumnezeu, fără alte complicaţii.

La zece şi treizeci şi cinci i-am auzit paşii. Nu i-am putut desluşi prea bine faţa, umbrită de pălărie. După ce ne-am strîns mîna, s-a înclinat spre mine şi m-a sărutat uşurel pe obraz, cu buzele uscate. „Semn rău", mi-am zis, în timp ce o urmam în coridor, în care cădea de-a curmezişul o lumină puternică, venită din bucătărie. În camera lui Cuperus răsunau voci de bărbaţi tineri : burlacii, sau cel puţin unul dintre ei. Trix mi-a şoptit :

— Ia-ţi pardesiul şi pălăria cu tine şi urcă binişor scara ; nu mi-e de ăştia, ci de mătuşă-mea.

Mătuşa se şi înfiinţase pe scară, impresionant de înaltă, cu capul în mişcare, cu privirea cercetătoare. Lumina slabă a coridorului de sus îi venea în spate, dar îi scotea în evidenţă, extrem de clar, capul de mort. Cînd Trix a trecut pe lîngă ea, s-a dat în silă la o parte şi mi-a întins de sus mîna, ca să mă condoleze. Ţinîndu-mă de mînă, voiniceşte, ca o adevărată infirmieră ce era, m-a tras în sus, adăugînd, după condoleanţe, cîteva cuvinte :

— Şi felicitări pentru altceva...

I-am răspuns cu un mormăit. Faţa ei era acum în plină lumină ; am văzut cum i se închid ochii, strîns, trăgînd în sus fălcile, adică o mare cantitate de carne trecută de maturitate, şi cum i se curbează buzele, într-un zîmbet dulceag. Ajunsesem sus şi am urmat-o pe Trix în camera ei.

— Ce ţi-a spus ?

Stătea în faţa mea, pe jumătate întoarsă spre mine, cu fruntea încreţită a supărare, cu întrerupătorul încă între degete. În spatele ei, un interior foarte modest, un pat pregătit pentru culcare în

mod ireproşabil, pe pereţi cîteva tablouri ieftine, dar nu lipsite de gust, şi două sau trei fotografii, dintre care, cum am băgat de seamă mai tîrziu, cea a tatălui ei lipsea.

— Nimic deosebit, am şoptit eu, m-a condolat şi m-a felicitat, evident nu pentru acelaşi lucru.

A intrat în cameră şi şi-a scos pălăria.

— Acum s-a dus în bucătărie. Nu mi-ar plăcea să tragă cu urechea.

— Ţi-ar păsa ?

Cu mişcări lente, i-am ajutat să-şi scoată pardesiul. Hainele ei şi ale mele au fost atîrnate, frăţeşte, pe nişte cîrlige de lîngă uşă.

— Nu, de fapt nu, a spus ea, apatică.

După aceste cuvinte, a golit pentru mine un scaun, pe care fuseseră nişte cărţi. Faţa ei era cenuşie, iar ochii ei umezi, semeţi de felul lor, păreau, din cauza extenuării, aroganţi, cam prosteşte aroganţi. Da, e şi ea un om, fireşte, — mi-am zis eu în gînd, — un om cu trăsături de caracter pe faţă şi cu necazuri în suflet ; nu e o zeiţă. Am putut constata acest lucru fără să-mi scadă cîtuşi de puţin dragostea pentru această fiinţă chinuită, care stătea la masă şi se juca, dusă pe gînduri, cu nişte fărîmituri de cozonac, îmbrăcată cu o fustă sărăcăcioasă şi cu o bluză nu prea curată. Ştiam totuşi că limitele înlăuntrul cărora fericirea dintre noi mai era cu putinţă se strîmtaseră mult, ca printr-un spasm al destinului.

— Vrei să bei ceva ?

— Am băut ceai. Şi am băut destul aseară, aşa cred. Nu sînt băutor de felul meu.

Afară din casă era o linişte desăvîrşită. În casă mi s-a părut că aud din cînd în cînd voci de bărbaţi, din diferite direcţii, de jos şi de sus ; poate că unii vorbeau singuri, sau învăţau ceva, cum făcea Chris în perioada decadenţei lui maxime. Burlacul evlavios se ruga, poate. Pieziş sub noi a zăngănit ceva şi s-a auzit cum curge apă dintr-un robinet ; era mătuşa, care punea de cafea în bucătărie, pentru că avea de gînd să stea trează mai mult : o libaţie pe altarul curiozităţii.

— Poate că aduce mătuşa cafea...

— Sper că n-are astfel de intenţii. Nu vreau s-o mai văd în seara asta.

S-a aşezat în faţa mea şi s-a uitat la mine, apoi, intenţionat, pe lîngă mine, în gol. Mi-am pus în gînd întrebarea dacă Vellinga a fost vreodată aici. Nu părea foarte probabil ; stabilisem odată lucrul acesta. Trix s-a mutat pe locul de lîngă mine ; şi-a pus un braţ pe masă. Curba nu prea pronunţată a pieptului, acoperit de bluza galbenă pal se desena pe propria ei umbră de pe patul ieftin, sub care se afla o pereche de papuci roşii, noi.

— N-am nevoie de ea acum. Eşti aici în vizită. Ce-i pasă ei ?

— Nu, nimănui n-are ce să-i pese, am fost eu de acord, întorcînd capul spre fereastră, care a zbîrnîit o clipă, Dumnezeu ştie de ce.

— Ai mai văzut-o pe maică-ta ?

— Nu.

— Era mai bine dacă veneai peste cîteva zile.

— De ce ?

— De gura lumii. Lumea află numaidecît absolut totul.

— Eu mă gîndesc numai la tine, nu la lume.

— Zău ?

În ochii ei a sclipit ceva. Ironie ? Mînie ? A făcut o mişcare agitată, ca pentru a mă împiedica să-i vorbesc.

— Poate că te gîndeşti uneori la mine, dar aseară te-ai îmbătat pentru că ţi-a murit mama. Şi Wubbo a spus tot aşa.

— Wubbo ? Cine e Wubbo ?

— Vellinga, fireşte.

Despre un gust neplăcut în gură nu se vorbeşte întotdeauna pe nedrept. Obiceiul unor anumite femei ca, în cursul unei conversaţii, să citeze cu un ton firesc persoane cunoscute, sau pe jumătate cunoscute, sau cu care abia au făcut cunoştinţă, pe numele lor mic, ca şi cum interlocutorul ar fi mai intim cu ei decît cu propria sa familie, poate părea fermecător de naiv, poate fi jenant, poate provoca dificultăţi practice, dar aici a fost lipsit de gust şi stupid, sau intenţionat jignitor. Ospătăriţă ! Dar tot o iubeam. Mi-am schimbat poziţia pe scaun şi am spus, cu un ton şters :

— Am fost azi dimineaţă la Vellinga.

A pălit şi şi-a muşcat buzele.

— Da ?

— Am vorbit cu el o jumătate de oră ; mi-a spus că ai rupt-o cu el.

Şi văzînd că tace :

— Din cauza mea.

— Nu-i adevărat ! a sărit ea, dînd repede şi ameninţător din umeri, către mine. N-am pomenit numele tău ; decît la început, cînd am crezut că el a comandat romul...

— Nici n-am spus asta. Am spus că ceea ce ai făcut, ai făcut de dragul meu. Nici n-ai nevoie să-i explici lui Vellinga... Dar e adevărat ?

— Nu.

— Nu cred. Atunci de ce ai făcut asta tocmai aseară ? Sau aveai de gînd de mult ?

— Da, de mult. Atît de de mult, cum nici nu poţi să-ţi închipui...

— Pot să-mi închipui totul, pentru că ştiu totul. Cum te-ai lăsat amăgită de el. Că l-ai respins un an de zile, pentru că mă mai iubeai pe mine... Şi acum, după ceea ce s-a petrecut aseară, la Grădină... Da, cred că nu din cauza mea te-ai despărţit de el !

Îmi tremurau mîinile. Aş fi vrut să sar la ea, mai întîi să sar la ea şi s-o bat, apoi s-o îmbrăţişez şi s-o iau cu mine. O mînie cumplită a izbucnit înlăuntrul meu, dar în acea mînie zăcea ascunsă, ca un sîmbure, dragostea mea pentru ea. Şi ea fusese stăpînită de mînie an după an ; îmbătrînise înainte de vreme din pricina mîniei, adînc rănită, în aparenţă rece şi sarcastică. O, ce bine o înţelegeam !

— Dacă ţi-a spus totul (acum vorbea cu mult mai puţină siguranţă, ţinîndu-şi capul blond foarte aplecat), atunci nu înţeleg de ce mai vii la mine. Eu am crezut tot timpul că nu ştii nimic...

— Nu sînt complet imbecil. Ştiu că bîrfeala e întotdeauna şaizeci la sută adevărată. Tocmai de aceea e bîrfeală. Altminteri, bîrfeala n-ar fi prea îngrozitoare. În povestea cu Vellinga n-ai nici o vină. Dar chiar dacă ai avea vreo vină, şi chiar dacă nu te-ai fi despărţit de el din cauza mea, tot n-aş şovăi nici o clipă...

Aş fi vrut s-o privesc în ochi. Dar nu puteam să-i spun : „Ia uită-te în ochii mei, Trix" ; nu eram nici bunic, nici vreun personaj binefăcător

din cărţi sau din ziare. Trebuia să-i vorbesc acestui cap blond platinat, acestui craniu, acestei coafuri ciufulite de ospătăriţă, acestei amărîte de care nici măcar nu-mi era milă, pentru că ţineam la ea mai mult decît la orice pe lume. Trebuia să spun ceva, ceva care să se asorteze cu o anumită atitudine, ca de pildă să-mi pun piciorul stîng peste cel drept, sau să mă joc maşinal cu lanţul ceasului.

— De altfel, n-am venit încoace ca să ţin discursuri despre domnul Vellinga. Am venit să te întreb dacă vrei să te măriţi cu mine.

N-am avut senzaţia că s-a întîmplat un eveniment de importanţă mondială. Dacă aş fi avut mai multă minte, aş fi putut să formulez întrebarea cu patru ani mai devreme ; în această materie, timpul nu contează ; totul era clar, totul era pus la punct. Dacă aş fi cerut-o de nevastă după prima noastră sărutare, ar fi rîs de mine, dar poate că Vellinga n-ar mai fi intrat în viaţa ei. Văzînd că nu ridică privirea spre mine, am continuat :

— Poţi să refuzi, dar numai dacă eşti convinsă că nu mă iubeşti destul. Peste trei sau patru ani îmi termin studiile, dar aş putea să mă însor şi înainte, chiar peste cîteva luni. Tata nu s-ar opune, sînt sigur... Dacă nu ţii destul de mult la mine şi totuşi vrei să te măriţi cu mine, tot e bine, în ce mă priveşte. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai ţine seama de lume şi de oameni. Nu sînt răi, dar trebuie să pătrunzi din cînd în cînd în mintea lor. Vellinga e un stîlp al societăţii, dar stîlpul ăsta e făcut în parte din sticlă, ceea ce e bine pentru el, altminteri ar fi în stare de figuri şi mai ordinare...

Am tăcut, descurajat. Ce fel de filosofie a fost asta ? Şi nu era oare o greşeală, să tot vorbesc despre Vellinga cu plecăciuni ? Oare n-o umileam cu asemenea comentarii inutile ? Şi de ce ea nu spunea nimic ? Nu puteam continua în felul acesta ; nu-i puteam scoate ochii etalînd avantajele unei căsătorii cu fiul judecătorului, în comparaţie cu viaţa pe care o ducea ea ; tot aşa, nu puteam, de pildă, să susţin că, făcînd abstracţie de simţămintele mele, căsătoria mea cu ea ar însemna achitarea unei datorii de recunoştinţă faţă de tatăl ei, fostul meu profesor. În lumea din spatele lumii vizibile am văzut atunci înălţîndu-se statura lui măreaţă, a lui Henri Cuperus, stînd în salonul nostru, în faţa mamei, cu florile refuzate în mînă, ... şi mi-au dat lacrimile.

M-am sculat binişor în picioare şi m-am dus spre ea. Abia atunci am băgat de seamă că mormăia ceva, ca pentru ea :

— Eu să nu te iubesc...

Am desluşit de cîteva ori aceste cuvinte. Tocmai cînd şopteam : „Trix“ şi voiam să-i pun mîna pe cap, a sărit în sus, m-a îmbrîncit cu putere şi s-a repezit spre pat, pe care s-a trîntit cu faţa în jos, zguduită de plîns, cu mîinile pe ochi. Nu m-am speriat. Eram doar conştient de datoria mea, aproape o datorie de medic : să nu stingheresc, să nu consolez, s-o las pradă unei revărsări de emoţii, care şi în viaţa mea fusese adeseori cît se poate de salutară, şi chiar revelatoare. Nici declaraţii de dragoste, nici cuvinte liniştitoare — toate acestea nu sînt doar decît minciuni, cînd o femeie stă întinsă pe pat, pe propriul ei pat, şi plînge. Ceea ce simţeam era milă — poate şi tea-

mă, şi jenă, văzînd un om frînt, un om care se ţinuse întotdeauna atît de drept şi pe care, acum, în ciuda celor întîmplate, aveam să fiu nevoit, după cîtva timp, să-l „redresez". Căci eram şi rămăsesem fiul judecătorului şi nici o putere din lume nu putea să schimbe nimic ; dar nici nu puteam să mă port ca şi cum ar fi fost vorba de altceva decît de un neînsemnat handicap. Şi ce importanţă avea ? Ce importanţă avea că simţeam un fel de triumf, ba chiar, în străfundurile sufletului meu, o umbră de sadism : „iată-te, domnişoară Trix ; trebuia să-ţi dai seama mai de mult că-mi aparţii numai mie... Dragostea mea a rezistat tuturor încercărilor şi a învins toate greutăţile. Am sfidat lumea întreagă să mă pună la încercări care ar putea s-o altereze".

Au trecut, cu siguranţă, cîteva minute, de cînd aşteptam amîndoi, ca să vedem care din doi are să vorbească întîi. Acum stătea tăcută, cu faţa în mîini, ca un copil. Cînd tăcerea a devenit mai solemnă, dar totodată mai ameninţătoare, m-am dus de m-am aşezat lîngă ea pe marginea patului şi am început să-mi caut cuvintele : introducerea, hotărîtoare, a ceea ce trebuia să urmeze numaidecît, dar care, totuşi, putea să îmbrace o mie de forme...

— Trix, să plec ? Învoieşte-te mîine dimineaţă şi vin devreme la tine. Acum ştii ce simt şi ce gîndesc...

— Nu, nu pleca, s-a auzit vocea ei înăbuşită, apoi am simţit cum se întoarce şi se aşază în capul oaselor, cam în spatele meu. Am să-ţi spun totul. Vino mai aproape de mine.

Ne-am apropiat unul de altul ; m-a îmbrăţişat. Cînd m-a sărutat pe gură, i-am savurat lacrimile.

Nu fusese un plîns uscat şi fierbinte, adineauri. „Aş fi putut să manifest ceva mai multă milă", mi-am zis, pe jumătate ruşinat. Iar făcusem o mică greşeală... Linişte adîncă. Trupul ei lipit de al meu fără nici o participare a simţurilor mele. Am sărutat-o cu patimă, i-am depărtat buzele prin presiunea buzelor mele, şi cu toate că a oftat adînc, strîngîndu-mă de mijloc cu braţul (dar fără să mă tragă mai aproape de ea), n-am mai simţit în continuare decît tot acelaşi calm, făcut dintr-un amestec de duioşie, seriozitate, nostalgie, şi o convingere de oţel, poate şi rece ca gheaţa, că voi putea învinge lumea şi viaţa, timpul şi ofilirea, fiind aşa şi pe dincolo, acţionînd în cutare şi cutare fel, luînd asupra mea ceea ce aveam de făcut. O clipă am avut impresia că mă prăbuşesc, că voi muri, iar în zona stomacului s-a tînguit iarăşi vechiul cîntec al inspiraţiilor şi prezicerilor, şi atunci am înţeles totul. Aş fi ajuns să fiu foarte nefericit. Dar am uitat din nou acest lucru şi n-am mai trăit decît în aceeaşi nesfîrşită prezenţă a ceva care nu era eu însumi şi care era în mai mare măsură eu însumi decît propria mea persoană. Cu capul ei între mîinile mele, l-am rezemat pe al meu pe părul ei blond platinat.

— Hai, spune-mi tot.

Cînd s-a desprins de mine şi şi-a arătat faţa, m-am speriat. Era faţa unei femei înfrînte ; ochii i se inflamaseră, ridurile erau înspăimîntătoare. Nu mai era de recunoscut. Nu avea pe faţă nici un semn de mîhnire sau de ranchiună, ci doar de oboseală, o oboseală de moarte, ca a unui om care abia s-a smuls, cu mari eforturi, dintr-o mlaştină,

și nu știe încă ce are de făcut. Ținîndu-mă strîns de mijloc, a început să vorbească repede.

— Nu știu dacă mă pot căsători cu tine, Nol. Te iubesc, și te-am iubit întotdeauna. Poate tocmai de aceea nu pot. Ai auzit totul de la Vellinga. A fost și mai rău ; Vellinga nu ți-a spus totul. Dar cînd ne-am sărutat, atunci, pe scară, nu se întîmplase încă nimic, cel puțin nimic care să...

— Știu. A fost lucrul cel mai de preț din cîte mi-a spus.

— În aceeași seară, tata a vorbit cu mine. De mult mi-era lehamite de el, pentru că Wubbo, adică Vellinga, îmi povestise cum se comportase tata în seara aceea. Că se îmbătase, n-ar fi fost încă nimic, dar m-a lăsat să cad în capcană, în loc să mă apere. Vellinga i-a povestit a doua zi totul... Nemernicul... Cred că a făcut și o aluzie că s-ar însura cu mine, și că eu acceptasem, chipurile, cu *dragă inimă*... Eu cu un asemenea ticălos ! Dar tata nu vorbise niciodată cu mine despre asta, așa încît a putut să discute cu mine ca un adevărat tătic bun și mi-a spus că a băgat de seamă cum că tu ești îndrăgostit de mine și că să-mi scot din cap dragostea asta : că ești prea tînăr, și că ai să te răzgîndești, și că faci parte dintr-o categorie socială superioară nouă, că părinții tăi o să se opună... A mai spus că mama ta e trufașă...

— Mama îl trimisese pe vremuri la plimbare, nu m-am putut abține să spun. Chiar prea trufașă nu era, în sensul rău al cuvîntului...

— Nu știu nimic despre povestea asta, a spus ea, cam nerăbdătoare, și mi-a mai spus că nu sînt bună de măritat, indiferent cu cine, pentru

că prea fac toate numai de capul meu. Poate că avea dreptate. La celelalte lucruri mă gîndisem și eu, destul de serios. Te socoteam copil încă, deși încet-încet ajunsesem să fiu nebună după tine, mai ales după ce petrecusem împreună acele cîteva ore la patinoar. Și să mă duc la părinții tăi cu săru'-mîna, nu prea-mi venea la socoteală... La urma urmei, am fost nevoită să-i dau dreptate, așa că mi s-a părut mai nimerit să nu te mai văd. Niciodată. Cu tata m-am mai certat, firește, și n-a lipsit mult să-i spun totul de la obraz, despre noaptea aceea, cînd mă făcuseră să-mi pierd cunoștința...

— Am crezut că Vellinga ți-a turnat, poate, un somnifer puternic în pahar. N-ai simțit nimic ?

— Nu mai știu. A mai spus cineva asta. Trebuie să știi că eu nu băusem în viața mea ; cel mult vin subțiat cu apă ; tata nu m-a silit niciodată, deși știa foarte bine că mă abțin mai ales ca să-i fac lui în necaz, sau ca să dau un exemplu bun, s-ar putea spune și așa... Dar în seara aceea n-am vrut să le stric petrecerea... Și franțuzoaica mă tot îndemna la băutură... Iar eu eram într-o dispoziție formidabilă, pentru că în sfîrșit se terminase opera și pentru că toți spuneau că am cîntat bine, chiar și cîntăreața, pare-se. Dar n-aș mai cînta : să te maimuțărești în fața atîtor oameni... nu e de mine... Vellinga era foarte vesel. Îmi mai aduc aminte că am stat pe genunchii lui și că mi-am zis în gînd : „nu te-aș putea înghiți, domnule Vellinga". Îmi aduc aminte vag că am fost dusă pe sus.

— După seara aceea, ai mai băut din cînd în cînd... Nu ?

— Da.

Mi-a dat drumul mijlocului.

— A, vrei să spui că atunci nu eram fără cunoștință! Da! poate că totuși mi-a turnat un somnifer. E în stare de orice canalia! Dar ascultă mai departe, Nol...

Orice urmă de oboseală îi dispăruse de pe față. Era frumoasă, fermecător de frumoasă, ca și cum ar fi băut tot atîtea pahare ca în noaptea aceea blestemată. Ochii îi luceau; din cauza dragostei nu puteau să lucească așa, în timpul unei astfel de conversații, cauza era revolta; revolta înăbușită ani de zile o însuflețea în așa hal, și goana nebună a unui suflet rănit, după dreptate, dreptatea care îi face pe juriști, în lipsă de probe, să reacționeze prin ușoare ciocănituri pe dosul palmei, în timp ce-și formează o părere proprie asupra cazului în speță. Am continuat s-o privesc; a rîs o clipă, — rîsul ei fermecat, — și mi-a întors capul, cu mîna, ca să nu mă mai uit la ea.

— M-am dus înapoi la mătușă-mea, pentru că tata, după spectacol, s-a apucat iar să bea în neștire. Nici mama nu mai putea să-l țină în frîu. Mai înainte, îl împiedica să bea, tușind și plîngînd în pat, într-adins; dar nici trucul ăsta n-a mai mers. Apoi, mi-era rușine, pentru că mă așezasem pe genunchii lui Vellinga. Trebuia să plec. După două zile a și venit o scrisoare de la el: că nu mă poate uita, că e îndrăgostit pînă peste urechi de mine și alte baliverne; și să-i răspund urgent. Nici nu m-am gîndit, dar după o săptămînă ne-am pomenit cu el. Sosise cu mașina. Viu acasă și ce văd? Ședea boierește în hol, cu mătușă-mea. Mătușă-mea îl lingușea și a încercat să mă atragă și pe mine. Ea a văzut numaidecît în el o partidă bună. Se ocupa de mult cu asta; fără codoșlîc cred că ar fi dat în boala copiilor. Pînă la urmă a găsit un pretext ca să ne lase singuri. Nici eu nu puteam să fiu nesimțită cu el, pentru că pe atunci credeam, bineînțeles, că mă așezasem doar pe genunchii lui și atîta tot. Dar el s-a obrăznicit și s-a apucat să-mi povestească tot ce se întîmplase în noaptea aceea, și a început să implore să-l iert și să-mi spună că mă iubește la nebunie. N-a mai lipsit decît să-mi cadă în genunchi. Pe atunci nu mă mai gîndeam prea mult la tine, dar tot nu l-am crezut; mi-am zis că e un truc și i-am spus că n-aș face pasul ăsta nici dacă m-ar fi silit zece tipi...

— Siluit, am îndreptat-o eu, ironic.

— De! Poate că nu mă exprim prea bine. Nu te uita cum vorbesc. Eu nu sînt învățată, ca tine. (Tonul ei era nervos.) Dar ascultă mai departe. Bineînțeles că a revenit. Era într-adevăr îndrăgostit de mine, așa cred. Nu e unul dintre cei mai răi; toți bogătașii sînt niște măgari; poate că nu sînt în stare să se poarte altfel... Și mătușă-mea îmi tot șoptea: că o să mă ia de nevastă, că să ies odată cu el... Ea nu știa nimic despre noaptea aceea... Că e un tip bogat, că ce rost are să nu profit de viață, că nici ea n-a fost la vremea ei ușă de biserică, și că totuși lumea o respectă, ca pe o femeie cumsecade (nu era adevărat: în sat, unii o și huiduiau din cînd în cînd)... Și între timp scrisori de la Vellinga, și cadouri, și plimbări cu mașina... M-am dus cu mașina, de plictiseală...

— Și cereri în căsătorie.

— Nu, a spus ea. Asta n-a făcut-o niciodată. N-a spus că nu vrea să se însoare cu mine, dar de cerut, nu m-a cerut. Cinstit. Dar a dat zor tot timpul că fusesem a lui, că de ce mă codesc, că odată e omul tînăr, *enfin,* le știi tu toate astea... Sau nu le știi ?

Brusc, m-a silit s-o privesc în ochi, niște ochi plini de văpăi, niște ochi din care orice element lichid părea să fi dispărut, niște ochi poruncitori, nemiloși, superbi.

— N-ar fi trebuit să-ți spun atîtea, Nol. Poate că nu prea știi multe despre asemenea lucruri.

— Sînt de peste trei ani student și am vorbit azi dimineață cu Vellinga, care mi-a desăvîrșit educația. Nu susțin că știu totul despre toate, dar mai am și eu idee de cîte ceva...

— Sigur ?

— Ca medic trebuie să știi multe. Nu poți să începi să practici medicina ca un copil mic. De altfel și juriștii... Nu prea mă omor după juriști, dar despre lucrurile astea : seducție, viol *et caetera,...* trebuie să fie și ei la curent.

M-a frapat că nu m-a întrebat nimic despre experiența mea cu alte femei.

— Ei ! după întîlnirea noastră și după convorbirea cu tata, și după scrisoarea pe care ți-am trimis-o, nu mai avea prea mult ce să-mi pese. De tine mă despărțisem și eram convinsă că tata are dreptate și că n-aș putea fi niciodată fericită cu un om care crede că are ceva de spus despre mine... E, poate, ceva foarte nefeminin. Mă găsești nefeminină, Nol ?

— Nu, i-am răspuns. Știi ce cred eu despre tine. Pe vremuri mi s-a părut ciudat că te bați atîta. Dar asta nu e o trăsătură nefeminină și nici nu te băteai de plăcere. Dacă o femeie e curajoasă, nu înseamnă că...

— Vellinga avea haz și era amuzant, iar mătușă-mea se lăsase de cicăleală... Mai contribuise și asta cu ceva... Dacă ar fi continuat, n-aș fi făcut niciodată pasul ăsta ; niciodată !... Și, pînă la urmă, mă rog, înțelegi tu...

— Nu se poate să nu-l fi iubit totuși, la început, am spus eu, făcînd apel la toate cunoștințele mele despre sufletul femeii.

Erau însă cunoștințe de a doua mînă, luate cu împrumut mai ales de la un student din anul VI la filosofie, care susținuse că o femeie te iubește întotdeauna o săptămînă, dacă ai strunit-o bine.

— Niciodată ! Eu să-l iubesc pe derbedeul ăsta ? Poate că dacă nu te-aș fi iubit pe tine, dacă n-aș fi iubit mutrișoara ta obraznică și sinceră, și obrajii tăi îmbujorați, ah...

M-a tras spre ea, cu un gest violent, și m-a sărutat pe față și pe păr. Am lăsat-o. Dacă i-aș fi răspuns la giugiuleli, nu și-ar fi terminat niciodată povestirea.

— O, nu, a continuat ea zîmbind disprețuitor și aranjîndu-și coafura, n-am fost niciodată nici măcar drăguță cu el. Nu i-am mulțumit niciodată pentru banii pe care mi-i vîra cu sila în mînă. L-am chinuit pînă s-a făcut alb ca varul ; închipuiește-ți : tipul ăsta, *alb* ca varul. A doua zi de dimineață am plecat la tata și l-am lovit în obraz, de trei ori, de patru ori, pînă a început să plîngă. Am spus că mă bag chelneriță la Club și că atunci am să pot să-l servesc și să pun să fie azvîrlit pe ușă afară dacă face urît. Vellinga îmi făcuse

rost de serviciul ăsta ; acolo putea să mă vadă oricînd avea chef. În odăița mea n-a venit niciodată, cu toate că unii spuneau că venise, dar vara ne duceam în parc, sau în magazia aceea, clădirea aceea scundă, știi tu...

— De lîngă cărarea cu tei ?

— Da. Teii miroseau întotdeauna superb în iunie. O dată s-a împiedicat de scaunele din grădină și atunci am fugit, înapoi, în întuneric. Nu era voie noaptea în grădină, dar patronul cîștiga prea mult de pe urma lui ca să îndrăznească să-i spună ceva, iar ospătarii și fetele și-au ținut gura, după ce l-am cotonogit pe unul... Dar mai tîrziu...

— Pe un ospătar ?

— Da, pe unul bătrîn. A vrut să se ducă la poliție. Pe tata îl bătusem, ca fată, dar niciodată prea rău. Și pe Vellinga l-am bătut o dată, dar m-a apucat de mîini ; era mai tare ca mine. Mi-era mai ușor să-l cicălesc... Dar tata... Să-ți spun ceva, Nol : se zice că există un cer și că ne ducem cu toții acolo... Ei bine, dacă dau odată și odată de tata, în cer, îl omor în bătaie !

Vorbise din ce în ce mai tare, ajungînd aproape să țipe.

— Eu sînt medic, nu teolog, și nu știu dacă tatăl tău e în cer. Dar... nu acum, firește... dar odată îl vei înțelege mai bine, poate...

— Și tu ții partea ticăloșilor ? Ce știi tu ce înseamnă... ? Ce știi tu ce înseamnă să te simți o femeie decăzută, pe care oricine o poate scuipa ? Ce știi tu ce înseamnă să te simți o tîrfă ? Paștele mamei lor, derbedeilor ăstora care ne batjocoresc ! Pe toți dracii din iad ! Îmi vine să-i jupoi de vii, ca pe niște țipari... Paștele și grijania mamei lor...

Tot înjurînd, cu glas înăbușit, a început să răpăie cu ambii pumni pe pat, încît m-a zgîlțîit puțintel și pe mine, ca după o narcoză ; am simțit o bucurie aproape animalică ; mai-mai că am dorit să dea și în mine.

S-a stăpînit neașteptat de repede și a început să șoptească ; niște șoapte grăbite, care, datorită răgușelii, aveau o nuanță amenințătoare, sinistră.

— Dar asta nu e tot și nu e ce-i mai rău. Ce-i mai rău e că ajungi tu însăți să dorești, deși știi că a doua zi de dimineață îți vine să te arunci în canal. Era singura mea plăcere, altminteri aș fi putut să-mi fac seama... Păcat că nu mi-am făcut-o...

I-am luat mîna într-a mea, dar și-a tras-o îndărăt.

— Pur și simplu plăcere. Mă amuza. Dacă vrei : sînt ușuratică, Nol, într-adevăr ; iar viața acolo, la Club, nu m-a plictisit niciodată, adică, vreau să spun : munca de acolo. Veșnic înconjurată de oameni, față de care poți să faci un pic pe patroana... Poate că i-am și *iubit* cîteva secunde pe indivizii aceia, cînd îmi cădeau la picioare și mă implorau... Frumoasă comedie... Dar mie îmi făcea plăcere... Uneori nu mai puteam fără ei...

— Indivizi, ai spus ?

— Era singurul lucru pe care îl aveam cînd mă simțeam nefericită. La urma urmei, erau oameni ; atunci nu mă simțeam de tot singură...

A așteptat cîteva secunde, apoi a adăugat, cu o voce blajină :

— Da, Nol, n-am povestit încă totul. N-a fost numai Vellinga.

Aceeași înțepenire lăuntrică a pus stăpînire pe mine, ca atunci cînd mama, cu ani în urmă, îmi

atrăsese atenția asupra felului ei de viață. Aceeași înțepenire lăuntrică m-a făcut să stau liniștit și nemișcat. Singura mea obsesie a fost : dacă bagă de seamă ceva la mine, totul e pierdut ; atunci putem să ne azvîrlim amîndoi în canal. Aveam un avantaj : că în clipa în care rostise acele cuvinte stătusem liniștit, privind nemișcat un punct din fața mea, așa că nu aveam decît să fac în continuare același lucru. Să nu mă gîndesc ; să nu mă gîndesc. Dar cu voința nu-ți poți alunga toate gîndurile. Filosoful numărul cutare a apărut la rampă : tot un student, în anul V la farmacie, un specialist în arta de a trăi, care îl luase drept model pe Dorian Gray și nu vorbea niciodată despre „puicuță" sau despre „bombonică". Se știa că metresa lui (era băiat bogat) îl înșelase cîtăva vreme cu diferiți negustori, după care venise înapoi cu codița între picioare și fusese primită într-un mod mai mult sau mai puțin caritabil. Era o femeie frumoasă ; o văzusem odată. Datorită relațiilor ei cu discipolul lui Wilde, nu era lipsită de oarecare cultură și ar fi fost de așteptat din partea acelui student o izbucnire mai plină de temperament la întoarcerea ei de la negustorii care gustaseră și ei din ceea ce pusese el în ea. Dar cu totul lipsit de ranchiună nu era, pentru că între prieteni a scăpat cîteva vorbe :

— Măi băieți, s-a întors Juultje. Dar întîi trebuie să dau jos de pe ea mirosul tejghetarilor și asta poate să mai țină cîtva timp. Am să mă informez la facultatea de medicină care e cea mai bună metodă : s-o fierb în sodă, sau metoda lui Semmelweisz, cu apă de var la fața locului ?

Am stat liniștit și am lăsat să se perinde acea amintire în fața ochilor minții. Nu era nimic altceva decît o glumă banală în genul acelui dandy răsuflat care s-a numit Oscar Wilde...

— Nol ! (Și-a încleștat mîinile pe ale mele și m-a privit adînc în ochi.) Ce ai ? Te indispune ce ți-am spus ?

— Nu, nu mă indispune.

— Ba da, simt ! Te indispune ! (I-au dat lacrimile.) O, Doamne, dacă mă disprețuiești...

Ce puteam să spun ? Orice asigurare i-aș fi dat că n-o disprețuiesc, ar fi conținut o auto-acuzare, o acuzare a eului meschin, care privește totul de aproape. Și-mi mai umbla prin cap un gînd vag : firește că e o tîrfă, am mai spus-o ; dar o iubesc ; pot chiar s-o tratez ca pe o tîrfă și s-o iubesc ; pot chiar să abuzez de ea ca de o tîrfă și s-o iubesc. În cele din urmă am început să vorbesc în neștire.

— Ai fi putut să faci și fapte mult mai rele, fără să... Dar astfel de lucruri trebuie întîi să le mistui... Nu te supăra ; la urma urmei, nu e vorba de un buletin meteorologic... Eu m-am împăcat cu gîndul. Găsesc... Găsesc că situația nu e nici măcar prea proastă, pentru că dacă Vellinga ar fi fost singurul, tot aș fi putut să cred că l-ai iubit...

S-a uitat lung la mine, neîncrezătoare.

— Va să zică nu ești gelos ?

— Nu.

— Nu cred. Cînd iubești, ești gelos.

Am înghițit în sec. Ce formalistă era, dar cîtă dreptate avea !

— Eu nu. Cel puțin nu... nu pe trecut. N-a lipsit mult să-i învinețesc un ochi lui Vellinga, azi dimineață, dacă mi s-ar fi ivit prilejul..., dar nu din gelozie. Mai mult de indignare, sau pur și simplu pentru că m-a enervat, cu capul lui roșu, de buldog...

„Slab", mi-am zis iarăși. Nu pentru că tot ce spusesem era minciună, ci pentru că iar mă plasam la atît de mare distanță mai presus de Vellinga.

— De altfel, nu vreau să-l ponegresc. N-a fost atît de fericit ca mine ; aproape nimeni nu e. Mama mi-a spus cîndva că iubirea care începe în copilărie și care mai tîrziu este dată vremelnic uitării, e cea mai puternică din toate iubirile.

— Știa despre mine ?

— Da.

— Ce spunea ?

— Nu era categoric împotrivă, am mințit eu, sau Dumnezeu știe dacă nu cumva a fost un adevăr.

— Așadar îți mai aduci aminte că te-ai îndrăgostit de mine cînd am dansat împreună la Grădină. Eu îmi mai amintesc foarte bine : a fost o pornire irezistibilă. N-aș fi făcut același lucru cu nimeni altul...

— Nu, am răspuns eu, după ce am chibzuit o clipă. Nu cred că m-am îndrăgostit de tine. Totul e din pricina întreruperii. Știu numai că a fost minunat și că de atunci n-ai mai lipsit niciodată din gîndurile mele. Cînd te-am văzut cum te bați, te-am adorat, pur și simplu, dar ce știe un băiețaș ce e dragostea ? Sînt situații care nu se ivesc des, pentru că de cele mai multe ori oamenii se despart definitiv. În cazul nostru, datorită tatălui tău nu s-a întîmplat așa.

Cîtva timp am tăcut amîndoi.

— Ce curat vezi tu totul, Nol, a reluat ea, dezmierdîndu-mi mîna. De ce trebuie să te necăjesc, cu asemenea lucruri îngrozitoare ? Ești și om cu judecată, cu mult mai multă judecată decît oamenii mai în vîrstă, tata de pildă.

— Dacă sînt om cu judecată, sînt așa, mulțumită mai ales tatălui tău. El m-a învățat. Nu prin ceea ce a spus sau a gîndit, ci prin ceea ce a fost. A fost om cu judecată într-un mod cu totul lipsit de judecată...

A dat din umeri. Iar era un hotar între noi ; un hotar firesc, ce-i drept, dar totuși hotar. Eu învățasem să gîndesc și să-mi pun gîndurile în cuvinte ; ea nu. Am întrebat-o :

— Cine au fost ceilalți ?

Iar aceeași bănuială în ochii ei ; apoi a dat din cap, cu reproș. Ca în joacă, i-am apucat mîna și i-am dezmierdat-o pînă la puls. Tocmai cînd voiam să-i spun că poate să amîne răspunsul pentru altă dată, a început :

— Totuși te indispune. Dar ai dreptate. Totul a început cînd am băgat de seamă că Vellinga mă înșeală. Nu aveam nici cel mai mic drept asupra lui, dar asta n-am înghițit-o și cu primul prilej ivit l-am înșelat și i-am și spus a doua zi. Nici măcar nu s-a supărat. Tot n-avea ce să-mi facă.

— Cine a fost ?

— Domnul Caspers.

— Caspers, am repetat eu, lent. Aha, Caspers... Nu-i nici măcar o alegere prea proastă.

— M-a luat cu el în mașina lui. Dar asta trebuia să ți-o povestesc în orice caz, pentru că în urma convorbirilor mele cu el s-a făcut lumină, cu totul altă lumină, în legătură cu Vellinga. Nu eram îndrăgostită de Caspers... De ceilalți doi și mai puțin ; ăia au fost niște porci... Dar Caspers a fost foarte amabil cu mine, s-a purtat mult mai distins decît Wubbo, și a ascultat tot ce i-am spus despre viața mea, și mi-a povestit și el despre tata, printre altele că el a avut grijă ca tata să nu se încurce cu Alice de Rato. În pauza spectacolului i-a spus că e o stricată... și chiar era... și că în mașină îi făcuse cea mai oribilă impresie ; tata a pus asta la inimă. I-am cerut atunci lui Caspers să-mi spună fără ocol cît de stricată îi par eu lui ; așa a venit vorba despre Vellinga și cum a putut el să mă seducă. Cînd i-am povestit întîmplarea, așa cum o știam de la Vellinga, a rămas pe gînduri. A spus și el ceva despre somnifere. Dar pe urmă a chibzuit îndelung de tot și a spus că nu crede o vorbă din toată povestea și că vrea să culeagă personal informații, pentru că așa ar fi prea de tot. I s-a părut aproape imposibil ca eu să nu fi observat nimic, chiar dacă îmi pierdusem cunoștința. „Nu există", așa a spus. I-am răspuns că Vellinga în persoană poate să-i confirme totul, dar că și el fusese beat, însă Alice de Rato nu fusese prea beată, așa i-am spus, și atunci a spus că merită osteneala să se ducă la ea, cu toate că, după părerea lui ea era cu mult mai puțin vrednică de încredere decît însuși Vellinga. Ceea ce a și făcut, după ce a rupt cu mine...

— A rupt ? Caspers ?

— Da, încă după a doua întîlnire. Mi-a spus că a băgat de seamă că iubesc pe altul ; nu pe Vellinga, ci pe altul. Nu că m-ar fi auzit rostind un nume, sau așa ceva, dar că simțise el, și spera că am să mă întîlnesc din nou cu acea persoană, pentru că, după părerea lui meritam mai mult decît toate femeile pe care le cunoscuse el în viața lui, și că dacă vreau să plec în străinătate, poate să-mi facă el un rost, absolut dezinteresat. Despre tine nu știa nimic, afară numai dacă tata nu scăpase ceva la beție... Și atunci mi-am zis : vorbele astea frumoase nu te costă un ban, domnule Caspers. Dar totuși mi-a făcut impresia că e un tip simpatic, pentru că la o lună după asta am primit o scrisoare de la el, în care spunea că a plecat la Amsterdam și „învingîndu-mi repulsia lăuntrică",... îi mai știu pe dinafară scrisoarea,... „m-am anunțat la doamna De Rato, care a știut să se exprime într-un limbaj ales, probabil pentru că fata în casă trăgea cu urechea la ușă..." (asta nu se lovește, pentru că vorbeau, bineînțeles, franțuzește ; Caspers știa foarte bine franțuzește, mult mai bine decît Wubbo). „Doamna De Rato a declarat..." Stai că-ți aduc scrisoarea ; e mai simplu. Poți s-o citești chiar tu.

— Nu ; spune tu, i-am răspuns.

Cu o săritură, s-a dat jos din pat și s-a dus cu pași apăsați spre un dulap, pe care l-a deschis pe jumătate, așa încît nu mi-am putut forma nici o părere despre conținut. Foșnet de hîrtii, închiderea unei cutii, închiderea dulapului, punerea cheiței în buzunar, — și iat-o venind înapoi, cu scrisoarea în mînă, cu un zîmbet ironic pe buze. To-

tuşi era şi o umbră de respect în mişcările cu care a despăturit scrisoarea, după ce s-a aşezat lîngă mine.

— Uite. „Doamna De Rato a declarat că-şi mai aduce foarte bine aminte de noaptea aceea şi a jurat pe toţi sfinţii din cer că nu ţi s-a întîmplat nimic rău, afară de cîteva sărutări pe care ţi le-a dat Vellinga. Mai curînd a lăsat să se înţeleagă că Vellinga căzuse victimă, în camera din fund, farmecelor ei de spaniolă din Brabant, ceea ce nu cred. Dar asigurările ei repetate şi nu prea exagerat de indignate (nici ea nu era beată sau sub influenţa cocainei), m-au impresionat totuşi. După înapoierea mea i-am făcut o vizită domnului Vellinga, ca să-i cer părerea. Mi-a spus că e posibil, că fusese beat şi nu-şi mai aminteşte toate amănuntele, doar atîta ştie, că făcuse prostii cu o femeie. Îţi redau propriile lui cuvinte şi te rog să scuzi necuviinţa lor. Cînd am spus că doamna De Rato neagă să fi avut vreun contact cu el, căci, avînd în vedere starea ei, nici n-ar fi fost posibil (după cum vezi, i-am prezentat lucrurile oarecum într-alt fel, ca să-l încurc), a încercat s-o întoarcă. Atunci l-am făcut de mincinos şi am plecat. Te sfătuiesc să nu te încrezi prea mult în el. Cu salutări prieteneşti, Caspers," şi aşa mai departe. Va să zică Vellinga mă dusese cu preşul; fusese un truc ordinar...

— Acum înţeleg de ce mi-a cerut să nu vorbesc cu tine despre toate astea. Dar tu nu l-ai întrebat niciodată, mai tîrziu ?

— Ba da, cînd a venit înapoi cu coada între picioare ; atunci l-am ocărît numărul unu. Ei şi ?

N-a tăgăduit nimic, n-a recunoscut nimic, nu mai ştia nimic. Poate că aşa şi era.

— Cine au fost ceilalţi doi ?

— Vreo şase luni n-am vrut să ştiu de Vellinga. A fost cea mai înfiorătoare epocă din viaţa mea. Nici acum nu înţeleg de ce nu i-am pus capăt. Uneori nu mă mai puteam scula din pat, dimineaţa, şi cînd mă uitam în oglindă, vedeam o babă, şi n-aveam decît douăzeci şi patru de ani... Il cunoşti pe Sjoerd Stienstra ?

— Pe Sjoerd Stienstra ? Dacă-l cunosc ? Nu...

Iar m-a cuprins acea anxietate cumplită, rigiditatea atitudinii corecte, imaginile oribile, convoiul de amintiri, judecăţi, adevăruri, minciuni, ca şi cum lumea întreagă ar fi vrut să gîndească în locul meu şi să-mi ia din mîini dreptul de a lua hotărîri şi, odată cu el, şi fericirea mea. De data aceasta n-a băgat de seamă ce se petrece în sufletul meu. În W., dintre negustorii care, datorită banilor şi obrăzniciei, fuseseră admişi în cercurile mai distinse, puţini erau atît de vulgari ca Sjoerd Stienstra. Era un prăvăliaş şmecher, un tînăr drăguţ şi brunet, muşchiulos şi bine îmbrăcat, şi cu o gură, cît de la Bursă pînă la el acasă. Avea mişcări degajate şi mlădioase, dar era totuşi osos ca un muncitor agricol. Făcea parte din specia care ar trebui exterminată, împuşcînd cît mai multe exemplare în fiecare an. Cu inima strînsă, m-am întrebat cine ar putea fi al treilea.

— Era de calitate inferioară, a continuat Trix, dar nu-mi mai păsa. Cu cît mai rău, cu atît mai bine. Şi-mi aducea cîte şi mai cîte. Eu cîştigam cam puţin acolo, chiar cu bacşişurile. Nici bacşişuri nu prea primeam, pentru că toţi mă socoteau

prea distinsă pentru așa ceva, sau prea mîndră, și atunci banii mei îi înhățau ospătarii, dar eu trebuia să fiu mai bine îmbrăcată decît celelalte fete, pentru că eram, chipurile, șefa lor. „Păpușica de lux a Clubului“, așa-mi spuneau; nu fetele, ci cîțiva tipi din oraș și de la țară. Trebuie să-ți bagi bine în cap toate astea, Nol, și să înțelegi că nu pot să mă mărit cu tine chiar așa, la iuțeală. S-ar prăpădi de rîs și n-am chef.

— Nici nu-i nevoie la iuțeală, i-am șoptit, luîndu-i mîna într-a mea, ca s-o duc la obraz, ca s-o fac să simtă că nici o picătură de sînge nu lipsea de acolo. N-ai vrea să schimbăm vorba ?

A ridicat privirea spre mine; în ochii ei era o nuanță de recunoștință timidă. Lunecase ceva mai în față, spre marginea patului; eu stăteam drept, în capul oaselor, tăcut, cu gîndul la Sjoerd Stienstra, punînd în balanță pe de o parte gelozia stîrnită de prezența altui bărbat în viața Trixei, iar pe de alta imposibilitatea de a fi gelos pe un bădăran. De altfel, ce știam eu despre bădărani ? Cine oare nu devine bădăran, cînd vrea să ajungă la un anumit scop, pentru care este necesară colaborarea altuia, deci neapărat pe socoteala aceluia ? În aceeași dimineață descoperisem un bădăran, un erou din anii copilăriei mele, care fusese atît de puțin bădăran, încît față de un student se învinovățise de bădărănii, deși acestea, în conformitate cu anumite coduri, nu erau nici măcar interzise... Cînd Trix m-a cuprins cu ambele brațe, parte în joacă, parte cu tristețe, parte cu indiferență, am sărutat-o pe frunte, lung și atent.

— Nu mi-ai dat încă răspunsul la... cererea mea.

— Ba da, a bîiguit ea. Că nu știu.

— Nu cumva îți mai trebuie trei ani ?

— Nu, bineînțeles că nu... Poate cîteva zile. Dă-mi un timp de gîndire... Dar, Nol, ascultă : chiar dacă nu accept, eu sînt totuși numai a ta, cît timp ai să vrei tu...

— Pentru mine nu e de ajuns, am zîmbit eu. Nu pentru că vreau să te am zi și noapte lîngă mine, sau pentru că țin neapărat să locuiesc în aceeași casă cu tine, ci pentru că vreau să le dau oamenilor o mică lecție, într-o formă cuviincioasă. Nu sînt un idealist, dar socot că dumnealor merită o asemenea lecție. W. trebuie să învețe să aibă un pic de considerație față de oameni ca tine și ca tatăl tău. Pe tatăl tău l-au lăsat să le dea lecții copiilor lor și să le dirijeze corurile, și l-au izgonit de la Grădină din pricina uverturii la Tannhäuser, și l-au huiduit cînd a fost beat, și l-au bîrfit și l-au lăsat fără lecții și fără coruri, și pe urmă iar i le-au dat înapoi, și i-au batjocorit spectacolul cu opera Carmen, și l-au răbdat și l-au patronat, și l-au numit „omul acela“,... ceea ce nici n-a fost prea greșit, pentru că era mai om decît toată șleahta lor la un loc,... și cînd a fost turtă, au siluit-o pe fiică-sa și au vîrît-o la Club și au pus-o să care bere, și cînd s-a îmbolnăvit de *delirium tremens*, i-au făcut mai puține injecții cu camfor decît mamei mele, căreia nu i-au mai folosit, iar cînd a murit, n-a avut parte nici de coroane, nici de cuvîntări. Pe atunci eu eram încă prea tînăr, iar acum nu pot lupta cu morile de vînt. Dar socot că trebuie făcut *ceva* împotriva lor. Un pic de decență, un pic de respect,

pentru artă, pentru alții. Socot că pot să le dau această lecție. Asta e norocul meu.

— Va să zică nu vrei să te însori cu mine de dragul meu ?

— Vreau să mă însor cu tine de dragul tău, dar vreau să mă însor cît mai curînd cu putință ca să văd mutrele lor. Afară de asta : îți convine o logodnă lungă ? Tu, acolo, la Club, asaltată de tot felul de indivizi ? De altfel, la mine, în oraș...

— Deci n-ai încredere în mine !

— Ce legătură are una cu alta ?

Tonul ei devenise mai amar, iar eu mai obosit. Ar fi trebuit să beau ceva, mi-am zis ; nu-i în regulă ; sînt prea obosit ca să fac din convorbirea asta o convorbire cuviincioasă. Vorbesc ca un zmintit, nu ca un îndrăgostit. N-am fost încă nici o clipă amabil cu ea... M-am uitat pe furiș la ceas : douăsprezece și cinci. M-am sculat în picioare și m-am dus în colțul unde erau atîrnate lucrurile mele. În timp ce-mi puneam pardesiul, ea îmi urmărea cu atenție toate mișcările. Iar avea fața lividă și cearcăne vinete la ochi. Dar ochii erau liniștiți și plini de încredere, și mi s-a părut că zăresc, în ridurile din jurul lor, ceva din vechiul ei rîs.

— Nu cumva te-ai supărat, Nol ?

— Eu nu mă supăr niciodată, am spus, după oarecare ezitare, în timp ce-mi priveam pălăria, pe care abia o luasem de pe cuier. Mîine dimineață la zece vin la tine. Învoiește-te ; cred că poți să te învoiești, sub un pretext oarecare. Și atunci mai discutăm totul încă o dată. Pînă atunci, îl pun la curent pe tata ; și pe Chris. Da, și pe Chris. Nu mai discutăm de trecut. N-are absolut

nici o importanță dacă redactorul șef a lucrat cu somnifere sau nu. Am o poftă nebună să dau în ziarul lui un anunț de căsătorie. Buldogul are să aibă poate și nerușinarea să ne trimită o telegramă de felicitare, sau un cadou...

Era cît p-aci să adaug : „...în bani", dar am înțeles deodată nu numai că-i spun ei cele mai îngrozitoare lucruri, dar că mă las și eu cuprins de un nou val de furie, și că nu mi-e ciudă de altceva decît că nu-l izbisem pe numitul buldog cu capul de unul din cele patru colțuri ale biroului său atît de gol... Cînd am vrut să mă duc spre ea, ca să-i spun noapte-bună cît mai călduros cu putință, mi-a venit înainte și mi-a șoptit, cu brațele pe după gîtul meu :

— Aș face orice ca să te știu fericit, Nol, dragul meu. Numai că totul e încă atît de neașteptat pentru mine... Trebuie să mă mai gîndesc, și-mi vine greu să mă gîndesc... Aș vrea să te întreb ceva.

Mîinile i s-au împreunat pe ceafa mea. Sub buzele mele, fruntea ei era rece. I-am simțit picioarele frecîndu-se de ale mele.

— N-ai putea rămîne în noaptea asta aici ? Ai putea dormi în patul meu, iar eu pe două scaune. N-avem altă cameră liberă ; nici în pod.

Am sărutat-o pe păr.

— Pe două scaune ? Nu știi ce vorbești, Trix. Nu mă cunoști. Dar nu mă iau după tine. Mai bine să amînăm. Vreau să spun : e un fel de armă... Trebuie mai întîi să-mi promiți...

— De ce ? Ce vrei să spui cu vorba asta : armă ?

Iar m-a cuprins gelozia. Dar nu-mi dădeam seama ; credeam că nu sînt decît supărat, din pricina refuzului ei provizoriu, pe care eu, dacă eram înțelegător, l-aș fi putut socoti acceptare provizorie ; supărat și pentru că nu puteam ceda ispitei de a o iubi fără căsătorie.

— N-am chef să fiu dus de nas după o singură noapte.

— Să-ți fie rușine, cum vorbești, a spus ea, scurt.

Mi-a dat drumul și mi-a întors spatele. Dar numaidecît a fost iar lîngă mine, cu ochii în pămînt. Degetele ei se jucau cu cravata mea, cu pardesiul.

— Te-aș înveli și te-aș înfofoli ca o mamă și mi-aș închipui că ai fost bolnav. Mi-e frică să rămîn singură, Nol, asta e. Și mai ales mi-e frică de orele dimineții, cînd mă trezesc, și tu nu ești cu mine, și toate reîncep așa cum ți le-am povestit în seara asta... Nu de noapte mă tem, ci de zori. Dacă ai putea fi aici la șase, tot ar fi bine. Mie nu mi-e frică de nimic și de nimeni, dar dimineața sînt o curcă plouată. Și ar fi bine să mă și vezi așa cum sînt eu dimineața. Poate că atunci n-ai să mai vrei să mă iei de nevastă...

— Dacă te odihnești cîteva zile și dormi bine, arăți iar ca acum cinci ani...

„Ce gafă !" mi-am zis, mînios. De ce oare am rostit aceste grosolănii, ca un tîmpit care e obsedat de trecerea timpului ? Dar acum începusem s-o înțeleg și să cîntăresc posibilitățile.

— Bineînțeles că aș vrea... Dar tatii și fratelui meu li s-ar părea foarte ciudat să lipsesc o noapte întreagă, după ce aseară m-am îmbătat. Să telefonez... Ar trebui totuși să dau o explicație, și dacă-l nimeresc întîi pe tata..., în cazul că nu s-a sculat... începe o discuție fără sfîrșit. Mi-e cu neputință să-i spun că veghez la căpătîiul unui prieten bolnav ; știe că aici în W. nu mai am aproape de loc prieteni. Aseară nu m-am mai uitat la mama cînd am plecat, și acum, deodată, un prieten bolnav...

— Nici nu trebuie, a spus ea, tot jucîndu-se cu cravata mea.

— Și, pe urmă : dacă rămîn în noaptea asta aici, mîine știe tot orașul. Sînt atîția oameni în casă... N-aș vrea să încep așa. Nu e vorba de faptul în sine, dar tocmai pentru că eu, pe oameni îi...

Ce s-a mai petrecut după această argumentare, bazată pe un punct de vedere corect și de necombătut, e ca o ceață ivită în fața minții mele. Ne-am sărutat ; i-am dat curaj ; ea era docilă și arăta rău. Îmi aduc aminte că mi-am zis : „Nu, niciodată în casa asta, cu burlacii alături, și cu mătușa aceea prea curioasă, și cu amintirile despre Cuperus și despre Carmen, și dimineața lăptarul sau franzelarul, și iar burlacii, care se trezesc zgomotos și țipă că vor apă caldă pentru bărbierit, și cu un burlac în fața mea cînd aș ieși pe ușă..." Trix se așezase pe pat ; eu îngenuncheasem, cu capul în poala ei, obosit ca o vită de povară.

— Încă ceva, am mormăit eu.

Am început să-i deschei pantofii, apoi i-am pus în picioare papucii roșii, noi, care se aflau sub pat. Mi s-a părut că o aud cum plînge ; am vrut să-i sărut papucii, dar ea m-a tras în sus, m-a

pus în picioare şi m-a dus pînă la uşă, pe care a deschis-o în grabă. Socotind că ea preferă să plec, n-am mai privit-o.

— Du-te repede jos şi cît mai tiptil, a şoptit ea. După ce pleci, am să încui. Pe mîine dimineaţă la zece.

— Sau mai devreme : la nouă, sau chiar la opt...

— Nu, nu...

Cu un gest blajin, m-a împins spre coridor, unde mai ardea lampa. La jumătatea drumului spre casa scării m-am întors, dar ea închisese uşa. În timp ce coboram scara, în coridorul de jos s-a deplasat o umbră şi m-am şi pomenit privind figura palidă a mătuşii, care, ca să poată fi cît mai repede la faţa locului, fusese nevoită să stea de pază în bucătărie.

— Acum plec, am spus eu, vioi. S-a făcut tîrziu.

Dar cu cuvintele „Ascultă, Nol", m-a chemat înapoi din punctul la care izbutisem să ajung, între ea şi uşa de intrare. Am stat amîndoi, faţă în faţă, în semiîntuneric. Ochii ei fantomatici erau îndreptaţi spre mine.

— Trix nu-mi mai spune niciodată nimic, a zis ea, destul de tare, fără să-i pese de colocatarii din camera lui Cuperus, unde acum era linişte, cu toate că am avut întotdeauna grijă de ea şi i-am dat întotdeauna sfaturi bune. Ar trebui să se mărite. Acolo, la Club, nu e nici o scofală. Veşnic să stai la dispoziţia clienţilor, să-i serveşti pe ţărănoii ăia. Dimineaţa nu e niciodată odihnită, cînd trebuie să plece. De multe ori sînt nevoită să folosesc un burete ud. Cred că ăsta e motivul principal pentru care mă priveşte oarecum cu ură.

— Ei aş, am spus eu. Ură... Dar acum trebuie să plec.

— Da, da, ţi-a murit mama. Groaznic. Dar Trix... V-aţi înţelege foarte bine amîndoi, aşa cred...

— Da, excelent. Noapte bună.

Iar eram în drum spre uşă.

— Are o inimă de aur ; şi de muncit, de la *mine* a învăţat, a spus ea, urmărindu-mă cu înverşunare. Nu spun asta ca să te influenţez ; astfel de lucruri ies întotdeauna de-andoaselea. Trebuie să lăsăm ca hotărîrea s-o ia forţele superioare, Duhul [1], în mîna căruia soarta omului...

În sfîrşit scara. Nu şi-a luat mîna de pe braţul meu decît în ultimul moment. A închis cu băgare de seamă uşa după mine. Am auzit cum se întoarce cheia în broască de două ori.

---

[1] Protestanţii spun „Duhul" în loc de „Sfîntul Duh"

XVIII

Tata nu se culcase, așa încît am folosit prilejul și i-am împărtășit, la un pahar de vin, năzuințele mele ; am trecut sub tăcere numele fetei, dar nu și deosebirea de stare socială. I-am dat astfel o explicație cu privire la purtarea mea ciudată din ultimele douăzeci și patru de ore ; i-am spus că sînt unele greutăți, sau mai bine zis că fata are greutăți, și că de aceea durerea pricinuită de moartea mamei trece vremelnic pe planul al doilea. În felul acesta mi-am procurat totodată un bilet de voie pentru o absență îndelungată în ziua următoare. În ziua următoare trebuia să aibă loc înmormîntarea. M-a ascultat cu răbdare. Nu știu dacă a înțeles bine totul ; dar după aceea mi-am dat seama că nu-și luase nici un angajament, nu promisese nimic. Și apoi, nici nu vorbisem nimic despre o căsătorie apropiată. Avea să vină cîndva vremea să-l lămuresc despre Vellinga, poate și despre ceilalți, să-l lămuresc mai bine decît era lămurit, pentru că despre „cazul" Trix Cuperus cu siguranță că-i ajunsese la ureche cîte ceva. Ipoteza cu somniferul i-ar fi putut trezi interesul ca jurist, dar eu nu puteam să mă mulțumesc cu somnifere, în ceea ce îi privea pe Caspers și pe ceilalți doi. În drum spre odăița mea, alături de care Chris sforăia în pace, mi-am îngăduit o presupunere cinică, anume că și tata ar putea recomanda un somnifer pentru noaptea nunții.

Dar în cinci minute am scuturat de pe mine această atmosferă juridică burlescă, și cel puțin o oră am stat culcat, gîndindu-mă la Trix, cu un sentiment de fericire absolută. Totul era acum departe. Convorbirea hotărîtoare rămăsese în urmă, iar a doua zi aveam să fim amîndoi fericiți, cum nu se poate mai fericiți. Majoritatea oamenilor nu au parte de atîta fericire. Un răspuns negativ al ei, la cererea mea în căsătorie, nu-mi părea posibil, decît doar ca mijloc de a mă pune la încercare. Cu siguranță, făcusem greșeli, dar ce contau, la o femeie care are cît de cît minte în cap și care trecuse și ea prin multe ? Dacă n-ar fi existat acele mizerabile prejudecăți burgheze (le aveam, pare-se, și eu în sînge), mi-aș fi putut cinsti înaintașii în liniște și pace, pentru că îi dăruiseră ei o experiență, care nu era hărăzită majorității femeilor, dar care făcea parte, totuși din viață. Incontestabil, Trix suferise mult ; cu mine s-ar fi simțit ca nou-născută. „Înaintașii" era însă un cuvînt stupid : în dragostea ei pentru mine nu interveniseră. Și apoi : există țări în care fostele prostituate devin cele mai bune soții, nu numai datorită banilor cîștigați sau bunelor maniere însușite în cariera lor galantă — despre bunele maniere nu putea fi vorba în cazul Trixei, deși Caspers era un atu în această nelămurită fantezie etnologică, cu care mă îmbătam singur —

ci datorită șansei de a ajunge să iubească odată și odată cu adevărat un singur bărbat, după o viață cu relații atît de multiple, dar mai mult sau mai puțin grevată de interdicția de a iubi. Și apoi, Trix nu era de loc o prostituată, sau aproape de loc.

M-am simțit atît de mulțumit, încît, zîmbind, am îngăduit minții mele să se dedea la asemenea considerații. Eram tînăr, îmi învinsesem somnul și oboseala, lumea mi se înfățișa într-o lumină trandafirie. Cu atît mai mult cu cît aveam să trag lumii un perdaf, după cîteva săptămîni sau luni. Prevedeam ceea ce avea să urmeze : nimeni nu-mi va înțelege mîndria de a o fi cucerit în sfîrșit pe fata *aceasta ;* fratele meu are să stea de vorbă cu mine ceasuri întregi, în culmea fericirii că e în sfîrșit, în mod indiscutabil, cel mai rezonabil din doi, iar eu îl voi trimite la bordelurile lui, din care n-avea să mai iasă niciodată, din punct de vedere spiritual ; o serie de delegații de notabili respectabili, capabili de orice porcărie cînd nu sînt văzuți, vor încerca să-l determine pe judecătorul Rieske să nu-mi mai acorde un sprijin bănesc nesăbuit, în care caz, adică dacă-și va pleca urechea la spusele acelor domni distinși, voi putea da lecții de anatomie sau fiziologie, ca să-mi țin capul deasupra apei, iar mătuși și nepoate, care fuseseră nebune după mine, erau destule în familie : n-aveam decît să-mi pun la bătaie obrajii îmbujorați. Ce mă înțelesesem cu Trix ? Convorbirea nu fusese confuză, totuși nu mi-am amintit din ea decît crîmpeie. Mi-am zugrăvit în minte chipul Trixei, urît sau frumos. Am simțit-o lîngă mine, lipită de mine, deznădăjduită

sau pătimașă. Poate că are să ia din nou lecții de canto, cu timpul...

După vreun sfert de oră de somn, m-am trezit cu senzația că o țin în brațe. Convins că începe o a doua perioadă de beatitudine nocturnă, am avut de luptat după cîtva timp cu dorința fizică, pe care am reprimat-o, pentru că nu-mi putea provoca decît regretul de a nu fi rămas la ea. Regretul acesta a urmat, totuși, și a crescut, pînă a devenit un fel de spaimă, o impresie de nenoroc și de zădărnicie. Întîi a fost o simplă senzație, apoi au venit gîndurile. Ce-ar fi dacă Sjoerd Stienstra ar veni la Primărie, nu ca să ne facă în necaz, ci pentru că ar fi convins că nu șade frumos să lipsească ? Ar trebui să-i strîng mîna, iar Trix în rochia ei albă, ar trebui să-i arunce o privire, pe deasupra florilor pe care le-ar ține în brațe. Un maniac religios necunoscut ar da buzna în sală : „Nu are dreptul la rochia asta albă, e o... cum îi zice ?... a, da, o curvă, mulțumesc, uitasem." Deodată mi-am adus aminte de presimțirea avută cu cîteva ore înainte, cînd capul meu se rezema pe al ei : *aș fi foarte nefericit.* Aș fi nefericit ? De ce ? Și cum ? Și din cauza cui ? Îmi mărturisise că avea un caracter neprielnic pentru căsătorie. Poate că era adevărat. Atunci ar fi o căsnicie imposibilă. Dar ce înseamnă „căsnicie imposibilă", dacă ne iubim ? Ne-am bate, ne-am lovi, și ne-am iubi. Nu m-ar înșela, așa presupuneam, dar chelnerița ar apărea la rampă în mărime naturală, autoritară, vulgară și adorabilă. Ar provoca scandaluri și m-ar amesteca și pe mine. În fiecare an i-aș face cîte un copil ; am avea un mic trib, pe care ea l-ar cîrmui cu lovi-

turi de pumni și de picioare. Și apoi am îmbătrîni încet-încet, și ne-am iubi, iar eu m-aș apuca un pic de băutură, pentru că mi s-ar face lehamite de ea și mi-ar goni pacienții și m-ar face de rîs și ar deveni o zgripțuroaică bătrînă, urîtă foc, cu ochii învăpăiați de o veche ură, și aș privi portretele ei, și aș duce-o pe brațe, și cînd ne-ar merge rău de tot, m-aș gîndi la Grădina de aur și de aramă, iar argintul ar veni ceva mai tîrziu, cînd am fi în preajma morții, lăsînd în urmă o droaie de copii imposibili, din care unul sau doi cu scînteia divină a lui Cuperus în ei... Ea întîi, firește, da, ea întîi, pentru ca eu, ca un bătrînel istovit, care s-a lăsat de mult de medicină, vînzîndu-și avantajos clientela, să pot ține la mormîntul ei o cuvîntare, care să fie un pic și pentru tatăl ei — despre care nu avusesem voie niciodată să vorbesc cu ea — tatăl unei femei cum n-a existat decît una singură pe lume, cu ochii aceia, cu statura aceea, cu vocea aceea, cu sufletul acela, cu duritatea aceea. Pentru că — așa aș spune — ochii aceia, urîți și umezi cînd îi descrii, fermecători cînd îi vedeai, n-au fost o închipuire a mea, n-au fost o plăsmuire a memoriei unui moșneag căzut în mintea copiilor : și alții au simțit vraja lor, patru la număr, patru morți, care, în mormintele lor, se mai topesc de dorul ei.

Am dormit o jumătate de oră și m-am trezit plîngînd, nefericit, complet istovit. Ceasul arăta trei și zece. Peste șapte ore urma să fiu la ea. Stomacul meu dormea, ca un vechi cîine de pază, credincios, dar pieptul îmi zvîcnea de mi se zgîlțîia patul. Poate că visasem urît. Mi-era frică ; m-am apucat să cercetez de ce mi-e frică, pentru

ca să mă pot măsura cu inamicul. N-a fost prea greu : nu putea fi decît unul singur, cu toate că era alcătuit din legiuni întregi. Dificultatea era însă că dintre toate capetele balaurului, cele mai multe refuzau să se comporte fățiș ca inamici. Puteam să le cunosc, dar nu să lupt împotriva lor. Ce naivitate, să presupun că „aș putea da o mică lecție“ orașului W... ! Ar fi însemnat să lupt împotriva unei păduri submarine, care, politicoasă și unduitoare, îl lasă pe adversar să treacă, pentru ca în ultimul moment să trimită un păianjen monstruos, în spatele meu, spre șalele mele. N-aș fi putut să umblu prin oraș cu ochi fulgerători, cu Trix de braț — *vieux jeu* [1] — sau beat, ca răposatul Cuperus. Trebuia să mă aștept să fiu tratat cu o totală lipsă de condescență, să dea unii din cap în spatele meu, toate acestea putîndu-se preschimba de pildă cu vreo cîțiva ani mai tîrziu, în modul cel mai neprevăzut, în fapte și mai grave : să fiu bîrfit, să mi se ia pîinea de la gură, să fiu jignit de moarte, fără ca făptuitorul însuși să aibă habar sau să creadă că se comportă altfel decît ca un domn inviolabil din punct de vedere social, ci pur și simplu dintr-o enervare întîmplătoare, de loc în legătură cu problema în sine, sau cu Trix și cu mine personal. Mai ales femeile au un organ senzorial infailibil pentru activitatea acestor monștri ; îi simt în permanență în spatele lor, ca păianjeni sau șoricei nevinovați, dar neobosiți, de care se și tem. Să-ți pierzi brusc onoarea, să ți se dea brusc în vileag dezonoarea ! Ah, ce bucurie pentru cel care izbutește să realizeze acest

[1] Metodă răsuflată (fr.).

lucru ! Şi apoi ea mi-ar reproşa mie totul, cu deplină dreptate, pentru că n-o salvasem cînd aveam optsprezece ani, ci abia la douăzeci şi doi. Dar şi eu m-aş simţi asaltat de acei păianjeni. Îi cunoşteam pe oameni, deveneam clarvăzător cînd îi întîlneam, îi pipăiam, îi purtam în piept, stomacul meu era unul cu al lor ; cînd li se revărsa lor fierea, îmi creştea şi mie nivelul fierei. Demonic în toată această situaţie era faptul că eu, cu oamenii, individual şi chiar în grupuri mici, mă puteam înţelege admirabil. Fiecare mă găsea agreabil, bine crescut, îndatoritor, drăguţ, cu obrajii îmbujoraţi. Fără încetare m-ar fi dezarmat individual, pentru a mă putea zdrobi cu atît mai bine în colectiv. Nu erau păianjeni, erau furnici. Lasă una să-ţi umble pe mînă, — drăguţ animal, mic şi inofensiv, — dar ferească Dumnezeu să stai o noapte într-un furnicar. Aşa erau şi ei. O sală de teatru împotriva unui Cuperus care urlă şi plînge, împotriva unui Cuperus cu care nimeni n-are nimic de împărţit în particular, afară de un prostănac de tapiţer. O bandă de băieţi împotriva unei Trix care dă cu piciorul. O bandă de băieţi zurbagii împotriva unui „Nol-mototol" pe un balcon. Oare eu însumi eram altfel ? În copilărie, nu-mi dezvoltasem oare combativitatea pe spinarea celor mai slabi ? Dar nici o duşmănie individuală, domnilor, mai ales asta nu ! Să fim civilizaţi ! În mod individual ne dezmierdam unul pe altul, ne dădeam jos de pe nas *pince-nez*-ul de aur cînd ni se umezeau ochii, ne uitam fiecare în ochii mari, loiali, albaştri, ai celuilalt, găseam dragoste şi bunătate în ochii lui mai mult decît dezgustători, ne duceam să bem un păhărel împreună şi să complotăm împotriva unui al treilea. Oare în lumea studenţilor n-aveam duşmanii mei personali ?

Lumea studenţilor — ah, nu m-am mai gîndit de loc la ea ! Zvonuri despre căsătoria mea la vîrsta de douăzeci şi doi de ani vor modifica întrucîtva portretul lui Nol Rieske, proiectat în toate creierele, contopite într-un supercreier unic. Nici un tînăr normal, serios, sănătos, cu bujori în obraji, foarte tăcut, dar nu plicticos, nu se însoară cu o chelneriţă, sau cu ceva şi mai rău, fără să fie obligat să acorde colegilor săi de facultate o compensaţie pentru mica modificare a portretului atît de familiar. O compensaţie în forma unei mai mari doze de originalitate, pitoresc, imperturbabilitate, virilitate, blindaj împotriva farselor, dărnicie, veselie, trăzneală, bancuri, şi totodată prezentînd-o pe chelneriţă, expunînd motive şi respingînd motive. O bucată de vreme voi fi compromis, iar noua lumină aruncată asupra mea le va atrage atenţia şi profesorilor care, deşi sînt, mai ales după examenul de candidatură, mai puţin formalişti decît juriştii, totuşi vor dori să ştie precis ce e cu acest student *însurat*. Oraşul meu universitar mai era încă, în anumite privinţe, un sat. Ei bine, studenţii *însuraţi* puteau să facă două lucruri : la examene puteau să răspundă mai bine decît studentul mijlociu neînsurat (pentru că erau nevoiţi să-şi întreţină noua achiziţie şi deci voiau să-şi termine cît mai repede studiile, sau poate că aveau şi copii), dar puteau să răspundă şi mult mai prost, nefiind cu gîndul la învăţătură, din pricina soţiei, sau a familiei soţiei, sau a studenţilor, sau eventual a înţepăturilor din orele

de curs, înțepături de care e capabil orice profesor universitar. Cunoaștem exemple. Un student în medicină, care făcea poezii și le publica și care a dobîndit mai tîrziu o anumită faimă, a fost hărțuit de profesori pînă la examenul de doctorat. Firește, puteam să muncesc mai intens decît de obicei. Dar nu puteam să evit la examene un anumit interes din partea examinatorilor, o anumită curiozitate amestecată cu enervare, dar deghizată sub masca severității și a nedreptății. „O să trebuiască să mai vii o dată peste trei luni, domnule Rieske" (și asta după ce cumpărasem acordul și sprijinul tatii, plătind cu promisiunea de a-mi trece examenele prompt). „Cred că data viitoare ai să reușești ; concepția dumitale e justă, dar îți mai lipsesc unele cunoștințe teoretice, și nici la cursuri nu te-am văzut prea des. (Minciună.) Nu cumva ai prea multe preocupări străine de studii ?" — „Cum așa, domnule profesor ?" — „Păi..." (Un zîmbet în barba ascunsă după o mînă.)... „felul dumitale... hm... de viață... nu e tocmai cuvîntul potrivit... mai bine zis : statutul dumitale civil..." — „Vreți să spuneți că sînt căsătorit, domnule profesor ?" — „Da, da, asta voiam să spun... Pot să te întreb ceva, domnule Rieske ?" (Extrem de confidențial, părintește, cu un pic de salivă pe cravata mea :) „Nu cumva ai fost *obligat* să te însori ?" — „Da și nu, domnule profesor. De fapt, cum înțelegeți această întrebare ?" — „Hm..." (Amuzat, dar prudent, adulmecînd o taină a sufletului omenesc :) „E adevărat că soția dumitale e o fostă chelneriță, domnule Rieske ?" — Da, domnule profesor." — „Așa, așa, așa... Firește, n-am nimic împotrivă, domnule

Rieske, dar s-ar putea ca înclinarea dumitale pentru studii să nu suporte... atmosfera,... fostele chelnerițe..., gălăgie..., zăngănit de veselă..."

Cu o săritură m-am dat jos din pat. Cu orice preț, asta trebuia să înceteze. Începusem pur și simplu să aiurez, făcînd din profesori niște sadici și din buna mea *alma mater* o casă de nebuni. Asemenea conversații nu trebuie să aibă loc niciodată. Totuși, în timp ce mă îmbrăcam și-mi căutam în geamantan o carte de studiu, mi-a trecut prin cap un gînd : ce-ar fi dacă aș aștepta cu însurătoarea pînă la examenul de doctorat, sau cel puțin pînă la examenul de liberă practică ? Ce-ar fi ? Ar fi o catastrofă. Pentru că știam că n-aș avea nici o clipă de liniște, că aș dori în permanență să mă duc la Trix și că aș munci mai rău decît presupusesem cu o clipă înainte. Oriunde ar locui, orice ar face, n-aș admite să-mi scape din ochi nici un ceas, nici un minut. Încrederea ce aveam în ea, fie ea chiar fără margini, tot nu rezista geloziei. Și *eram* gelos. Fusesem gelos pe Chris pe cînd încă nu puteam să umblu. Aș fi ajuns un om foarte nefericit. Poate că aș fi devenit un alcoolic. Alcoolicii sînt geloși din oficiu, ca urmare a bolii lor...

După o jumătate de oră, cufundat în lectura unui capitol despre holeră, o boală pe care nu voi ajunge s-o tratez niciodată, am obosit, am stins lampa și am dormit pînă la nouă și un sfert. Am fost atît de năuc cînd m-am trezit, încît nu mi-am adus aminte măcar unde sînt așteptat la zece. După ce mi-am cufundat capul în chiuvetă, am început să mă grăbesc, mulțumit cel puțin cu cele patru sau cinci ore de somn. De gînduri chinuitoare nu mai aveam nevoie să mă apăr : nu mai eram în stare

de loc să gîndesc ; doar brațele și picioarele mele au adoptat același ritm ca timpul, — ca timpul, căci timpul are un ritm al lui, oricît ar susține unii contrariul. Cel mult eram curios să văd cum arată Trix dimineața. În timp ce, stînd singur la masă, la micul dejun, încercam zadarnic să fac să-mi treacă prin gîtlej un sandviș, dragostea mea pentru ea creștea repede și continuu, așa încît mi s-a făcut frică la gîndul că n-o mai găsesc. Ar fi fost ceva pe măsura ei : ca de obicei, să mă lase să vin degeaba, să se retranșeze la Club și să trimită un bilet. Am scuipat înapoi în farfurie ultima îmbucătură de pîine și am plecat în grabă. Pe Chris nu l-am văzut nicăieri. Tata se dusese la judecătorie, unde avea niște treburi urgente.

În dimineața aceea, cerul era de un azuriu atît de pur, iar soarele se desprindea cu atîta băgare de seamă din negurile străvezii, care își lăsaseră pe stradă vălul lor jilav, încît părea că se anunță cea mai strălucitoare zi de octombrie a secolului. Aerul răcoros, ca o spumă fină, mi-a tăiat pofta de gin ; de altfel, nici n-aș fi avut vreme pentru gin. În timp ce treceam cu pași mari pe străzile liniștite, m-am hotărît să nu mai beau ; hotărîrea era justificată, pentru că în ultimii doi ani fusesem, practic, abstinent total. Cînd m-am apropiat de strada lui Cuperus (tot așa îi mai ziceam eu străzii), mi-am dat seama de absurditatea coșmarurilor mele referitoare la lumea studențească. Ironia, nu prea accentuată, la adresa cumpătării mele, într-o universitate în care cumpătarea la băutură nu e privită cu ochi buni, nu mă supărase niciodată, iar pe de altă parte faptul că eu nu reacționam i-a determinat destul de repede pe studenți să mă accepte așa cum sînt. Doar nu mai trăim în evul mediu. Și cîți studenți însurați n-or fi urmat cursurile scolastice ? Căsătoria e ceva ca mîncarea și băutura, în toate timpurile, la toate popoarele, chiar la tîmpiți, dacă li se ivește prilejul...

Cînd am sunat, avînd în perspectivă cea mai măreață și mai superbă zi din viața mea, m-am întrebat dacă mătușa Trixei nu voia cumva și ea să se mărite ; făcea impresia că da. Și acum, *mirabile dictu*, avea să devină și mătușa mea. Pe drum, de o bună bucată de vreme, îmi tot umblase prin cap o melodie din actul al treilea al operei Carmen : fermecătorul trio, dintre Carmen, Frasquita și Mercedes, cu cărțile de joc : *„Mische! Mische!“* [1] Nu reda prea bine starea mea sufletească ; în orice caz, mult mai puțin bine decît ar fi redat-o al doilea *intermezzo*, pe care îl auzisem pentru ultima dată stînd în același loc. Era o mică melodie veselă, superficială, revenită întîmplător în minte, și totodată o amintire, ceva mai puțin superficială, ceva mai tristă. Pentru că melodia m-a obsedat în ziua aceeea, o menționez aici.

Mătușa mi-a deschis ușa. Înfățișarea ei m-a făcut, mai mult ca oricînd, să mă gîndesc la Trix : o Trix peste măsură de șleampătă, de data asta, pentru că avea șorțul murdar ; ba se mai și vedeau pe el pete verzi pal. Cînd am întrebat de Trix, m-am ferit s-o privesc în obraz.

— Da, Nol. Intră.

Tonul ei m-a surprins însă în așa măsură, încît am privit-o, întrebător. Ținea ochii închiși, cu toate consecințele pe care acest gest le avea asupra

[1] Amestecă ! Amestecă ! (germ.).

cărnii, nu prea tinere, a obrajilor. Cînd închidea ochii îi tremurau fălcile, ceea ce nu observasem pînă atunci. Mi-am întors capul, să n-o văd ; nu voiam să pierd nici un minut.

— S-a sculat, nu ?

M-am strecurat în casă și m-am pregătit să-mi scot pardesiul.

În clipa aceea s-a deschis ușa fostei camere a lui Cuperus. Un tînăr, îmbrăcat într-un fulgarin jerpelit, a ieșit din cameră și a închis numaidecît ușa la loc după el. S-a întors către mătușă, întrebător ; ea, cu o privire rapidă înspre mine, și-a dus un deget la buze. Tînărul a făcut ochii mari, apoi a plecat, după ce a spus, nu prea politicos :

— 'Neața.

Mătușa m-a apucat de braț și m-a tras pe coridor, mai departe de cuier. Lîngă scară am întrebat-o :

— Trix nu-i aici ? Spune-mi imediat.

— Am să-ți explic totul în bucătărie. Vino întîi la bucătărie, a spus ea, cu o voce limpede și voit politicoasă, uitîndu-se cercetător spre etaj.

Dintr-o cameră de sus s-au auzit lovituri de ciocan ; „iar vreun burlac", mi-am zis, urmînd-o pe gazdă spre bucătărie, din ce în ce mai îngrijorat. „Trix o fi plecat după Vellinga ; mai bine rămîneam la ea, ar fi trebuit să ne legăm unul de altul cu lanțuri la picioare, ca ocnașii...".

În bucătărie era frig și pustiu. Pe geamul ușii dinspre curte era lipită, aproape pînă sus, niște hîrtie roșie și verde, așa încît intra lumină foarte puțină. Pe masă se afla o rochie bleumarin. Bufetul era în dezordine ; și nicăieri ceai sau cafea gata, nicăieri ceva care să fiarbă, sau să scoată

aburi, sau să sfîrîie. Am luat loc, mașinal, pe unul din scaunele din jurul mesei. Mătușa a venit lîngă mine. Mi-a petrecut un braț după gît și m-a sărutat pe frunte ; atunci am simțit, în concavitatea umărului, aproape de ceafă, unul din sînii ei tari. M-am desprins brusc :

— Cei cu Trix ?

Ținînd în mînă o cută a șorțului, a trecut de cealaltă parte a mesei și a rămas cu privirea ațintită spre ușa exterioară ; în ochii ei, foarte holbați, apăruseră lacrimi. Cu toate că era dolofană, avea riduri adînci la ceafă.

— Ce-i cu Trix ? am repetat eu, sculîndu-mă în picioare. Hai, spune odată ! A plecat, bineînțeles.

După o clipă, stăteam amîndoi la masă, față în față. Mătușa își ținea ochii, umezi și sclipitori, în sus, implorînd, ca în rugăciune.

— Trix e grav bolnavă, Nol.

Am dat din cap : așa se spune în asemenea cazuri : era ceva pus la cale. Mîna dreaptă a început să-mi tremure violent ; nu i-am dat atenție : ce înseamnă o mînă dreaptă ? Mătușa a privit iar ușa dinspre curte.

— Azi-noapte la două a ieșit. Am auzit-o, adică am auzit ușa dinspre stradă ; mă culcasem. Mi-am zis : dacă mă duc după ea, îmi găsesc beleaua. S-o fi dus, desigur, să ia un pic de aer, după ce a stat atîta de vorbă cu Nol. O fi năucă de atîta discuție... Am adormit. Am mai auzit-o cînd a venit acasă, nu știu la cît, dar după cum spune doctorul...

— Doctorul ? Ce amestec are doctorul aici ?

Îmi intrase încap că Trix fusese la un bărbat, pentru că îi era frică de noapte, de zori.

— După cum spune doctorul, Trix se înapoiase acasă de două ore, cînd m-am dus s-o trezesc, la șapte și jumătate. Era o oră foarte tîrzie pentru ea. Am intrat și am găsit-o întinsă în pat, foarte grav bolnavă, Nol...

Iar a început să-mi tremure violent mîna dreaptă. Am simțit în fundul gîtlejului o arsură, ca de acid, și o strînsoare în jurul pieptului. Iarăși ceva nou ; probabil că aveam boala candidaților ; în fiecare zi altceva. Inima nu mi-o simțeam. Cînd m-am uitat la mătușă, mi-a răspuns cu o privire rugătoare și supusă, dar ochii ei holbați erau plini de sclipiri rătăcite. Era încă în toiul lungului preambul pe care îl pregătise, ca să mă distrugă. Nasul ei mic pufăia.

— A murit, am spus eu, dar fără să fiu convins.

A dat din cap, încet, cu groază.

— Nu pot să-ți spun tot, dar l-am chemat pe doctor numaidecît, îți jur pe sfîntul Dumnezeu din ceruri, și a venit numaidecît, înainte de opt era aici. Dacă l-aș fi chemat cu o jumătate de oră mai devreme, așa a zis, atunci, poate...

— Nu cumva vrei să spui... că a murit într-adevăr... Asta nu se poate... Pe toți dracii, nu se poate...

Vocea mea era pițigăiată și plîngăcioasă, ca a unei femei, dar fără să vreau, așa cum îmi tremura și mîna. Mi-am dat seama că trebuie să încetez cu văicăreala, altminteri ar fi pus stăpînire pe mine și m-ar fi prefăcut într-o cîrpă, care nu mai e în stare să respingă moartea, s-o dezmintă, s-o lovească în obraz. M-am uitat o clipă

la ușa dinspre curte : undeva, sus, pe un acoperiș roșu, se zărea un pic de soare, iar pe alt acoperiș o fîșie de umbră albastră.

— Otravă, a spus mătușa, cu voce slabă.

Gîndurile au început să-mi gonească în cap. Dacă afară e soare, aici, înăuntru, trebuie să mai fie speranțe : viața e plină de posibilități, e în stare de adaptare la nesfîrșit, — așa învățasem. Otravă... Nu cumva a otrăvit-o mătușă-sa ? Puteam să mă duc la alt doctor, dar atunci ar fi trebuit să nu las să se bănuiască nimic, să lucrez fără să atrag atenția...

— Ce fel de otravă ?

— Arsenic, așa a spus doctorul. Cu o jumătate de oră mai devreme și scăpa, poate ; există antidoturi excelente, de asta îmi mai aduc aminte de la spital... O fi suferit groaznic, dar nimeni n-a auzit nimic. Dumnealor nici nu se uită la astfel de lucruri, sînt tineri de tot, au un somn sănătos...

Trix se otrăvise *cu mîna ei.* Am înțeles gestul ei. Nu atîta ca faptă, ci ca acțiune rezonabilă, ca ceva ce se poate motiva, în mod mai mult sau mai puțin plauzibil. Dar asta nu însemna că trebuie să fie moartă... Deodată, n-am mai putut gîndi, și am simțit, undeva, în adîncul ființei mele, și am auzit, iarăși, aceeași văicăreală îngrozitoare, care căuta să mi se urce spre gîtlej, cu toată stridența ei abjectă, și atunci o voce a vorbit înlăuntrul meu : „a murit, nu căuta vinovați, a murit". Nu credeam, dar vocea părea să fie foarte sigură de spusele ei, și o dată cu acea voce a pătruns în mine răceala lumii de afară, unde o groază de oameni credeau, iar numărul lor avea să sporească.

— Se și răcise cînd a venit doctorul, a continuat mătușa, ceva mai vioi, aproape că n-a putut să se țină pe picioare, bietul om, așa de rău se speriase... „Ce tînără", așa a spus. „Ce tînără." Și nu i-am dat nici cafea, nici nimic. Și trebuie înmormîntată chiar mîine, așa a spus. Doamne, Dumnezeule, de ce a făcut asta ? Doar vă iubeați, Nol. Nu ? De ani de zile. Eu știam. Nu s-a uitat niciodată după alt bărbat.

Ca și cum aș fi reacționat la un semnal, am ridicat pe loc capul și mi-am ațintit privirea asupra ei, fără să mă clintesc, îndelung de tot. Ea a închis ochii ; i-au dat lacrimile. Cînd a putut din nou să vadă, vedea încă tot ochii mei.

— Ce ai ?

— Nimic, am spus eu, continuînd s-o fixez.

— A, vrei să spui... N-a fost nimic, Nol, zău nu, dragul meu...

— Nu, n-a fost nimic, am repetat eu și am eliberat-o de chin, lăsînd capul în jos.

— În sufletul ei a fost curată, ca și mine ; e o trăsătură de familie...

— Se întîmplă, am bîiguit eu.

— Dar unui băiat atît de simpatic și de drăguț să-i facă ea ceva atît de îngrozitor ! Doamne, Doamne, nu pot să-nțeleg... Nu, Trixuța, *nu* e bine ce-ai făcut, a mai spus ea, cu ton de profesoară pedantă, eu, care m-am rugat atît de des... Adică „rugat" nu e cuvîntul potrivit : eu care am încercat să mă pun în legătură cu Duhul, pentru fericirea vieții voastre. Nu ne înțelegeam, dar ne iubeam...

— De ce o fi făcut ea asta ? am întrebat eu.

Poate că mătușa era totuși vinovată și puteam s-o prind.

— Nu știu... Dar... (spunînd acestea, a scos din bluză o scrisoare mototolită) uite ultimul ei cuvînt. Scrisoarea am găsit-o pe masă... N-ai nevoie să mi-o dai s-o citesc...

Ușa exterioară, de care s-a apropiat și lîngă care a rămas locului, cu spatele la mine, dădea spre o curticică interioară. Acolo veneau — Cuperus îmi povestise cîndva — din cînd în cînd porumbeii unui vecin, niște porumbei foarte murdari, chiar necuviincios de murdari, dar totuși nu cu totul nedemni de Lohengrin și Parsifal... Picioarele mi se răciseră și deveniseră insensibile. Nu puteam să stau drept, mă împleticeam ca un paralitic, în timp ce inima mi se zbătea din cînd în cînd — „inima mamei", mi-a trecut un gînd, vag, prin cap ; „inima lui Cuperus"... Am citit scrisoarea.

„Scumpul meu Nol,

Cînd ai să citești aceste rînduri, n-am să mai fiu. Viața mi-e insuportabilă ; nu într-una, dar în anumite momente, și atunci e groaznic, e mai rău decît în iad. Știi de ce. Poate că n-ar fi trebuit să-ți spun totul aseară. Știu că ai să suferi mult, la fel ca mine acum, pentru că dragostea noastră e ceva la care nu mă pot gîndi fără să mă cutremur. Dar n-aș fi putut niciodată să te fac fericit, Nol. Nu pentru că nu-ți sînt cu totul devotată și că nu mi-aș fi închinat viața numai și numai ție, ci pentru că *tu* (cuvîntul acesta era subliniat cu două linii) ai fi fost veșnic gelos, ceea ce e și foarte firesc.

Poate că nici n-aş fi fost în stare să te iubesc dacă n-ai fi fost gelos. Am observat acest lucru aseară, necontenit, cu toate că tu încercai să-l ascunzi, pentru că ai o inimă de aur şi te gîndeşti tot timpul la alţii. Dar gelozia ar fi devenit un chin pentru tine şi ai fi simţit că ricoşează şi că, prin urmare, aş fi fost nevoită şi eu să mă gîndesc necontenit la acelaşi lucru. Şi n-ar fi fost bine. Dar nici să trăiesc fără tine nu pot. Iartă-mă, Nol, dragul meu drag, şi încearcă să mă uiţi, încetul cu încetul, sau dacă nu poţi, încearcă să mă vezi aşa cum sînt : pe jumătate bună şi pe jumătate rea. Nu vreau să te îndrumez, Nol, acum la urmă, dar *trebuie* să-ţi mai spun cine a fost ultimul din trei ; în felul ăsta are să-ţi vină poate mai uşor să mă uiţi, cu toate că nu eşti obligat să mă dispreţuieşti numaidecît, pentru că şi ăsta, şi restul, totul a fost din vina *mea*, din una am dat în alta, şi nu-mi mai păsa de viaţă. Eram convinsă că m-ai uitat de mult. A fost Dijkhuizen, ştii care, acela pe care l-am văzut atunci amîndoi pe gheaţă. Mai multe nu-ţi scriu despre el. Sînt prea mîndră, ăsta e cel mai mare cusur al meu. Am hoinărit ceasuri întregi pînă m-am hotărît. De otravă am făcut rost mai de mult de la un elev-droghist, care a umblat cîndva după mine ; n-a fost nimic între noi. Dacă există iad, acolo am să mă duc ; tu, fireşte, nu. Dar am să mă gîndesc mereu la tine ; asta n-o să-mi poată ei interzice, aşa cred. Să nu vii la înmormîntarea mea, scumpul meu Nol ; prefer să nu vii. Nu mi-e frică de suferinţă, să n-ai nici o grijă. Ultimul meu gînd va fi către tine. Adio,

Trix."

De ce nu încetează ciocănitul la etaj ? Cu scrisoarea în mînă, enervat, impacientat, m-am uitat la tavanul scund. Se auzeau pe undeva porumbei ? Porumbei ! Cuvîntul acesta, el singur, m-a făcut să-mi ies din fire. Soarele s-a suit mai sus, bucurîndu-se că va avea o zi bună, ca un imbecil bine dispus... Mătuşa, cu ochii roşii de plîns, stătea lîngă mine. Scrisoarea o vîrîsem în buzunarul pardesiului. Cu sprîncenele încreţite, m-am uitat în sus, apoi, întrebător, la ea.

— E unul din chiriaşii mei, care meştereşte tot timpul. În dimineaţa asta are liber. Ar fi trebuit să-i cer să înceteze. Le e frică de mine... Vrei să bei ceva, băiatule ? Arăţi ca altă aia.

— Da, toarnă-mi ceva. Gin, dacă ai, altminteri, să mă ia naiba dacă am curaj să ies pe stradă, pe soarele ăsta. Nu ştiu ce trebuie să fac. Doar n-o să mă omor şi eu...

Mi-a aruncat o privire îngrijorată, apoi a scos din dulap, de după o stivă de cutii de cafea, o sticlă de gin. Am dat pe gît fiecare cîte o ceaşcă de ceai plină cu gin, stînd faţă în faţă, la masă. Cînd i-am cerut încă o ceaşcă, m-a refuzat şi şi-a ascuţit mustrător buzele. După cîteva clipe, m-a întrebat :

— Vrei s-o mai vezi, Nol ?

— Nu. Vreau o fotografie a ei.

Ştiam cîte ceva despre otrăvirea cu arsenic. Gîndurile mele au început s-o ia razna, în toate direc-

ţiile. Durerea, în bună parte, îmi trecuse, *deocamdată ;* acum mi se instalase în stomac, unde ginul minunat începuse să lucreze.

— I s-a făcut o spălătură stomacală ? Asta, cu siguranţă că a uitat-o, doctorul. Şi pe tatăl ei l-a lăsat să se curețe...

— Păi murise, a spus mătuşa, cu un ton mustrător. N-ar mai fi ajutat. Doctorul a ştiut numaidecît : arsenic, aşa a zis ; otravă de şoareci, probabil ; şi a mai zis că a luat cu siguranţă o doză cu care se poate asasina şi un cal... Am spus : cu care se poate asasina, pentru că eu sînt convinsă că şi animalele au suflet, ca şi oamenii. Tu nu ? Ba m-am şi gîndit : altminteri n-ar fi scăpat aşa de repede de dureri, pentru că uneori poate să dureze cîteva zile...

— Sinuciderea e oricum de condamnat, am spus eu, instalîndu-mă mai comod pe scaun, cu un cot pe masă. Eu studiez medicina şi e mai bine să nu te gîndeşti la lucrurile astea, după părerea mea. Dar Trix ajunsese la disperare...

— Da ?

Ce curioasă era să citească scrisoarea ! Acum o prinsesem cu mîţa-n sac, o aveam în mînă, puteam s-o joc pe degete şi să găsesc o vină, undeva. Sfredelindu-i ochii cu ai mei, am continuat :

— Protoplasma trebuie să rămînă în viaţă cît mai mult posibil. E ceva preţios. A fost nevoie pentru asta de o întreagă evoluţie biologică, sau geologică, şi climatologică, şi aşa mai departe. Noi lucrăm zi şi noapte cu protoplasma... Dar Trix ajunsese la desperare. Şi eu, un pic, numai că n-am băgat de seamă. Desperarea mea a început cînd n-am mai putut să dansăm împreună pe muzica

tatălui ei, profesorul meu. Cu alte cuvinte : lucrurile ar fi putut să meargă şi mai rău decît au mers. Dar ce ştii dumneata de toate astea ? Dumneata nu ştii nici măcar ce e dragostea.

— Zău ? a întrebat mătuşa, care între timp roşise toată. Cine vorbeşte multe, trebuie să şi justifice tot ce vorbeşte.

— N-am vrut să te supăr, am spus eu, făcînd cu mîna un gest de mărinimie.

— Eu am iubit mult şi mi se vor ierta multe, a spus ea, netezindu-şi şorţul pe piept ; apoi, arătîndu-mi o mică fotografie de pe perete, a unui bărbat cu mustăţi, cu tîmplele înfundate şi cu guler tare, un bărbat în vîrstă : Ăsta mi-a lăsat averea. Avea o întreprindere de construcţii. Dar dragoste ? Nu. Datorie şi milă.

— Slavă Domnului că am băut ginul acela, am spus eu. Am să beau, probabil, toată ziua... Ştii de ce a făcut ea asta ? *Precis ?*

— Nu. De ce ? a întrebat mătuşa, curioasă, şi a roşit şi mai tare, dîndu-şi seama că s-a trădat.

— Din cauza indivizilor ălora, am spus eu, grosolan, de care ştii la fel de bine ca şi mine, deşi nu cred că ai codoşit pentru toţi patru, ci numai pentru Vellinga. Ăla era simpatic..., ai ? Un tip bogat..., ai ? Frumos cînd te poţi uita la aşa ceva din apropiere... Dar şi eu sînt de vină, pentru că am fost gelos şi am lăsat să se observe... Amîndoi sîntem de vină : dumneata ai codoşit şi eu am descodoşit şi acum ea a murit. De fapt, cum te cheamă ?

— Lutske [1], a spus mătuşa, care răspunsese învinovăţirilor mele, dînd liniştitor din cap, dar prefer să-mi spui Lotty. Aşa îmi spunea şi dumnealui...

— Bine, Lotty, atunci am să-ţi spun ceva. Celor trei indivizi, cum le-o mai fi zicînd, am să le tai *eu* beregata ; chiar azi.

— Să nu faci asta ! a spus ea, ritos. Nol... !

M-am strîmbat la ea ; dar şi ochii ei erau ridicol de mari, şi-şi mai şi clătina într-una capul. Cînd îşi ţinea capul liniştit, era semn de doliu. Totuşi nu era om rău, Lotty. Era la fel de înaltă ca Trix, caracterul dominator îl avea tot de la Trix, sau Trix de la ea, dar nu era mîndră ca Trix, aşa cum scrisese Trix în scrisoare, cu ultima suflare a dragostei ei, — ca şi cum mîndria s-ar pedepsi cu sinuciderea.

— Nol are să se gîndească de două ori înainte de a face asta, am spus eu. Nol e el însuşi de vină. Ar fi trebuit să rămîn la ea, pe toţi dracii ! Ea mi-a cerut să rămîn, pentru că-i era frică de zori ! Ea însăşi mi-a cerut să rămîn, şi acum dumneata te gîndeşti desigur la lucruri obscene... Adică : lucruri obscene... fireşte, nu sînt obscene, dar hai să le zicem obscene... La asemenea lucruri te gîndeşti dumneata, bineînţeles, dar ea nu mi-a cerut decît atît : *veghează cu mine,* numai o oră. Eu însă m-am dus înapoi la jurişti : la cărturari şi la farisei... Ar fi trebuit să n-o scap din ochi cel puţin paisprezece zile ; să n-o scap din ochi nici o secundă ! Am săvîrşit cea mai mare nelegiuire

[1] Diminutivul prenumelui *Charlotte*, cu terminaţie dialectală frizonă.

din viaţa mea, numai şi numai pentru bunul renume al casei dumitale... Nu te bucuri ? — M-am aplecat înspre ea, acuzator : — Asta am să mi-o reproşez toată viaţa, spre mulţumirea dumitale ! Dar am să-mi zic : Aş, e vorba de Lotty ; ce poate ea să ajute ?... Eu nu pot să rămîn supărat mult timp pe o femeie, vezi dumneata...

— Din fericire, a spus mătuşa, care se învinetise ; de altfel, sînt obişnuită să nu fiu apreciată. Dar şi din partea ta...

— Unde sînt fotografiile ?

S-a sculat cu greu de pe scaun ; a fost nevoită să se ţină de spătar.

— Într-un dulap, în camera ei... Cheia beciului se potriveşte ; o am... Nu mi-e frică, nu mi-a fost niciodată frică de cadavre... Mă duc.

— Nu, nu, am exclamat eu, într-adevăr îngrijorat ; pe toţi dracii, am pierdut trei oameni dragi : pe Cuperus, pe mama, pe Trix. Nu te expune emoţiilor, Lotty, pentru Dumnezeu, nu vreau !

Rostogolindu-şi ochii şi pufăind din nas, s-a uitat, cu un aer combativ, la uşa dinspre coridor, împleticindu-se rău de tot şi făcînd eforturi ca să-şi dea capul pe ceafă.

— Nu mi-e frică...

— N-ai să te duci !

Deodată am avut impresia că năluca otrăvirii cu arsenic apare între noi, în toată măreţia ei chimică şi fiziologică. Categoric, n-am fi avut destulă putere ca s-o combatem împreună ; demonii şi-ar fi făcut îngrozitor de cap în această bucătărie : demonii verzi şi demonii cenuşii, ca şi cei galbeni, ai vaporilor grei de arsenic. M-am repezit la ea :

— N-ai să te duci ! Îţi spun că n-ai să te duci !

Am apucat-o de braț; era cărnos, ceea ce m-a liniștit, într-alt fel. S-a prefăcut că se apără și că tot mai vrea să se ducă la ușă, mînioasă, dar și cu mutra unui copil neascultător. Cînd m-am uitat urît în ochii ei, s-a dat înapoi și s-a trîntit cu toată greutatea pe scaun, oftînd :

— Bine. Poate cînd mai vii altă dată...

Împleticindu-mă aproape în aceeași măsură ca și ea, mi-am căutat scaunul. După cîtva timp am spus :

— Știi ce-i cu fotografiile alea ? Poate că nu s-a fotografiat singură. Eu mă stăpînesc, Lotty. N-ai nevoie să te frămînți și nici să vii cu mine pe stradă, dar există, bineînțeles, o limită.

— Am să-ți dau altă dată una în care e singură ; toate fotografiile în care e singură.

— Altădată am să pot și eu să le văd pe celelalte. Nici mie nu mi-e frică.

— Dar atunci trebuie să vii aici să le iei. Cred că o să ne putem înțelege foarte bine, Nol, și ceea ce ai spus despre dragostea mea, să știi, a continuat ea, profetic, dînd energic din cap, că dragostea mea *maternă,* pe care ți-o port, e la fel de mare ca cea a Trixei ; aceea a fost dragostea cea mare. Să nu-ți pierzi nădejdea, Nol. Niciodată. Niciodată. Eu știu mai bine decît tine. Acolo unde e Trix acum, se simte bine. Se gîndește la tine și veți fi din nou laolaltă.

— Da, am bîiguit eu, în timp ce-mi dădeau lacrimile.

— Știu asta, pentru că Duhul îmi dezvăluie lucrurile astea, și le dezvăluie oricui stă cu inima deschisă lui. Am niște broșuri despre asta ; am să ți le dau cînd ai să mai vii pe-aici. Duhul e

singurul adevăr și singura realitate ; viața noastră e părere, minciună și amăgire. În realitate, Trix nu e moartă.

— Nu, sigur că nu, am spus eu, sculîndu-mă în picioare, ca să mă îndrept către ea, ocolind masa aspră. Cel puțin în sufletul meu, ea trăiește. Mai vin pe-aici, sigur de tot ! Ai fost grozav de drăguță cu mine, Lotty, sau Lutske, îți spun drept, iar casa asta, cu tot ce e în ea, ce-a fost în ea...

— Asta nu-i după învățătura creștină, ci după altă învățătură...

Cînd a observat că sînt în fața ei, foarte aproape, gata să plec, m-a cuprins cu brațele și m-a tras cu cea mai mare violență la piept. Plîngînd amîndoi, sărutîndu-ne, spunîndu-ne pe nume, am stat așa, strîns îmbrățișați, cîteva minute. Am căzut într-o stare ca de leșin, în care vitalitatea mi-a fost amorțită, trezită, îmbătată, dezmierdată, calmată. Cu cît plîngeam mai mult, cu atît mai fericit mă simțeam. Am mîngîiat-o pe păr, i-am pipăit cu mîna ochii și nasul, am simțit că trăiește și cum trăiește. Cum am ajuns la ușa coridorului, nu mai știu.

Ciocănitul de sus cred că încetase cu mult înainte. Cineva a coborît scara ; o persoană cu încălțăminte grea. Un colocatar. Un chiriaș obișnuit, un burlac, care nu știa că dormise lîngă camera unei sfinte. Cîtva timp am stat amîndoi lîngă ușă și am tras cu urechea, eu fierbînd de mînie, mătușa gîfîind și netezindu-și șorțul. Cînd am deschis ușa și i-am trimis o privire răutăcioasă și triumfătoare, și-a dus degetul la buze, ca semn că nu poate veni după mine în coridor.

XIX

Am străbătut cu pași repezi coridorul și am deschis, cu o smucitură bruscă, ușa de intrare, care abia fusese închisă. Capul îmi vîjîia ca un motor, dar fără să-mi întrerupă nici o clipă muzica veselă din actul al treilea al operei Carmen, care nu mă lăsase în pace nici în bucătărie. Pe stradă l-am văzut pe burlac ; se îndrepta spre splaiul cu podul acela foarte lat. Mergea agale, poate fluierînd, ca un funcționar de birou duminica ; avea umerii hainei foarte bombați, pantaloni foarte strîmți, mersul greoi și cam șovăitor, se scărpina indecent la șale, și mai avea și alte caracteristici, în parte imaginate de mine. Purta o pălărie foarte mică, gri închis, și era în talie. N-a trecut mult și și-a scos pălăria, atît era de superbă acea zi de vară în octombrie — o zi care abia începea — atît de strălucitoare, atît de plină de o melancolică frumusețe. Părul burlacului era lins, pieptănat desigur cu multă apă, pe un cap mic, fără prea mare interes pentru craniometrie.

Deodată mi s-a părut că-l zăresc pe Chris peste drum, pe bicicletă. Gîndul, mai mult decît imaginea — individul nu semăna cîtuși de puțin cu Chris — a fost de un haz atît de irezistibil, încît m-am umflat la față, din pricina eforturilor pe care le-am făcut ca să-mi stăpînesc un hohot de rîs. *„Mische! Mische! Weissagen wir!... Da, ein Jüngling schmuck von Gestalt... Wie gut das ist, die Karten zu fragen... Wie schön das ist, die Karten zu fragen..."* [1]. Aveam aceeași senzație de bîzîit în ceafă, ca înainte cu treizeci și șase de ore, dar acum mult mai plăcută, mai blîndă, mai excitantă decît atunci : șampanie în ceafă ! Totuși, nu l-am scăpat din ochi pe burlac și, cînd a ajuns pe splai și a cotit la stînga, mi-am îndoit viteza de mers. *„Mische! Mische!"*.

Pe splai era cît p-aci să-l ajung din urmă. S-a oprit în fața unei tutungerii : avea o dimineață liberă. Acolo, bădăranul acesta cu simțuri fine, a întors capul după mine, sau poate că pașii mei sprinteni mă trădaseră, sau poate că șterpelise ceva și se uita după toți trecătorii. L-am ajuns din urmă ca din întîmplare. S-a uitat pentru a doua oară îndărăt ; atunci am avut impresia că rîde ; avea (de la natură, nu din pricina rîsului) niște ochi destul de vicleni, pe o față roșcovană și pistruiată, — lucru constatat de mine ceva mai tîrziu, cînd i-am tăiat drumul, în apropiere de pod. Mai erau acolo cîțiva trecători, iar pe vasele de pe canal se aflau doi șlepari, ale căror capete depășeau, de la gît în sus, marginea cheiului pietruit : nivelul apei era scăzut în ziua aceea. Pe malul opus, totul era alb și galben intens, datorită luminii reflectate de fațade. Noi, dimpotrivă, ne aflam într-o umbră albastră.

[1] Amestecă ! Amestecă ! Hai să ghicim !... Uite un tînăr chipeș... Ce bine e, să întrebi cărțile... Ce frumos e, să întrebi cărțile..." (germ.).

— De ce rîzi de mine ?
S-a dat înapoi.
— Nu rîd de dumneata.
— Ba da, adineauri, ai întors capul și ai rîs de mine.
— Nici gînd.
Ochilor vicleni li s-a adăugat o falcă proeminentă.
— Eu în locul dumitale mi-aș vedea de treabă.
Ca să fie mai sigur, și-a pus pălăria în cap și și-a tras-o mult pe frunte, așa încît ochii vicleni i-au dispărut. Cînd i-am văzut din nou, nu mai erau vicleni. Primul meu pumn a dat greș, dintr-un motiv sau altul. Al doilea ar fi nimerit mai bine, dacă din porticul unui magazin, aflat în spatele meu, nu s-ar fi desprins un personaj în albastru :
— Hei, domnilor, stați binișor !
Cu o mișcare a mîinii, agentul i-a poftit pe curioși să-și vadă de drum. Burlacul și-a scos iar pălăria. Am spus :
— Domnule agent, ăsta a rîs de mine. Și nu înghit.
— Nici pomeneală, a spus burlacul. Nici nu l-am văzut pe dumnealui. Și, la urma urmei, n-am voie să rîd pe stradă ? Poate că m-am gîndit la ceva. Dumnealui nu știe ce vorbește, sau a pățit ceva. Uită-te și dumneata : are ochii plînși.
— Nu permit nimănui să rîdă de mine, am spus eu, cu tonul semeț, cu care încercam noi, studenții, în orașul universitar, să-i intimidăm pe polițiști, eu sînt fiul doctorului în drept Rieske, judecător în orașul acesta, și nu dau voie să rîdă de mine astfel de...

— Nu cumva ați băut ceva ? a întrebat agentul, care se apropiase de mine și-mi pusese, politicos, o mînă pe umăr.
La un semn făcut cu cealaltă mînă, adversarul meu plecase. Am dat din cap că nu ; atunci agentul mi-a spus, sever ;
— Ba ați băut. Se simte. Ar fi mai bine să vă vedeți de drum. Dacă doriți, vă duc și acasă.
— Nu permit nimănui să rîdă de mine, nici măcar unui judecător, am spus eu cu arțag și am vrut să mă întorc, ca să-l pot urmări în continuare pe burlac.
În clipa aceea, l-am privit întîmplător pe polițist drept în față, ceea ce evitasem pînă atunci, din instinct : instinctul bețivanilor, de a nu lăsa prea multe impresii să acționeze concomitent. Avea ochii Trixei. Avea ochii Trixei, în măsura în care ochii unui bărbat pot semăna cu ochii unei femei. Ar fi putut să-i fie frate, sau văr. Era un om de vreo patruzeci de ani, dar fața lui subțiratică era tînără și netedă. I-am întins mîna, bîiguind :
— Cum... cum te cheamă ?
— Hai, domnule, circulați ; ajunge, a spus el, destul de bine dispus, împrăștiind din nou, cu gesturi blajine, micul public strîns în jur.
— Am băut într-adevăr, am spus eu. De ce să mint ? Nu e felul meu. Dar s-a întîmplat ceva groaznic în viața mea, ceva ce nu pot înțelege și...
Vorbeam singur. Agentul îmi întorsese spatele și se depărta, cu pași hotărîți. A mai întors o dată capul după mine. Am pornit mai departe, spre podul lat. *„Mische ! Mische !... Wie schön das ist die Karten zu fragen“*, cu acel nostim accent dublu — sau cum i-o mai fi zicînd — pe *fragen ;*

tot așa începea și menuetul lui Boccherini, pe care îl cînta pe vremuri mama... „Ce nu pot înțelege..." ? Eu ? Ce nu poate nimeni înțelege și asta nu pentru că moartea n-o poate înțelege nimeni. Era vorba numai despre *această* moarte și despre ce însemna ea pentru *mine*. Între mine și această moarte se căscase un gol, iar golul era umplut cu lumina nedreaptă a soarelui acelei zile de vară tîrzie. Noaptea ar fi fost și mai rea ; nu mă îndoiam ; dar pentru o asemenea grijă mai aveam timp. Această lumină a soarelui era cu mult mai crudă decît te poți aștepta, în mod logic, din partea luminii soarelui ! Acest afurisit corp ceresc se comporta ca și cum nu s-ar fi întîmplat *nimic*, nu prezenta nici un simptom, ci etala aceeași voioșie ca și aria din capul meu, dar aceasta cel puțin mai era întreruptă din cînd în cînd de cîntecul de jale prin care gitana Carmen își anticipează moartea.

La mijlocul podului, singur pe lume, ca o statuie, m-am întrebat ce anume, pentru numele lui Dumnezeu, trebuie să fac cu mine. M-am simțit în stare să-mi recunosc uluiala și deznădejdea, dar nu și să acționez potrivit lor ; n-am putut să intru în pămînt prin pavaj, nici să mă evapor în văzduh. Să mănînc. Cu toate că starea de cherchelează era în scădere, dacă mi-ar fi fugit gîndul la Trix, sau la burlaci, acest gînd m-ar fi putut implica într-o a doua încăierare. În buzunarul pardesiului am găsit un sandviș uscat, pe care l-am mestecat plimbîndu-mă încolo și înapoi pe podul arcuit. Cîțiva inși m-au salutat ; un polițist cu mustăcioară m-a măsurat și a trecut mai departe ; niște copii s-au oprit ca să se uite la mine. *„Ja, ich hab' sie getötet ! Ach, Carmen ! Du, mein angebetet Leben !"* Da, copii, uitați-vă, eu sînt vinovatul, eu sînt ucigașul, pentru că ar fi trebuit să rămîn la ea, ca și cum ar fi fost ea însăși un copil.

În colțul uneia din străzile care dădeau spre pseudo-piațeta formată de pod, stăteau, lîngă o bornă înclinată, trei bărbați. Stăteau de vorbă, serioși, bine dispuși, nu cu prea multă logică ; se încălzeau la soare. Afară de unul, care gesticula cu vioiciune și se tot făcea că pleacă, rîzînd. Era umoristul grupului de trei ; prietenii lui nu așteptau altceva decît să-l vază venind înapoi, ceea ce el și făcea, pînă cînd, la un moment dat, le-a scăpat de-a binelea și a luat-o pe străduță, cu capul plecat, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva neplăcut. După aceea, o fetiță mică și murdară s-a uitat la mine o bună bucată de vreme ; îi curgea din năsuc și avea o eczemă roșie pe față. I-am rîs și i-am spus :

— Mi s-a terminat pîinea.

A rămas pe gînduri, apoi i-a venit să plîngă și a șters-o... A fost odată o minge castanie, pe care am aruncat-o înapoi, neținînd seama de onoare și de conștiință ; acum zăcea undeva, la canal, ruptă în patru sau în cinci, și putea fi privită pe dinăuntru, pînă la sfîrcul tare de cauciuc, care e punctul ei de sudură, buricul ei...

Dacă m-aș fi dus înapoi la mătușă — și m-aș fi dus cu siguranță, după cele două înmormîntări — mi-ar fi tăiat drumul alți burlaci, și aș fi ajuns poate la pușcărie. Totuși, cu cît cugetam mai mult, cu atît mai vîrtos vedeam în mătușă unica posibilitate de a putea continua să trăiesc. Ca început, ar fi trebuit să-mi povestească tot ce știa despre Trix, toate amănuntele, pe care numai femeile le

cunosc. Portrete, amintiri, scrisori, toate mi-ar fi trecut neapărat prin mîini. În schimb, aş fi crezut în Duh şi aş fi lăsat-o să mă îmbrăţişeze, sau să-mi facă ce vrea. Era singurul lucru viu care îmi mai rămăsese de la Trix. Cu forţele noastre unite, i-am fi pus cu botul pe labe pe burlaci. M-aş fi dus la ea şi mi-aş fi închipuit că Trix mai trăieşte, iar ea mi-ar fi povestit, cum îmi povestise cu numai un ceas înainte, exact acelaşi lucru, ca un ritual fix, cu o ceaşcă de gin împotriva aleanului. Era un scop în viaţă: nu prea nobil, nu ca un exemplu vrednic a fi imitat, dar totuşi serios şi plin de tîlc, şi singura şansă, poate, de a reuşi, cu timpul, să înţeleg, nu *de ce* — pentru că asta o ştiam acum, aş fi putut aproape să aprob — ci *că* Trix murise... Deodată mi-am dat seama că în timp ce mă gîndeam la mătuşă, în mintea mea s-a înfiripat un plan cu totul nou şi practic. Am plecat de pe pod şi, trecînd pe lîngă cei doi bărbaţi antrenaţi în discuţie şi pe lîngă borna înclinată, am luat-o pe aceeaşi străduţă pe care o luase şi umoristul.

Străduţa ducea spre un cartier rezidenţial, de lîngă piaţeta cu clădirea gotică, pe lîngă care trecusem în trăsură cu mama, în prima zi importantă din viaţa mea, stînd mîndru lîngă birjarul care nu nimerea muştele. Am mers în pas milităresc, cam aşa cum mergea pe vremuri Cuperus. Oglindită în geamurile ferestrelor înalte şi lipsite de viaţă, faţa mea părea cadaverică, descompusă, ca cea a unui vagabond care se duce fără şovăire să-şi îndeplinească o dată pe an unica datorie, de pildă să-şi pună iscălitura sub un document fără rost. Din cînd în cînd, mîna dreaptă mi se mai zgîlţîia. Pe

o ulicioară laterală scurtă, avînd drept cap de perspectivă un umbrar cu frunzişul de aur, am început să citesc diferite nume şi m-am oprit la „Caspers". Nici iniţiale, nici titlu, ci doar „Caspers". Era, într-un fel, o simplificare, care nu mi-a făcut de loc o impresie proastă.

Valetul, un moşneag sfrijit, la întrebarea mea dacă stăpînul lui e acasă, a făcut o mutră gravă, dar a părut dispus să predea cartea mea de vizită, pe care a dus-o pe palmă, de parcă ar fi cîntărit-o. După două minute a venit înapoi ca să mă roage să urc un etaj; acolo era larg deschisă o singură uşă, iar dincolo de acea uşă se afla domnul Caspers. Ca să compenseze caracterul neformal al acestei primiri, a arborat, pe faţa plină de riduri, o expresie de bunăvoinţă.

Instalat într-un fotoliu adînc, în jachetă de molton, fără guler şi în papuci, Caspers n-a lăsat să se bănuiască în nici un fel că vizita mea l-ar inoportuna. Cînd m-a văzut în prag, s-a sculat în picioare ca să-mi strîngă mîna şi să mă condoleze încă o dată, apoi mi-a arătat un fotoliu plasat faţă în faţă cu al lui, dar ceva mai înalt. Lîngă scaunul lui am descoperit un maldăr de ziare frunzărite şi aruncate în dezordine, ceea ce reprezenta, poate, o parte din ziua lui de muncă. Camera era mobilată relativ simplu; acest bancher tînăr, şi totuşi nu prea tînăr, călătorea foarte des, aşa încît nu-l preocupa prea mult interiorul casei. Am spus cîndva că e „şmecher", iar ca director al unei vechi societăţi bancare chiar aşa trebuie să fi fost, dar înfăţişarea lui nu trăda această însuşire, decît cel mult prin ochii lui inteligenţi şi calmi, de un căprui cam spălăcit. Trăsăturile aspre de la col-

țurile gurii exprimau mai degrabă noblețe de caracter, inspirau încredere și sugerau oarecare indolență și cinism ; asemenea trăsături se observă de obicei la primarii comunelor nu prea mari. Statura lui făcea încă o impresie tinerească. După cum am bănuit, fusese îndrăgostit de mama un timp mai scurt decît toți ceilalți cinci sau șase domni, admiratorii ei în vremea copilăriei mele. Rămăseseră însă în cei mai buni termeni.

Și-a întins picioarele și m-a privit întrebător.

— Pot să-ți fiu de ajutor cu ceva, Nol ?

— Nu, domnule Caspers, de ajutor nu. Am venit numai să vă...

— Sper că n-ai nimic împotrivă să-ți spun Nol ; nu-i așa ? — m-a întrebat el, cu o sclipire camaraderească în ochi.

— Desigur... Voiam numai să vă informez că Trix Cuperus s-a sinucis azi dimineață.

Cîteva secunde s-a uitat atent la mine, în aparență nu prea impresionat de știrea pe care i-o adusesem pe nepusă masă, apoi s-a produs în el o schimbare radicală. Ochii i s-au închis încet. S-a trîntit pe spate în fotoliul adînc și primitor. Fața lui era absolut liniștită ; ridurile severe și grave de la colțurile gurii i se accentuaseră ; s-ar fi putut crede că, adîncit într-o meditație solitară, contempla, cu mintea, o soartă tristă. Acest calm a avut asupra mea un efect foarte binefăcător. M-am dat și eu ceva mai pe spate, și am rămas așa, cu ochii la el, cu atenția împărțită între el, vîjîitul din capul meu, și cîteva gînduri, destul de superficiale, ca de pildă că el se comporta incomparabil mai demn decît m-am comportat eu în bucătăria mătușii, cînd îmi relatase cele întîmplate.

Dar calmul era cel mai important : prima destindere resimțită de mine după lovitură. Dacă ar mai fi rămas așa, nemișcat, aș fi putut, după cîtva timp, să plec în vîrful picioarelor. În sfîrșit, a deschis ochii de-a dreptul în ai mei, fără pic de ezitare, ca și cum ar fi știut tot timpul că ochii mei se află în acest loc al camerei.

— Va să zică dumneata ai fost, a spus el, calm, și n-am putut să fac nimic.

A sunat ca oracolul de la Delfi. A sunat chiar mult mai solemn decît cuvintele pe care le-ar fi putut rosti, pe trepiedele lor, hierofanții Pitiei. M-a cam enervat.

— Dacă vreți să spuneți că eu am fost acela pe care l-a iubit Trix Cuperus și care a iubit-o pe ea, nu greșiți. Dar ce-ați fi putut face ?

— Totul, a spus el, îndreptîndu-se din spate brusc.

S-a aplecat spre stînga ca să mai aranjeze un pic ziarele aruncate de-a valma lîngă fotoliu : ultima lui mișcare pentru o bună bucată de vreme, căci după aceea a vorbit fără nici un gest :

— Am și făcut ceva... Cunoști amănuntele ?

— Da. Știu, printre altele, că atunci... că atunci ați descoperit adevărul, că iubea pe altul.

— În mod intuitiv.

— Apoi l-ați demascat, mai mult sau mai puțin, pe Vellinga, ceea ce n-a dus la nici un rezultat, și i-ați oferit Trixei un post în străinătate, care nu i-ar fi folosit cîtuși de puțin, pentru că nu vorbea nici o limbă străină. Apoi, nu mai știu...

— În afară de asta, i-am spus lui Vellinga adevărul. Ea a aflat, ceea ce ar fi putut contribui ca să se despartă de el. Dar n-a prea ajutat.

În plus, am avut grijă să nu mai doarmă la Club, ca să fie cît mai puțin expusă...

— Atacurilor lui Sjoerd Stienstra și ale altor paraziți. Numai că ceea ce ați făcut, ați făcut ceva prea tîrziu...

— Nu numai atît. N-am putut face toate astea într-un mod elegant, a spus Caspers, pe gînduri. Spre rușinea mea... Dar n-am avut altă cale, decît să-l previn pe patron, amintindu-i de dispozițiile poliției. Nu pentru că aș fi crezut că primea bărbați în camera ei, dar pentru că așa s-a presupus, iar contrariul era greu de dovedit. Vellinga putea fi admis, ca amant, ca să zic așa, dar dacă mai veneau și alții, problema lua cu totul alt aspect. Ea n-a știut însă niciodată că intervenisem eu. La sugestia mea, patronul i-a spus că e vorba de o nouă dispoziție a inspectoratului muncii : numai fetele fără cameră separată mai aveau voie să doarmă în clădire. Așa încît nu s-ar fi putut simți jignită. Întîmplarea a făcut ca celelalte fete,... nu mai rămăseseră decît două sau trei, era în timpul iernii,... să fie de fel de la țară...

— Nu mi se pare prea formidabil ceea ce ați făcut pentru ea, domnule Caspers. În locul dumneavoastră m-aș simți mai degrabă vinovat. La urma urmei, ați profitat de împrejurări...

Această remarcă țineam în orice caz s-o fac.

— Vinovat ? (A dat din cap, resemnat.) Am iubit-o. Mai mult decît atîta : aș fi iubit-o, pînă la urmă, mai mult decît pe orice altă femeie, dacă n-aș fi simțit răceala aceea, care nu *putea* să existe, fără să fie alt bărbat la mijloc. Vellinga îi era antipatic. Nu m-am gîndit niciodată la dumneata, altminteri nu m-aș fi lăsat în ruptul capului pînă

nu v-aș fi unit. Era de încercat ; Trix merita această osteneală. A fost o ființă cu totul deosebită, mîndră ca o prințesă, dar totuși modestă, de loc lăudăroasă... Doamne, ce femeie... În Anglia și-ar fi făcut un rost, cu toate că nu știa boabă englezește. Acolo se mai pune încă preț pe ținută, dacă e înnăscută. Nu era prea manierată, uneori se exprima vulgar și stîngaci, dar toate astea au și dezvăț. Orice altă fată, în asemenea condiții ar fi decăzut mult mai rău. În sufletul ei era independentă. Dar Vellinga a găsit prilejul s-o ucidă.

— Vellinga a spus și el că a iubit-o.

Caspers a tușit, cu mîna la gură.

— Deosebirea este că eu n-am folosit mijloace meschine, dacă la asta faci aluzie. Dar să nu ne aprindem, Nol. Cînd Vellinga a reluat relațiile cu ea, am discutat cu vreo cîteva persoane, dacă nu putem face ceva. În sine, flirtul acela nu era o catastrofă, dar din pricina Clubului, făcea o impresie oribilă. Chiar nețiînd seama de sentimentele mele pentru ea, mă mai lega *ceva* de memoria tatălui ei. Nu i-am fost prieten personal, cum i-a fost Vellinga, într-un anumit sens, dar Cuperus fusese o personalitate, întocmai ca și ea. Ceilalți au împărtășit părerea mea, numai că erau mai puțin energici. Incidentul Stienstra, pe care, din motive de onoare (cerîndu-le să-și dea și cuvîntul că vor păstra secretul), nu l-am putut ascunde, nu prea a fost nici el de natură să le sporească zelul (n-au suflat o vorbă ; pe oamenii aceștia îi consider demni de toată încrederea ; sînt din vechi familii de vază din orașul nostru ; știu să tacă ; de altfel nu prea știu altceva decît să tacă). Și ce puteam face ? Să ne legăm de Vellinga, atîta

tot, cu toate că, în unele privințe, nu în toate, Vellinga e un om de nimic... Știi ce rol a jucat în toată povestea ? Și știi de vizita pe care i-am făcut-o Alicei de Rato, divina cîntăreață ?

— Da. Dacă am înțeles bine, au existat trei posibilități : propria versiune a lui Vellinga, potrivit căreia comportarea lui de mai tîrziu este mai mult sau mai puțin scuzabilă ; părerea Alicei de Rato, adică minciuna ; și, în sfîrșit, teoria cu somniferul. După dumneavoastră, ce a fost ?

— În fața Justiției aș spune că nu știu. Între noi : somnifer. Pentru așa ceva era destul de dibaci. Teoria De Rato e mult prea rafinată.

— Spuneți asta, poate, fiindcă nu-l aveți la stomac.

Caspers nu și-a putut reține un rîs scurt.

— Desigur că nu-l am. Dar, zău, nu-i atît de inteligent. Poți conta pe somnifer. Trucul ăsta l-a citit cu siguranță într-un roman de duzină, sau în propriul lui ziar, la „Fapte diverse"... Într-un rînd am băut cu ea destul de mult, și nici vorbă să-i fie somn... I-am fi putut face rost de altă slujbă, în alt oraș. Dar la ce ar fi ajutat ? N-o puteam pune sub tutelă sau sub supravegherea poliției ; asemenea măsuri sînt din oficiu inutile. O bucată de vreme mi-am bătut capul să-i fac rost de un mic venit, așa încît să fie totuși nevoită să lucreze, dar să devină mai independentă față de bărbați. Aș fi putut să încropesc un venit de o mie de florini pe an, pentru un anumit număr de ani. Dar am renunțat. Ar fi refuzat ; și dacă nu, tot s-ar fi simțit întreținută, ceea ce i-ar fi alterat și mai mult caracterul... Cît despre Vellinga, n-a fost nici măcar lucru *dovedit* că se purtase cu ea ca un nemernic.

Printre noi erau și cîțiva juriști, eu însumi sînt economist...

— Of, juriștii, am spus eu, zîmbind pentru prima dată în camera lui însorită.

— Am hotărît să așteptăm ca să vedem ce face... Dar ia spune-mi, Nol : de fapt cum s-a sinucis ? N-a putut fi împiedicată ? Sînt sigur că în ultimele cîteva zile te-ai mai văzut cu ea, cu toate că ai avut un deces în familie...

— Pînă aseară la unsprezece și jumătate. Dacă rămîneam la ea, mai trăia. Am fost un prost și n-am urmat exemplul lui Vellinga, și al lui Stienstra, și al dumneavoastră. Nu spun asta ca o răutate.

Iar a închis ochii și a dat din cap.

— Da, pesemne că sufletește era distrusă. Vrei să auzi ce s-a mai petrecut după aceea, sau ți se pare plicticos, sau penibil ?

— Vreau să știu totul. Aș ține numai să vă spun, că *dumneavoastră,* după părerea mea, nu trebuie să vă simțiți prea vinovat, cu toate că ați fost o verigă în tot ceea ce i s-a...

A deschis ochii și m-a privit cîteva secunde, ca pentru a mă determina să-mi întrerup reflecțiile.

— Așadar, am așteptat, pînă la recentele zvonuri. Făcea totul absolut pe față, fără să-i pese, am putea spune : regește... ca și cum n-ar fi chinuit-o acea îngrozitoare amărăciune,... încît toată lumea afla numaidecît. Noul ei partener, din păcate, n-a fost de soi. Nici bădăranul de Stienstra nu fusese, ai să-mi spui, dar ăla cel puțin e tînăr. Îți mai amintești de prietenul nostru Dijkhuizen ?

— Da, știu și asta, am spus eu, simțind în adîncul ființei mele un fel de crispare, pentru că mi-am

amintit de un pasaj din scrisoarea Trixei, un pasaj pe care în bucătăria mătușii, în clipele de nemăsurată îndurerare, nu-l înțelesesem decît pe jumătate. Dar nu cunosc amănuntele.

— Pot să-ți ofer ceva ? Cafea ? Sau ceva de băut ?

— Nu ; mulțumesc. Nimic.

— De ! Despre Dijkhuizen nu sînt multe de relatat, — a spus el, în timp ce ochii i s-au mai plimbat odată, în treacăt, pe fața mea. — O viață-ntreagă a fost afemeiat, cu toate că pentru moment se pare că iar s-a cumințit. Așa merge la el : ba în sus, ba în jos, pînă la șaizeci de ani, cred ; atunci are să se prăbușească. Venea pe atunci destul de des pe la Club și organiza chefuri, la care o invitau cîteodată și pe Trix. De cele mai multe ori totul decurgea corect. După cîte știu, ea nu admitea nici un fel de necuviințe. Dijkhuizen, însă, a văzut, pare-se, în aceste petreceri, un prilej ca, pentru o noapte sau două... Vai de mine, tinere, ce îngrozitor arăți. Nu mai scot un cuvînt.

— Ba, continuați, am spus eu, răgușit.

Aș fi vrut să adaug că trebuie să mă mai duc la Dijkhuizen, dar mi-am dat seama c-ar fi încercat să-mi scoată din cap intenția de a face alte vizite.

— De altfel, a trîmbițat chiar el aventura, tot la o beție. A povestit despre ea că e o pisică și că l-a enervat și l-a pus să sară prin cercuri. Ce-a vrut să spună, nu înțeleg. O fi ceva de-ale reformaților.

— Nu sînteți creștin ?

— Numai în public. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, să nu mai spui și altora, altminteri îl lovește pe contabilul meu dambla peste o lună,

două... Mi-e extrem de neplăcut că sînt nevoit să-i tratez pe oamenii aceștia pe picior de egalitate. Tipul „gentleman" e rar pe aici. Asta e una din cauzele pentru care plec des din oraș. În Anglia te împiedici la tot pasul de ei. Pe continent îi auzi vorbind despre ipocrizie, de care n-au avut niciodată habar, sau despre care au prea mult... Este și rămîne ciudat că în viața Trixei au jucat un rol atîția oameni mai în vîrstă. Dijkhuizen ar fi putut ușor să-i fie tată, iar Wubbo și eu abia...

— Da, e ciudat.

Cînd m-am sculat în picioare, a sărit din fotoliu și m-a condus pînă la ușă, unde a întins brațul, cît era de lung, spre butonul soneriei. În prag mi-a strîns mîna ; liniile distinse de lîngă gură aveau acum din nou întîietate față de ochii inteligenți și gînditori.

— Ce am înșirat despre Vellinga rămîne între noi, nu-i așa ? Adică : să nu afle că eu te-am informat. I-am spus de la obraz destule lucruri neplăcute ; în altă epocă sau în altă țară l-aș fi provocat și la duel. Dar pe la spate...

I-am făgăduit, am dat aprobator din cap cînd m-a invitat să mai vin pe la el de cîte ori voi avea nevoie, apoi am fost condus de către valet pînă la ieșire.

Pe stradă m-am trezit la realitate, în două sensuri. Nu numai că bîzîitul și sforăitul din cap și din ceafă, în ritmul lui *„Mische ! Mische !"* nu se mai simțea aproape de loc, dar totodată mi-am dat seama cît de formidabil de blindați sînt burlacii, ca să reziste eventualelor atacuri împotriva moralei lor, cînd izbutești să vorbești cu ei între patru ochi. În ceea ce privește nivelul intelectual,

bogăția sufletească și rafinamentul sensibilității, zece ca Vellinga nu făceau cît un singur Caspers; în fond, nici el nu era decît un băiat isteț, care își croia, cu darul vorbirii, un drum, pe cît posibil, fără prea mult praf și prea mult gunoi. În timp ce mă duceam înapoi spre pod, mi-a dat în gînd că și Vellinga, și Caspers, fuseseră atît de îngăduitori și de expliciți față de mine numai și numai pentru că aveau amintiri deosebite în legătură cu mama, și pentru că tata era judecător, și Chris avocat, și eu doctorand în medicină. Toate auto-învinuirile lor, toată psihologia lor plină de noblețe, ar fi rămas în umbră, dacă eu aș fi fost un băiat de prăvălie, nevoit să treacă prin și peste valetul lui Caspers, ca să-și facă drum spre odihna matinală, atît de socotită, a stăpînului.

La vederea podului, s-a pornit deodată ceva. Nu în mine, în stomac, sau în cap, ci în afara mea. Cu toate că percepeam totul normal, părea că soarele, dogorind, producea necontenit, la picioarele mele, un vid de un alb violent, ca o coloană albă de foc, care mă trăgea în sus, nu spre dușmani, ci spre alte goluri. Dacă-mi puneam piciorul pe coloană, sau într-un astfel de vid, se producea o mică explozie, și rămînea strada. Un biciclist a venit prin alte goluri, către mine, a trecut foarte aproape și și-a înclinat capul, zîmbind vag. Era un vechi coleg de școală, care s-a repezit peste pod și care pesemne că se gîndea la răposata mama. În clipa aceea nici nu mă gîndeam la Trix. Să cred în moartea ei, de mult încercam zadarnic; în timpul convorbirii cu Caspers nu crezusem nici un moment. Știam însă că

acest refuz de a crede un fapt nu mă va ajuta să lupt împotriva unei situații reale. Pentru că mai erau și golurile acelea, rezultate dintr-o uriașă calamitate naturală, independente de soare. Cine nu trecea fără preget și fără să se oprească, rămînea atîrnat într-un asemenea vid, și atunci vidul se prefăcea în deznădejde, și intrau înăuntru și trupul și sufletul. Aceste viziuni de spaimă, care lunecau în jos, asupra mea, erau însuși timpul, dezlegat, dezlănțuit de mîna mare și puternică a dragostei, în care avusesem încredere oarbă și care acum să răzbuna, în felul ei, sălbatic. Cum aș cunoaște o informație abstractă, știam că viața mea fusese distrusă, că nu voi mai putea exista decît cu ajutorul celor mai ciudate, mai primejdioase și mai caraghioase mijloace (de pildă o „mătușă a Trixei“, un cap de mort cu pete verzi de arsenic și umplut cu carne tremurîndă, o mîngîiere totuși, o aliată puternică, o aliată către care, în aceeași seară, de îndată ce n-aș mai fi putut suporta să stau acasă, aveam să mă grăbesc, cu un urcior plin cu gin subsuoară, pentru că nu voiam să mă spînzur sau să mă înec); dar deocamdată nu era vorba decît de a continua să trăiesc, de pe o secundă pe alta, de pe o piatră de pavaj pe alta, traversînd goluri care explodau lin, în ritmul inimii mele și al lui „*Mische! Mische!*“; era o muncă grea și cerea multă îndemînare. Scrîșnind din dinți, mi-am dus la bun sfîrșit trecerea în goană a podului fermecat; pe acest pod, seara se înfiripau mici idile, fetele chicoteau, iar la picioarele lor se stingea cenușa incandescentă căzută din țigarete. Malul opus al canalului era acum în umbră. Am întors capul și am văzut un tablou urban banal. Era douăsprezece fără douăzeci.

XX

În fața ghișeului erau cîteva persoane, iar la ghișeu un om mai în vîrstă, cu un creion mare, verde, după ureche. Pe coridor zoreau funcționari, muncitori, un reporter... Nici odăița de după ghișeu nu era goală. Băiatul mînjit cu negru pe față a coborît scara cîntînd, s-a dus, cu un pachețel subsuoară, spre ușa de intrare, a tăcut în fața superiorilor săi, și s-a întors cu capul plecat; părea să fi uitat ceva. Pașii lui obosiți au mai putut fi urmăriți cîteva minute pe scară; apoi mi-a venit mie rîndul.

— Mi s-a spus, m-am adresat eu omului de la ghișeu, că domnul Vellinga lipsește din oraș. Trebuie să-i comunic ceva urgent și aș vrea să-i aflu adresa. Sau mai bine vă predau telegrama, cu banii respectivi și cu o bănuță bacșiș pentru curier. N-am timp să mă duc personal la poștă. Numele meu e Rieske; sînt fiul judecătorului.

S-a văzut că stă la gînduri dacă să mă condoleze sau nu; dar la urma urmei aveà un creion verde după ureche, așa încît s-a mărginit să-mi dea o replică seacă:

— De curînd se pot da telegrame și prin telefon. Dar vom expedia cu dragă inimă telegrama dumneavoastră, domnule Rieske. Adresa domnului Vellinga este: Hotel Victoria, Amsterdam; vi-o dăm pentru cazul că doriți să-i mai telegrafiați sau să-i telefonați. Mai lipsește două-trei zile; a plecat și de acolo, dar telegramele i se retransmit... O dați chiar acum?

Creionul verde a coborît spre un notes; am început să dictez, rar și cît de tare am putut.

— *Avocat Wubbo Vellinga...* Adresa o știți... *Trix...* T.R.I.X... *Cuperus...* Cuperus cu C... *decedat azi dimineață stop sinucidere stop Nol Rieske...* R.I.E.S.K.E... Adresa...

S-a făcut mult mai multă liniște pe coridor; pesemne că fețele celor de acolo erau îndreptate către mine. În odăiță s-au auzit pași tîrșîiți. O duduie grasă, cu ochelari, s-a arătat o clipă la ghișeu. Unii au tușit, alții au mormăit ceva...

— Splendid, am spus eu, cînd am văzut că omul, încruntîndu-și tare fruntea, se uită la foaia ruptă din blocnotes, dar este vorba de o telegramă destul de intimă, acum îmi dau seama, nu de o telegramă de afaceri. Nu credeți că e mai nimerit s-a dau totuși telefonic?

Pe coridor s-a făcut o liniște mormîntală.

— Cum doriți, a spus omul, privindu-mă nesigur, apoi a lăsat numaidecît ochii iarăși în jos, e mai mult o telegramă particulară. Dar...

— Nu vreau să aveți din cauza asta neplăceri din partea domnului avocat Vellinga, am spus eu, cu glas tare. E mai bine să procedăm discret; nu sînteți de aceeași părere? Vă mulțumesc pentru osteneală. Vă salut, domnilor.

Telefonul l-am dat dintr-o tutungerie, care se afla cu patru case dincolo de străduță. O telefonistă cu o voce subțire și stridentă mi-a primit telegrama, dîndu-și mare importanță. Pesemne că era cea dintîi telegramă predată telefonic la oficiul

din W. După ce am dictat textul, am întrebat dacă se poate transmite așa cum e. Da, de ce nu ? Am spus că e totuși o telegramă mai deosebită și că nu cunosc regulile traficului telegrafic. Mi-a spus că nu e nici o piedică. Am spus că nu *toate* telegramele pot fi expediate, la care mi-a răspuns prompt :

— Nu domnule, numai telegramele imorale și cele criminale sînt oprite.

— Criminale ? Cum adică ? am întrebat.

A început să chicotească și a încercat să-mi explice că telegramele în care, de pildă, se spune ceva despre un atac criminal pus la cale nu pot fi, bineînțeles, transmise. I-am spus că înțeleg. I-am mai spus că sînt nevoit s-o las pe ea să aprecieze, dar că pentru ea, personal, mi se pare recomandabil să-l întrebe și pe diriginte. Mi-a răspuns că așa are să facă. În timp ce căutam din nou în cartea de telefon, urmărit de ochiul vigilent al negustorului, care auzise totul, am hotărît să-i învăț minte pe ziariști, pe funcționari, pe curieri, pe telefoniste, pe dirigintele poștei cu membrii apropiați ai familiei lui și pe tutungii, și că deocamdată aceștia sînt de ajuns.

După aceea am telefonat : tatălui meu, ca să-i spun că n-am să vin acasă decît în cursul după-amiezii ; lui Sjoerd Stienstra, cu rugămintea să-mi fixeze o întîlnire cît mai urgentă (m-a sfătuit să nu întîrzii mult, pentru că trebuie să se ducă la Bursă) și, în sfîrșit, lui Dijkhuizen, care, după spusele gazdei lui, urma să vină acasă din moment în moment și care cu siguranță are să mă primească. Numele meu a săvîrșit minuni.

Cînd am vrut să-i plătesc tutungiului, mi s-a făcut deodată frică — frică să plec din tutungerie și să ies pe stradă. Cu toate că acum mă aflam în plină acțiune, totul mergea mult prea repede. Poate că n-ar fi trebuit să dau telefoanele sugerate de telegrama către Vellinga. În tutungerie era cald de tot ; se făcea focul în sobă, ca și cum n-ar fi existat soarele de octombrie. L-am privit pe tutungiu în față : era un om liniștit, chel, cu urechi mari și urîte.

— Nu vă simțiți bine, domnule ?

— Nu prea. Mi-a murit cineva.

— E foarte dureros.

I-am cerut o cutie cu țigarete. Cînd mi-a dat-o, am descoperit că avea și batoane de ciocolată și am cumpărat două. Am aprins o țigaretă și am început să ronțăi un baton de ciocolată. Dar teama nu mi-o învinsesem încă ; mă făcea să transpir. În tutungerie s-a făcut insuportabil de cald, de parcă tutungiul n-ar fi vrut numai să dea afară frigul de octombrie, ci să se și ia la întrecere cu soarele de octombrie. Am tras fumul adînc în piept, sub ochii aprobatori ai tutungiului chel. Se întîmplase ceva cu Trix. Doamne, Dumnezeule, se întîmplase ceva cu Trix ; am înțeles lucrul acesta brusc. Era în primejdie, poate că mai putea fi salvată. Mi s-au muiat picioarele, inima a început să mi se suie spre gît. Trebuia să fac ceva, Dumnezeule, trebuia, la mijlocul drumului, să trec pe o linie de garaj necunoscută, ca s-o salvez. Necunoscută ! Ce era ?... Amețit, m-am rezemat de tejghea, sub presiunea nemiloasă a inimii, care îmi zvîcnea fără încetare. M-am rugat : „Doamne, fă-mă să descopăr mijlocul de a o salva.

Dacă a murit, trezește-o..." Cu stomacul apăsat pe tejghea, transpirînd și tremurînd, am repetat rugăciunea, o dată, de două ori, în timp ce tutungiul pîndea momentul potrivit ca să-mi sară în ajutor. Fiind un bun cunoscător de oameni, n-a vrut să intervină prea devreme, și nici să aducă pahare cu apă înainte de a i se cere, căci gestul lui ar fi putut fi considerat ca fiind jignitor. Poate că se aștepta ca și țigaretele lui să facă minuni, după o mică și neînsemnată criză. În timp ce repetam rugăciunea, intens, fierbinte, mi-am dat brusc seama că eram cu ochii pe telefon, ceea ce mi-a creat o diversiune, mi-a sugerat o idee.

— N-ai vrea mata, i-am șoptit tutungiului, să dai un telefon pentru mine ?

— Cum să nu ?

— Doctorul Lammers. Este vorba de un caz de otrăvire. Cineva care nu e bine tratat ; o fată... Da, o fată... Întreabă-l pe doctor dacă fata a murit într-adevăr. O cheamă Trix Cuperus.

Tutungiul a căutat în carte și a format numărul.

— Alo, domnul doctor ?... Domnul doctor nu-i acasă ? Stați o clipă... Doctorul nu-i acasă, domnule, mi-a șoptit, cu mîna pe receptor.

— Întreab-o pe doamna. Ea o fi știind, am bîiguit eu, azvîrlind țigareta într-o scrumieră, căci simțeam că mi se face rău.

— Pot atunci să vorbesc cu doamna ?...

Către mine :

— Trix Cuperus ați spus ?

— Da, Trix Cuperus. S-a sinucis. Cu otravă.

— Vai, domnule, e groaznic.

— Din vina altora.

— Nu mai spuneți... Da, alo, doamna la aparat ? Da, doamnă, e cineva la mine în prăvălie, aici e Adema, tutungeria..., și nu se simte prea bine... Nu, nu-i nevoie să vină domnul doctor. Voia numai să știe dacă o anume Trix Cuperus, care s-a sinucis, dacă într-adevăr a murit... N-aveți voie să spuneți, doamnă ?... Vă rog, doamnă, de data asta faceți o excepție, sîntem între oameni...

— Paștele și..., am înjurat eu, repezindu-mă la telefon, pe care tutungiul mi l-a pus numaidecît în mînă. Alo, doamnă, aici e Rieske, fiul judecătorului. Aș dori să știu dacă domnișoara Cuperus a murit sau nu.

— Nu știu dacă am voie să vă spun, domnule, s-a auzit o voce nazală, cam sperioasă.

— Eu sînt logodnicul ei, doamnă. Mătușa ei mi-a spus azi dimineață că a murit, dar vreau să fiu sigur. După cîte știu, secretul profesional nu are ce căuta aici, pentru că sînt doctorand în medicină. Soțul dumneavoastră mă cunoaște bine.

— Atunci de ce nu vă duceți personal acasă la domnișoara Cuperus ?

— Pentru că n-am încredere ! m-am răstit eu. Nu pot să intru în camera ei... Hai, spuneți-mi, doamnă, pentru numele lui Dumnezeu !

O lungă pauză ; apoi vocea a fost foarte jenată :

— Îmi permiteți să vă prezint condoleanțele mele, domnule Rieske ?...

— Pentru mama ?

— Da, și pentru dînsa...

Vocea s-a stins, ca un suspin. Cu siguranță că închisese imediat telefonul, tulburată, și se dusese în holul ei agreabil, la copiii ei, dacă avea ; pă-

rea că-şi pierduse, subit, capacitatea de a înţelege ce e moartea.

— Ce aiurită, am mormăit eu, în timp ce-i plăteam din nou tutungiului.

Mai ales mă enerva un lucru : din cuvintele mele, soţia doctorului ar fi putut să tragă concluzia că o bănuiesc pe mătuşă. Faptul că eu însumi o bănuisem nu era un motiv ca o fonfăită ca ea să-mi urmeze exemplul.

— S-ar zice că nu e o nevastă potrivită pentru un doctor, a spus tutungiul, plin de compătimire. A rămas cu ochii la mine, în aşteptare.

— Da, a murit, am spus eu, dînd din umeri. N-a mai fost nimic de făcut. Şi-a luat viaţa din desperare... Îl cunoşti pe domnul Vellinga, de la ziar ?

— Nu, domnule, a spus tutungiul, făcînd ochii mari de tot.

Am aprins o ţigară.

— O are pe conştiinţă.

— Nu, zău...

— Păcat că trebuie să spun. Te duci cîteodată la Club, în Grădină ? Poţi să-l întrebi pe patron. Înţelegi, cred, că pe mine, ca logodnic, mă doare.

— Ce tot spuneţi... Vă simţiţi ceva mai bine ? A-ha, ar fi vrut să mă expedieze din prăvălie, ca să se poată duce cît mai repede la nevastă-sa.

— Excelent, am dat eu din cap şi, după ce i-am mulţumit, am plecat.

Pentru prima dată am binecuvîntat această zi de octombrie evadată din plină vară. Nu pentru soarele ei, nu pentru voioşia ei exuberantă, ci pentru răcoarea ei la umbră. Tutungeria zăpuşitoare a rămas în urma mea, ca un iad. Sau poate ca un purgatoriu, care ducea spre raiul certitudi-

nilor, pentru că acum ştiam cel puţin *că* Trix a murit, iar şansa evenimentului contrar nu mai era decît de unu la o sută de milioane, aşa încît nu mai prezenta nici o importanţă umană, ci numai una ştiinţifică. Puteam acum să mă resemnez, iar starea mea sufletească chiar aşa era, de resemnare, în timp ce-mi zoream paşii spre Sjoerd Stienstra. Acesta locuia tot pe splai, cu vreo zece case după salonul de coafură cu „Koko for the hair“, unde văzusem în copilărie o fată ţeapănă şi serioasă, care se învîrtea în jurul propriei ei axe longitudinale. De fapt, mă gîndeam mai puţin la Sjoerd Stienstra, decît la Caspers. Am simţit deodată dorinţa să mă duc înapoi la el, nu atîta de dragul lui, cît mai ales pentru conversaţia frăţească, pe care nu mă aşteptam s-o regăsesc la nici unul din ceilalţi doi. La aceştia, singurătatea mea nu putea să găsească alinare ; cu aceştia aveam să vorbesc cum vorbisem cu tutungiul... Mi-am imaginat o continuare a conversaţiei. Caspers să spună, de pildă : „Sînt lucruri, Nol, în faţa cărora o minte omenească normală încremeneşte. E atît de lesne de înţeles că oamenii cred în Dumnezeu...“ — Eu : „Eu cred în Dumnezeu, dar El m-a lăsat încurcat. Trix a murit, iar El ar putea s-o învie, pentru că are această putere.“ — Caspers : „Ceea ce spui nu e departe de adevăr, dar nu trebuie să iei lucrurile *ad litteram*. Poate s-o învie în închipuirea ta.“ — Eu : „Găsesc că ăsta e un truc, un truc meschin. Trix, trăind în închipuirea mea, ar dovedi tocmai că e moartă. Totul trebuie privit din partea cealaltă.“ — Caspers : „Tocmai asta n-ar trebui să faci. Eu, dacă aş crede în Dumnezeu, aş avea încredere

oarbă în El, într-o singură direcție, cum s-ar zice. Mai există încă o posibilitate, Nol : să întîlnești pe cineva, care pentru tine *să fie* Trix." — Eu : „Cineva care să semene bine cu ea, sau care să vorbească la fel ca ea... E ceva... Dar cu cealaltă nu voi fi dansat ca băiețaș în Grădină. Cu dansul acela a început totul." — Caspers : „Ai fi putut dansa în Grădină cu o sută de alte fete ; totul e în tine." — Eu : „Prea multă filosofie. Fără Trix n-ar fi fost în mine. Cel puțin n-aș fi băgat eu de seamă. Iar cu celelalte fete n-am nici o experiență." — Caspers : „Am uitat că ești student în medicină. Metoda experimentală... de ! nici eu nu sînt împotriva ei. Totuși, trebuie să te orientezi mai mult după posibilități, tocmai ca medic, dar să nu mă socoți prea încrezut dacă-ți dau acest sfat. Ca bancher nu procedez altfel, decît așa, și uneori e amețitor, cu atîtea cifre. Cifrele sînt, poate, poate, de origină divină." — Eu : „Dacă Dumnezeu îmi vrea binele, trebuie să mă lase să mor curînd. Nu ca s-o revăd pe ea, ci ca să nu mai fiu nevoit să simt această jale, pe care n-o cunoaște nimeni, nici n-a cunoscut-o vreodată, nici măcar Cristos pe cruce, pentru că Dumnezeu Tatăl Il aștepta, iar la picioarele Lui avea cine să-L plîngă. Mie nu-mi este măcar îngăduit s-o plîng, nimeni n-o să-mi îngăduie asta, domnule Caspers." — Caspers, după o tăcere îndelungată : „Împotriva jalei există mijloace. Peste șase luni ai să poți continua să trăiești, cu o rană pe cale de vindecare, sau încă nu pe cale de vindecare, și vei fi trăit și în timpul acestor șase luni. Ești încă atît de înfiorător de tînăr, Nol ! Dar promite-mi un singur lucru." — Eu : „Da. Care anume ?" — Caspers : „Să nu te gîndești niciodată la ea cu dispreț." — Eu : „De ce m-aș gîndi cu dispreț ?" — Caspers, repede, distrat, începînd să se estompeze : „Pentru că ar putea fi unul din mijloace..."

Mergînd în pas milităresc, așa cum mă învățase fostul meu profesor, am trecut de casa lui Sjoerd Stienstra. Pe malul opus al canalului, ceva mai încolo, pe o străduță laterală liniștită, locuia Dijkhuizen. Eram deci nevoit să mă întorc. Dar de ce ? Aș fi ajuns cu o jumătate de oră mai devreme, ca un ostaș la atac, și apoi m-aș fi aflat iar în fața aceleiași prăpăstii cu goluri, în care coloane de lumină orbitoare, capcane amenințătoare, mi-ar fi închis drumul spre malul opus. Prăpastia am văzut-o și am simțit-o atît de clar, cum văzusem și simțisem cu ani în urmă mica vale în formă de pîlnie, în fața căreia mă oprisem, cu respirația oprită, ținîndu-mă cu mîna de o stîncă artificială. Dacă aș mai fi hoinărit încă vreo cîteva ore, soarele ar fi trecut de punctul lui culminant și aș fi cîștigat timp : să-i caut pe ceilalți burlaci, ca să-mi fac cu ei jocul. Aș fi putut să-i caut chiar seara tîrziu, dacă eventual n-aș fi avut chef să mă duc la mătușa Lotty.

Bineînțeles, s-ar fi putut întîmpla lucruri tari, dacă m-aș fi întors spre casa lui Stienstra, devenit pesemne foarte nerăbdător, pentru că se grăbea să se ducă la Bursă, ca să facă rău unor semeni. Locuia acolo în gazdă. Se spunea despre el că nu mai voia să știe de părinți, niște oameni simpli, de la țară, care locuiau într-un cartier periferic. De altfel, își croise drum fără sprijinul lor și tot așa ajunsese ceea ce era, la treizeci de ani.

Era unul din așa-zișii *coming men*[1] din W., care i-ar fi urmat poate lui Vellinga, ca *pushing power*[2], cu toate că nu-l prea interesau distracțiile. Fiecare minut însemna pentru el un gologan, iar în clipa aceea stătea de pomană și fierbea de nerăbdare. M-ar fi primit jos, lîngă prima treaptă a scării, și ar fi avut o expresie de grabă politicoasă pe fața lui frumoasă, dar grosolană, de băutor. Aș fi spus : „Am venit să-ți comunic că domnișoara Cuperus s-a sinucis." — „Cine ? Ce ? Sinucis ? Care domnișoară Cuperus ?" — Și atunci i-aș fi spus : „Trix Cuperus, fiica răposatului Henri Cuperus, dirijorul." — Atunci el ar fi răspuns : „A, aia ?! Tipesa de la Club ? S-a sinucis ? Ce i-a venit ?" — Deși grăbit, m-ar fi privit neîncrezător, cercetîndu-mi și mai bine fața. Și i-aș fi spus : „Ce zici de asta, domnule Stienstra ?" Și iar n-ar fi înțeles nimic, și s-ar fi enervat, și s-ar fi răstit că el n-are nici un amestec, și pe toți dracii de ce-mi vîr nasul în treburile lui, cînd el trebuie să se ducă neapărat la Bursă. Și apoi i-aș fi spus că-mi vîr nasul în treburile lui, pentru că treburile astea n-ar fi trebuit niciodată să fie ale lui, și că-l găsesc necioplit, un om care nici una, nici două, folosește cuvinte ca „tipesa" pentru o moartă și „pe toți dracii" pentru altcineva, și că după mine are o mutră de bădăran, și că de fapt ar trebui doborît cu lovituri de baros pînă și-ar pierde cunoștința. Atunci m-ar fi amenințat cu bătaia. Apoi ar fi venit clipa hotărîtoare. Ne-am fi putut bate pe scară, iar eu aș fi avut șansa să mă văd eliberat de marea mea jale, cu

[1] Oameni de viitor (engl.).
[2] Forță motrice (engl.).

mîna lui. Aș fi putut să spun : „Hai, vino afară" și să las deschisă ușa după mine. Aș fi putut să nu spun nimic și să închid ușa după mine. În ambele cazuri, l-aș fi așteptat afară. Și el n-ar fi venit. Aș fi umblat zece minute încolo și încoace în fața casei, în timp ce el, la primul etaj, unde își avea camerele, m-ar fi urmărit de după perdele. Iar la Bursă i-ar fi scăpat din mînă, cît ai bate din palme, vite proaspete, hălci sîngerînde, oase, untură și deșeuri, sute și mii de florini, și cînd în sfîrșit ar fi început să mă plictisească, iar eu aș fi ajuns la strada laterală următoare, tot n-ar fi apărut, nici atunci, pentru că va fi rezolvat tranzacția telefonic, bine sau rău, deci rău, pentru că ceilalți l-ar fi înșelat, sau i-ar fi transmis greșit dispozițiile. Și s-ar fi gîndit să telefoneze poliției, și eu aș fi trecut drept zurbagiu, și tot orașul ar fi aflat că Trix se încurcase cu el, și scandalul în jurul lui Vellinga — care cel puțin mai avea un rost — ar fi dat greș, poate, dacă tutungiul ar fi pus în circulație o descriere prea sugestivă a comportării mele în prăvălia lui...

Dijkhuizen era un caz ceva mai complicat. Mă gîndeam la el în timp ce mergeam pe bulevardul de centură, mai precis : la începutul bulevardului, numaidecît dincolo de turnul înalt și pătrat, cu nume istoric, și de grupul de căsuțe scunde din jurul lui. Canalul de centură reflecta un cer azuriu liniștit, fără soare. Cocoțat deasupra coroanelor, colorate în cafeniu, ale unor copaci de pe o alee din spatele meu, spre stînga, soarele disprețuia aceste căi de apă, netede și nemișcate. Mă simțeam într-o dispoziție destul de blajină față de Dijkhuizen. Nu numai pentru că fusese îndră-

gostit de mama — peste cîteva clipe aveam să trec pe lîngă micul spital alb, unde se mai aflau încă rămășițele ei pămîntești — dar și pentru că el, în afară de Vellinga, jucase ultimul rol în viața Trixei, adică pentru că pe Trix o preluasem, cum s-ar zice, din mîna lui, cu puțin înainte să moară. Știam, bineînțeles, că lumea ar fi mai bună, dacă Dumnezeu mi-ar face pe plac și i-ar stîrpi pe toți ceilalți, inclusiv pe toți Caspersii, ca pe niște paraziți dăunători. Dar Dumnezeu nu voia să facă asta, pentru că atunci n-ar fi știut unde să se oprească. Și cine-mi garanta că la un moment dat nu mi-ar fi venit și mie rîndul ? N-ar fi fost nici prea mare lucru de obținut de la Dijkhuizen. Făcînd pe păcătosul umil, s-ar fi pitit pe după credința lui și mi-ar fi cerut iertare și ar fi ținut să ne rugăm împreună, ceea ce poate că aș fi făcut, pentru că rugăciunea aceea ar fi însemnat să pierd cinci minute înainte de a mă vedea iarăși singur. Dar, în fond, ar fi înțeles la fel de puțin din toată problema, ca și predecesorul lui. Te rogi pentru o tîrfă, dar nu-ți pierzi capul după o tîrfă ; nici măcar un „logodnic“ de o zi nu și-l pierde. Tot disprețul meu rece, toată ironia mea cea mai fină, le-aș fi irosit pe el, pentru ca pînă la urmă să mă apuce un acces de rîs isteric, ca pe mama pe vremuri, cînd îi venea să rîdă pînă „nu mai putea“, iar Dijkhuizen, după ce i-ar fi trecut frica și compătimirea, ar fi răspîndit zvonul că sînt țicnit, și nu prea drept-credincios, pentru că am rîs în ajunul înmormîntării mamei, și pentru că le-am vorbit de bine pe tîrfe, și dezgrop povești vechi și uitate, și sînt lipsit de respect față de oamenii mai în vîrstă.

M-am oprit ; n-am vrut să merg mai departe. Orașul acesta, orice s-ar spune despre el, avea și locuri mai frumoase decît strada lui Dijkhuizen și splaiul lui Stienstra. Puteam s-o iau înapoi, pe alte alei, pînă pe la ora patru, cînd soarelui i se va face în sfîrșit milă de mine și va îngălbeni și va obosi. Apoi va veni seara, cu alte accese de tristețe, noi și perfide. Apoi va veni nebunia propriu-zisă, atunci aș țipa și aș da cu picioarele, sau m-aș duce să-l omor pe Stienstra, sau m-aș duce mai întîi la Lotty, ca să mă împiedice să-l omor și să-mi bage în cap să am încredere în Duh, și să mă îmbrățișeze și să mă sărute. Cît timp nu dormeam — și ce trezire prematură și ce visuri mă așteptau ? — eram nevoit să născocesc la fiecare sfert de ceas cîte ceva, ca să nu fiu zdrobit de propria mea deznădejde. O convorbire cu tata mi-ar fi fost de ajutor o jumătate de ceas, nici un minut mai mult, afară numai dacă n-ar fi dat la iveală profunzimi nebănuite, ceea ce era oricînd cu putință. Dar aici — cu spitalul lăsat în urmă, iar pe malul opus povîrnișul împădurit al Grădinii, în podoaba de toamnă din fiecare an — aici aș putea să stau locului cîteva minute, încumetîndu-mă să fac o ultimă sforțare, ca să înțeleg ceea ce nimeni nu înțelege.

Nu propria mea moarte era aceea pe care n-o înțelegeam, ci moartea lor : a Trixei și a mamei. Între locul în care zăcea una și locul în care trăise cealaltă, curgea apă, încet și impasibil ; sau nici măcar nu curgea, ci se afla doar în mișcare. Oamenii foarte înalți ar fi putut-o trece cu picioarele. Erau acolo rațe și cădeau, în zbor rotit, frunze veștede. Undeva, foarte departe, se mișcau

nişte pietoni, care treceau pe podul de lemn. Era ceva cu totul de neînţeles: nici un punct de pornire şi nici un punct de întoarcere şi abia-abia un punct de trecere; totul se destrăma, şi se putea susţine că moartea — a Trixei şi a mamei — era un exemplu impresionant al nestatorniciei, mai mult sau mai puţin lipsite de sens, a tot ce există. Dar constatarea aceasta nu mi-a fost de nici un ajutor, după cum nu mi-ar fi fost să prind din zbor o asemenea frunză arămie, s-o privesc o clipă şi apoi s-o las să plutească mai departe, dusă de adiere. Moartea Trixei era ceva cu totul diferit: a devenit arămie şi veştedă o frunză pe care cu puţin înainte o ţinusem în palmă, ca pe cel mai drag şi mai verde lucru. O clipă, una singură, am crezut că voi putea sonda pînă la fund această taină. Era de plătit un preţ, de dat o chezăşie, de făcut *dovada* lanţurilor care îmi legau şi îmi legaseră inima, de făcut dovada în faţa unor puteri aspre şi de nepătruns, care nu obişnuiesc să se încreadă în aparenţa exterioară şi interioară şi care sfîşie dragostea, ca să afle *dacă* fusese dragoste: dar nu, nici asta nu fusese, fusese altceva, ceva mai adînc, mai blînd, mai crud; aşadar, eu nu înţelegeam moartea, sau poate că o înţelegeam un pic, dar nu în întregime, deci n-o înţelegeam de loc, şi aşa va fi mereu.

Pieziş în faţa mea se afla vechiul parc, singuratic, amenajat pe o pantă, după gustul baroc, pîngărit de distracţiile populaţiei, şi totuşi, de ani de zile, un sanctuar. Deoarece canalul de centură făcea o uşoară cotitură, clădirea principală nu se putea vedea. Dar vedeam grilajul de fier cu cei doi stîlpi, spre care dădea strada lungă şi îngustă.

Cîndva am stat acolo pe capră, ca un palfrenier, iar în spatele meu, mama şi trei dintre prietenele ei, sporovăiau, rîdeau şi-şi agitau umbrelele colorate. Apoi a urmat ghişeul; apoi, deodată, parcul, cu aleile lui, s-a suit pe nişte înălţimi, pe care un copil anevoie le putea concepe şi la care el a ajuns trecînd pe lîngă nişte colivii cu păsări şi traversînd tufişuri. Acolo, pe creastă, nişte stînci artificiale alcătuiau un prag, nu prea sever, spre o mică vale, iar în acea vale se petrecuse ceva între doi copii, ceva ce nu fusese observat de nimeni, decît de ea, care a rămas convinsă că ceea ce se petrecuse fusese un semn al destinului. Nu putea să mă prevină, şi e mai bine aşa, pentru că întîmplarea petrecută acolo, jos, fusese începutul unei dureri de nelecuit, devenită acum singurul meu bun şi de care n-aş vrea să mă mai despart, chiar dacă un arhanghel, mîndru şi cu toane, ar vrea să mi-o scoată din piept, cu paloşul lui de foc. Copacii înalţi priviseră şi ei; pavilionul de muzică, plin cu suflători în instrumente de aramă, şi cu alţi ghiduşi, privise şi el; muzica răsunase puternic, savarinele fuseseră servite. Cîţi copaci nu erau acolo, la care nu mă uitasem niciodată! Acum, în octombrie, erau negri şi umezi şi cu miros de mucegai sub frunzişul de aramă, încît de acolo, de unde mă aflam, am avut impresia că simt miresmele lor de muribunzi. După ce va apune soarele, copacii vor începe să foşnească şi să scuture de pe ei picături. Păsările se vor duce la culcare: fazanii, păunul şi gîsca. Pe liziera stîncoasă va cădea multă brumă peste noapte.

Doorn, august-septembrie 1949.

Lector : VALER CONEA
Tehnoredactor : DECEBAL ENESCU

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918
Coli tipo 13,25. Comanda 1/67

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

